

วารสารการวิจัยและพัฒนา กรมการพัฒนาชุมชน

JOURNAL OF RESEARCH
AND DEVELOPMENT
COMMUNITY DEVELOPMENT
DEPARTMENT

ปีที่ 1 ฉบับที่ 1
(มกราคม - มิถุนายน 2568)

ISSN : 3057-093X (Print)
ISSN : 3057-160X (Online)

กลุ่มงานวิจัยและพัฒนา สถาบันการพัฒนาชุมชน
โทร. 0 2141 6389
<https://www.cdd.go.th>
Email: cddjournal67@gmail.com

วารสารการวิจัยและพัฒนา กรมการพัฒนาชุมชน

JOURNAL OF RESEARCH AND DEVELOPMENT COMMUNITY DEVELOPMENT DEPARTMENT

ปีที่ 1 ฉบับที่ 1
(มกราคม - มิถุนายน 2568)

ISSN : 3057-093X (Print)
ISSN : 3057-160X (Online)

กลุ่มงานวิจัยและพัฒนา สถาบันการพัฒนาชุมชน
โทร. 0 2141 6389
<https://www.cdd.go.th>
Email: cddjournal67@gmail.com

วารสารการวิจัยและพัฒนา กรมการพัฒนาชุมชน

ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน 2568

Journal of Research and Development,

Community Development Department

Vol. 1 No. 1 January - June 2025

ISSN: 3057-093x (Print)

3057-160x (Online)

ปีที่พิมพ์: มีนาคม 2568

Year: March 2025

พิมพ์ที่: โรงพิมพ์เดือนตุลา ที่อยู่: 39/205-206 ซอยวิภาวดีรังสิต84

แขวงสนามบิน เขตดอนเมือง กรุงเทพมหานคร

วารสารการวิจัยและพัฒนา กรมการพัฒนาชุมชน

Journal of Research and Development, Community Development Department

วารสารการวิจัยและพัฒนา กรมการพัฒนาชุมชน เป็นวารสารวิชาการที่มีมาตรฐานตามเกณฑ์วารสารวิชาการระดับชาติที่เผยแพร่ผลงาน บทความวิจัย (Research Articles) และบทความวิชาการ (Academic Article) ที่จัดพิมพ์เผยแพร่ โดยกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ซึ่งมีผลงานวิชาการจากคณาจารย์ นักศึกษา นักวิชาการ ประกอบด้วย ผลงานของบุคลากรกรมการพัฒนาชุมชนและภายนอกหน่วยงาน โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาต่าง ๆ (Peer Review) จำนวน 3 ท่านเป็นผู้ประเมิน เพื่อพิจารณาคุณค่าและความถูกต้องของผลงานตามหลักวิชาการ มีการกำหนดเผยแพร่ปีละ 2 ฉบับ คือ ฉบับที่ 1 (เดือนมกราคม - มิถุนายน) และฉบับที่ 2 (เดือนกรกฎาคม - ธันวาคม)

วัตถุประสงค์ของวารสาร

1. เพื่อส่งเสริมและเผยแพร่ผลงานวิจัยหรือผลงานทางวิชาการที่มีคุณภาพ
2. เพื่อเป็นสื่อกลางแลกเปลี่ยนองค์ความรู้กับเครือข่ายทางวิชาการทั้งภายในกรมการพัฒนาชุมชนและภายนอกหน่วยงาน
3. เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลในการแลกเปลี่ยนข้อเสนอแนะและข้อค้นพบ รวมถึงความคิดริเริ่มที่มีผลกระทบต่อชุมชน สังคม และประเทศชาติ

ข้อความและบทความในวารสารฉบับนี้เป็นแนวคิดของผู้เขียน การตีพิมพ์บทความนี้เป็นความรับผิดชอบของผู้เขียน ไม่ใช่ความคิดเห็นและความรับผิดชอบของคณะผู้จัดทำ บรรณาธิการ กองบรรณาธิการ และกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย

กรมการพัฒนาชุมชน
Community development department

วารสารการวิจัยและพัฒนา กรมการพัฒนาชุมชน

Journal of Research and Development, Community Development Department

ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2565)

ISSN: 3057-093X (Print)

3057-160X (Online)

เจ้าของ วารสารการวิจัยและพัฒนา กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย

ที่ปรึกษา 1. นายสยาม ศิริมงคล อธิบดีกรมการพัฒนาชุมชน
2. นายชัยชัย แสงอินทร์ รองอธิบดีกรมการพัฒนาชุมชน
3. นายวงศ์ แสงเมือง รองอธิบดีกรมการพัฒนาชุมชน

หัวหน้ากองบรรณาธิการ นายสมาน พัวโพธิ์ ผู้อำนวยการสถาบันการพัฒนาชุมชน

กองบรรณาธิการ ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก

1. รองศาสตราจารย์ ดร.พลอย สืบวิเศษ	สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
2. รองศาสตราจารย์ ดร.อัษฎรณ วงศ์ปรีดี	สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
3. รองศาสตราจารย์ ดร.สมบูรณ์ ศิริสรธริรัฐรอง	มหาวิทยาลัยมหิดล
4. รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ อมรสิริพงศ์	มหาวิทยาลัยมหิดล
5. รองศาสตราจารย์ ดร.วีระ เลิศสมพร	มหาวิทยาลัยพะเยา
6. รองศาสตราจารย์ ดร.วินิจ ผาเจริญ	มหาวิทยาลัยแม่โจ้
7. รองศาสตราจารย์ ดร.โอฬาร ถิ่นบางเตียว	มหาวิทยาลัยบูรพา
8. รองศาสตราจารย์ ดร.วศิน ปัญญาวุธตระกูล	มหาวิทยาลัยนเรศวร
9. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กนกวรรณ พวงประยงค์	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
10. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิชิต รัชตพิบูลภพ	มหาวิทยาลัยบูรพา
11. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิลาวัฒน์ ชัยวงศ์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
12. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วสันต์ ปวนปิ่นวงศ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม
13. อาจารย์ ดร.ชลิตา แยมศรีสุข	มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต
14. อาจารย์ชนิดาภา ชลอวงษ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

กองบรรณาธิการ ผู้ทรงคุณวุฒิภายใน

1. นางสาวอาภรณ์ เพชรรัตน์	ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านการพัฒนาชุมชน
สำนักส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิสาหกิจชุมชน
2. นายรังสรรค์ หังสนาวิน	ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านการพัฒนาชุมชน
สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน

3. นายสมชาย สุเทศ	ผู้อำนวยการกลุ่มนโยบายและยุทธศาสตร์
สำนักงานกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี
4. นายสรยุทธ จันสุข	ผู้อำนวยการกลุ่มงานยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชน
สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดราชบุรี
5. นางสาววนิชตา สร้อยมณี	ผู้อำนวยการกลุ่มงานประสานแผนและยุทธศาสตร์
สำนักพัฒนาทุนและองค์กรการเงินชุมชน
6. นายณัฐปกรณ์ รวีธนาธร	นักทรัพยากรบุคคลชำนาญการพิเศษ
สถาบันการพัฒนาชุมชน

บรรณาธิการ

1 นางสาวยุภารัตน์ พองคำมูล	ผู้อำนวยการกลุ่มงานวิจัยและพัฒนา
สถาบันการพัฒนาชุมชน
2 นางสาวอณิษฐา หาญภักดีนิยม	นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ
สถาบันการพัฒนาชุมชน

ฝ่ายประสานงานและจัดการ

1. นางสาวพรสุดา ณ สงขลา	นักจัดการงานทั่วไปชำนาญการ รักษาการในตำแหน่ง
นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการพิเศษ
สถาบันการพัฒนาชุมชน
2. นางสาวปัญพัช อังศุชัยกิจ	นักทรัพยากรบุคคลชำนาญการ
สถาบันการพัฒนาชุมชน

ฝ่ายพิสูจน์อักษร

1. นางสาวยุภารัตน์ พองคำมูล	ผู้อำนวยการกลุ่มงานวิจัยและพัฒนา
สถาบันการพัฒนาชุมชน
2. นางสาวปัญพัช อังศุชัยกิจ	นักทรัพยากรบุคคลชำนาญการ
สถาบันการพัฒนาชุมชน
3. นางนิชาพัฒน์ ฤทธิเรืองเดช	นักทรัพยากรบุคคลปฏิบัติการ
สถาบันการพัฒนาชุมชน

ออกแบบ/จัดทำรูปเล่ม
พิมพ์ที่

สารบัญ

	หน้า
บทบรรณาธิการ นายสมาน พัวโพธิ์	1
บทความวิจัย	5
นวัตกรรมธนาคารน้ำใต้ดินจากภูมิปัญญาท้องถิ่นแก้ภัยแล้งส่งเสริม การสร้างความมั่นคงทางด้านอาหาร กรณีศึกษาบ้านโป่งลำโหร่ง หมู่ที่ 9 ตำบลห้วยสัตว์ใหญ่ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ วิเชษฐ์ เพชรรัตน์ และ วิวรรณ โสมากุล	7
การพัฒนารูปแบบเศรษฐกิจแบบองค์รวมของพื้นที่เรียนรู้ต้นแบบ ตำบลปรางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง ณัฐนิช รักขติวงศ์, เนตร ใจเที่ยง และปวีณา งามประภาสม	20
การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนตามแนวคิดโมเดลเศรษฐกิจ (BCG) กลุ่มทอผ้าบ้านคูขาดน้อยหมู่ที่ 4 ตำบลท่าโพธิ์ชัย อำเภอหนองกี่ จังหวัดบุรีรัมย์ บุษราภรณ์ แก้วยางกู	36
การพัฒนาคุณภาพน้ำให้เหมาะสมกับการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่ โคก หนอง นา ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนพิษณุโลก ศิรินรรธ อ่อนตา	48
รูปแบบที่เหมาะสมต่อการพัฒนาการดำเนินงานของคณะทำงานขับเคลื่อน กองทุนพัฒนาบทบาทสตรีเทศบาลเมืองปรกฟ้า ตำบลเกาะจันทร์ อำเภอเกาะจันทร์ จังหวัดชลบุรี นายณัฐวุฒิ สวัสดิ์กิตติพงศ์	62
การประเมินความเหมาะสมในการประยุกต์ใช้รูปแบบระบบเศรษฐกิจแบบองค์รวม ในการพัฒนาพื้นที่นำร่องต้นแบบตำบลทุ่งลูกนก อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม กฤตวิทย์ ละอองศิริวงศ์	74
การพัฒนาเครือข่ายการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการขยะในพื้นที่ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สุพรรณษา สุเทศ	87
การจัดการความปลอดภัยในการทำงานอย่างยั่งยืนของสถานประกอบการ จังหวัดสมุทรปราการ ธนดล ทองมี	103

บทความวิชาการ	123
แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุสู่การจัดความยากจน และพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	125
เบญจพร เสมียนสิงห์	
การศึกษาความเข้มแข็งของกลุ่มตลาดเกษตรกรตัวจริงทุกสิ่งปลอดภัย จังหวัดมหาสารคาม	141
ชลิดา แยมศรีสุข	

บทบรรณาธิการ

บทบรรณาธิการ

วารสารการวิจัยและพัฒนา กรมการพัฒนาชุมชน ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน 2568 มีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่บทความวิจัย และบทความวิชาการ ทางด้านพัฒนาชุมชน ด้านความเข้มแข็งของชุมชน ด้านการยกระดับเศรษฐกิจฐานราก ด้านรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ ด้านการบริหารจัดการองค์การภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคไม่แสวงหากำไร ด้านการบริหารทรัพยากรบุคคล ด้านนโยบายสาธารณะ ในประเด็นต่าง ๆ และด้านการพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์การสหประชาชาติ รวมถึงเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนความรู้ของคนพบข้อคิดเห็นทางวิชาการและวิจัยแก่เจ้าหน้าที่บุคลากรในสังกัดกรมการพัฒนาชุมชน นักวิชาการ อาจารย์ นักศึกษา นักวิจัย ตลอดจนบุคคลทั่วไปที่มีความสนใจ โดยวารสารฉบับนี้ประกอบด้วยบทความจำนวน 10 บทความ จำแนกเป็นบทความวิจัย จำนวน 8 เรื่อง และบทความวิชาการ จำนวน 2 เรื่อง ซึ่งบทความทั้งหมดเป็นบทความที่น่าสนใจ น่าเสนอข้อค้นพบใหม่ ๆ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับศาสตร์ที่เกี่ยวข้องได้

ทั้งนี้ ผู้สนใจสามารถติดตามอ่านบทความของวารสารได้ทั้งฉบับตีพิมพ์ และฉบับออนไลน์ ซึ่งวารสารฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความร่วมมือจากหลายฝ่าย ประกอบด้วย บรรณาธิการบริหาร กองบรรณาธิการ ผู้ทรงคุณวุฒิภายในและภายนอก ที่กรุณาพิจารณาแก้ไขปรับปรุงบทความให้มีความสมบูรณ์ และมีคุณภาพ อีกทั้งขอขอบคุณเจ้าของบทความทุกท่านที่ให้ความสนใจ และส่งบทความเพื่อตีพิมพ์ในวารสารการวิจัยและพัฒนา กรมการพัฒนาชุมชน กองบรรณาธิการขอเชิญผู้สนใจทุกท่านร่วมส่งบทความวิจัย และบทความวิชาการ เพื่อตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารโดยไม่มีค่าใช้จ่าย และหากท่านมีข้อเสนอแนะหรือต้องการทราบข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับวารสาร สามารถติดต่อได้ที่ กลุ่มงานวิจัยและพัฒนา สถาบันการพัฒนาชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย หมายเลขโทรศัพท์ 0 2141 6272 กองบรรณาธิการยินดีน้อมรับข้อเสนอแนะเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงวารสารให้มีคุณภาพยิ่งขึ้นต่อไป

นายสมาน พัวโพธิ์
หัวหน้ากองบรรณาธิการ

บทความวิจัย

นวัตกรรมธนาคารน้ำใต้ดินจากภูมิปัญญาท้องถิ่นแก้ภัยแล้งส่งเสริมการสร้างความมั่นคงทางด้านอาหาร
กรณีศึกษาบ้านโป่งสำโหร่ง หมู่ที่ 9 ตำบลห้วยสัตว์ใหญ่ อำเภอหัวหิน
จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

วิเชษฐ์ เพชรรัตน์¹

วิวรรณ โสมากุล²

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง นวัตกรรมธนาคารน้ำใต้ดินจากภูมิปัญญาท้องถิ่นแก้ภัยแล้ง ส่งเสริมการสร้างความมั่นคงทางด้านอาหาร กรณีศึกษา บ้านโป่งสำโหร่ง หมู่ที่ 9 ตำบลห้วยสัตว์ใหญ่ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยมีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของชุมชนบ้านโป่งสำโหร่ง 2. เพื่อศึกษานวัตกรรมธนาคารน้ำใต้ดินจากภูมิปัญญาท้องถิ่นแก้ภัยแล้ง ส่งเสริมการสร้างความมั่นคงทางด้านอาหาร 3. เพื่อนำเสนอนวัตกรรมธนาคารน้ำใต้ดินจากภูมิปัญญาท้องถิ่นแก้ภัยแล้ง ส่งเสริมการสร้างความมั่นคงทางด้านอาหาร โดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ข้าราชการสำนักงานพัฒนาชุมชนหัวหิน ผู้รับผิดชอบตำบลห้วยสัตว์ใหญ่ และผู้นำชุมชนบ้านโป่งสำโหร่ง กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน และปราชญ์ชุมชน ผลการวิจัยพบว่า 1. การทำธนาคารน้ำใต้ดินสามารถแก้ปัญหาภัยแล้งของพื้นที่บ้านโป่งสำโหร่งได้อย่างยั่งยืน สามารถสร้างความมั่นคงทางด้านอาหารให้กับคนในชุมชน เป็นความสำเร็จที่สามารถแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำได้อย่างเป็นรูปธรรม 2. เป็นแนวทางในการแก้ปัญหาภัยแล้ง ชาวบ้านให้ความร่วมมือส่งเสริมอย่างแพร่หลาย 3. สามารถต่อยอดและเป็นต้นแบบให้กับพื้นที่อื่น ๆ 4. สภาพแวดล้อมเกิดความอุดมสมบูรณ์มากยิ่งขึ้นเป็นแหล่งต้นน้ำธรรมชาติอุปโภคบริโภคของชุมชน 5. เกษตรกรมีน้ำไว้เพื่อการเกษตรอย่างเพียงพอทำให้ผลผลิตเพิ่มมากขึ้น

คำสำคัญ: นวัตกรรม, ความมั่นคงทางอาหาร, ธนาคารน้ำใต้ดิน

1. นักทรัพยากรบุคคล, ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนเพชรบุรี, Email: chetpetcharat@gmail.com

2. นักทรัพยากรบุคคลชำนาญการ, ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนเพชรบุรี, Email: trainingphet@gmail.com

**Groundwater Bank innovation from local wisdom to solve drought Promoting
food security, case study: Ban Prong Samrong Village No. 9, Huai Sat Yai
Subdistrict, Hua Hin District, Prachuap Khiri Khan Province**

Wichet Petcharat¹

Wiwan Somakul²

Abstract

The research on The Underground Water Bank Innovation, which is a local wisdom initiative for food stability in Ban Prong Samrong 9 Village, aims to achieve the following objectives: 1) to study the general characteristics of the Ban Prong Samrong 9 Village community; 2) to investigate The Underground Water Bank Innovation; and 3) to present The Underground Water Bank Innovation using a participatory observation method. The key informants consist of community development department government officers responsible for Huai Sat Yai Subdistrict, as well as community leaders from Ban Prong Samrong 9 Village, such as the village headman, village committee members, and knowledgeable individuals within the community. The research findings are as follows: 1) The Underground Water Bank Innovation in Ban Prong Samrong 9 Village can sustainably address the water shortage problem; 2) it serves as a methodology for solving drought issues; 3) it can be extended and serve as a model for other communities; 4) the overall context provides a reliable water source for any community; and 5) farmers have sufficient water for their use, leading to increased productivity.

Keywords: Innovation, food security, groundwater banks

¹ Human Resource Officer, Phetchaburi Community Development Learning Center, Email: chetpetcharat@gmail.com

² Human Resource Officer, Professional Level, Phetchaburi Community Development Learning Center, Email: trainingphet@gmail.com

บทนำ

น้ำเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีพของมนุษย์และสัตว์ใช้ทั้งอุปโภคและบริโภค ทั้งด้านการเกษตรและด้านการอุตสาหกรรม น้ำต้องมีเพียงพอและเหมาะสม ชีวิตจึงจะดำรงอยู่ได้ไม่ว่าจะเป็นพืชหรือสัตว์ก็ตาม หลายประเทศเกิดภัยแล้ง ทำให้ส่งผลกระทบต่อ การดำรงชีพ เกิดความเสียหายต่อพื้นที่เพาะปลูก ขาดผลผลิตเกิดปัญหาขาดรายได้ ความอดอยาก ยาจน ปัญหาต่าง ๆ จึงเกิดขึ้นมาอย่างมากมาย ภัยแล้งเหล่านี้ทำให้ประเทศที่พึ่งพาเกษตรกรรม เกิดความเสียหาย ภัยแล้งที่เกิดขึ้นในประเทศไทยมีผลกระทบโดยตรงกับการเกษตรและแหล่งน้ำ ส่งผลเสียหายต่อกิจกรรมทางการเกษตร มักเกิดในฤดูที่มีฝนทิ้งช่วง หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และคนในชุมชน ควรให้ความสนใจในการแก้ไขปัญหา เพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกร มีผลผลิตได้ตามฤดูกาล เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมขับเคลื่อนไปได้ตามกลไกสังคมจึงมีความสุขอย่างยั่งยืน หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน จึงควรให้ความสำคัญกับการแก้ปัญหาภัยแล้งและความเดือดร้อนของประชาชน กรมการพัฒนาชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของภาครัฐในการส่งเสริมและพัฒนาประเทศซึ่งมีภารกิจเกี่ยวกับการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนาชุมชน ส่งเสริมและพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานรากให้มีความมั่นคงอย่างมีเสถียรภาพ

กลุ่มงานยุทธศาสตร์และการวางแผน กองแผนงาน กรมการพัฒนาชุมชน, (2565) กรมการพัฒนาชุมชนมีแผนปฏิบัติการราชการระยะ 5 ปี พ.ศ. 2566 - 2570 ภายใต้วิสัยทัศน์ "เศรษฐกิจฐานรากมั่นคง ชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืนด้วยหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง" ได้กำหนดเป้าหมายตัวชี้วัด แนวทางการพัฒนา พร้อมทั้งมาตรการและแนวทางปฏิบัติในการขับเคลื่อนงานพัฒนาชุมชนภายใต้แผนปฏิบัติการ 4 เรื่อง ประกอบด้วย

1. การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนให้สามารถบริหารจัดการและพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน ได้กำหนดแนวทางการพัฒนาในการขับเคลื่อนงานพัฒนาชุมชน ประกอบด้วยแนวทางการพัฒนา ได้แก่
 - 1) พัฒนาการบริหารจัดการชุมชนให้มีความเข้มแข็ง สามารถรับมือกับภัยและการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม ความมั่นคง และสิ่งแวดล้อม
 - 2) บริหารจัดการข้อมูลสารสนเทศและเทคโนโลยี องค์ความรู้ นวัตกรรม เพื่อการพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนแห่งอนาคตที่เข้มแข็ง และ
 - 3) ส่งเสริมการสร้างชุมชนต้นแบบเพื่อการเรียนรู้การพึ่งตนเอง ด้วยหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีเข็มมุ่งสำคัญ คือการพัฒนาชุมชนและบริหารจัดการชุมชนที่ดี ส่งเสริมให้ชุมชนนำอัตลักษณ์ของชุมชนมาสร้างความโดดเด่นบนฐานของความเข้มแข็งและปัญหาความต้องการของชุมชนในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ปฏิบัติการเชิงรุกเข้าถึงครัวเรือนเป้าหมายเพื่อยกระดับเป็นครัวเรือนสมาชิก สามารถดำรงชีพได้เหมาะสมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ส่งเสริมให้มีชุมชนต้นแบบในการน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาสู่การปฏิบัติจนเป็นวิถีชีวิตของชุมชน เป็นชุมชนที่พึ่งตนเองได้ในหลายมิติ มีความเข้มแข็งมากขึ้น มุ่งสู่สังคมอุดมสุข มุ่งหวังให้ชุมชนมีศักยภาพในการบริหารจัดการและพัฒนาตนเองสู่ความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน

2. การส่งเสริมและยกระดับเศรษฐกิจฐานรากให้มั่นคง ได้กำหนดแนวทางการพัฒนาในการขับเคลื่อนงานพัฒนาชุมชน ประกอบด้วย 6 แนวทางการพัฒนา ได้แก่
 - 1) สร้างและพัฒนากลไกขับเคลื่อนสมาชิกชุมชน

หนุนเสริมเศรษฐกิจฐานราก 2) พัฒนาเศรษฐกิจฐานรากให้เข้มแข็งและมีขีดความสามารถในการแข่งขัน ด้วยกลไกประชารัฐและการรวมกลุ่มผู้ประกอบการในชุมชน 3) สร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ชุมชน และส่งเสริมช่องทางการตลาด 4) ยกกระดับชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี เพื่อเศรษฐกิจชุมชนอย่างครบวงจร 5) ปรับระบบบริหารจัดการทุนชุมชนให้มีธรรมาภิบาล เพื่อการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจของชุมชน ให้พึ่งตนเอง และ 6) แก้ไขปัญหาความยากจน ลดความเหลื่อมล้ำด้วยระบบปฏิบัติการเชิงรุกที่เข้าถึง ประชาชนรายครัวเรือน โดยมีเข็มมุ่งสำคัญคือ มุ่งหวังให้เศรษฐกิจฐานรากมีความมั่นคง คนในชุมชนมีงาน มีอาชีพมีรายได้ และมีคุณภาพชีวิตที่ดี

3. การสร้างความร่วมมือและส่งเสริมบทบาทเครือข่ายการพัฒนาชุมชนทั้งในและต่างประเทศ ได้กำหนดแนวทางการพัฒนาในการขับเคลื่อนงานพัฒนาชุมชน ประกอบด้วย 3 แนวทางการพัฒนา ได้แก่ 1) ยกกระดับขีดความสามารถของประชาชนให้เป็นพลังขับเคลื่อนเครือข่ายการพัฒนาชุมชนที่มีสมรรถนะสูง รองรับการเปลี่ยนแปลง 2) จัดการเครือข่ายการพัฒนาชุมชนให้มีพลังที่เข้มแข็งและยั่งยืนในทุกมิติ และ 3) เชื่อมโยงการพัฒนาชุมชนของไทยกับการพัฒนาชุมชนของต่างประเทศ ภายใต้กรอบความร่วมมือต่าง ๆ โดยมีเข็มมุ่งสำคัญ คือ มุ่งหวังให้เครือข่ายการพัฒนาชุมชนสามารถขับเคลื่อนชุมชนสู่ความเข้มแข็ง และเกิดการเชื่อมโยงความร่วมมือทั้งในและต่างประเทศ

4. การพัฒนาองค์กรให้ทันสมัย มีสมรรถนะสูง และมีธรรมาภิบาล บุคลากรมีอุดมการณ์และ เชี่ยวชาญในงานพัฒนาชุมชน ได้กำหนดแนวทางการพัฒนาในการขับเคลื่อนงานพัฒนาชุมชนประกอบด้วย 4 แนวทางการพัฒนา ได้แก่ 1) การเสริมสร้างอุดมการณ์การพัฒนาชุมชน ยึดหลักธรรมาภิบาลมีความทันสมัย เป็นมืออาชีพ 2) พัฒนาระบบการบริหารจัดการทรัพยากรบุคคลให้มีประสิทธิภาพสูง และระบบการพัฒนา บุคลากรให้มีคุณภาพ 3) ยกกระดับสู่องค์กรธรรมาภิบาล องค์กรทันสมัย และองค์กรแห่งความสุข และ 4) ยกกระดับภาพลักษณ์องค์กรให้เป็นที่รับรู้และยอมรับ เกิดความเชื่อมั่นจากชุมชนและสังคมทั้งในระดับประเทศ และนานาชาติ โดยมีเข็มมุ่งสำคัญ คือ มุ่งหวังให้กรมการพัฒนาชุมชนเป็นองค์กรที่มีธรรมาภิบาล สมรรถนะสูง ทันสมัย บุคลากรมีอุดมการณ์และมีความเชี่ยวชาญในงานพัฒนาชุมชน

ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนเพชรบุรี สถาบันการพัฒนาชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน มีหน้าที่ รับผิดชอบในเขตพื้นที่การให้บริการตามที่กรมการพัฒนาชุมชนกำหนด เกี่ยวกับงานวิจัยและพัฒนา การบริการให้คำปรึกษาด้านการพัฒนาชุมชน ให้บริการด้านการฝึกอบรม งานสนับสนุนการจัดการความรู้ งานพัฒนาความเป็นเลิศทางวิชาการเฉพาะทาง และปฏิบัติงานอื่นที่เกี่ยวข้องตามที่ได้รับมอบหมาย รับผิดชอบให้บริการในพื้นที่ 7 จังหวัด ประกอบไปด้วย 1) จังหวัดกาญจนบุรี 2) จังหวัดนครปฐม 3) จังหวัด ประจวบคีรีขันธ์ 4) จังหวัดเพชรบุรี 5) จังหวัดราชบุรี 6) จังหวัดสมุทรสงคราม และ 7) จังหวัดสมุทรสาคร

บ้านโป่งสำโหร่ง หมู่ที่ 9 ตำบลห้วยสัตว์ใหญ่ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี เป็นพื้นที่วิจัย ธนาคารน้ำใต้ดินแก้ภัยแล้ง ซึ่งมีสภาพพื้นที่เป็นพื้นที่ดินไม่กักเก็บน้ำฝน เป็นเหตุให้ในช่วงหมดฤดูฝน ขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร จึงเป็นอุปสรรคด้านอุปโภค และบริโภค การเพาะปลูกพืชไร่เสียหาย ด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นของคนในชุมชนได้แก้ไขปัญหายากแล้ง ด้วยนวัตกรรมชุมชน

คณะผู้วิจัยศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนเพชรบุรี สนใจและศึกษานวัตกรรมการนํ้าใต้ดินจากภูมิปัญญาท้องถิ่นแก๊ยกัยแล้ง ส่งเสริมการสร้าง ความมั่นคงทางด้านอาหาร บ้านโป่งสำโหร่ง หมู่ที่ 9 ตำบลห้วยสัตว์ใหญ่ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของชุมชนบ้านโป่งสำโหร่ง หมู่ที่ 9 ตำบลห้วยสัตว์ใหญ่ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
2. เพื่อศึกษานวัตกรรมการนํ้าใต้ดินจากภูมิปัญญาท้องถิ่นแก๊ยกัยแล้ง ส่งเสริมการสร้าง ความมั่นคงทางด้านอาหาร บ้านโป่งสำโหร่ง หมู่ที่ 9 ตำบลห้วยสัตว์ใหญ่ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
3. เพื่อนำเสนอ นวัตกรรมนํ้าใต้ดินจากภูมิปัญญาท้องถิ่นแก๊ยกัยแล้ง ส่งเสริมการสร้าง ความมั่นคงทางด้านอาหาร บ้านโป่งสำโหร่ง หมู่ที่ 9 ตำบลห้วยสัตว์ใหญ่ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

การทบทวนวรรณกรรม

1. แนวคิดหลักในการสร้างธนาคารน้ำใต้ดิน

บัญชา จันทราช (2566) กล่าวถึงแนวคิดหลักในการสร้างธนาคารน้ำใต้ดินเป็นนวัตกรรมใหม่ในการนำน้ำไปเก็บไว้ที่ชั้นใต้ดินในชั้นหินอุ้มน้ำ เปรียบเสมือนกับการฝากเงินไว้กับธนาคาร วันใดที่เดือดร้อนเรื่องเงิน ก็สามารถนำเงินที่เก็บออมไว้นามาใช้ได้ ซึ่งธนาคารน้ำใต้ดินก็เช่นเดียวกัน ช่วงหน้าฝนที่มีน้ำมากธนาคารน้ำใต้ดินก็จะช่วยดูดซับน้ำเพื่อนำไปกักเก็บไว้ที่ชั้นหินอุ้มน้ำ และเมื่อถึงช่วงหน้าแล้งก็สามารถสูบน้ำขึ้นมาใช้ได้สำหรับธนาคารน้ำใต้ดินนั้น มีด้วยกัน 2 ประเภทควบคู่ไปด้วยกัน จะเกิดประโยชน์สูงสุดดังได้มีนักวิชาการ เช่น อนุสรณ์ กาลดิษฐ์ (2548) ได้กล่าวว่าเกษตรยั่งยืน คือระบบเกษตรที่มีความเป็นไปได้อย่างเศรษฐกิจก็เกื้อกูลต่อระบบนิเวศที่ชุมชนมีอยู่ การทำเกษตรของชุมชนที่ให้ความสำคัญ คือการเพิ่มผลผลิตให้มีคุณภาพที่ดี และเพียงพอต่อเกษตรกรและผู้บริโภค รวมถึงมีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์สูงสุดโดยไม่เกิดผลเสียต่อสิ่งแวดล้อม ระบบการผลิต การบริโภค เกษตรยั่งยืนที่โดดเด่นในประเทศไทยและได้รับการยอมรับ มี 5 รูปแบบคือ เกษตรผสมผสาน เกษตรอินทรีย์ วนเกษตร เกษตรทฤษฎีใหม่ นอกจากนี้ยังได้ทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องของ ธนภฤต รุ่งแสงทวี (2565) ได้ทำการศึกษาเรื่อง นวัตกรรมธนาคารน้ำใต้ดิน แก่ปัญหาน้ำทั้งระบบแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบลเก่าขาม อำเภอน้ำเย็น จังหวัดอุบลราชธานี ผลการศึกษา พบว่า ธนาคารน้ำใต้ดินมีประโยชน์อย่างมาก สามารถป้องกันน้ำท่วมขัง แก้ปัญหาภัยแล้ง ใช้พื้นที่และงบประมาณในการดำเนินการน้อย เพิ่มการกักเก็บน้ำให้อยู่กับที่โดยเก็บกักไว้ในระดับน้ำใต้ดิน เพิ่มความชื้นให้แก่ดิน สามารถนำน้ำมาใช้ในการเกษตรได้อย่างเพียงพอตลอดทั้งปี โดยการขุดบ่อหลุม หรือบ่อบาดาลก็ได้ จากความแห้งแล้งที่ไม่สามารถปลูกพืชเพื่อสร้างรายได้ ปัจจุบันธนาคารน้ำใต้ดินทำให้เกษตรกรสามารถผลิตพืชได้ทั้งปี ผลิตสินค้าที่มีราคาสูงได้ เช่น ผัก พริก มะละกอ สร้างรายได้หลักล้านบาท ผลิตผลดี ทั้งปริมาณและคุณภาพ จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องคณะผู้วิจัยได้นำองค์ความรู้มากำหนดทิศทางในการวิจัย เพื่อใช้เป็นกรอบทิศทางการไปเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล

เพื่อสื่อให้เห็นการผสมผสานองค์ความรู้จากทฤษฎีและภาคปฏิบัติควบคู่กัน และฉัตรชัย โชติษฐยางกูร (2562) ที่ศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการกักเก็บน้ำใต้ดินเพื่อบรรเทาภาวะแห้งแล้งในลุ่มน้ำมูลตอนบน ผลการวิจัยพบว่า น้ำจากการไหลออกผิวดิน เพิ่มปริมาตรของน้ำในสระเก็บน้ำ แต่พฤติกรรมการไหลของน้ำใต้ดินมีลักษณะ รับน้ำใต้ดินเข้ามาในสระน้ำมากกว่า การเติมน้ำผิวดินลงไปในชั้นอุ้มน้ำของน้ำใต้ดิน ขณะเดียวกัน นริศรินทร์ พันธเพชร และคณะ (2564) รูปแบบการจัดการโครงการธนาคารน้ำใต้ดินอย่างยั่งยืนของจังหวัดยโสธร ผลการวิจัยพบว่า 1) รูปแบบการจัดการโครงการธนาคารน้ำใต้ดินอย่างยั่งยืนของจังหวัดยโสธร ได้แก่ ความเป็นมาของธนาคารน้ำใต้ดิน มีระบบเปิดและระบบปิด สถานที่ คือองค์การบริหารส่วนตำบลหนองฮี และการมีส่วนร่วมของประชาชน 2) ปัจจัยที่ส่งผลต่อรูปแบบการจัดการโครงการธนาคารน้ำใต้ดินอย่างยั่งยืนของจังหวัดยโสธร ได้แก่ คณะกรรมการจัดการโครงการธนาคารน้ำใต้ดิน ขั้นตอนการดำเนินงาน สถานที่ก่อสร้าง การมีส่วนร่วมของประชาชน และสภาพแวดล้อม 3) เสนอแนะรูปแบบการจัดการโครงการธนาคารน้ำใต้ดินอย่างยั่งยืนของจังหวัดยโสธร ได้แก่ ด้านการนำเทคโนโลยี การมีส่วนร่วมของชุมชน การมีความรู้ความเข้าใจ และความคุ้มค่าสู่ชุมชน

2. แนวคิดการมีส่วนร่วม

สุธาวิ กลิ่นอุบล (2562) กล่าวถึงความหมายของการมีส่วนร่วม จากการศึกษาความหมายของการมีส่วนร่วม มีนักการศึกษาหลาย ๆ คน ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ ดังนี้ Cohen and Uphoff (1977: 7-9) ผู้ริเริ่มทฤษฎีการมีส่วนร่วม ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า คือการที่ผู้มีส่วนร่วม ต้องมีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการ 4 กระบวนการ คือ

1. มีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ หมายถึง การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการคิดริเริ่มโครงการ โดยมีการอธิบายถึงปัญหาและความต้องการ มีการจัดลำดับความสำคัญของปัญหาการกำหนดทางเลือก ว่าควรจะทำโครงการหรือกิจกรรมใดบ้าง และการตัดสินใจว่าจะทำโครงการหรือกิจกรรมใด และการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจยังครอบคลุมไปถึงการตัดสินใจในระหว่างดำเนินการโครงการ

2. มีส่วนร่วมในกระบวนการดำเนินงาน หมายถึง การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในทรัพยากรต่าง ๆ ให้กับโครงการทั้งในด้านเงิน แรงงาน วัสดุอุปกรณ์ และการมีส่วนร่วมในการบริหารและประสานงานโครงการต่าง ๆ

3. มีส่วนร่วมในการแบ่งผลประโยชน์หมายถึง การมีส่วนร่วมประเภทนี้มีสองนัย คือ เป็นทั้งการร่วมรับประโยชน์และร่วมรับผลเสียเนื่องในทางลบจากโครงการพัฒนา ผลประโยชน์ที่ได้รับ ได้แก่

- 3.1 ผลประโยชน์ด้านวัตถุ คือ การมีรายได้และทรัพย์สินเพิ่มขึ้นและมั่นคงมากขึ้น หรือการมีสาธารณูปโภคที่เพียงพอ มีประสิทธิภาพ หรือคุณภาพดี

- 3.2 ผลประโยชน์ด้านสังคม ได้แก่ การได้รับการศึกษาหรือรู้หนังสือมากขึ้นรวมทั้งการให้บริการสังคมอื่น ๆ มากขึ้นและมีคุณภาพดีขึ้น

- 3.3 ผลประโยชน์ส่วนบุคคล ได้แก่ การมีความนับถือตนเองมากขึ้น มีพลังอำนาจทางการเมืองมากขึ้น และมีความรู้สึกถึงควมมีประสิทธิภาพของตนเอง

จากการทบทวนวรรณกรรม เรื่องแนวคิดหลักในการสร้างธนาคารน้ำใต้ดินและแนวคิดการมีส่วนร่วม

ทำให้สามารถนำแนวคิดทฤษฎีดังกล่าวมาใช้กับงานวิจัยครั้งนี้ในการกำหนดตัวแปรที่ศึกษา ช่วยสนับสนุนกรอบการศึกษาวิจัยในการใช้เป็นพื้นฐานในการวางแผนแก้ปัญหาภัยแล้งและพัฒนาความมั่นคงทางด้านอาหารในชุมชน และนำแนวคิดมาใช้ในการกระบวนการวิจัยในการเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ผล และการพัฒนาแนวทางแก้ไขปัญหาคือ เป็นต้น

ระเบียบวิธีวิจัย

1. การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ

1.1 งานวิจัยเรื่อง นวัตกรรมธนาคารน้ำใต้ดินจากภูมิปัญญาท้องถิ่นแก้ภัยแล้ง ส่งเสริมการสร้าง ความมั่นคงทางด้านอาหาร กรณีศึกษา บ้านโป่งสำโหร่ง หมู่ที่ 9 ตำบลห้วยสัตว์ใหญ่ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ใช้รูปแบบวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ประชากรกลุ่มตัวอย่าง ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key-Informants) คือ บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการธนาคารน้ำใต้ดินที่อาศัย อยู่บ้านโป่งสำโหร่ง หมู่ที่ 9 ตำบลห้วยสัตว์ใหญ่ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ได้แก่ ข้าราชการ ประจำสำนักงานพัฒนาชุมชนหัวหิน พัฒนาการอำเภอ และนักวิชาการพัฒนาชุมชนผู้รับผิดชอบตำบล ห้วยสัตว์ใหญ่ และผู้นำชุมชนบ้านโป่งสำโหร่ง (กำนัน / ผู้ใหญ่บ้าน / กรรมการหมู่บ้าน / ปราชญ์ชุมชน / กศน. / อสม. ฯลฯ) และประชาชนในพื้นที่ สัมภาษณ์เชิงลึก 5 คน และการสนทนากลุ่ม 10 คน รวมจำนวน 15 คน โดยผู้วิจัยใช้การสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อสะดวกและความเหมาะสมในการวิจัย

1.2 รูปแบบและขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

การวิจัยใช้รูปแบบงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ดำเนินการให้สอดคล้องกับ ปัญหาและกรอบกลุ่มแนวคิดการวิจัย ผู้วิจัยจึงได้กำหนดรายละเอียดและขั้นตอน การวิจัยเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมการวิจัย ขั้นตอนนี้เป็นการศึกษาทฤษฎี เอกสารวิชาการ ข้อมูล สารสนเทศ งานวิจัยต่าง ๆ ตลอดจนแนวคิดที่มีความเกี่ยวข้องกับเพื่อศึกษานวัตกรรมธนาคารน้ำใต้ดิน จากภูมิปัญญาท้องถิ่นแก้ภัยแล้ง ส่งเสริมการสร้าง ความมั่นคงทางด้านอาหาร

ขั้นตอนที่ 2 การดำเนินการวิจัย เป็นขั้นตอนการศึกษาวิเคราะห์กำหนดกรอบแนวคิด ของการวิจัย เพื่อการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล พร้อมทั้งพัฒนาเครื่องมือ ปรับปรุง คุณภาพไปเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูล ผู้ให้ข้อมูลหลัก และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ขั้นตอนที่ 3 เก็บข้อมูลในพื้นที่ ทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) สนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) และเก็บข้อมูลเพิ่มเติมด้วยตนเอง การสังเกตจากการลงพื้นที่สภาพจริง ความเกี่ยวเนื่องกับสภาพทั่วไปของชุมชน

ขั้นตอนที่ 4 การวิเคราะห์ผลจากข้อมูล

ขั้นตอนที่ 5 การรายงานผลการวิจัย เป็นขั้นตอนของการจัดทำรายงาน ผลการวิจัย เพื่อนำเสนอที่ปรึกษางานวิจัยตรวจสอบความถูกต้อง แล้วจะได้จัดทำรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ และเผยแพร่ต่อไป เพื่อให้การวิจัยครั้งนี้มีประสิทธิภาพและเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผู้วิจัยได้ใช้

รูปแบบการวิจัย โดยใช้การวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง กับประชากรกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับความสัมพันธ์ในประเด็นงานวิจัย การสังเกต และแบบสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เป็นกระบวนการกลุ่ม (Brainstorming) เพื่อกลั่นกรองข้อมูลความน่าเชื่อถือได้

1.3 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ คือวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ประชากรกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลสำคัญ แล้วจึงอธิบายเชิงพรรณนาแบบอุปนัย (Inductive Approach) ข้อสรุปเชิงทฤษฎี (สิ่งที่ปรากฏทั่วไป)

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาเรื่องนวัตกรรมธนาคารน้ำใต้ดินจากภูมิปัญญาท้องถิ่นแก้ภัยแล้ง ส่งเสริมการสร้าง ความมั่นคงทางด้านอาหาร กรณีศึกษา บ้านโป่งสำโหร่ง หมู่ที่ 9 ตำบลห้วยสัตว์ใหญ่ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ สรุปประเด็นสำคัญ ดังนี้

1. ผลการศึกษาสภาพทั่วไปของชุมชนบ้านโป่งสำโหร่ง หมู่ที่ 9 ตำบลห้วยสัตว์ใหญ่ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ พบว่า สภาพทั่วไปของชุมชนมีความเหมาะสมในการทำธนาคารน้ำใต้ดิน ซึ่งสามารถ แก้ปัญหาภัยแล้งของพื้นที่บ้านโป่งสำโหร่ง หมู่ที่ 9 ตำบลห้วยสัตว์ใหญ่ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ได้อย่างยั่งยืน สามารถสร้างความมั่นคงทางด้านอาหารให้กับคนในชุมชนได้อย่างแท้จริง เนื่องจากน้ำเป็นปัจจัยหลัก ในวิถีชีวิต และการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน การที่พื้นที่มีความอุดมสมบูรณ์จากแหล่งน้ำธรรมชาติ จากธนาคาร น้ำใต้ดินที่มีจำนวนเพียงพอต่อการใช้สอยทั้งอุปโภค บริโภค และที่สำคัญด้านการเกษตรที่เป็นอาชีพหลักของ คนในชุมชน การทำธนาคารน้ำใต้ดินถือเป็นความสำเร็จของชุมชนบ้านโป่งสำโหร่ง ที่สามารถแก้ไขปัญหา การขาดแคลนน้ำได้อย่างเป็นรูปธรรม และสภาพแวดล้อมเกิดความอุดมสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังเป็น แหล่งต้นน้ำธรรมชาติ ไว้เป็นแหล่งอุปโภค บริโภคของชุมชนต่อไป

2. ผลการศึกษานวัตกรรมธนาคารน้ำใต้ดินจากภูมิปัญญาท้องถิ่นแก้ภัยแล้ง ส่งเสริมการสร้าง ความมั่นคงทางด้านอาหาร บ้านโป่งสำโหร่ง หมู่ที่ 9 ตำบลห้วยสัตว์ใหญ่ อำเภอหัวหิน จังหวัด ประจวบคีรีขันธ์ พบว่าการทำธนาคารน้ำใต้ดินถือเป็นนวัตกรรมใหม่ที่เป็นแนวทางในการแก้ปัญหาภัยแล้ง และการขาดแคลนน้ำในฤดูแล้งได้เป็นอย่างดี อีกทั้งชาวบ้านที่อยู่อาศัยในบริเวณนี้ ให้ความร่วมมือร่วมใจ ในการส่งเสริมและทำธนาคารกันอย่างแพร่หลาย ส่งผลทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

3. ผลการศึกษาการนำเสนอนวัตกรรมธนาคารน้ำใต้ดินจากภูมิปัญญาท้องถิ่นแก้ภัยแล้ง ส่งเสริม การสร้างความมั่นคงทางด้านอาหาร บ้านโป่งสำโหร่ง หมู่ที่ 9 ตำบลห้วยสัตว์ใหญ่ อำเภอหัวหิน จังหวัด ประจวบคีรีขันธ์ พบว่าสามารถนำเสนอนวัตกรรมและต่อยอดและพัฒนาการทำธนาคารน้ำใต้ดินให้เพิ่มมากขึ้น และสามารถเป็นต้นแบบการทำธนาคารน้ำใต้ดินให้กับพื้นที่อื่น ๆ ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันได้เป็นอย่างดี

สรุปได้ว่าการทำธนาคารน้ำใต้ดินส่งผลโดยตรงกับอาชีพและรายได้ของเกษตรกรในพื้นที่และพื้นที่บริเวณใกล้เคียง คือ เกษตรกรมีน้ำไว้เพื่อการเกษตรเช่น การปลูกทุเรียน การปลูกไม้ผล ทำให้ผลผลิตเพิ่มมากขึ้น สามารถข้ามผ่านฤดูแล้งหรือภัยแล้งไปได้ด้วยการมีน้ำจากธนาคารน้ำใต้ดินเพียงพอ

การอภิปรายผล

ผลการวิจัย สามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

1. ผลการศึกษาสภาพทั่วไปของชุมชนบ้านโป่งสำโหร่ง หมู่ที่ 9 ตำบลห้วยสัตว์ใหญ่ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ พบว่า ลักษณะพื้นที่โดยทั่วไปของพื้นที่ศึกษาวิจัย มีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบเชิงเขาตะนาวศรี สภาพป่าเป็นป่าดิบแล้ง และป่าดิบชื้น เป็นที่ราบระหว่างหุบเขา บางพื้นที่มีความลาดชัน พบแหล่งน้ำตามธรรมชาติที่สำคัญของตำบลห้วยสัตว์ใหญ่ ได้แก่ แม่น้ำปราณบุรี แม่น้ำห้วยสัตว์ใหญ่ ห้วยสัตว์เล็ก ห้วยป่าเลา ห้วยสะตือ และห้วยโสก ไหลมารวมกันเป็นแม่น้ำปราณบุรี ต้นน้ำไหลจากทิศเหนือลงทิศใต้ เข้ามาในเขตตำบลห้วยสัตว์ใหญ่ ไหลผ่านเกือบทุกหมู่บ้าน ยกเว้นหมู่ที่ 3 บ้านป่าละอู แล้วไหลเข้าสู่ตำบลเขาจ้าว อำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ก่อนไหลลงอ่างเก็บน้ำเหนือเขื่อนปราณบุรีต่อไป จากนั้นไหลวกไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ เลียบไประหว่างเขาควงหุบผิงและเขาเตย วกลงไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ผ่านบ้านเขาน้อย บ้านวังก่พง ออกสู่ทะเลอ่าวไทย ที่ปากน้ำปราณบุรี นอกจากนั้นยังมีแหล่งน้ำที่สร้างขึ้นสำหรับการชลประทานและการเกษตรที่สำคัญ เนื่องจากตำบลห้วยสัตว์ใหญ่ประสบปัญหาขาดแคลนน้ำ ในบางฤดูแหล่งน้ำประเภทฝาย เช่น ฝายยกระดับห้วยป่าเลา ฝายน้ำล้นห้วยป่าเลา ถึงแม้ว่าจะพบว่ามีแหล่งน้ำตามธรรมชาติอยู่บ้างแต่ก็ยังไม่ทั่วถึงและยังไม่เพียงพอต่อการอุปโภค บริโภคในฤดูที่ขาดแคลนน้ำ เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่มีลักษณะลาดชันไม่สามารถกักเก็บน้ำไว้ใช้ได้ จึงเป็นสาเหตุให้เกิดการสร้างธนาคารน้ำใต้ดินขึ้น ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า “สาเหตุที่ทำให้เกิดธนาคารน้ำใต้ดิน ด้วยสภาพพื้นที่เป็นที่สูงเมื่อเวลามีฝนตกในช่วงหน้าฝน ด้วยสภาพพื้นที่เป็นที่สูงน้ำจึงไหลผ่านลงที่ต่ำไปยังแหล่งน้ำด้านล่างทั้งหมด ประกอบกับพื้นที่กักเก็บน้ำในชุมชนมีน้อยจึงเกิดการขาดแคลนน้ำไว้ใช้ได้ตลอดทั้งปี อีกทั้งในช่วงฝนทิ้งช่วงแทบจะไม่มีน้ำไว้ใช้ ชุมชนจึงคิดหาวิธีการกักเก็บน้ำไว้ใช้ได้ตลอดทั้งปี โดยการทำฝายแม้ว เป็นธนาคารน้ำระบบเปิด เพื่อใช้ในการอุปโภค-บริโภค ในช่วงหน้าแล้ง และการทำฝายแม้วยังไม่เพียงพอ บางครั้งเกษตรกรต้องการน้ำในการเพาะปลูกทุเรียนให้เพียงพอ จึงได้ศึกษาเรื่องธนาคารน้ำใต้ดิน ระบบปิดเพื่อไปหนุนเสริมระบบเปิด เมื่อมีฝนตก ธนาคารน้ำระบบปิดก็จะกักเก็บน้ำลงดินและไหลซึมไปยังหนองน้ำ ที่ได้ทำฝายแม้ว ธนาคารน้ำระบบเปิด ปัจจุบันน้ำมีใช้เพียงพอต่อการอุปโภค-บริโภค” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คนที่ 2) สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ที่กล่าวว่า “การเกิดนวัตกรรมธนาคารน้ำใต้ดินของพื้นที่นี้ มีความเป็นมาจาก เมื่อสองปีที่แล้วราวเดือนมิถุนายนถึงเดือนกรกฎาคม 2566 ได้มีเพื่อน ๆ ผู้ใหญ่บ้านแนะนำมา นายอำเภอจอมบึงทำแล้วประสบผลสำเร็จ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 6 สนใจเพราะเก็บน้ำไว้ใต้ดิน ลดปัญหาน้ำท่วม ลดปัญหาพืชไร่รากร่น นายอำเภอมาเป็นวิทยากร ให้ความรู้ การขุดสร้างธนาคารน้ำใต้ดินที่ถูกต้อง” สอดคล้องกับ นิภารัตน์ สายประเสริฐ (2554) ที่พบว่า ตำบลห้วยสัตว์ใหญ่ได้ใช้งบประมาณอย่างมากในการสร้างแหล่งกักเก็บน้ำหลายแห่ง เนื่องจากมีความจำเป็นต่อการประกอบอาชีพทำการเกษตรและเลี้ยงสัตว์ที่เป็นอาชีพสำคัญ

ของตำบล แต่ปัจจุบันสภาพป่าไม้ที่เป็นแหล่งต้นน้ำถูกบุกรุกอย่างมากทำให้แหล่งกักเก็บน้ำต่าง ๆ ไม่สามารถกักน้ำให้เพียงพอต่อความต้องการใช้ได้ตลอดทั้งปี ดังนั้น จึงมีการจัดหาแหล่งน้ำเพิ่มเติมอีกในอนาคต เช่น โครงการสร้างเขื่อนกั้นลำห้วยปลากั้ง โครงการขยายแหล่งน้ำห้วยป่าละอู เป็นต้น

2. ผลการศึกษานวัตกรรมธนาคารน้ำใต้ดินจากภูมิปัญญาท้องถิ่นแก้ภัยแล้ง ส่งเสริมการสร้าง ความมั่นคงทางด้านอาหาร บ้านโป่งสำโหร่ง หมู่ที่ 9 ตำบลห้วยสัตว์ใหญ่ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ พบว่าธนาคารน้ำใต้ดินเป็นนวัตกรรมที่ช่วยในการแก้ปัญหาภัยแล้งได้ดีรูปแบบหนึ่ง ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า “เป็นการนำน้ำไปเก็บไว้ที่ชั้นใต้ดินในชั้นหินอุ้มน้ำ เหมือนกับการฝากน้ำไว้กับธนาคาร เก็บไว้ใช้ยามเดือดร้อน โดยหลักคิดของธนาคารน้ำใต้ดินเป็นการสร้างหลุมเพื่อกักเก็บน้ำฝน ลดน้ำท่วมขัง และเก็บกักน้ำไว้ใช้ในช่วงหน้าแล้ง ธนาคารน้ำใต้ดินยังช่วยสร้างความชุ่มชื้นให้กับผิวดินโดยรอบ หากมีธนาคารเล็ก ๆ แบบนี้กระจายอยู่ในทุกพื้นที่จะช่วยบรรเทาปัญหาน้ำท่วม และน้ำแล้งได้ธนาคารน้ำใต้ดินช่วยสนับสนุนส่งเสริมความเป็นอยู่ ยังช่วยให้ชุมชน และภูมิภาคต่าง ๆ มีความยืดหยุ่นต่อภาวะแห้งแล้งมากขึ้น โดยการจัดหา แหล่งน้ำเสริมในช่วงเวลาที่ขาดแคลนน้ำ ซึ่งสามารถช่วยรักษาแหล่งน้ำของการเกษตร อุตสาหกรรม และการใช้ในบ้านได้ นอกจากนี้ ยังสามารถช่วยปรับปรุงคุณภาพน้ำได้ โดยจัดให้มีขั้นตอนการบำบัดเพิ่มเติม เมื่อน้ำซึมผ่านพื้นดิน น้ำจะผ่านการกรองตามธรรมชาติ ที่สามารถกำจัดสิ่งปนเปื้อนบางชนิด และปรับปรุงคุณภาพได้ รวมถึงสร้างผลกระทบเชิงบวกต่อสิ่งแวดล้อม โดยการลดความต้องการแหล่งเก็บน้ำผิวดินเพิ่มเติม ที่อาจทำให้เกิดการทำลายถิ่นที่อยู่อาศัย และการหยุดชะงักของระบบนิเวศได้อีกด้วย” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คนที่ 3) ซึ่งสอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ที่กล่าวว่า “การกักเก็บน้ำ ในธนาคารน้ำใต้ดิน เป็นวิธีที่ยั่งยืนในการกักเก็บน้ำส่วนเกิน โดยเฉพาะในช่วงฤดูฝนหรือเมื่อน้ำมีเกินความต้องการ เพราะน้ำที่เก็บไว้นี้ สามารถนำมาใช้ในช่วงฤดูแล้ง ธนาคารน้ำใต้ดินจะทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสำคัญ สำหรับการจัดการทรัพยากรน้ำ เพราะเป็นแหล่งกักเก็บน้ำที่มีความสามารถช่วยประชากรในสังคมปรับตัวให้อยู่รอดจากภัยแล้งได้ และยังช่วยลดการพึ่งพาการสูบน้ำบาดาลที่ไม่ยั่งยืน หนึ่งในนวัตกรรมที่ชุมชนในพื้นที่ นำน้ำมาใช้เก็บน้ำสร้างความชุ่มชื้นคือธนาคารน้ำใต้ดิน ซึ่งเป็นวิธีการสร้างหลุมเพื่อกักเก็บน้ำฝนที่ตกลงมาในระดับผิวดินช่วงฤดูฝนไว้ในใต้ดิน เป็นการเติมระบบน้ำใต้ผิวดินให้มีความอุดมสมบูรณ์ สามารถก่อให้เกิดความชุ่มชื้นเพื่อหล่อเลี้ยงต้นไม้ในสวน หรือใช้ในชีวิตประจำวันได้ในหน้าแล้ง” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคนที่ 7) รูปแบบการบริหารจัดการธนาคารน้ำใต้ดินแก้ภัยแล้งอย่างยั่งยืน พบว่า แหล่งน้ำตอนนี้มีน้ำเพียงพอต่างจากเมื่ออดีตที่ผ่านมา การดูน้ำไปใช้จึงสามารถทำได้ ดูน้ำไปใช้ในพื้นที่ ในแปลงเกษตรของตนเองก็ทำกันทั่วไปในชุมชน (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คนที่ 3) สอดคล้องกับ ฉัตรชัย โชติษฐยางกูร (2562) ที่ศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการกักเก็บน้ำใต้ดินเพื่อบรรเทาภาวะแห้งแล้งในลุ่มน้ำมูลตอนบน ผลการวิจัยพบว่า น้ำจากการไหลออกผิวดินเพิ่มปริมาตรของน้ำในสระเก็บน้ำ แต่พฤติกรรมการไหลของน้ำใต้ดินมีลักษณะรับน้ำใต้ดินเข้ามาในสระน้ำมากกว่าการเติมน้ำผิวดินลงไปชั้นอุ้มน้ำของน้ำใต้ดิน

3. สามารถนำเสนอนวัตกรรมธนาคารน้ำใต้ดินจากภูมิปัญญาท้องถิ่นแก้ภัยแล้ง ส่งเสริมการสร้าง ความมั่นคงทางด้านอาหาร บ้านโป่งสำโหร่ง หมู่ที่ 9 ตำบลห้วยสัตว์ใหญ่ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ได้ตั้งขั้นตอนต่อไป

3.1 เริ่มจากการสำรวจพื้นที่บริเวณที่จะทำธนาคารน้ำใต้ดิน โดยหาบริเวณที่เหมาะสม เช่น พื้นที่ที่มีน้ำไหลผ่านเมื่อฝนตก หรือพื้นที่บริเวณที่มีน้ำขัง

3.2 จากนั้นเข้าสู่ขั้นตอนในการทำ คือขุดหลุม (โดยความกว้างและลึกอาจขึ้นอยู่กับสภาพพื้นที่) เช่น กว้าง 1 ส่วน ลึก 2 ส่วน เช่น กว้าง 1 เมตร กว้าง 2 เมตร ใส่หินเล็กใหญ่ลงไปเว้นขอบบ่อ 50 เซนติเมตร ปลูกล้อมหลุม กลางบ่อใส่ท่อ PVC 2 นิ้ว ให้สูงขึ้นมาประมาณ 1 เมตรโดยให้ขุดไปผ่านชั้นดินอ่อน ชั้นดินเหนียว จนถึงชั้นหินอุ้มน้ำ ใช้ยางรถยนต์ 3 ล้อวางวางทับกัน แขนกลางใช้ท่อ PVC ขนาด 2 นิ้ว จากกันหลุม และสูงขึ้นมาเหนือระดับพื้น 1 เมตร บริเวณรอบนอกภายในบ่อ ให้ใส่ขวดน้ำจนเต็ม ปิดด้วยผ้าในล่อน วางทับด้วยท่อ PVC

ผลการศึกษาการบริหารจัดการ ธนาคารน้ำใต้ดินเพื่อแก้ภัยแล้งกับอาชีพ วิธีชีวิตความเป็นอยู่ พบว่า ธนาคารน้ำใต้ดินระบบเปิด เน้นการกักเก็บน้ำตามธรรมชาติตามห้วย แหล่งน้ำผ่าน ทำเป็นฝายแม้ว บางช่วงจะขุดไปถึงชั้นดินเหนียว เพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ในหน้าแล้ง ธนาคารน้ำใต้ดินระบบปิด ใช้หลักการขุดบ่อ ทั้ง 2 ระบบมีความจำเป็นและสำคัญ ระบบเปิดเป็นการฝกน้ำไว้ชั่วคราว ส่วนระบบปิด เป็นการฝกน้ำไว้ให้ระบบเปิด ไม่ให้แห้งขอดมีน้ำไว้ใช้เพื่ออุปโภค-บริโภคตลอดทั้งปี ประชาชนในพื้นที่ได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการกักเก็บน้ำไว้ใช้ ได้มีการขุดบ่อธนาคารน้ำใต้ดินหลายพื้นที่ร่วมประชุมเพื่อดำเนินกิจกรรม และทดลองขุดในพื้นที่ของตนเองมีรูปแบบการบริหารจัดการธนาคารน้ำใต้ดินแก้ภัยแล้งอย่างยั่งยืน ควรมีการกักเก็บน้ำในพื้นที่ของตนเอง ทุกครัวเรือน ในรูปแบบ บ่อน้ำ 3 ขา ห่างกัน 8 เมตร เพื่อให้พื้นที่ที่มีความชุ่มชื้นในพื้นที่ของตนเอง และพื้นที่ใกล้เคียง ปลูกต้นไม้ใหญ่ เพิ่มพื้นที่ป่า เพื่อสร้างความอุดมสมบูรณ์ กักเก็บน้ำ (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คนที่ 9)

จะเห็นได้ว่า นวัตกรรมธนาคารน้ำใต้ดินนี้ทำให้คนในชุมชนให้ความสนใจ อบรมทำความเข้าใจ ขั้นตอนวิธีการทำธนาคารน้ำใต้ดินที่ถูกต้อง พร้อมทั้งจะทำในพื้นที่ของตนเอง และร่วมมืออำนวยความสะดวกด้านเครื่องมือในการขุดบ่อทำธนาคารน้ำใต้ดิน สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ที่ว่า “สามารถสร้างความมั่นคงทางอาหาร ด้วยเศรษฐกิจพอเพียง และช่วยกันขุดแนวกันช้าง กลายเป็นธนาคารน้ำใต้ดินระบบเปิดมีน้ำมีความสมบูรณ์สามารถปลูกป่า ทำให้สัตว์ป่า พวกช้าง มีอาหาร ไม่มารบกวนชาวบ้าน ผู้ใหญ่บ้านสนับสนุนการขุดให้ฟรี” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คนที่ 10)

ธนาคารน้ำใต้ดินมีผลต่ออาชีพ คือ ธนาคารน้ำใต้ดินระบบปิดที่จะช่วยเพิ่มระดับน้ำใต้ดิน ลำคลอง ทำให้ต้นไม้เขียวสดชื่น ลด PM 2.5 เป็นชุมชนที่มีอากาศดี มลภาวะลดน้อยลง มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีอาชีพ มีรายได้ และธนาคารน้ำใต้ดินยังช่วยสนับสนุน ส่งเสริมความเป็นอยู่ให้สามารถทำการเกษตรได้ปกติ สร้างความมั่นคงทางอาหาร ปลูกพืชผักไว้รับประทานได้เพียงพอ แม้พืชเศรษฐกิจก็ให้ผลผลิตที่ดี มีงานทำ มีรายได้ มีความสุข (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คนที่ 12) การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ต่อธนาคารน้ำใต้ดิน คนในชุมชนมีความสนใจการทำธนาคารน้ำใต้ดิน ร่วมเวทีประชุม ให้ความร่วมมือแก้ไขปัญหาอย่างจริงจัง (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คนที่ 13) รูปแบบการบริหารจัดการธนาคารน้ำใต้ดินแก้ภัยแล้งอย่างยั่งยืนควรส่งเสริมการขุดบ่อน้ำ ทำธนาคารน้ำใต้ดิน ให้ครบทุกครัวเรือน ให้สามารถกักเก็บน้ำไว้ใช้ได้ตลอดทั้งปี ใช้น้ำอย่างประหยัด ใช้น้ำให้เกิดประโยชน์สูงสุด ต้องใช้น้ำให้คุ้มค่าหรือให้เกิดประโยชน์สูงสุดด้วย ทำความสะอาดบ้าน รดน้ำต้นไม้

เป็นต้น ซึ่งเป็นการนำน้ำที่เหลือจากการใช้งานไปใช้ประโยชน์ให้คุ้มค่า (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คนที่ 14) ธนาคน้ำใต้ดินมีผลต่ออาชีพ เพราะธนาคน้ำใต้ดินที่ทำไว้ ทำให้ต้นไม้บริเวณนั้นมีความชุ่มชื้น อุดมสมบูรณ์ และที่ลุ่มไม่มีน้ำและกักขัง จะซึมลงสู่ใต้ดินทั้งหมด ตามบ่อน้ำธรรมชาติก็มีน้ำตลอดทั้งปี ประชาชนในพื้นที่ดึงน้ำมาใช้ในสวนผลไม้ของตนเองได้ตลอด ทำให้ผลผลิตทางการเกษตรไม่เสียหายจำหน่ายได้ราคาดี (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คนที่ 15) ธนาคน้ำใต้ดินช่วยสนับสนุน ส่งเสริมความเป็นอยู่ เพราะน้ำเป็นปัจจัยสำคัญ เมื่อมีธนาคน้ำใต้ดินแล้วทำให้เกิดแหล่งน้ำต่าง ๆ ภายในชุมชน ทำให้การเป็นอยู่ การอุปโภค-บริโภคเพียงพอ ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น ต้นไม้เขียวขจี อากาศดี สุขภาพดี ช่วยลดการเจ็บไข้ได้ป่วยอีกช่องทางหนึ่ง สุขภาพดี สุขภาพจิตดี (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คนที่ 1) การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ต่อธนาคน้ำใต้ดิน คนในชุมชนมีความสนใจในเรื่องธนาคน้ำใต้ดินเป็นอย่างมาก โดยส่วนใหญ่ ทำสวนผลไม้ มีการแก้ปัญหาหลากหลายรูปแบบ ช่วยกันปลูกต้นไม้ ให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ ช่วยได้เยอะมากแต่ยังไม่เพียงพอ ต้องใช้น้ำเพื่อการเกษตรมากกว่านั้น จึงรวมตัวกันทั้งชุมชน และส่วนราชการ มีนายอำเภอ พัฒนาการอำเภอ ช่วยส่งเสริมจัดสร้างธนาคน้ำใต้ดินให้เพียงพอ (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คนที่ 2) สอดคล้องกับ สันติชัย เท่าสิงห์ และคณะ (2563) ที่ศึกษาวิจัยเรื่องการบริหารจัดการธนาคน้ำใต้ดินเพื่อการเกษตร: กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลยางซึก อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดอุดรธานี ผลการวิจัยพบว่าความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการบริหารจัดการแนวทางในการบริหารจัดการธนาคน้ำใต้ดินเพื่อการเกษตร ควรจัดตั้งธนาคน้ำใต้ดิน ระบบเปิด ระบบปิด โดยภาครัฐสนับสนุนงบประมาณจัดตั้งโครงการในพื้นที่ น้ำท่วมและแห้งแล้งในทุก ๆ ปี ส่งเสริมและผลักดันโครงการธนาคน้ำใต้ดินเป็นแผน วาระแห่งชาติ และประชาสัมพันธ์ให้ความรู้แก่ชุมชน โดยเน้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานทุกขั้นตอนเพื่อให้รู้สึกว่าจะต้องรับผิดชอบร่วมกัน และสอดคล้องกับ บัญชา จันทราช (2566) ที่ศึกษาวิจัยเรื่องนวัตกรรมธนาคน้ำใต้ดินเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มกับสินค้าเกษตรในครัวเรือนอย่างยั่งยืน อำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์ ผลการวิจัยพบว่า นวัตกรรมธนาคน้ำใต้ดินเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มกับสินค้าเกษตรในครัวเรือนอย่างยั่งยืน อำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์ ได้สร้างองค์ความรู้ใหม่ให้เกิดขึ้นกับชุมชน ตลอดทั้งกับหน่วยงานภาครัฐและชุมชน ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการสร้างธนาคน้ำใต้ดิน อันจะเกิดประโยชน์ต่อชาวเกษตรกรและส่วนรวมเป็นสำคัญ สามารถช่วยแก้ปัญหาภัยแล้ง แก้ปัญหาน้ำท่วมขัง ช่วยเพิ่มผลผลิตเพิ่มรายได้ ลดต้นทุน ลดเวลาการบริหารจัดการของเกษตรกรชุมชนอย่างยั่งยืน และสามารถเป็นต้นแบบกับชุมชนอื่นได้อย่างแท้จริง และยังสอดคล้องกับ นริศรินทร์ พันธเพชร และคณะ (2564) รูปแบบการจัดการโครงการธนาคน้ำใต้ดินอย่างยั่งยืนของจังหวัดยโสธร ผลการวิจัยพบว่า 1) รูปแบบการจัดการโครงการธนาคน้ำใต้ดินอย่างยั่งยืนของจังหวัดยโสธร ได้แก่ ความเป็นมาของธนาคน้ำใต้ดิน มีระบบเปิดและระบบปิด สถานที่ คือองค์การบริหารส่วนตำบลหนองหมี่ และการมีส่วนร่วมของประชาชน 2) ปัจจัยที่ส่งผลต่อรูปแบบการจัดการโครงการธนาคน้ำใต้ดินอย่างยั่งยืนของจังหวัดยโสธร ได้แก่คณะกรรมการจัดการโครงการธนาคน้ำใต้ดิน ขั้นตอนการดำเนินงาน สถานที่ก่อสร้าง การมีส่วนร่วมของประชาชน และสภาพแวดล้อม 3) เสนอแนะรูปแบบการจัดการโครงการธนาคน้ำใต้ดินอย่างยั่งยืนของจังหวัดยโสธร ได้แก่ด้านการนำเทคโนโลยี การมีส่วนร่วมของชุมชน การมีความรู้ความเข้าใจ และความคุ้มค่าสู่ชุมชน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

1.1 อยากให้ภาครัฐสนับสนุนงบประมาณ ให้ความรู้ในการอนุรักษ์ธรรมชาติ เรื่อง น้ำ ดิน ป่า การดำรงชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จนถึงการทำตลาด เพื่อกระจายสินค้าของชุมชน

1.2 อยากให้หน่วยงานราชการมาให้ความรู้ เติมเต็มและสนับสนุนเมื่อมีผลผลิตดีขึ้นต่อยอดด้วย ให้ความรู้ในเรื่องเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน เกี่ยวกับแปรรูปบรรจุภัณฑ์ การตลาด

1.3 รูปแบบการบริหารจัดการธนาคารน้ำใต้ดินแก้ภัยแล้งอย่างยั่งยืนควรสนับสนุนให้ชาวบ้าน ทำธนาคารน้ำมากขึ้น และให้ความรู้ ให้เห็นถึงความสำคัญของธนาคารน้ำ นำมาพูดคุยในช่วงประชุม และจัดทำแผนดำเนินการ

1.4 การมีน้ำใช้ คนในชุมชน มีผลผลิต มีรายได้ หนี้สินลดลง มีการต่อยอดเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เริ่มจากครัวเรือนละ 1 บ่อ ผู้ใหญ่บ้านสนับสนุนรถชุดให้ และมีคณะกรรมการหมู่บ้านช่วยดูแลประสานความร่วมมือ

2. ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบศักยภาพในการจัดการธนาคารน้ำใต้ดินกับพื้นที่อื่น ๆ เพื่อเป็นการพัฒนาศักยภาพของการทำธนาคารน้ำใต้ดินในพื้นที่ต่างกัน ให้ดียิ่งขึ้นต่อไป

2.2 ควรมีการศึกษาถึงแนวทางในการลดข้อจำกัดหรือผลกระทบเชิงลบของการจัดทำธนาคารน้ำใต้ดิน เพื่อส่งเสริมให้การทำธนาคารน้ำใต้ดินเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด

2.3 ควรมีการศึกษาและประเมินผลที่เกิดจากการทำธนาคารน้ำใต้ดินโดยการวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็งและความเป็นไปได้ในการพัฒนาโครงการธนาคารน้ำใต้ดินในพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กลุ่มงานยุทธศาสตร์และการวางแผน กองแผน กรมการพัฒนาชุมชน. (2565). แผนปฏิบัติการราชการระยะ 5 ปี พ.ศ. 2566-2570 ของกรมการพัฒนาชุมชน. <https://anyflip.com/dlqrw/ypui/basic>
- ขวัญใจ เปื่อยหนองแซ่. (2563). ธนาคน้ำใต้ดิน: นวัตกรรมการบริหารจัดการน้ำ. *พัฒนวารสาร*, 7(1), 281.
- ฉัตรชัย โชติษฐยางกูร. (2562). รูปแบบการกักเก็บน้ำใต้ดินเพื่อบรรเทาภาวะแห้งแล้งในลุ่มน้ำมูลตอนบน [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท]. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.
- นริศรินทร์ พันธเพชร และคณะ. (2564). รูปแบบการจัดการโครงการธนาคน้ำใต้ดินอย่างยั่งยืน ของจังหวัดยโสธร. *วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ*, 6 (3), 92-107.
- นิภารัตน์ สายประเสริฐ. (2553). การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชน ตำบลห้วยสัตว์ใหญ่ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ [ดุชนิพนธ์]. มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- บัญชา จันทราช. (2566). นวัตกรรมธนาคน้ำใต้ดินเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มกับสินค้าเกษตรในครัวเรือนอย่างยั่งยืน อำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์. *วารสารสหวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์*, 7 (1), 18-32.
- ปัทมิน์ สันตินิยม. (2564). รูปแบบการบริหารจัดการธนาคน้ำใต้ดินเพื่อการแก้ไขปัญหาภัยแล้งและน้ำท่วม อย่างยั่งยืนในจังหวัดอุบลราชธานี [ดุชนิพนธ์]. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุธาวิ กลิ่นอุบล. (2562). การศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อความสำเร็จในการพัฒนาชุมชนตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง บ้านหัวเขาจีน ตำบลห้วยยางโทน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท]. มหาวิทยาลัยศิลปากร
- องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยสัตว์ใหญ่ (2566). *สภาพทั่วไป*. <https://www.huaisatyai.go.th/>.
- P K IS HAPPY. (2560). *การวิเคราะห์ปัญหาการจัดการเรียนรู้ที่เกิดจากการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีสารสนเทศ*. <https://khwankongoup.wordpress.com/>.

การพัฒนารูปแบบเศรษฐกิจแบบองค์รวมของพื้นที่เรียนรู้ต้นแบบ ตำบลปายคอก อำเภอกันทร จัหวัดลำปาง

ณัฐนิช รักขิตวงศ์¹, เนตร ใจเที่ยง², ปวีณา งามประภาสม³

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อสร้างทีมปฏิบัติการงานวิจัยชุมชนตำบลปายคอก อำเภอกันทร จัหวัดลำปาง 2) เพื่อพัฒนารูปแบบเศรษฐกิจแบบองค์รวมของพื้นที่เรียนรู้ต้นแบบ ตำบลปายคอก อำเภอกันทร จัหวัดลำปาง 3) เพื่อประเมินผลการพัฒนารูปแบบเศรษฐกิจแบบองค์รวมของพื้นที่เรียนรู้ต้นแบบ ตำบลปายคอก อำเภอกันทร จัหวัดลำปาง และเป็นพื้นที่ตัวอย่างให้กับเกษตรกร

ผลการวิจัยพบว่า 1) สามารถสร้างทีมปฏิบัติการงานวิจัยชุมชน จำนวน 20 คน เป็นแกนนำในการร่วมขับเคลื่อนงาน 2) พื้นที่เรียนรู้ต้นแบบ ได้พัฒนารูปแบบเศรษฐกิจแบบองค์รวมโดยใช้ทรัพยากรท้องถิ่น ลดการพึ่งพาสารเคมี และส่งเสริมความยั่งยืนในชุมชนผ่านการมีส่วนร่วมและภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) ผลการประเมินพบว่า การน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ปรับใช้ภูมิปัญญา และกระบวนการมีส่วนร่วม ช่วยสร้างการรับรู้แก่ผู้นำชุมชนและเกษตรกรในพื้นที่ด้วยการวิเคราะห์ดินนำไปสู่ลดต้นทุนการผลิตในระยะยาว โดยต้องเชื่อมโยงเครือข่ายและพัฒนาองค์ความรู้ร่วมกันจากการปฏิบัติจริง

คำสำคัญ: เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน, ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, เศรษฐกิจแบบองค์รวม

¹ นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ, Email: chermman55@gmail.com

² ปราชญ์เกษตรแห่งแผ่นดิน แกนนำคณะนักวิจัยชุมชน ตำบลปายคอก อำเภอกันทร จัหวัดลำปาง

³ ผศ., อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

Developing a Holistic Economic Model of a Prototype Learning Area Pong Yang Kok Subdistrict, Hang Chat District, Lampang Province

Nuttanit Ruccatiwong¹, Net Jaiteung², Paweena Ngamprapasom³

Abstract

This research aimed to: 1) establish a community research operations team in Pong Yang Kok Subdistrict, Hang Chat District, Lampang Province; 2) develop an integrated economic model for a prototype learning area in Pong Yang Kok Subdistrict; and 3) evaluate the outcomes of the integrated economic model for the prototype learning area, serving as an example for farmers.

The research findings revealed that: 1) a community research operations team comprising 20 members was successfully established as leaders to drive the initiative forward; 2) the prototype learning area adopted a ‘Bio-Circular-Green’ Economy Model by leveraging local resources, reducing dependence on chemical substances, and promoting sustainability through participatory processes and local wisdom; and 3) the evaluation results demonstrated that applying the Sufficiency Economy Philosophy, integrating agricultural wisdom, and encouraging participatory processes build awareness among community leaders and farmers. Addressing agricultural issues through soil analysis emerged as a key solution for reducing production costs in the long term, with connected networks and knowledge development gained from the implementation.

Keywords: Sustainable Development Goals, Sufficiency Economy Philosophy, Holistic Economy

¹ Dr.,Community Development Specialist, Professional Level, Email:chermman55@gmail.com

² Philosopher of Sufficiency Economy Pong Yang Kong Subdistrict, Hang Chat District, Lampang Province.

³ Bachelor of Arts (Community and Social Development, Lampang Rajabhat University.

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในปัจจุบันเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ได้เข้ามามีบทบาทอย่างมากทั้งในกระแสการพัฒนาของสังคมโลกและประเทศไทย โดยตั้งแต่ที่ประเทศสมาชิกองค์การสหประชาชาติได้ร่วมลงนามในแผนแม่บทของโลกเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนนับเป็นพันธกรณีที่แต่ละประเทศจำเป็นต้องแสวงหาแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาประเทศให้มุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน และให้ความสำคัญกับการพัฒนาไม่เพียงแต่ด้านเศรษฐกิจ โดยได้ใช้กรอบการพัฒนาที่ยั่งยืนของสหประชาชาติ (Sustainable Development Goals: SDGs) เป็นแนวทางในการกำหนดแผนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาประเทศให้มีความครอบคลุมในหลายมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ภาครัฐและเอกชนได้ตระหนักถึงความสำคัญต่อตัวชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืนดังกล่าวข้างต้น ด้วยเหตุนี้การวางแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศได้มีการปรับกระบวนการทัศน์ใหม่ ๆ โดยพิจารณามิติแห่งการพัฒนาประเทศครอบคลุมด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมไปพร้อมกัน (ภัทร จงถวัลย์และคณะ, 2563)

โดยประเทศไทยได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาชุมชนมาตลอดทั้งในการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ส่งผลต่อการลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างเป็นรูปธรรม มีหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม ตลอดจนภาคส่วนอื่น ๆ ได้มีการน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้เป็นหลักคิดและหลักปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็ง คำนึงถึงการสร้างความสมดุล มั่นคง ยั่งยืนให้แก่เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม เพื่อให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างอยู่ดีมีสุข พึ่งพาตนเองได้ มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ (คณะกรรมการเศรษฐกิจพอเพียงและลดความเหลื่อมล้ำ หอการค้าไทย, 2565) รวมทั้งในการพัฒนาที่สนองต่อความจำเป็นในปัจจุบัน ที่เป้าหมาย SDGs นั้น เป็นเกณฑ์ขั้นต่ำของการพัฒนาที่ยั่งยืนที่รัฐสมาชิกของสหประชาชาติต่างเห็นพ้องกันว่ามีความจำเป็น เพื่อสร้างหลักประกันการมีอนาคตร่วมกันของทุกคน (ก.ล.ต. และ UNDP, 2566)

รวมถึงยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561 - 2580) และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 ซึ่งมีเป้าหมายที่เป็นรูปธรรม ทั้งการสนับสนุนให้ภาคีทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วม ยึดหลักการที่ให้เป็นศูนย์กลาง โดยสืบสาน รักษา และต่อยอดการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สร้างความพร้อมทุกระดับในการรับมือกับสภาวะวิกฤติที่อาจเกิดขึ้น มีการปรับตัว เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ตั้งแต่ในระดับครอบครัว ชุมชน พื้นที่ และประเทศ รวมถึงปรับทิศทาง รูปแบบ และแนวทางการพัฒนาให้สอดคล้องกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่ และการเปลี่ยนแปลงเพื่อพร้อมเติบโตอย่างยั่งยืน ที่อยู่บนพื้นฐานของแนวคิด การไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง ตลอดจนการพัฒนาเศรษฐกิจชีวภาพ เศรษฐกิจหมุนเวียน เศรษฐกิจสีเขียว (BCG) รวมทั้งให้ความสำคัญกับการประยุกต์ใช้องค์ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีที่สมัยใหม่ และความคิดสร้างสรรค์ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ ควบคู่กับการรักษาความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากรธรรมชาติ และความหลากหลายทางชีวภาพ รวมถึงการปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิต การให้บริการ และการบริโภค

เพื่อลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม บนฐานการใช้ภูมิปัญญาและนวัตกรรม เพื่อขับเคลื่อนในการพัฒนาประเทศ ในอนาคต (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎีกา, 2565)

ซึ่ง BCG Model สามารถใช้เป็นแนวทางการยกระดับผลิตภาพและมาตรฐาน ให้กับผู้ประกอบการ ขนาดกลางและขนาดย่อม เกษตรกรรายย่อย และภาคชุมชน อาจไม่ได้ใช้เทคโนโลยีขั้นสูงเสมอไปแต่สามารถ ส่งผลต่อเศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศ โดยการพัฒนาทั้งหมดจะต้องเสริมความเข้มแข็งให้กับทุนทางสังคม และทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ จึงเป็นกลไกที่สำคัญในการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในประเทศอย่างทั่วถึง สามารถกระจายโอกาส ลดความเหลื่อมล้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงการตอบสนองต่อปัญหาทางด้าน สิ่งแวดล้อมและสุขภาพของคนได้ในหลายมิติ (สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2566)

จากการรวบรวมแผนการขับเคลื่อน SDGs รายจังหวัด ทั้ง 76 จังหวัด เป็นการดำเนินงานต่อเนื่อง จากที่กระทรวงมหาดไทยพร้อมผู้ว่าราชการจังหวัดทั่วประเทศได้ร่วมลงนามประกาศเจตนารมณ์ “76 จังหวัด 76 คำมั่นสัญญา เพื่อประเทศไทยที่ยั่งยืน” กับสหประชาชาติประจำประเทศไทย เมื่อวันที่ 6 มิถุนายน พ.ศ. 2565 (กองการต่างประเทศ, 2566) ซึ่งในส่วนของระดับจังหวัดนั้น วิสัยทัศน์ของจังหวัดลำปาง ได้มีการเน้น ให้ความสำคัญกับการพัฒนาบนฐานของความรู้ เชื่อมโยงการพัฒนาในทุกระดับ ต่อยอดสร้างคุณค่าและสร้าง มูลค่าเพิ่มจากเศรษฐกิจจากฐานภูมิทางสังคม วัฒนธรรม ด้วยการพัฒนาเชิงสร้างสรรค์ สร้างสภาพแวดล้อม เมืองให้น่าอยู่ และสร้างดุลยภาพในการพัฒนาทุกมิติเพื่อไปสู่ความยั่งยืน ไปสู่การเป็นเมืองแห่งความสุข (สำนักงานจังหวัดลำปาง, 2566) สู่การพัฒนาทุกมิติของสังคมเพื่อให้เกิดความยั่งยืนสืบสานต่อคนรุ่นหลัง ให้ใช้ประโยชน์ต่อไปได้

เมื่อพิจารณาถึงประชากรส่วนใหญ่ในเขตอำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง มีอาชีพหลักเป็นเกษตรกร มีพื้นที่ที่อยู่อาศัยและเพื่อการเกษตรประมาณ 248,765 ไร่ ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 58 ของพื้นที่ทั้งหมด (คณะกรรมการบริหารอำเภอแบบบูรณาการ อำเภอห้างฉัตร, 2565) จากการศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้หาข้อมูล พื้นฐานของตำบลปงยางคก พบว่า ยังคงมีปัญหาเรื่องเกี่ยวกับอาชีพทางการเกษตร ทั้งจากการซื้อหาปัจจัย การผลิตภายนอก ได้แก่ ค่าปุ๋ย ค่ายาปราบศัตรูพืชต่าง ๆ ทำให้มีต้นทุนการผลิตที่สูง (สำนักงานพัฒนาชุมชน อำเภอห้างฉัตร, 2567) ประกอบกับราคาของผลผลิตที่ไม่แน่นอนทำให้ขาดทุนจากการขายผลผลิตส่งผลให้เกิด ปัญหาหนี้สินครัวเรือนตามมา ตลอดจนปัญหาเยาวชนคนรุ่นใหม่ที่ต้องการอาชีพและรายได้ที่มั่นคง ทำให้ส่วนใหญ่หันหลังให้กับอาชีพเกษตรกรส่งผลให้ขาดผู้สืบทอดภูมิปัญญาและวัฒนธรรม

ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงสนใจในการดำเนินการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบเศรษฐกิจแบบองค์รวม ของพื้นที่เรียนรู้ต้นแบบตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง ด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ แบบมีส่วนร่วม เริ่มจากการเรียนรู้ปัญหาที่แท้จริงของพื้นที่ร่วมกัน สร้างทีมปฏิบัติการงานวิจัยชุมชนตำบล ปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง เพื่อแก้ไขและพัฒนาารูปแบบเศรษฐกิจแบบองค์รวมของพื้นที่ ต้นแบบ รวมถึงประเมินผลการพัฒนารูปแบบเศรษฐกิจแบบองค์รวมของพื้นที่เรียนรู้ต้นแบบ ตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปางด้วยการปรับใช้แนวคิดด้านเศรษฐกิจใหม่ (BCG) สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมกับ ภาวศีเครือข่ายการพัฒนา ให้ได้องค์ความรู้นำมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อพื้นที่ชุมชนและเป็นต้นแบบ ของเกษตรกรซึ่งเป็นอาชีพหลักของประชาชนส่วนใหญ่

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสร้างทีมปฏิบัติการงานวิจัยชุมชน ตำบลปงยางคก อำเภอกำแพงแสน จังหวัดลำปาง
2. เพื่อพัฒนารูปแบบเศรษฐกิจแบบองค์รวมของพื้นที่เรียนรู้ต้นแบบ ตำบลปงยางคก อำเภอกำแพงแสน จังหวัดลำปาง
3. เพื่อประเมินผลการพัฒนารูปแบบเศรษฐกิจแบบองค์รวมของพื้นที่เรียนรู้ต้นแบบ ตำบลปงยางคก อำเภอกำแพงแสน จังหวัดลำปาง และเป็นพื้นที่ตัวอย่างให้กับเกษตรกร

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. ทีมปฏิบัติการงานวิจัยชุมชน หมายถึง คณะบุคคลหรือเครือข่ายการพัฒนาของตำบลปงยางคก อำเภอกำแพงแสน จังหวัดลำปาง ที่มีเจตนารมณ์ที่จะทำกิจกรรมร่วมกันในการแก้ไขปัญหาพัฒนาชุมชนของตนเอง ด้วยการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมรับผลของการกระทำ
2. เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน หมายถึง เป้าหมายร่วมกันของงานวิจัย และความสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย ในการจัดการกับปัญหาด้านการประกอบอาชีพด้านการเกษตร เริ่มต้นที่ระดับครัวเรือน ส่งเสริมต่อยอดในการพัฒนาให้มีความต่อเนื่องในการขยายผลและเกิดความยั่งยืนในการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน เริ่มจากพื้นฐานที่ทุกคนสามารถทำได้
3. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง แนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในหลวงรัชกาลที่ 9 ที่ทรงแสดงมาเป็นหลักคิดหลักปฏิบัติร่วมกัน ในกระบวนการทำวิจัยมุ่งหมายให้ทุกคนสามารถพึ่งพาตัวเองได้ แก้ปัญหาในด้านพัฒนาคุณภาพชีวิต รวมถึงการพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น จนเกิดความยั่งยืน และแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในหลวงรัชกาลที่ 10 ที่ทรงตั้งพระราชหฤทัยมั่น ในอันที่จะทรงสืบสาน รักษา และต่อยอด พระบรมราชปณิธานของพระองค์ท่าน
4. เศรษฐกิจแบบองค์รวม (BCG, Bio-Circular-Green Economy) หมายถึง แนวคิดการพัฒนา เศรษฐกิจที่เน้นความยั่งยืนและได้นำมาปรับใช้ในการปฏิบัติงานวิจัย โดยบูรณาการเศรษฐกิจชีวภาพ (Bio Economy), เศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy) และเศรษฐกิจสีเขียว (Green Economy) เข้าด้วยกัน เพื่อเพิ่มมูลค่า ลดของเสีย และรักษาสิ่งแวดล้อม พร้อมกับส่งเสริมการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า และยั่งยืน
5. พื้นที่เรียนรู้ต้นแบบ หมายถึง พื้นที่ที่ทีมปฏิบัติการงานวิจัยชุมชน ได้พิจารณาร่วมกันแล้วว่า สามารถใช้เป็นจุดที่จะทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องในงานวิจัย โดยสามารถนำไปสู่การเป็นจุดเรียนรู้ในชุมชน สำหรับเกษตรกรตลอดจนผู้ที่มีความสนใจจะพัฒนาตนเอง ในการนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน หรือการประกอบอาชีพ โดยเป็นตัวอย่างที่เห็นเป็นรูปธรรม เรียนรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติการในงานวิจัย

การทบทวนวรรณกรรม

1. เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs)

ในรายงานเรื่อง Asia and the Pacific – Regional Overview of Food Security and Nutrition 2023 Statistics and Trends ได้นำเสนอสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับ SDGs ในประเด็นความมั่นคงทางอาหารและโภชนาการของภูมิภาคเอเชีย - แปซิฟิก เน้นย้ำถึงความก้าวหน้าในการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเฉพาะเป้าหมาย SDG ที่ 2 เรื่อง ยุติความหิวโหย และเป้าหมาย World Health Assembly 2030 ด้านความมั่นคงทางอาหารและโภชนาการ ในสถิติสำคัญพบว่า ภูมิภาคนี้มีผู้ขาดสารอาหารมากถึง 370.7 ล้านคน คิดเป็นครึ่งหนึ่งของตัวเลขทั้งโลก และห่างไกลจากเป้าหมายโภชนาการทั่วโลกของ (FAO, 2566) ผลกระทบที่เกิดจากกิจกรรมและแนวทางปฏิบัติทางธุรกิจต่าง ๆ มีส่วนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ จากรายงาน “The State of Food and Agriculture 2023” แสดงให้เห็นถึงการสร้างระบบเกษตร - อาหารที่ยั่งยืนนั้น มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) หลายเป้าหมาย และเน้นย้ำถึงความจำเป็นในการประเมินต้นทุนที่แท้จริงในทุกระดับ นวัตกรรมด้านการวิจัยและข้อมูล และการลงทุนในการรวบรวมข้อมูลและเสริมสร้างขีดความสามารถ (FAO, 2566)

โดยนวัตกรรมจะมีส่วนช่วยในการพัฒนาให้เกิดความมั่นคงด้านอาหาร การค้นหาวิธีเพิ่มผลผลิตคุณภาพ และความปลอดภัยของผักและผลไม้ มีส่วนช่วยเพิ่มผลผลิตและผลกำไร นอกจากนี้ยังดึงดูดผู้บริโภคได้มากขึ้น มีอายุการเก็บรักษายาวนาน ปริมาณสารอาหารที่เพิ่มขึ้น และความเสี่ยงด้านจุลินทรีย์และสารเคมีที่ลดลง ปัจจัยที่ไม่เพียงแต่เสริมความปลอดภัยและโภชนาการเท่านั้น แต่ยังเพิ่มมูลค่าการตลาดและการเข้าถึงอีกด้วย (FAO, 2567) ซึ่งทั้งหมดมีส่วนในการสนับสนุนความมั่นคงทางอาหาร

แสดงถึงเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ที่เข้ามามีบทบาทอย่างมากในกระแสการพัฒนาของสังคมโลก แต่ละประเทศจำเป็นต้องแสวงหาแนวทางในการพัฒนาที่ยั่งยืน และให้ความสำคัญมากกว่าการพัฒนาเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว ซึ่งประเทศไทยได้ใช้กรอบการพัฒนาที่ยั่งยืนของสหประชาชาติ (Sustainable Development Goals: SDGs) มาเป็นแนวทางในการกำหนดแผนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาประเทศ ให้มีความครอบคลุมในหลากหลายมิติ ทั้งนี้ภาครัฐและเอกชนได้ตระหนักถึงความสำคัญต่อตัวชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืน ส่งผลให้การวางแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศได้มีการปรับกระบวนการทัศน์ใหม่ ๆ โดยพิจารณามิติแห่งการพัฒนาประเทศครอบคลุมด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมไปพร้อมกัน (ภัทร จงถวัลย์และคณะ, 2563)

ซึ่งประเทศไทย มีหลายนโยบายที่เกี่ยวข้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ทั้งในส่วนของยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561 - 2580) และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 อยู่บนความตั้งใจที่จะให้มีเป้าหมายของการพัฒนาที่เป็นรูปธรรม รวมถึงการสนับสนุนให้ภาคีการพัฒนาทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วม ยึดหลักการที่ให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา โดยสืบสาน รักษา ต่อยอด การพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง แก้ไขข้อจำกัดที่มีผลให้ประชาชนประสบความยากลำบากในการดำรงชีวิต โดยการปรับเปลี่ยนปัจจัยที่จำเป็นเพื่อเสริมสร้างความมั่นคง ตั้งแต่ในระดับครอบครัว ชุมชน

พื้นที่ และประเทศ รวมถึงปรับทิศทาง รูปแบบ และแนวทางการพัฒนาให้สอดคล้องกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่ และการเปลี่ยนแปลงเพื่อพร้อมเติบโตอย่างยั่งยืน (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานรัฐมนตรี, 2565)

โดยที่มิจัยได้นำมาปรับใช้ในการวิเคราะห์ปัญหาและพัฒนานโยบายที่สอดคล้องกับเป้าหมาย เช่น การลดความยากจน ลดความเหลื่อมล้ำ และส่งเสริมความเท่าเทียม โดยมุ่งเน้นผลกระทบระยะยาวต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อมในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

2. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจแบบองค์รวม BCG Model

จากการที่ประเทศไทยมีเป้าหมายในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจที่ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลังและมีการมุ่งเน้นในการเปลี่ยนข้อได้เปรียบของประเทศที่มีความหลากหลายทางชีวภาพและวัฒนธรรมให้เป็นความสามารถในการแข่งขันด้วยนวัตกรรมเพื่อให้เกิดเศรษฐกิจ BCG ที่เจริญเติบโตสามารถพึ่งพาตนเองและทำการแข่งขันได้ในระดับโลก เกิดการกระจายรายได้ลงสู่ชุมชนลดความเหลื่อมล้ำสร้างชุมชนที่เข้มแข็ง รวมถึงมีความเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจในสามมิติควบคู่กัน ประกอบด้วย เศรษฐกิจชีวภาพ เศรษฐกิจหมุนเวียน และเศรษฐกิจสีเขียว ตลอดจนได้มีการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและนวัตกรรม ตลอดจนหลักการพัฒนายั่งยืนมาเป็นกรอบเพื่อสร้างเป็นพื้นฐานความเข้มแข็งของประเทศ ไปสู่การแก้ไขปัญหาที่มีอยู่ในปัจจุบัน ทั้งด้านปัญหาภาวะโลกร้อนที่เชื่อมโยงสู่ปัญหาด้านสุขภาพปัญหายะยปัญหาด้านการเกษตร สิ่งแวดล้อมและการใช้พลังงานทดแทนมุ่งเน้นการใช้ทรัพยากรที่มีอย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่าและสร้างความสมดุลภายใต้กระบวนการสร้างการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน (สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2566) อันจะนำไปสู่การพัฒนานวัตกรรมต่าง ๆ โดยมีความสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาประเทศในปัจจุบันและ SDGs นั่นคือการผลิตและบริการที่ยั่งยืนการรับมือการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ การอนุรักษ์ความหลากหลาย ความร่วมมือเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนและการลดความเหลื่อมล้ำ

โดยโมเดลเศรษฐกิจใหม่ BCG ถูกประกาศเป็นวาระแห่งชาติ ภายใต้แผนยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนประเทศไทย ในช่วง 6 ปี (2564 - 2569) ดร.สุวิทย์ เมษินทรีย์ อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.) ได้กล่าวถึงความสำคัญของ BCG Model ไว้ว่า BCG เป็นโมเดลเพื่อความยั่งยืนด้านเกษตรและอาหารของไทย เนื่องจากประเทศไทยกำลังเผชิญกับวิกฤติทั้งแรงกระตุ้นจากภายในประเทศและแรงกดดันจากภายนอกประเทศ จึงจำเป็นต้องใช้ BCG Model เข้ามาทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงซึ่งเทคโนโลยีได้และรูปแบบการตลาดที่ออนไลน์มากขึ้น เห็นได้ชัดเจนในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดโควิด-19 จึงต้องใช้โอกาสนี้ปรับเปลี่ยนการตลาด ดังนั้น BCG จะเข้ามาตอบโจทย์ในด้านความมั่นคงทางอาหาร ความยั่งยืนของทรัพยากรการเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยกลไกปฏิรูปภาคเกษตร ทั้งการพัฒนาคน คลังข้อมูลความรู้และปัจจัยการผลิตให้มีความพร้อม แนวทางการพัฒนาประเทศไทยหลังจากนี้จึงต้องพัฒนาโดยอาศัยจุดแข็งของประเทศ พร้อมกับการผนึกกำลังภายใต้แนวคิด รวมไทยสร้างชาติ ด้วยการใช้อย่าง 3 แนวทางสำคัญ คือ น้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน สร้างความเข้มแข็ง

จากภายในเชื่อมโยงสู่ประชาคมโลก และเดินหน้าไปด้วยกัน (สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ, 2563)

โดยทีมวิจัย ได้นำแนวคิดเศรษฐกิจแบบองค์รวมสามารถนำมาใช้เพื่อวิเคราะห์การพัฒนาเศรษฐกิจที่สมดุลทั้งด้านสังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม โดยมุ่งเน้นการสร้างคามยั่งยืนและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นสำหรับทุกภาคส่วนในสังคม

3. แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั้นเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและวิถีปฏิบัติ ที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร มีพระราชดำรัสชี้แนะแก่พสกนิกรชาวไทย ทรงเน้นย้ำแนวทางพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท ซึ่งในการดำเนินชีวิตที่จะนำพาปวงชนชาวไทยให้มีความสุขอย่างยั่งยืน ท่ามกลางกระแสความเจริญของสังคมโลกในยุคโลกาภิวัตน์ คือ การน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักคิดและหลักปฏิบัติ ที่สามารถเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของประชาชนทุกระดับ (ปมณต์ สุภาพักตร์, 2562) คำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีตลอดจนใช้ความรู้ และคุณธรรมเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต การป้องกันให้รอดพ้นจากวิกฤตและให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน

เศรษฐกิจพอเพียง จึงเป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับประเทศ ให้สามารถดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อยุคโลกาภิวัตน์ในการมีความพอเพียง รวมถึง ความพอประมาณ มีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายในทั้งนี้จะต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริตและความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญาและความรอบคอบ เพื่อให้เกิดความสมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากภายนอกได้ (กรมราชเลขาธิการในพระองค์, 2565)

โดยทีมวิจัย นำแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางการดำเนินกิจกรรมวิจัยและการพัฒนาที่เน้นความพอประมาณ มีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกัน โดยส่งเสริมความยั่งยืนในระดับบุคคล ชุมชน และประเทศ

4. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม(PAR)

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR) เป็นการวิจัยเพื่อพัฒนาและแก้ไขปัญหาของสังคมและชุมชน โดยเป็นงานวิจัยที่เริ่มต้นจากชุมชน สนับสนุนให้ชาวบ้านหรือตัวแทนในชุมชนเป็นคนสร้างองค์ความรู้ใหม่ให้กับตนเองและชุมชน เน้นการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม

การพึ่งตนเอง ความเสมอภาค ความแตกต่างหลากหลาย การพัฒนาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต ตระหนักถึงคุณค่าทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน มีความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน (สายันต์ ไพรัชญจักร, 2548)

5. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมนั้นถือเป็นหัวใจสำคัญของการทำงานวิจัยในครั้งนี้ ที่เป็นการเปิดโอกาสให้ทุกคนได้มีส่วนในการแสดงความคิดเห็น รับฟังซึ่งกันและกัน ตลอดจนช่วยเหลือระหว่างกัน การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน หมายถึง การใช้ชุมชนเป็นฐานของการนำไปสู่การแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน การได้มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ในการพัฒนาทั้งในการแก้ไขและป้องกัน ทั้งในการร่วมคิด รวมทั้งกระบวนการวางแผนและตัดสินใจ ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมรับผล (กรมการพัฒนาชุมชน, 2564) จะทำให้เกิดความรู้สึกถึงการเป็นเจ้าของในกิจกรรมต่าง ๆ ที่ทำร่วมกัน ดังนั้น จึงทำให้เกิดความยั่งยืนในการดำเนินงานจากทำอย่างต่อเนื่องของทุกภาคส่วน ที่สำคัญคือการที่ส่วนร่วมต่าง ๆ นั้น มีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมในระยะยาว

เทคนิคในกระบวนการเสริมสร้างการมีส่วนร่วม ได้มีการนำมาเป็นเครื่องมือเพื่อใช้ในการป้องกันและแก้ไขปัญหา ตลอดจนการทำความเข้าใจ รวมทั้งปรับปรุงสถานการณ์ให้ออกมาในรูปแบบที่หลากหลายที่นำมาใช้ในการแก้ไขปัญหา ทั้งด้านความเข้มแข็งของครอบครัว ศักยภาพชุมชน สวัสดิการ และสหวิทยาการ รวมทั้งบูรณาการความรู้ร่วมกัน นำมาปรับใช้เพื่อส่งเสริมความร่วมมือทั้งในส่วนของการพัฒนาผู้นำและชุมชน (สกวรัตน์ บุญวรรณ, 2563)

ซึ่งทีมวิจัยมุ่งเน้นนำแนวคิดทั้งด้านการมีส่วนร่วมและการสร้างทีมนักวิจัยที่เป็นคนในชุมชนเป็นหลัก เพื่อให้การดำเนินงานวิจัยมีความต่อเนื่องและเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม ซึ่งจะส่งผลให้มีความยั่งยืน

6. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการดินอย่างยั่งยืน (sustainable soil management : SSM)

ทรัพยากรดินนั้นเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ พืช และสัตว์ รวมถึงเศรษฐกิจและการพัฒนาประเทศที่ส่วนใหญ่ใช้เพื่อการเกษตรกรรมหากขาดการจัดการที่ดีจะก่อให้เกิดสภาวะดินเสื่อมโทรมส่งผลต่อความสามารถในการผลิตของดินที่ลดลงที่กระทบต่อระบบการผลิต การเลือกวิธีในการจัดการทางการเกษตรให้เหมาะสมกับช่วงการเจริญเติบโตของพืช สามารถช่วยลดต้นทุนการผลิตเพิ่มคุณภาพผลผลิตและรักษาทรัพยากรดินให้สามารถผลิตพืชได้อย่างยั่งยืน ได้แก่มั่นคงทางอาหารและภาวะโภชนาการ มีระบบนิเวศที่ดี มีการพัฒนาที่ยั่งยืน และสามารถปรับตัวลดปัญหาต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศ วิธีการจัดการดินที่เหมาะสม อาทิ การตรวจวิเคราะห์ดิน ใช้ปุ๋ยตามค่าวิเคราะห์ดิน ใช้วัสดุคลุมดิน ปรับค่า pH ดิน และ ปลุกพืชหมุนเวียน (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2567)

7. แนวคิดเกี่ยวกับด้านเกษตรอินทรีย์

ในแนวคิดพื้นฐานของเกษตรอินทรีย์คือ การทำการเกษตรแบบองค์รวม ซึ่งแตกต่างจากระบบเกษตรแผนใหม่ที่มีมุ่งเน้นการใช้ปัจจัยการผลิตต่าง ๆ เพื่อเพิ่มผลผลิตเฉพาะพืชที่ปลูก ซึ่งเป็นแนวคิดแบบแยกส่วน เพราะให้ความสนใจเฉพาะแต่ผลผลิตของพืชหลักที่ปลูก โดยอาจไม่ได้คำนึงถึงผลกระทบต่อทรัพยากรการเกษตรหรือสิ่งแวดล้อมการเกษตร สำหรับเกษตรอินทรีย์นั้นจะให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศการเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดินการรักษาแหล่งน้ำให้สะอาดและการฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพ ทั้งนี้เพราะอาศัยกลไกและกระบวนการของระบบนิเวศในการทำ ซึ่งการผลิตการผลิตพืชอินทรีย์หมายถึงการผลิตที่ไม่ใช้สารเคมี ปุ๋ยเคมี ฮอร์โมนที่ได้จากการสังเคราะห์ ไม่ใช่พืชหรือจุลินทรีย์ที่ได้มาจากการดัดแปลงพันธุกรรม โดยจะเป็นการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ หรือปุ๋ยชีวภาพในการเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของดิน ปลูกพืชผสมผสาน เพิ่มความหลากหลายของสิ่งมีชีวิต ลดการเข้าทำลายของศัตรูพืช เกื้อหนุนต่อระบบนิเวศ เน้นการใช้ทรัพยากรหมุนเวียนให้เกิดประโยชน์สูงสุดในพื้นที่มากกว่าการนำเข้ามาจากภายนอกพื้นที่ในการเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของดินทำโดย ใช้ปุ๋ยพืชสด เช่น ปอเทืองหรือถั่วพราง ช่วงออกดอก ทำการตัด หรือไถกลบลงดิน เพื่อให้ย่อยสลายปลดปล่อยธาตุอาหาร แล้วจึงปลูกพืช ผัก (กรมวิชาการเกษตร, 2562)

โดยแนวคิดด้านเกษตรอินทรีย์และการจัดการดินอย่างยั่งยืน มาจากผู้มีประสบการณ์และผู้เชี่ยวชาญในการนำมาปรับใช้กับงานวิจัยให้ตอบสนองต่อการแก้ไขปัญหาการประกอบอาชีพในชุมชนอย่างเป็นระบบ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ศิวพร ละม้ายนิล และคณะ (2562) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพนักวิจัยชุมชน: การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยผลการศึกษาผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงจากรูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพนักวิจัยชุมชนพบการเปลี่ยนแปลง 3 มิติ ได้แก่ 1) มีความสามารถในการคิดอย่างมีพลัง 2) มีความสามารถในการปฏิบัติอย่างมีส่วนร่วม และ 3) มีทักษะในการส่งต่อองค์ความรู้ ผลจากการวิจัยรูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพนักวิจัยชุมชนนี้เป็นรูปแบบที่มาจากผู้ร่วมวิจัยที่เป็นผู้มีพื้นฐานและประสบการณ์การวิจัย ดังนั้นบุคคลหรือหน่วยงานที่จะนำรูปแบบไปประยุกต์ใช้ควรคำนึงถึงพื้นฐานของผู้ได้รับการพัฒนา คือต้องเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการทำวิจัยเพื่อชุมชนหรือมีประสบการณ์ในกระบวนการวิจัยมาแล้ว

วิธีดำเนินการวิจัย

สำหรับการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาข้อมูลเชิงปฏิบัติการ (Action Research) มีรายละเอียดที่สำคัญ ซึ่งคณะนักวิจัยได้แบ่งการวิจัยเป็น 8 ขั้นตอน ตามลำดับดังนี้

- 1) ศึกษาบริบทของพื้นที่อำเภอ
- 2) ออกแบบแผนกิจกรรม
- 3) ค้นหาวิจัยชุมชน
- 4) การศึกษา แลกเปลี่ยนปัญหาความต้องการของชุมชนและพื้นที่

- 5) วางแผนการดำเนินกิจกรรม
- 6) ยกร่างแบบจำลองการพัฒนาคุณภาพดิน (Model)
- 7) ดำเนินการตามแบบจำลอง
- 8) ประเมินแบบ (Model) การพัฒนาดิน

1. ประชากร และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากร ได้แก่ ประชาชนในเขตอำเภอห้วยฉัตร จังหวัดลำปาง ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ทีมปฏิบัติการงานวิจัยชุมชน ตำบลปงยางคก อำเภอห้วยฉัตร จังหวัดลำปาง จำนวน 20 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ การสนทนากลุ่ม เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แบบฟอร์มการเก็บข้อมูล วิเคราะห์ดินในพื้นที่ ป้ายแสดงพื้นที่แปลงทดลอง เครื่องมือจัดเก็บและวิเคราะห์ตัวอย่างดินและปุ๋ย ฟอร์มบันทึกข้อมูล กล้องบันทึกภาพ เครื่องบันทึกเสียง กระดาษฟลิปชาร์ต และสมุดจดบันทึก

3. การรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล

คณะนักวิจัย ได้ดำเนินการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

3.1 ทำการศึกษาบริบทของพื้นที่อำเภอห้วยฉัตร จังหวัดลำปาง ร่วมกับ ผู้นำชุมชน ประชาชนชุมชน และภาคีการพัฒนาที่มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่อำเภอ

3.2 ออกแบบกิจกรรมงานวิจัยเบื้องต้น จัดทำเค้าโครงร่างงานวิจัย

3.3 จัดกิจกรรมเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้แนวทางการพัฒนาจากปัญหาของพื้นที่ เพื่อค้นหานักวิจัยชุมชน ในการร่วมเป็นทีมปฏิบัติการงานวิจัยชุมชนตำบลปงยางคก อำเภอห้วยฉัตร จังหวัดลำปาง และปรับปรุงโครงร่างงานวิจัยจากการแสดงความคิดเห็นร่วมกัน

3.4 จัดเวทีสนทนากลุ่ม ประสพการณ์การประกอบอาชีพเกษตรกรที่ผ่านมา แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ปัญหาความต้องการ และความเป็นไปได้ในการจัดการปัญหาในพื้นที่ ร่วมคิด ออกแบบ และวางแผนกิจกรรมร่วมกัน

3.5 ยกร่างแบบจำลองการพัฒนาคุณภาพดินร่วมกัน และดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องตามแบบจำลอง

3.6 ประเมินผลจากการทำกิจกรรมร่วมกัน ปรับปรุงและพัฒนาให้เป็นต้นแบบการจัดการดินอย่างยั่งยืนและต่อเนื่อง

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

คณะผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ซึ่งมุ่งเน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่มีส่วนร่วมระหว่างนักวิจัยและผู้เข้าร่วม เพื่อแก้ปัญหาในบริบทจริงและพัฒนาความรู้ใหม่ ผสมผสานระหว่างการวิเคราะห์เชิงคุณภาพและการตีความเชิงปฏิบัติ ด้วยการออกแบบคำถามที่มุ่งเน้นไปยังประเด็นปัญหาที่ผู้เข้าร่วมสนใจ มีการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบมีส่วนร่วม ด้วยการสนทนากลุ่ม การประชุมเชิงปฏิบัติการ และการทำกิจกรรมร่วมกันในเชิงทดลองจากการออกแบบร่วมกัน รวมถึงการวิเคราะห์เพื่อแสดงความเชื่อมโยง

และตรวจสอบร่วมกับนักวิจัยชุมชนรวมถึงเครือข่ายการพัฒนาและผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านการวิเคราะห์ดิน ในการยืนยันผลการทดลองและเสนอความคิดเห็นเพิ่มเติม รวมถึงให้สามารถนำผลการวิเคราะห์ไปเชื่อมโยง ในการแก้ไขปัญหาของชุมชน

ผลการศึกษา

จากผลการศึกษา คณะผู้วิจัยพบว่า

1. ผลการสร้างทีมปฏิบัติการงานวิจัยชุมชน ตำบลปงยางคก อำเภอกำแพงแสน จังหวัดลำปาง

สามารถสร้างทีมปฏิบัติการงานวิจัยชุมชน ด้วยการจัดกระบวนการเวทีคั่นหานักวิจัยชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาพื้นที่เป้าหมาย และกระบวนการศึกษาปัญหาและหาแนวทางการแก้ไข ด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและประชาชนในพื้นที่ จำนวน ๓ ครั้ง ส่งผลทำให้ได้ทีมปฏิบัติการงานวิจัยชุมชนตำบลปงยางคก อำเภอกำแพงแสน จังหวัดลำปางที่มีความปรารถนาและเจตนารมณ์ที่จะทำกิจกรรมร่วมกัน ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนของตนเอง จำนวน 20 คน เป็นแกนนำในการร่วมขับเคลื่อนกิจกรรมการวิจัยงานพัฒนาชุมชน และเป็นตัวอย่างในแนวทางปฏิบัติด้านการพัฒนาดินอย่างยั่งยืนให้กับเกษตรกรในพื้นที่

2. ผลการพัฒนารูปแบบเศรษฐกิจแบบองค์รวมของพื้นที่เรียนรู้ต้นแบบ ตำบลปงยางคก อำเภอกำแพงแสน จังหวัดลำปาง

สามารถพัฒนารูปแบบเศรษฐกิจแบบองค์รวม ด้วยการประยุกต์ใช้ประสบการณ์และแนวทางการพัฒนาดินอย่างยั่งยืน ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้เกิดการพัฒนารูปแบบเศรษฐกิจแบบองค์รวมได้ เพราะมีทุนทางสังคมที่ดี ทีมวิจัยมีองค์ความรู้ประสบการณ์ที่หลากหลายและปราชญ์เกษตรแห่งแผ่นดินร่วมเป็นทีมวิจัยในเป้าหมายการพัฒนาพื้นที่ให้มีความยั่งยืนเป็นพื้นฐาน มุ่งเน้นให้เกิดความตระหนักรู้ของชุมชนและเครือข่ายการพัฒนาในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีในท้องถิ่นมาเป็นปัจจัยบำรุงดินในการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร การทดแทนการใช้สารเคมีทุกชนิดและลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นลำดับขั้น ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรในระยะยาว โดยวิธีการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม และเชื่อมโยงเครือข่ายการพัฒนาที่น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในการดำเนินกิจกรรม รวมถึงปรับใช้ภูมิปัญญาเป็นพื้นฐานในการต่อยอดกิจกรรมที่สร้างสรรค์การเรียนรู้ร่วมกัน รูปแบบดังกล่าวเป็นตัวอย่างความสำเร็จที่ทำได้ เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในพื้นที่อำเภอกำแพงแสน และจังหวัดลำปาง

โดยในการพัฒนารูปแบบเศรษฐกิจแบบองค์รวมของพื้นที่เรียนรู้ต้นแบบ ตำบลปงยางคก อำเภอกำแพงแสน จังหวัดลำปางทีมปฏิบัติการงานวิจัยชุมชนได้เริ่มจากการวิเคราะห์ปัญหาของอาชีพหลักที่สำคัญในอำเภอนั้นคือเกษตรกร ที่ส่วนใหญ่จะมีปัญหาด้านการประกอบอาชีพ การปลูกที่เน้นให้ได้ปริมาณผลผลิตมาก ๆ แต่กลับได้ราคาที่ไม่แน่นอน ประกอบกับราคาต้นทุนทางการผลิตที่สูง ทำให้ไม่ได้รายได้ที่เพียงพอ การใช้ปุ๋ยเคมีที่เป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ ทั้งหมดส่งผลให้เกิดอีกหลายปัญหาตามมา ได้แก่ หนี้สินครัวเรือน หนี้ธนาคาร ความไม่มั่นคง การเป็นโรคจากสารเคมีทางการเกษตร และส่งผลให้ระบบนิเวศเสื่อมโทรม ซึ่งส่งผลเสียในระยะยาวต่ออนาคตและคนรุ่นหลัง จากการวิเคราะห์ปัญหาดังกล่าว ทีมปฏิบัติการ

งานวิจัยชุมชนจึงมุ่งทำกิจกรรมร่วมกันในการแก้ไขปัญหาที่ละชั้น เริ่มจากที่สามารถทำได้เองก่อน นั่นคือเรื่องดินในพื้นที่เพาะปลูกของตัวเอง ซึ่งทุกคนทำได้ เกษตรกรทั่วไปก็ทำได้

ในกิจกรรมการวิจัยได้เรียนรู้การวิเคราะห์ดินร่วมกัน ด้วยการออกแบบเครื่องมือในการเก็บตัวอย่างดิน มาวิเคราะห์ธาตุอาหารเพื่อแก้ปัญหาที่ดินแต่ละที่ไม่เหมือนกันได้ตรงจุด ใช้พื้นที่ทั้งหมด 10 จุด ในตำบลปรางค์กู่ อำเภอห้วยฉัตร จังหวัดลำปาง ในการเป็นแปลงตัวอย่าง จุดละ 1 งาน (100 ตารางวา) และกำหนดจุดเก็บตัวอย่างดิน แปลงละ 5 จุด มีการออกแบบ แบบจำลองการเก็บตัวอย่างร่วมกัน หาเครื่องมือที่เหมาะสมในการเก็บตัวอย่าง และเรียนรู้ร่วมกับเครือข่ายที่สนใจ ในวิธีการเก็บตัวอย่างดิน และการอ่านค่าจากการวิเคราะห์ดินเพื่อแก้ไขปัญหา ได้แก่ ธาตุอาหารหลัก (N P K) ค่า pH หรือความเป็นกรดต่าง ตลอดจนค่า OM (Organic matter) เมื่อวิเคราะห์ดินแต่ละแปลงว่ามีธาตุอาหารหรือขาดธาตุอาหารชนิดใด จะได้ทำการแก้ไข ให้มีความสัมพันธ์กับความเป็นกรดต่าง ให้พืชสามารถนำไปใช้ได้โดยมีการร่วมกันออกแบบป้ายแสดงข้อมูลแปลงทดลองร่วมกับภาคีการพัฒนา และนักศึกษาที่สนใจร่วมเรียนรู้การวิจัย สุดท้ายได้นำตัวอย่างดินไปส่งผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเพื่อยืนยันผลการวิเคราะห์ เทคนิคที่ได้เรียนรู้ร่วมกัน มีดังนี้

2.1 ทีมวิจัยได้เรียนรู้ประโยชน์ในการวิเคราะห์ดินร่วมกัน และเรียนรู้จากผลการวิเคราะห์ในห้องปฏิบัติการ โดยผู้เชี่ยวชาญจากสถานีพัฒนาที่ดิน ค่าอินทรีย์วัตถุในดินของแปลงทดลอง มีค่าระหว่างร้อยละ 1.84 - 4.09 จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้เชี่ยวชาญด้านการวิเคราะห์ดิน ค่า OM สามารถส่งผลต่อการปลูกพืชที่มีประสิทธิภาพ โดยดินที่เหมาะสมกับการปลูกพืช ควรมีองค์ประกอบ 4 ส่วน คือ สารอินทรีย์ 45% อินทรีย์วัตถุ 5% อากาศ 25% และน้ำ 25% ดังนั้น ทีมปฏิบัติการงานวิจัยจึงทำกิจกรรมเติมอินทรีย์วัตถุที่ทำการหมักเป็นปุ๋ยอินทรีย์แล้ว ซึ่งนักวิจัยชุมชนเรียกว่า ปุ๋ยอินทรีย์คุณภาพสูง ลงในดินแปลงทดลองซึ่งหมักจาก มูลวัว มูลไก่ มูลสุกร รำละเอียด เปลือกไข่บด น้ำหมักปลา จุลินทรีย์หน่อกล้วย พด.3 จุลินทรีย์จาวปลวก กากน้ำตาล ชีวเถ้า จุลินทรีย์ขุยไผ่ นมเปรี้ยว และจุลินทรีย์สังเคราะห์แสง ผลจากห้องปฏิบัติการสูตรนี้หมักแล้วมีค่า OM อยู่ที่ 31.40 และ pH 8.24

2.2 จากการค่า pH ในแปลงทดลอง ที่มีค่า pH 4.8 ค่อนข้างเป็นกรดจัด ซึ่งพืชต่างชนิดกันจะเจริญเติบโตได้ในดินที่มีความเป็นกรด ต่างที่แตกต่างกัน (กรมพัฒนาที่ดิน กลุ่มวิจัยเคมีดิน, 2563) ผู้เชี่ยวชาญระบุว่า หากปลูกข้าวมะลิสีสุรินทร์ ควรใช้สูตร 5(OM)-6-7(pH) ทีมวิจัยได้ทำการทดลองต่อเนื่องในการปรับ pH ให้เหมาะสม กับการปลูกข้าวมะลิสีสุรินทร์ ใช้สิ่งปรับปรุงดินที่เป็นต่างมาปรับสภาพลดความเป็นกรดในดินของแปลงทดลอง

2.3 เทคนิคการเรียนรู้และวางแผนร่วมกัน ในการจัดเก็บข้อมูลก่อนและหลังการปรับดินให้มีความเหมาะสม ทำการวิเคราะห์ดินหลังปรับสภาพดิน แล้วสร้างแนวทางในการเปรียบเทียบความแตกต่างของการให้ผลผลิตหลังการปรับปรุงดินแล้ว สิ่งสำคัญคือการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าร่วมกัน และการหาแนวทางในการแก้ไขระหว่างดำเนินกิจกรรม

3. การประเมินผลการพัฒนารูปแบบเศรษฐกิจแบบองค์รวมของพื้นที่เรียนรู้ต้นแบบ ตำบลปรางค์กู่ อำเภอห้วยฉัตร จังหวัดลำปาง และเป็นพื้นที่ตัวอย่างให้กับเกษตรกร พบว่า รูปแบบการจัดการดินอย่างยั่งยืนที่นักวิจัยชุมชนพัฒนาขึ้นนั้นสามารถสร้างการรับรู้แก่เกษตรกรผู้สนใจแก้ปัญหาดินด้วยการวิเคราะห์ดิน

ซึ่งเป็นการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน และนักศึกษาที่สนใจจะสานต่อประกอบอาชีพเกษตรกรต่อจากพ่อแม่ เพราะการขับเคลื่อนกิจกรรมด้วยการปรับใช้ภูมิปัญญาทางเกษตรกรรมและกระบวนการมีส่วนร่วม สามารถสร้างการรับรู้กับผู้นำชุมชนรวมถึงเกษตรกรในพื้นที่และเครือข่าย ในการเริ่มต้นแก้ปัญหาพื้นฐาน ในการเพาะปลูกนั้นคือการวิเคราะห์ดินจะส่งผลให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนได้เนื่องจากการจัดการปัญหา ที่ต้นเหตุ สามารถลดต้นทุนการผลิตในระยะยาว นอกจากนี้ยังเป็นการเชื่อมโยงให้เกิดพลังเครือข่าย และเป็นการพัฒนาองค์ความรู้ร่วมกัน

การอภิปรายผล

1. การสร้างทีมปฏิบัติการงานวิจัยชุมชน ตำบลปงยางคก อำเภอลำปาง จังหวัดลำปาง

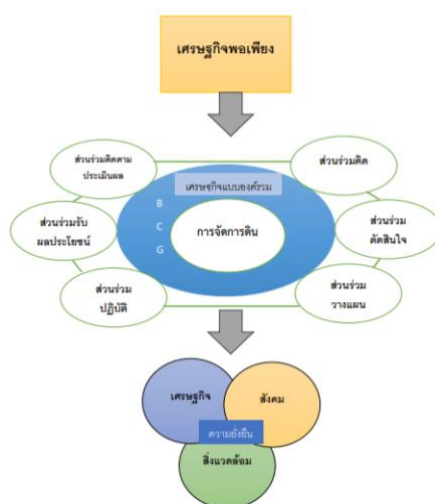
จากผลการวิจัยพบว่า การขับเคลื่อนกิจกรรมด้วยการใช้กระบวนการสร้างทีมปฏิบัติการงานวิจัย ในพื้นที่โดยใช้การมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ในการจัดการปัญหา ทำให้ได้ทีมในการทำงานวิจัย ที่ทุกคนสามารถ มีความรู้สึกในการเป็นเจ้าของงานที่เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม ทำให้สามารถขับเคลื่อนกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่อง และมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ ศิวพร ละม้ายนิล และคณะ(2562) ที่กล่าวว่าทำให้มีความสามารถในการคิดอย่างมีพลัง มีทักษะในการส่งต่อองค์ความรู้ และสายันต์ ไพรชาญจิตร (2548) ที่กล่าวว่า เป็นการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของสังคมและชุมชน การพัฒนาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต ครอบคลุมถึงคุณค่าทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน รวมถึง การที่ชุมชนมีนักวิจัยที่มาจากคนในพื้นที่ช่วยเสริมความยั่งยืนของโครงการวิจัย เพราะนักวิจัยชุมชนเข้าใจความต้องการในพื้นที่ และสามารถสานต่อกิจกรรมได้ในระยะยาว (McIntyre, 2008)

2. การพัฒนารูปแบบเศรษฐกิจแบบองค์รวมของพื้นที่เรียนรู้ต้นแบบ ตำบลปงยางคก อำเภอลำปาง จังหวัดลำปาง

ในการพัฒนารูปแบบเศรษฐกิจแบบองค์รวมของพื้นที่เรียนรู้ต้นแบบ ที่ผ่านกิจกรรมที่ร่วมกันคิดตามความต้องการ ในการใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ปรับใช้ในแนวทางการจัดการดินอย่างยั่งยืน เพื่อแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ ทำให้ทีมปฏิบัติการงานวิจัยและเครือข่ายคนรุ่นปัจจุบันและอนาคต ให้ตระหนักถึงประโยชน์ และกระตือรือร้นในการทำกิจกรรมร่วมกัน คำนึงถึงปัจจัยทางสังคม สิ่งแวดล้อม และคุณภาพชีวิต ลดความเหลื่อมล้ำ เพื่อสร้างความยั่งยืนและความเป็นธรรมในระยะยาว สอดคล้องกับงานวิจัยของ Daly, H. E., & Cobb, J. B. (1994) ที่กล่าวว่า เศรษฐกิจแบบองค์รวมเน้นการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ และลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ส่งผลให้เกิดความยั่งยืนในระยะยาว และ Sachs, J. D. (2015) ที่กล่าวว่า เศรษฐกิจแบบองค์รวมมุ่งสร้างระบบเศรษฐกิจที่รองรับการผลิตอาหารและพลังงานที่เพียงพอและยั่งยืน รวมถึง Raworth, K. (2017) ที่กล่าวว่าเศรษฐกิจแบบองค์รวมส่งเสริมความเท่าเทียมทางโอกาสและการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม

3. การประเมินผลการพัฒนารูปแบบเศรษฐกิจแบบองค์รวมของพื้นที่เรียนรู้ต้นแบบ ตำบลปงยางคก อำเภอลำปาง จังหวัดลำปางและเป็นพื้นที่ตัวอย่างให้กับเกษตรกร

จากการประเมินผลการทำกิจกรรมพบว่า ทีมวิจัยได้น้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ร่วมกับ ภูมิปัญญาในพื้นที่ มาเป็นพื้นฐานในการทำกิจกรรม สามารถสร้างแรงบันดาลใจในการสร้างเครือข่าย ขับเคลื่อนงานโดยมุ่งเป้าหมายในการเป็นตัวอย่างให้เกษตรกรและประชาชนสามารถนำไปปรับใช้ ไปสู่การแก้ไขปัญหาในการประกอบอาชีพ การประเมินผลดังกล่าวยังทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ และพัฒนาปรับปรุงงานร่วมกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ Patton, M. Q. (2008) ที่กล่าวว่า การประเมิน ช่วยให้ทีมงานระบุข้อดีและข้อเสียของโครงการ เพื่อนำไปปรับปรุงกระบวนการหรือวิธีการดำเนินงาน ในอนาคต และ Rossi, P. H., Lipsey, M. W., & Freeman, H. E. (2004) ที่กล่าวว่า การประเมินช่วยให้ ระบุปัจจัยที่สนับสนุนความสำเร็จ รวมถึงปัจจัยที่เป็นอุปสรรค เพื่อการวางแผนที่เหมาะสมในอนาคต

ภาพที่ 1 โมเดลการจัดการดินอย่างยั่งยืนจากงานวิจัย: นักวิจัย

ข้อเสนอแนะ

1. การดำเนินการจัดเก็บข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์งานวิจัยในครั้งต่อไป ต้องใช้ระยะเวลาในการเก็บรวบรวม อย่างน้อย 3 ปีขึ้นไป จึงจะมีความสมบูรณ์เนื่องจากการเปรียบเทียบธาตุอาหาร และผลผลิต และต้องดำเนินอย่างต่อเนื่อง จึงจะสามารถวัดผลได้อย่างมีประสิทธิภาพ สู่การสร้างต้นแบบความสำเร็จในพื้นที่
2. หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องควรมีการวัดผลของกิจกรรม/ โครงการในการดำเนินการทุกครั้งอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนมีการจัดทำฐานข้อมูล ให้ผู้ที่เกี่ยวข้องสามารถเข้าถึง และนำไปปรับใช้ได้ รวมถึงมีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันเพื่อสร้างเครือข่ายการทำงาน อย่างสม่ำเสมอ รวมถึงเรียนรู้สิ่งใหม่อยู่ตลอด
3. งานวิจัยควรมีการแสวงหาภาคีการพัฒนาที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านที่ตรงกับกิจกรรมมากขึ้นตามความเหมาะสม ในการจะขยายผลกิจกรรมต่อไป และมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ต่างพื้นที่

เอกสารอ้างอิง

- กรมพัฒนาที่ดิน กลุ่มวิจัยเคมีดิน. (2563). *ค่าความเป็นกรดเป็นด่างของดิน (PH) คืออะไร*.
สำนักวิทยาศาสตร์เพื่อการพัฒนาที่ดิน กรมพัฒนาที่ดิน.
- กรมการพัฒนาชุมชน. (2564). *แผนปฏิบัติการรายปี (พ.ศ. 2565) ของกรมการพัฒนาชุมชน*.
กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย.
- กรมราชเลขาการในพระองค์ สำนักพระราชวัง. (2565). *พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ในโอกาสที่
คณะบุคคลต่าง ๆ เข้าเฝ้า ฯ ถวายพระพรชัยมงคล เนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา
พุทธศักราช 2511 - 2520. บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).*
- กรมวิชาการเกษตร. (2562). *การผลิตพืชอินทรีย์*. กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- กองการต่างประเทศ. (2566). *เอกสารรายงานแผนการขับเคลื่อนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน
(Sustainable Development Goals: SDGs) ระดับจังหวัดประจำปีงบประมาณ
พ.ศ. 2566*. กองการต่างประเทศ สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย.
- กรมส่งเสริมการเกษตร. (2567). *การจัดการดินอย่างยั่งยืน (Sustainable Soil Management : SSM)*.
ข่าวสารวิชาการ กอป, 8(1), 1.
- คณะกรรมการบริหารอำเภอแบบบูรณาการ อำเภอห้วยฉัตร. (2565). *แผนพัฒนาอำเภอ 5 ปี
(พ.ศ. 2566 - 2570) อำเภอห้วยฉัตร จังหวัดลำปาง*. คณะกรรมการบริหารงานอำเภอแบบบูรณาการ.
- คณะกรรมการเศรษฐกิจพอเพียงและลดความเหลื่อมล้ำ หอการค้าไทย. (2565). *คู่มือตัวชี้วัดผลลัพธ์
การพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืนด้วยการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (พิมพ์ครั้งที่ 1)*.
ห้างหุ้นส่วนจำกัด ซี.เอ็ม.เอส พิมพ์ดีจิตอล.
- ปมณท์ สุภาพักตร์, วีระ วงศ์สรรค์ และสุธิดา หอวัฒนกุล. (2562). *การพัฒนาคุณลักษณะผู้นำ
เยาวชนด้านเศรษฐกิจพอเพียง. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, 21(2), 165-175.*
- ภัทร จงถวัลย์, เฉลิมพล จตุพร และ อภิญา วนเศรษฐ. (2563). *การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่าง
การเติบโตทางเศรษฐกิจและตัวชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืนของกลุ่มประเทศอาเซียน.
Journal of Modern Learning Development, 6(1), 118 -129.*
- ศิวพร ละม้ายนิล,ฐาศุภร์ จันประเสริฐ,จารุวรรณ ขำเพชร และอภิชาติ ใจอารีย์. (2562).
*การพัฒนาแบบการเสริมสร้างศักยภาพนักวิจัยชุมชน: การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม.
วารสารพหุวิทยาการ, 25(2), 171-191.*
- สกวรัตน์ บุญวรรณ, เกษตรชัย และหิม และบัณฑิตา ฮันท์. (2563). *ย้อนอดีต มองปัจจุบัน
กำหนดอนาคต: ทิศทางการจัดการท่องเที่ยวเมืองเก่าตะกั่วป่า ผ่านการมีส่วนร่วม
ของชุมชน.วารสารวิชาการเครือข่ายบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือ,
10(2). 127-139.*

- สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2566). *คู่มือองค์ความรู้ BCG*. หน่วยปฏิบัติการวิจัย
เพื่อการขับเคลื่อน BCG สู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สายันต์ ไพรชาญจิตร. (2548). *กระบวนการโบราณคดีชุมชน การวิจัยเชิงปฏิบัติการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม
เพื่อเสริมสร้างความสามารถของชุมชนท้องถิ่น ในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในจังหวัดน่าน*.
ภาควิชาการพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ (ก.ล.ต.) และ โครงการเพื่อการพัฒนา
แห่งสหประชาชาติ (UNDP). (2566). *คู่มือเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนสำหรับบริษัท
จดทะเบียนไทย*. United Nations Development Programme Thailand.
- สำนักงานจังหวัดลำปาง. (2566). *แผนการขับเคลื่อนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs)
ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2566 จังหวัดลำปาง*. สำนักงานจังหวัดลำปาง
กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัด.
- สำนักงานพัฒนาชุมชนห้างฉัตร. (2567). *รายงานข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน ประจำปี 2567*.
สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง.
- สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ. (2563). *ข้อเสนอในการ ขับเคลื่อน BCG in Action
สาขาเกษตร*. สำนักงานพัฒนา วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีแห่งชาติ อุทยานวิทยาศาสตร์ประเทศไทย.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎามนตรี. (2565).
แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2570). ราชกิจจานุเบกษา.
- Daly, H. E., & Cobb, J. B. (1994). *For the Common Good: Redirecting the Economy Toward
Community, the Environment, and a Sustainable Future*. Beacon Press.
- FAO. (2023). *Asia and the Pacific – Regional Overview of Food Security and Nutrition
2023: Statistics and trends*. Bangkok, FAO.
- FAO. (2024). *Production practices to increase yield, quality and safety of fruits
and vegetables*. Rome.
- FAO. (2023). *The State of Food and Agriculture 2023. Revealing the true cost of
food to transform agrifood systems*. Rome.
- McIntyre, A. (2008). *Participatory Action Research*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- Patton, M. Q. (2008). *Utilization-Focused Evaluation*. SAGE Publications.
- Raworth, K. (2017). *Doughnut Economics: Seven Ways to Think Like a 21st-Century
Economist*. Chelsea Green Publishing.
- Rossi, P. H., Lipsey, M. W., & Freeman, H. E. (2004). *Evaluation: A Systematic Approach*.
SAGE Publications.
- Sachs, J. D. (2015). *The Age of Sustainable Development*. Columbia University Press.

การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนตามแนวคิดโมเดลเศรษฐกิจ (BCG) กลุ่มทอผ้าบ้านคูขาดน้อย หมู่ที่ 4 ตำบลท่าโพธิ์ชัย อำเภอนองกี่ จังหวัดบุรีรัมย์

บุษราภรณ์ แก้ววงษ์¹

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงปฏิบัติการนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาบริบทชุมชน ศักยภาพ และทุนชุมชน 2) เพื่อศึกษารูปแบบการนำทุนชุมชนมาพัฒนาผลิตภัณฑ์ และ 3) เพื่อทดสอบรูปแบบการนำทุนชุมชนมาพัฒนาผลิตภัณฑ์ การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ใช้การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ด้วยเครื่องมือการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม มีกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ คณะกรรมการ และสมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านคูขาดน้อย 20 คน และภาคีเครือข่าย 10 คน

ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มทอผ้าบ้านคูขาดน้อยสามารถทอผ้าได้ 21 ลาย ย้อมผ้าได้ทั้ง สีเคมี และสีธรรมชาติย้อมได้เฉพาะสีดำจากผลมะเกลือ มีภูมิปัญญาในการมัดหมี่ที่หลากหลาย มีการนำเส้นไหม เส้นด้ายที่เหลือจากการทอสลับลาย เพื่อให้ได้ผ้าผืนใหม่ที่แตกต่างจากเดิม จากการนำทุนชุมชนมาพัฒนาผลิตภัณฑ์ ด้วยการนำลักษณะรูปแบบหม้อดินที่เป็นอาชีพของชุมชนในอดีตมาออกแบบเป็นลายผ้าอัตลักษณ์ของชุมชน ภายใต้ชื่อ “อะแต๊ะปล๊ะ อะแต๊ะแหง” หรือ “หม้อเงิน หม้อทอง” ซึ่งบ่งบอกที่มาของผู้คนที่นี่เชื่อมโยงเป็น Story เพื่อสร้างมูลค่าผลิตภัณฑ์ การทดสอบรูปแบบได้นำเส้นไหมมามัดหมี่ลายอัตลักษณ์ย้อมด้วยสีธรรมชาติจากเปลือกประดู่และหมักโคลน โดยผลที่ได้เส้นไหมออกมาเป็นสีน้ำตาลเข้ม เป็นการย้อมสีธรรมชาติได้เพิ่ม 1 สี เพื่อเป็นผ้าต้นแบบและเป็นการพัฒนาที่แตกต่างจากเดิม

คำสำคัญ: การพัฒนาผลิตภัณฑ์ / ทุนชุมชน / ภูมิปัญญาท้องถิ่น

¹ นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการพิเศษ, ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนนครราชสีมา, Email :
noybussara2514@gmail.com

Development of Community Products Based on The Concept of Bio-Circular-Green' Economy Model (BCG) Ban Khu-Khad-Noy Weaving Group Moo 4, Tha Pho Chai Sub-district, Nong Ki District, Buriram Province

Bussaraporn Kaewyongkod¹

Abstract

This research purpose of is: 1) to study the community context, potential, and community capital; 2) to examine the model of using community capital to develop products; and 3) to test the model of using community capital to develop products. This research adopts a participatory action research (PAR) approach, collecting qualitative data through in-depth interviews and focus group discussions. The key informants include 20 members of the committee and the Ban Khu-Khad-Noy Weaving Group, as well as 10 representatives from network partners.

The results showed that the Ban Khu-Khad-Noy Weaving Group was able to produce 21 weaving patterns, utilizing both chemical dyes and natural dyes, with black dye derived from Ebony fruits. The group demonstrated diverse wisdom in tying Mudmee silk. Leftover yarn from weaving was creatively used to produce alternate designs, resulting in a unique cloth pattern different from the originals. Community capital was utilized to develop products by integrating the characteristics of clay pots—representing a traditional local occupation—into the design of a distinctive community pattern. This special pattern, named "A-dae-pla A-dae-Yang" or "Silver Pot - Gold Pot," symbolizes local identity and enhances product value through storytelling. The prototype fabric incorporated Mudmee silk dyed with natural colors from *Pterocarpus macrocarpus* peel and fermented mud. The dyeing process produced dark brown silk threads, resulting in a naturally dyed fabric that introduced a new and unique product design distinct from previous iterations.

Keywords: Product Development/ Community Scholarship/ Local Wisdom

¹ Community Development Specialist, Senior Professional Level, Nakhon Ratchasima Community Development Learning Center, Email : noybussara2514@gmail.com

บทนำ

ในปัจจุบันการพัฒนาประเทศมีการแข่งขันในทุกด้าน ก่อให้เกิดปัญหาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ที่มีผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมในการดำเนินชีวิตประจำวัน การพัฒนาผลิตภัณฑ์ภายใต้แนวคิดโมเดลเศรษฐกิจ BCG จึงเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาที่มีการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม สมดุล ยั่งยืนทั้งเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และคุณภาพชีวิต ผู้บริโภคในปัจจุบันได้ให้ความสำคัญกับผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และตระหนักเห็นความสำคัญค่านึงถึงความปลอดภัยในการใช้ผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ มากยิ่งขึ้น การพัฒนาผลิตภัณฑ์ภายใต้แนวคิดโมเดลเศรษฐกิจ BCG จึงเป็นการพัฒนาที่ต้องควบคู่ไปกับการพัฒนาสังคม และการรักษาสิ่งแวดล้อม ให้เกิดความสมดุล เกิดความมั่นคงและยั่งยืนไปพร้อมกัน การทอผ้าเป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมารุ่นสู่รุ่น ซึ่งเดิมใช้ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น พืชให้สีต่าง ๆ ซึ่งเป็นไม้พื้นถิ่นในชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ และมีความปลอดภัยต่อผู้ผลิต ผู้บริโภค เป็นอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและดูแลสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ควบคู่กันไป การทอผ้าในปัจจุบันส่วนใหญ่หันไปใช้สีเคมี สีสังเคราะห์ เพื่อความสะดวก มีสีให้เลือกหลากหลาย โดยขาดความตระหนักต่อผลกระทบที่เกิดขึ้นในระยะยาวทั้งคุณภาพชีวิต สังคม และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ทั่วโลกตระหนักถึงปัญหาสิ่งแวดล้อม และมลพิษกันมากขึ้น การพัฒนาผลิตภัณฑ์ตามแนวคิดโมเดลเศรษฐกิจ BCG จึงเป็นแนวคิดการพัฒนาที่สอดคล้องกับสถานการณ์ในโลกปัจจุบัน เป็นการพัฒนาเศรษฐกิจแบบองค์รวม โดยการใช้ทรัพยากรชีวภาพให้คุ้มค่า ทำให้มีมูลค่าสูงขึ้น เน้นเป็นการใช้ทรัพยากรให้คุ้มค่าที่สุด นำกลับมาใช้ซ้ำ หรือนำกลับมาใช้ใหม่ได้ พัฒนาเศรษฐกิจร่วมกับการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเมื่อนำโมเดลเศรษฐกิจ BCG มาใช้เป็นหลักสำคัญในการพัฒนาจะก่อให้เกิดการพัฒนาที่สร้างความสมดุลอย่างยั่งยืน

กลุ่มทอผ้าบ้านคูขาดน้อย มีประวัติการทอผ้ามาตั้งแต่สมัยรุ่นบรรพบุรุษ ประชาชนดั้งเดิมอพยพจากชุมชนชาวกาย อำเภอสำโรงตาป จังหวัดสุรินทร์ มีภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการปั่นหม้อดิน และการทอผ้าไหมมัดหมี่โดยเฉพาะลายลูกแก้ว ย้อมสีธรรมชาติด้วยผลมะเกลือ ซึ่งมีการสืบทอดกันมาโดยเฉพาะด้านการทอผ้า ยังคงสืบทอดภูมิปัญญาต่อเนื่องมาจนเป็นวิถีชีวิตของคนในชุมชน โดยเฉพาะในช่วงที่ว่างเว้นจากการทำนา ก็จะทอผ้าเพื่อเก็บไว้ใช้เองในชีวิตประจำวัน ใช้ในงานประเพณีชุมชนรำผีฟ้า งานประเพณีอื่น ๆ และจำหน่ายให้แก่ลูกค้าผู้สนใจ ปัจจุบันกลุ่มเยาวชนในหมู่บ้านมีความสนใจในการทอผ้า และการมัดหมี่จึงได้เริ่มเรียนรู้จากภูมิปัญญาของคนรุ่นก่อน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุในชุมชนจนเกิดความเชี่ยวชาญทั้งการทอผ้าและการมัดหมี่เป็นลายต่าง ๆ และในปี 2562 ได้มีการจัดตั้งกลุ่มทอผ้าขึ้นในชุมชน มีสมาชิกแรกตั้ง 10 คน และมีผู้สนใจสมัครเป็นสมาชิกเพิ่มขึ้นมาเรื่อย ๆ ปัจจุบันมีสมาชิก 20 คน โดยมีกิจกรรมกลุ่มเป็นการทอผ้า และการมัดหมี่ทั้งผ้าฝ้าย ผ้าด้ายและผ้าไหม จำหน่ายในกลุ่มและงานกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งระดับชุมชน อำเภอ และจังหวัด ต่อเนื่องมาเรื่อย ๆ จนได้สมัครขึ้นทะเบียน OTOP และดำเนินกิจกรรมกลุ่มมาจนถึงปัจจุบัน

ปัญหาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มคือ การย้อมผ้าด้วยสีธรรมชาติมีความชำนาญเฉพาะสืบทอดมาจากผลมะเกลือขาดความหลากหลายในเรื่องสีและผลิตภัณฑ์ไม่ตรงตามความต้องการของลูกค้า จึงมีความต้องการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน และพัฒนาการย้อมสีธรรมชาติให้มีความหลากหลายโดยใช้ทุนชุมชนที่มีอยู่ เพื่อเพิ่มมูลค่ายกระดับผลิตภัณฑ์ตอบโจทย์ความต้องการของลูกค้าให้มากยิ่งขึ้น

ดังนั้นผู้วิจัย จึงมีแนวคิดในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนกลุ่มทอผ้าบ้านคูขาดน้อยตามแนวคิดโมเดลเศรษฐกิจ (BCG) เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน และพัฒนาการย้อมสีธรรมชาติให้มีความหลากหลายโดยใช้ทุนชุมชนที่มีอยู่

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาบริบทชุมชน ศักยภาพและทุนชุมชน
2. เพื่อศึกษารูปแบบการนำทุนชุมชนมาพัฒนาผลิตภัณฑ์ตามแนวคิดโมเดลเศรษฐกิจ (BCG)
3. เพื่อทดสอบรูปแบบการนำทุนชุมชนมาพัฒนาผลิตภัณฑ์ตามแนวคิดโมเดลเศรษฐกิจ (BCG)

การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับ BCG สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.) (2021) BCG Model เป็นการพัฒนาเศรษฐกิจแบบองค์รวม ที่จะพัฒนาเศรษฐกิจ 3 มิติไปพร้อมกัน คือ เศรษฐกิจชีวภาพ (Bio-economy) ระบบเศรษฐกิจชีวภาพ มุ่งเน้นการใช้ทรัพยากรชีวภาพเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม เน้นการพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์มูลค่าสูง เชื่อมโยงกับ เศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy) คำนึงถึงการนำวัสดุต่าง ๆ กลับมาใช้ประโยชน์ให้มากที่สุดและทั้ง 2 เศรษฐกิจนี้ อยู่ภายใต้เศรษฐกิจสีเขียว (Green Economy) ซึ่งเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจที่ไม่ได้มุ่งเน้นเพียงการพัฒนาเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ต้องพัฒนาควบคู่ไปกับการพัฒนาสังคมและการรักษาสิ่งแวดล้อมได้อย่างสมดุลให้เกิดความมั่นคงและยั่งยืนไปพร้อมกัน จากแนวคิดและทฤษฎีดังกล่าว นำมากำหนดเป็นข้อคำถามในเครื่องมือวิจัย วิเคราะห์ศักยภาพของกลุ่มสามารถพัฒนาตามแนวคิดโมเดลเศรษฐกิจ BCG อย่างไรได้บ้าง และจะพัฒนาอย่างไร

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับทุนชุมชน วันชัย ธรรมสังการ และคณะ (2565) การศึกษาวิจัยทุนชุมชนและศักยภาพในการจัดการตนเองเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนท้องถิ่น จำนวน 6 ประเภท พบว่า ทุนชุมชนประกอบด้วย 1) ทุนมนุษย์ ประกอบด้วย ประชาชนชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และแรงงานในชุมชน 2) ทุนสังคม มีลักษณะความสัมพันธ์แบบเครือญาติ 3) ทุนกายภาพ เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกที่เกิดจากความร่วมมือระหว่างภาครัฐและประชาชนจัดสร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการในลักษณะของโครงสร้างพื้นฐาน 4) ทุนธรรมชาติ ที่ดิน น้ำ ป่า อากาศ ที่สมบูรณ์ 5) ทุนการเงิน และ 6) ทุนทางวัฒนธรรม ความรู้ ภูมิปัญญา ประเพณี จากแนวคิดและทฤษฎีดังกล่าว นำมากำหนดเป็นข้อคำถามในเครื่องมือวิจัย วิเคราะห์ศักยภาพของกลุ่มชุมชน เพื่อนำมาพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มให้สอดคล้องกับทุนชุมชนที่มีอยู่และใช้ทุนชุมชนที่มีอยู่สร้างงาน สร้างอาชีพ ให้พึ่งพาตนเองได้

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ มาโนชัย นวลสระ และคณะ (2564) ผลิตภัณฑ์สินค้าจะต้องมีผลหรือให้ผู้บริโภคหรือลูกค้าเพื่อให้เกิดความพึงพอใจในตัวผลิตภัณฑ์สินค้าให้มากที่สุด ผลิตภัณฑ์เป็นผลิตภัณฑ์สินค้าและบริการที่มีแนวคิดใหม่ ๆ หรือมีการเปลี่ยนแปลงบางอย่างในผลิตภัณฑ์สินค้าหรือที่มีอยู่แล้วเกิดการเปลี่ยนแปลงผลิตภัณฑ์สินค้าจะต้องมีผลหรือให้ผู้บริโภคหรือลูกค้าเพื่อให้เกิดความพึงพอใจในตัว

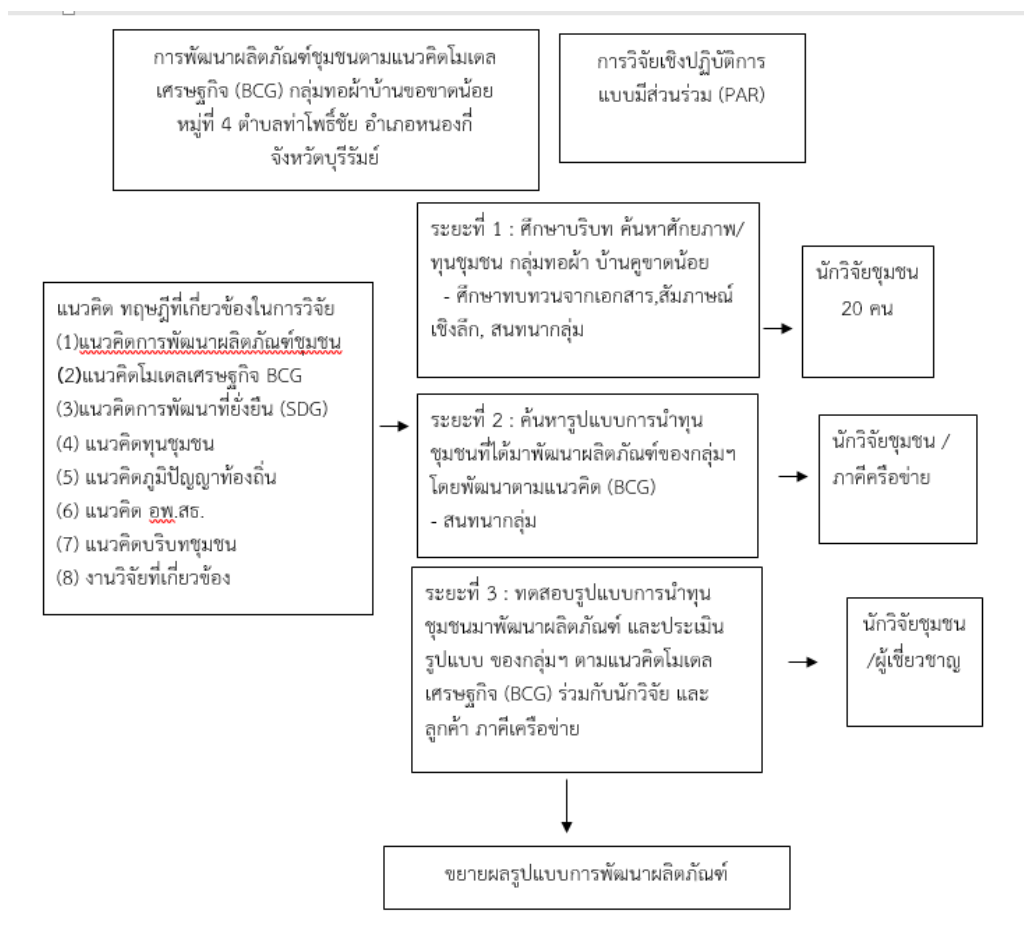
ผลิตภัณฑ์สินค้าให้มากที่สุด กล่าวคือ ควรมีความพึงพอใจ มากกว่าการบริโภคผลิตภัณฑ์สินค้า ชนิดเดิม หรืออาจจะเป็นผลิตภัณฑ์เดิม ที่นำเสนอในตลาดใหม่ ๆ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ หรือปรับปรุงผลิตภัณฑ์เดิม เพื่อเพิ่มมูลค่าการแข่งขัน เพื่อให้ผลิตภัณฑ์มีความแตกต่างจากคู่แข่ง จากแนวคิดและทฤษฎีดังกล่าว นำมาใช้ในการกำหนดรูปแบบในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีความแตกต่างจากเดิม เพื่อให้สามารถเพิ่มช่องทางการตลาดและตอบโจทย์ของลูกค้ามากยิ่งขึ้น

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับ อพ.สร. รัตนารณ สารี (2565) การย้อมสีธรรมชาติ สีธรรมชาติเกิดจากการนำวัตถุดิบทางธรรมชาติ เช่นดอก ใบ ก้าน ต้นและส่วนต่าง ๆ ของพืช หรือสัตว์มาเข้ากระบวนการต้มสกัด เอาสีและสารต่าง ๆ มาทำการย้อมกับเส้นด้าย เพื่อนำมาใช้ในการทอผ้า เพิ่มสีสันให้กับเส้นด้ายให้มีความสวยงาม ซึ่งมีการสืบทอดเทคนิควิธีการย้อมมายังคนรุ่นหลัง เป็นวิธีที่ง่ายไม่ยุ่งยากซับซ้อนด้วยภูมิปัญญาของคนรุ่นก่อนได้นำเอาองค์ความรู้ด้านการย้อมสีผ้าด้วยวัสดุธรรมชาติที่ไม่เป็นพิษ ต่อผู้คน สัตว์ และสิ่งแวดล้อมถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมมาสู่ลูกหลาน และเป็นเครื่องมือเลี้ยงชีพของชาวชนบท จากแนวคิดและทฤษฎีดังกล่าว นำมาเชื่อมโยงกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ตามแนวคิดโมเดลเศรษฐกิจ BCG ใช้ทุนชุมชนซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติ เช่นพืชให้สีต่าง ๆ และภูมิปัญญาท้องถิ่นของสมาชิกกลุ่มมาใช้ให้เกิดประโยชน์

แนวคิดทฤษฎีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ของ ทวีชากร ขุนภักดี (2564) การส่งเสริมให้มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการขับเคลื่อนให้เกิดการ สร้างคน สร้างงาน และพัฒนาบุคลากร ผู้ประกอบการ รวมไปถึงผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยการดึงเอาองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น มาพัฒนาผ่านความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของชุมชน โดยสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่น จากแนวคิดและทฤษฎีดังกล่าว นำมาใช้เป็นข้อคำถามในเครื่องมือวิจัย เพื่อรวบรวมนำภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่มาพัฒนาต่อยอดผลิตภัณฑ์

แนวคิดทฤษฎีการพัฒนาที่ยั่งยืน ของ เกสร เกษมชื่นยศ (2563) เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน SDG แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ทวีความสำคัญขึ้นมากในสภาวะการณ์ปัจจุบัน จากเดิมที่เป็นเพียงแนวคิด กระแสทางเลือกในการพัฒนา และได้รับการยกระดับมาเป็นวาระการพัฒนาของโลก เกิดความสมดุลยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นมิติในการพัฒนา 3 ด้าน สังคม เศรษฐกิจ และสภาพแวดล้อม จากแนวคิดดังกล่าว มาใช้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนควบคู่ไปพร้อมกับพัฒนาคน สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งสอดคล้องกับการพัฒนาตามแนวคิดโมเดลเศรษฐกิจ BCG ในการพัฒนาคน สังคม และสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไปให้เกิดความสมดุล

กรอบแนวคิดในการวิจัย

กลุ่มตัวอย่าง/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประกอบด้วย นักวิจัยชุมชน ซึ่งเป็นคณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านขอชาดน้อย หมู่ที่ 4 ตำบลท่าโพธิ์ชัย อำเภอนองกี่ จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 20 คน และผู้แทนภาศึเครือข่าย จำนวน 10 คน คัดเลือกโดยวิธีแบบเจาะจง สามารถเข้าร่วมในทุกกิจกรรมที่ดำเนินการในพื้นที่

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การสนทนากลุ่ม (Focus Groups) เป็นนักวิจัยชุมชน จำนวน 20 คน โดยการพูดคุย การสังเกต การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ มีประเด็นคำถาม ดังนี้เกี่ยวกับการดำเนินงาน /การบริหารจัดการ / ศักยภาพ/ ทุนชุมชนผลิตภัณฑ์ชุมชน ปัญหาความต้องการ แนวทาง/โครงการที่ต้องการแก้ไขปัญหา การพัฒนาผลิตภัณฑ์ตามแนวคิดเศรษฐกิจ BCG และ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In - depth Interview) โดยการใช้แบบสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ คำถามปลายเปิด สัมภาษณ์คณะกรรมการกลุ่มฯ และผู้แทนภาศึเครือข่าย จำนวน 10 คน โดยมีประเด็นคำถาม ดังนี้ เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ชุมชนของกลุ่มฯ และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ตามแนวคิดเศรษฐกิจ BCG

ผลการศึกษา

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลบริบทชุมชน ศักยภาพและทุนชุมชน ดังนี้

1.1 ด้านผลิตภัณฑ์ชุมชนของกลุ่มทอผ้ามีสมาชิกจำนวน 20 คน ที่มีภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหม ผ้าด้าย ผ้าฝ้าย โดยสามารถทอผ้าได้จำนวน 21 ลาย โดยย้อมได้ทั้งสีเคมี และสีธรรมชาติการย้อมสีด้วยสีธรรมชาติ สีดำจากผลมะเกลือ ซึ่งการย้อมจากผลมะเกลือกลุ่มมีความชำนาญมากที่สุด ส่วนสีเคมีใช้ย้อมผ้าสีพื้นทั่วไป และยังไม่เคยบันทึกภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไว้ เป็นการถ่ายทอดจากบุคคลสู่บุคคล รุน่รุ่นด้วยการลงมือปฏิบัติจริงจนเกิดความชำนาญสามารถทำได้

1.2 ด้านการบริหารจัดการกลุ่มทอผ้า มีสมาชิก จำนวน 20 คน และมีการแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการและยื่นเอกสารขอขึ้นทะเบียน OTOP กับสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอหนองกี่ จังหวัดบุรีรัมย์ โดยมีคณะกรรมการ จำนวน 13 คน

1.3 ด้านการตลาด แรกเริ่มผลิตภัณฑ์กลุ่มทอผ้าตามยอดการสั่งจองของลูกค้า และผลิตเพื่อจำหน่ายตามช่วงฤดูกาลงานประเพณีต่างๆ เช่น งานบวช งานแต่งงาน ปัจจุบันมีैयाวชนโดย นายจิระวัฒน์ ไชยสาร ซึ่งเป็นสมาชิกกลุ่มและเป็นैयाวชนทายาท OTOP ที่มีความสามารถสืบทอดภูมิปัญญาด้านการมัดหมี่ การทอผ้า การออกแบบลวดลาย และสามารถจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของกลุ่มทอผ้าผ่านช่องทางออนไลน์ เช่น ทาง Line Facebook “ไหมตะวันตกน้อย” และจำหน่ายในงานต่าง ๆ ระดับตำบล ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด และขายในชุมชนด้วยการบอกต่อปากต่อปากตลอดจนให้ลูกหลานนำไปจำหน่ายยังต่างจังหวัด

1.4 ด้านทุนชุมชน กลุ่มทอผ้าบ้านคุซาดน้อย มีทุนชุมชนดังนี้

1.4.1 ทุนด้านมนุษย์ สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีภูมิปัญญาด้านการทอผ้าทั้งจำนวน 20 คนมีภูมิปัญญาด้านการมัดหมี่เป็นหลัก จำนวน 5 คน มีความสามารถในการทำเส้นควบ ตลอดจนการทอผ้าแบบโบราณทุกขั้นตอน มีैयाวชนทายาท OTOP จำนวน 2 คน ที่มีความสามารถและเข้าใจกระบวนการทอผ้าทั้งหมด และผู้นำชุมชนมีความเข้มแข็งพร้อมให้การส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมของกลุ่มทอผ้า

1.4.2 ทุนทางสังคม มีการจัดตั้งเป็นกลุ่มอาชีพที่มีความเข้มแข็ง มีความรัก สามัคคีในกลุ่มองค์กร ตลอดจนการอนุรักษ์ไว้ซึ่งประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิม เช่นงานประเพณีรำผีฟ้า แขนโขนตา ตลอดจนประเพณีอื่น ๆ ซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน การแต่งกายเมื่อมีงานประเพณีหรือวันสำคัญต่าง ๆ บุรุษแต่งกายด้วยการนุ่งโสร่ง สวมเสื้อขาวสีดำ ลายลูกแก้วคาดเอวด้วยผ้าขาวม้า สตรีแต่งกายด้วยการนุ่งผ้าถุง ใส่ผ้าเปี่ยงทั้งैयाวชนและผู้สูงอายุ

1.4.3 ทุนทางกายภาพ ด้านโครงสร้างพื้นฐาน ท่าเลที่ตั้งของกลุ่มอยู่ใกล้ถนนสายหลักทางหลวงหมายเลข 24 การเดินทางสะดวก รวดเร็ว อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอหนองกี่ เพียง 6 กิโลเมตร ระบบการสื่อสารต่าง ๆ มีความชัดเจน สะดวกเอื้อต่อการขนส่ง การติดต่อซื้อขายผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม เช่น ไลน์ Facbook เป็นต้น

1.4.4 ทุนธรรมชาติ ในพื้นที่บ้านคุซาดน้อย มีวัตถุดิบทางธรรมชาติที่มีความหลากหลาย เช่น ดินโคลน พืชให้สีได้แก่ มะเกลือ สะเดา เพกา กล้วย มะพร้าว ประดู่ และ มูลสัตว์ เป็นต้น ตลอดจนความเป็นมา

ของชื่อหมู่บ้านที่ใช้เรียกในอดีตว่า “บ้านหม้อแตก” หรือภาษาส่วย “อะแต๊ะอะเลีย” นำมาสร้างเป็น Story หรือใช้ในการออกแบบลายผ้าอัตลักษณ์ของชุมชนได้

1.4.5 ทุนการเงินในชุมชนบ้านคูขาดน้อย มีแหล่งเงินทุนชุมชน ได้แก่ กองทุนหมู่บ้าน มีเงินจำนวน 2,013,500 บาท ที่สมาชิกกลุ่มสามารถกู้เงินมาลงทุนในการประกอบอาชีพทอผ้ากลุ่มทอผ้ามีเงินทุน 5,200 บาท แต่สมาชิกกลุ่มโดยส่วนใหญ่ใช้เงินทุนของตนเอง เนื่องจากสะดวกรวดเร็วในการจัดหาวัสดุอุปกรณ์ที่ต้องการจะใช้ และทันต่อความต้องการของลูกค้า

2. ผลการศึกษารูปแบบนำทุนชุมชนมาพัฒนาผลิตภัณฑ์ กำหนดการพัฒนาด้วยรูปแบบ “การออกแบบลายผ้าอัตลักษณ์ของชุมชน และการย้อมสีธรรมชาติ” กลุ่มทอผ้าบ้านคูขาดน้อย สามารถพัฒนาลายผ้าอัตลักษณ์ของชุมชน จำนวน 3 แบบ ภายใต้ชื่อ “อะแต๊ะป๊ะ อะแต๊ะแหง” หมายถึง หม้อเงิน หม้อทอง ซึ่งนำลายรูปหม้อดินที่เป็นอาชีพดั้งเดิมในอดีตมาสร้างเป็น Story เป็นลายองค์ประกอบหลักลงบนผืนผ้า ออกแบบโดยใช้ภูมิปัญญาของผู้มีประสบการณ์ มีความเชี่ยวชาญในการมัดหมี่

3. การทดสอบรูปแบบการนำทุนชุมชนมาพัฒนาผลิตภัณฑ์

3.1 ผลการทดสอบรูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน

เพื่อทดสอบรูปแบบกลุ่มจึงได้ออกแบบลายผ้าอัตลักษณ์เพิ่มเติมเป็นลายที่ 4 ภายใต้ชื่อ “อะแต๊ะป๊ะ อะแต๊ะแหง” หมายถึง หม้อเงิน หม้อทอง ด้วยการใช้ลายหม้อดิน ผสมผสานกับ ลายขอมัดหมี่ พระราชนาเจ้าฟ้าสิริวัณณวรีฯ และ ลายต้นสน มาประยุกต์มัดหมี่ลงบนพื้นผ้าโดยใช้เส้นไหมแทนการใช้เส้นด้าย ย้อมด้วยสีธรรมชาติจากเปลือกประดู่และหมักโคลนช่วยเป็นสารติดสี โดยผลที่ได้เส้นไหมออกมาเป็นสีน้ำตาลเข้ม กลุ่มสามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าต้นแบบที่นำทุนชุมชนจากภูมิปัญญาท้องถิ่นในการออกแบบมัดหมี่ การทอผ้า และนำทุนชุมชนซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติจากพืชพื้นถิ่นที่ให้สีจากเปลือกประดู่ มาพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนเป็นผืนผ้าต้นแบบลายอัตลักษณ์ชุมชนย้อมสีธรรมชาติได้ โดยกลุ่มทอผ้าสามารถยกระดับผลิตภัณฑ์ จำหน่ายได้ในราคาที่สูงขึ้นจากเดิมผ้าไหมมัดหมี่ย้อมสีเคมีราคาผืนละ 2,500 บาท พัฒนาเป็นลายอัตลักษณ์ชุมชนย้อมสีธรรมชาติ จำหน่ายได้ในราคาผืนละ 3,500 บาท สูงขึ้นจากราคาเดิม 1,000 บาท โดยผลิตภัณฑ์ของกลุ่มทอผ้ายังต้องพัฒนาความสวยงามของลายอัตลักษณ์ ตลอดจนการย้อมสีธรรมชาติให้มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น

3.2 ผลการประเมินรูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ดำเนินการประเมินผลรูปแบบจำนวน 4 ด้าน ประกอบด้วย 1) ด้านรูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ 2) ด้านตัวของผลิตภัณฑ์ 3) ด้านการพัฒนาที่สอดคล้องกับโมเดลเศรษฐกิจ BCG 4) ด้านการพัฒนาให้เกิดความยั่งยืน แบ่งเป็นระดับความคิดเห็นเป็น 5 ระดับ ดังนี้

ค่าคะแนนเฉลี่ย 4.51 - 5.00 กำหนดให้เกณฑ์ พึงพอใจต่อรูปแบบการพัฒนา มากที่สุด

ค่าคะแนนเฉลี่ย 3.51 - 4.50 กำหนดให้เกณฑ์ พึงพอใจต่อรูปแบบการพัฒนา มาก

ค่าคะแนนเฉลี่ย 2.51 - 3.50 กำหนดให้เกณฑ์ พึงพอใจต่อรูปแบบการพัฒนา ปานกลาง

ค่าคะแนนเฉลี่ย 1.51 - 2.50 กำหนดให้เกณฑ์ พึงพอใจต่อรูปแบบการพัฒนา น้อย

ค่าคะแนนเฉลี่ย 1.00 - 1.50 กำหนดให้เกณฑ์ พึงพอใจต่อรูปแบบการพัฒนา น้อยที่สุด

ประเด็นคำถาม การประเมินผลรูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์กลุ่มทอผ้าบ้านคุซาดน้อย ด้วยการพัฒนาลายผ้าอัตลักษณ์ชุมชน และการย้อมด้วยสีธรรมชาติ ภายใต้ชื่อสาย “อะแต๊ะปล๊ะ อะแต๊ะແຍງ” หรือ หม้อเงินหม้อทอง กลุ่มเป้าหมายจำนวน 30 คน รูปแบบการพัฒนาด้วยแบบ “การพัฒนาลายผ้าอัตลักษณ์ชุมชน และการย้อมด้วยสีธรรมชาติ” ถือเป็นรูปแบบที่ตรงตามความต้องการ เหมาะสมและสอดคล้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิมของกลุ่มทอผ้าที่มีอยู่ โดยเฉพาะมีความพึงพอใจมากที่สุดระดับ 5 ประกอบด้วยด้านรูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ด้านตัวผลิตภัณฑ์ ด้านการพัฒนาที่สอดคล้องกับแนวคิดโมเดลเศรษฐกิจ (BCG) และด้านการพัฒนาที่ก่อให้เกิดความยั่งยืน ซึ่งในประเด็นการนำความรู้ไปถ่ายทอด ขยายผล และต่อยอดการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่เหมือนกัน หรือใกล้เคียงกัน และงานวิจัยครั้งนี้ช่วยให้เกิดระบบเศรษฐกิจหมุนเวียนที่ใช้ทรัพยากรมาพัฒนาหรือแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนในระยะยาว มีความพึงพอใจมาก ระดับ 4 โดยผู้เข้าร่วมประเมินให้ความเห็นว่า ในการถ่ายทอดหรือขยายผลกลุ่มทอผ้าสามารถเป็นที่ให้เรียนรู้ในเรื่องการพัฒนาลายผ้าอัตลักษณ์ชุมชน และการย้อมสีธรรมชาติได้ แต่กลุ่มยังคงต้องพัฒนาเรียนรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับการย้อมสีธรรมชาติให้ดียิ่งขึ้นต่อไป สำหรับประเด็นงานวิจัยครั้งนี้ ช่วยให้เกิดระบบเศรษฐกิจหมุนเวียนที่ใช้ทรัพยากรมาพัฒนาหรือแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนในระยะยาวผู้เข้าร่วมประเมิน ได้ให้ความเห็นว่า การนำทรัพยากรในชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ เป็นการส่งเสริมการนำสิ่งที่มีในชุมชนมาสร้างให้เกิดมูลค่าเพิ่ม สร้างอาชีพ รายได้ซึ่งต้องควบคู่กับการดูแล อนุรักษ์รวมถึงการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนอย่างรู้คุณค่า และให้เกิดประโยชน์คุ้มค่ามากที่สุด กลุ่มทอผ้าจะต้องดำเนินงานให้เห็นเป็นรูปธรรม เชื่อมโยงกับ (BCG)

3.3 ผลการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนกลุ่มทอผ้าเชื่อมโยงสอดคล้องตามแนวคิดโมเดลเศรษฐกิจ (BCG) สรุปดังนี้

3.3.1 ด้านเศรษฐกิจชีวภาพ (Bio Economy) กลุ่มมีการใช้ทรัพยากรชีวภาพให้คุ้มค่า และมีมูลค่าสูงขึ้น จากการใช้ทุนชุมชนที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิมการใช้พืชให้สีจากผลมะเกลือที่มีต้นอยู่ในชุมชน พัฒนาสู่การใช้พืชให้สีชนิดอื่นเพิ่มขึ้นอีก 1 สี ได้แก่ เปลือกประดู่มาใช้ย้อมเป็นสีน้ำตาลเข้มและการใช้โคลน มาหมักช่วยเป็นสารติดสี ตลอดจนเรียนรู้พืชให้สีที่มีอยู่ในชุมชนเพื่อพัฒนาระดับของผลิตภัณฑ์ให้มีมูลค่าเพิ่มสูงขึ้น

3.3.2 ด้านเศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy) กลุ่มทอผ้ามีการนำเส้นไหม เส้นด้ายที่เหลือจากการทอมาใช้ให้เกิดประโยชน์ด้วยการนำมาทอสลัปลาย เพื่อให้ได้ผ้าผืนใหม่ที่มีลวดลายและผิวสัมผัสแตกต่างจากเดิม ลดขยะและเป็นการใช้สิ่งที่เหลือให้เกิดความคุ้มค่า สร้างมูลค่าเพิ่มขึ้นและกลุ่มมีแผนงานในการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมแบบครบวงจรในพื้นที่ต้นแบบและพื้นที่ว่างเปล่าของสมาชิก ซึ่งกลุ่มต้องการแปรรูปต่อยอด เช่น ชา ใบหม่อน สบู่รังไหม และพวงมาลัยจากรังไหม เพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในชุมชนอย่างคุ้มค่าและให้เกิดประโยชน์สูงสุด ลดปริมาณของเสียลง

3.3.3 ด้านเศรษฐกิจสีเขียว (Green Economy) การพัฒนาผลิตภัณฑ์กลุ่มทอผ้าด้วยรูปแบบ “การพัฒนาลายผ้าอัตลักษณ์ชุมชนและการย้อมสีธรรมชาติ” เป็นการพัฒนาเศรษฐกิจ ร่วมกับการพัฒนาสังคม และสิ่งแวดล้อม ควบคู่กันให้เกิดการพัฒนาที่สร้างความสมดุลอย่างยั่งยืน ซึ่งเน้นให้มีการทอผ้าด้วยสีธรรมชาติจากพืชให้สีที่มีอยู่ในชุมชนมากขึ้น สอดคล้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน มุ่งเน้นให้ลดการใช้สีเคมี

ในการย้อมผ้า เพื่อความปลอดภัยของผู้ผลิต ผู้บริโภค สิ่งแวดล้อม และยังสามารถเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์จำหน่ายในราคาที่สูงขึ้น

การอภิปรายผล

ผลจากการวิจัยจากการศึกษาบริบทชุมชน ศักยภาพและทุนชุมชน พบว่ากลุ่มมีภูมิปัญญาท้องถิ่น และมีทุนชุมชนที่หลากหลายสามารถนำทุนชุมชนด้านทุนมนุษย์ที่มีภูมิปัญญาด้านการทอผ้า มัดหมี่ ทุนทางสังคม มีการจัดตั้งเป็นกลุ่มอาชีพที่มีความเข้มแข็ง การอนุรักษ์ไว้ซึ่งประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิม การแต่งกายที่บ่งบอกวัฒนธรรมเฉพาะที่เป็นอัตลักษณ์ ทุนทางกายภาพการเดินทางสะดวก รวดเร็ว ระบบการสื่อสารต่าง ๆ มีความชัดเจน สะดวกเอื้อต่อการขนส่ง การติดต่อซื้อขายผลิตภัณฑ์โดยระบบออนไลน์ ทุนธรรมชาติในพื้นที่มีวัตถุดิบทางธรรมชาติที่มีความหลากหลายพืชให้สีต่างๆ ตลอดจนความเป็นมาของชื่อหมู่บ้านที่ใช้เรียกในอดีตว่า “บ้านหม้อแตก” หรือภาษาส่วย “อะแต๊ะละเลีย” นำมาสร้างเป็น Story หรือใช้ในการออกแบบลายผ้าอัตลักษณ์ของชุมชนได้ ทุนการเงินในชุมชนมีแหล่งเงินทุนชุมชนให้สมาชิกกลุ่มกู้เงินมาลงทุนในการประกอบอาชีพ สอดคล้องกับแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับทุนชุมชน วันชัย ธรรมสัจการ และคณะ (2565) การศึกษาวิจัยทุนชุมชนและศักยภาพในการจัดการตนเองเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนท้องถิ่น จำนวน 6 ประเภท พบว่า ทุนชุมชนที่มีอยู่สามารถนำมาพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีมูลค่า และพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มให้สอดคล้องกับทุนชุมชนที่มีอยู่และใช้ทุนชุมชนที่มีอยู่สร้างงาน สร้างอาชีพให้พึ่งพาตนเองได้ สำหรับการใช้องค์ภูมิปัญญาท้องถิ่น สอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ของ ทวีชากร ขุนภักดี (2564) การส่งเสริมให้มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการขับเคลื่อนให้เกิดการ สร้างคน สร้างงาน และพัฒนาบุคลากร ผู้ประกอบการ รวมไปถึงผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยการดึงเอาองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น มาพัฒนาผ่านความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของชุมชนโดยสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่น พบว่า สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีภูมิปัญญาด้านการทอผ้าการมัดหมี่ มีความสามารถในการทำเส้นควบ ตลอดจนการทอผ้าแบบโบราณทุกขั้นตอน มีเยาวชนทายาท OTOP ที่มีความสามารถและเข้าใจกระบวนการทอผ้าทั้งหมด สามารถใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มได้

ผลจากการวิจัยการศึกษารูปแบบการนำทุนชุมชนมาพัฒนาผลิตภัณฑ์ มีการนำทุนชุมชนมาพัฒนาเป็นรูปแบบ “การพัฒนาลายผ้าอัตลักษณ์ชุมชน และการย้อมสีธรรมชาติ” สอดคล้องกับแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ มาโนชญ์ นวลสระ และคณะ (2564) ผลิตภัณฑ์สินค้าจะต้องมีผลหรือให้ผู้บริโภคหรือลูกค้าเพื่อให้เกิดความพึงพอใจในตัวผลิตภัณฑ์สินค้าให้มากที่สุด ผลิตภัณฑ์เป็นผลิตภัณฑ์สินค้าและบริการที่มีแนวคิดใหม่ ๆ หรือมีการเปลี่ยนแปลงบางอย่างในผลิตภัณฑ์ พบว่ากลุ่มสามารถพัฒนาระดับผลิตภัณฑ์จากเดิมซึ่งเป็นผ้าทอมัดหมี่ลายทั่วไป เป็นผ้าลายอัตลักษณ์ชุมชนจำนวน 3 แบบ ภายใต้ชื่อ “อะแต๊ะปะละอะแต๊ะแหง” หมายถึง หม้อเงิน หม้อทอง และประกอบด้วยลายมัดหมี่อื่น ๆ ซึ่งมีความหมายที่เป็นสิริมงคล บ่งบอกที่มาของผู้คนที่นี่ เชื่อมโยงเป็น Story กับบริบทชุมชน เพื่อสร้างมูลค่าในการยกระดับผลิตภัณฑ์และแตกต่างจากผลิตภัณฑ์เดิม

ผลจากการวิจัยการทดสอบรูปแบบการนำทุนชุมชนมาพัฒนาผลิตภัณฑ์ตามแนวคิดโมเดลเศรษฐกิจ (BCG) เพื่อทดสอบรูปแบบกลุ่มทอผ้าได้ออกแบบลายผ้าอัตลักษณ์ชุมชนเพิ่มใหม่เป็นลายที่ 4 ภายใต้ชื่อ “อะแต๊ะป๊ะ อะแต๊ะเหยง” และดำเนินการใช้เส้นไหมย้อมด้วยสีธรรมชาติจากเปลือกประตูและหมักโคลน เป็นสารติดสี โดยผลที่ได้เส้นไหมออกมาเป็นสีน้ำตาลเข้ม ดำเนินการทอเป็นผ้าลายอัตลักษณ์ชุมชน ย้อมด้วยสีธรรมชาติสำเร็จเป็นผ้าต้นแบบ เพื่อยกระดับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้แตกต่างจากผลิตภัณฑ์เดิม เพิ่มช่องทางการจำหน่าย สร้างงาน สร้างอาชีพและรายได้ให้กับชุมชนและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ควบคู่ไปกับการดูแลคุณภาพสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน สำหรับการย้อมสีธรรมชาติ สอดคล้องกับ แนวคิดทฤษฎี อพ.สธ. ของรัตนภรณ์ สารภี (2565) พบว่า กลุ่มทอผ้ามีภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านการย้อมสีดำ ด้วยผลมะเกลือ ซึ่งกลุ่มทอผ้าต้องการพัฒนาการย้อมสีธรรมชาติจากพืชให้สีชนิดอื่น นักวิจัยชุมชน ได้นำเปลือกประตูมาใช้อย้อมเส้นไหมผลปรากฏได้เส้นไหมสีน้ำตาลเข้ม การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน สร้างงานสร้างรายได้ สอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ของเกสร เกษมชื่นยศ (2563) โดยรัฐบาลได้รับเอวาระและเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนา ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พบว่ากลุ่มทอผ้าสามารถยกระดับผลิตภัณฑ์จำหน่ายได้ในราคา ที่สูงขึ้น จากเดิมผ้าไหมมัดหมี่ย้อมสีเคมีราคาผืนละ 2,500 บาท พัฒนาเป็นลายอัตลักษณ์ชุมชนย้อมสี ธรรมชาติ จำหน่ายได้ในราคาผืนละ 3,500 บาท สูงขึ้นจากราคาเดิม 1,000 บาท โดยผลิตภัณฑ์ของกลุ่มทอผ้า ยังต้องพัฒนาความสวยงามของลายอัตลักษณ์ ตลอดจนการย้อมสีธรรมชาติให้มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น เพื่อสร้างงานให้กับสมาชิกกลุ่มให้มีรายได้และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ตอบเป้าหมายที่ 1 จัดความยากจน ทุกรูปแบบ และผลการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนกลุ่มทอผ้าเชื่อมโยงสอดคล้องตามแนวคิดโมเดลเศรษฐกิจ (BCG) สอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีของ สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.) (2563) BCG Model เป็นการพัฒนาเศรษฐกิจแบบองค์รวมที่จะพัฒนาเศรษฐกิจ 3 มิติไปพร้อมกันคือ เศรษฐกิจ ชีวภาพ (Bioeconomy) เชื่อมโยงกับเศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy) ทั้ง 2 เศรษฐกิจนี้อยู่ภายใต้ เศรษฐกิจสีเขียว (Green Economy) ซึ่งเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจที่ไม่ได้มุ่งเน้นเพียงการพัฒนาเศรษฐกิจ เท่านั้น แต่ต้องพัฒนาควบคู่ไปกับการพัฒนาสังคมและการรักษาสิ่งแวดล้อมได้อย่างสมดุลให้เกิดความมั่นคง และยั่งยืน พบว่านักวิจัยชุมชนให้ความสำคัญกับการนำแนวคิดโมเดลเศรษฐกิจ (BCG) มาใช้ในการพัฒนา เนื่องจากส่วนใหญ่ทราบและเข้าใจสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน การประกอบอาชีพอื่น ๆ และการทอผ้าซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชน เพื่อให้เกิดการพัฒนาทั้งการพัฒนาคน เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ควบคู่กันไปเพื่อเกิดความสมดุลอย่างยั่งยืน ซึ่งได้สร้างการรับรู้ เพื่อขยายผลถ่ายทอดสู่บุคคลอื่นในประเด็น ดังนี้ 1) การเพิ่มมูลค่าของทรัพยากรหรือผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่ในชุมชน 2) การใช้ระบบเศรษฐกิจหมุนเวียนมีการนำ วัสดุที่เหลือใช้มาใช้อย่างคุ้มค่า หรือใช้ซ้ำ ลดปริมาณของเสียเพื่อไม่ให้เกิดการสูญเปล่า และ 3) การคำนึงถึง ความยั่งยืนของทรัพยากรที่มีในชุมชน ประกอบอาชีพเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ลดการใช้สารเคมี

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 หน่วยงานกรมการพัฒนาชุมชนทุกระดับ ควรให้ความสำคัญกับกลไกการขับเคลื่อนการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับโมเดลเศรษฐกิจ BCG ให้มีความสอดคล้องเชื่อมโยงสนับสนุนการทำงานซึ่งกันและกัน

1.2 ผู้บริหารหน่วยงานในระดับอำเภอและพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง ควรสนับสนุนให้มีการนำผลที่ได้จากการวิจัยมาใช้ในการจัดทำแผนการใช้งบประมาณ และดำเนินการจัดโครงการ/กิจกรรมเพื่อขับเคลื่อนงานต่อไปให้ประสบผลสำเร็จ

1.3 สนับสนุนหน่วยงานในพื้นที่นำรูปแบบการพัฒนาจากการวิจัยไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ สร้างความตระหนักให้ชุมชนนำพืชพื้นถิ่นมาใช้ในการพัฒนาและสร้างมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

2.1 การพัฒนาสายผ้าต่างๆ เพื่อความสะดวก รวดเร็ว ควรมีสถาบันการศึกษาในพื้นที่เข้ามาสอนการใช้เทคโนโลยี หรือการใช้โปรแกรมการออกแบบให้ง่ายและสามารถนำไปถ่ายทอดต่อได้ โดยไม่เสียเวลา

2.2 การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การแปรรูปให้มีมูลค่าที่สูงขึ้น เพื่อเข้าสู่มาตรฐานอุตสาหกรรม หรือ OTOP จะต้องดำเนินการให้เป็นไปตามแนวทาง BCG และมีการปลูกหรือจัดหาสิ่งทดแทนเพื่อความยั่งยืน

2.3 การใช้ประโยชน์จากพืชให้สีในชุมชนมีหลากหลายชนิด ควรมีหน่วยงานที่มีความรู้เรื่องพืชให้สี และการใช้ประโยชน์จากพืชให้สีธรรมชาติกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ เข้ามาให้ความรู้ และแนะนำการบันทึกองค์ความรู้ เพื่อเก็บภูมิปัญญาไว้ใช้ประโยชน์ต่อไป

2.4 การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น มิให้สูญหายโดยเยาวชนคนรุ่นใหม่ ซึ่งสามารถเรียนรู้พืชให้สีในชุมชน การใช้สีธรรมชาติจากชุดความรู้ ทักษะการทอผ้าต่าง ๆ

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรมีการขยายผลรูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ด้วย “การพัฒนาสายผ้าอัตลักษณ์ชุมชน และการย้อมสีธรรมชาติ” กับพื้นที่ชุมชนที่มีการทอผ้า เพื่อขยายผลการวิจัยสู่การปฏิบัติ และเปรียบเทียบผลการวิจัยในบริบทพื้นที่ที่มีความแตกต่างกัน

3.2 ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยความสำเร็จในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนทั้ง 5 ประเภทของ OTOP ตามแนวคิดโมเดลเศรษฐกิจ BCG เพื่อนำผลการวิจัยเป็นแนวทางไปใช้ส่งเสริมและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนให้เหมาะสมตามประเภทของผลิตภัณฑ์

เอกสารอ้างอิง

- มานิชย์ นวลสระ และคณะ. (2564). แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์และตราสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ให้ได้มาตรฐานระดับสากล จังหวัดเชียงราย. *วารสารวิทยาลัยดุสิตธานี*, ปีที่ 15 (ฉบับที่ 1), 119-134.
- รัตนารณ์ สารภี. (2565). *การย้อมสีธรรมชาติ*. คลังความรู้ชุมชน ถ่ายทอดเทคโนโลยีสู่ชุมชน.
<https://kaewpanya.rmutl.ac.th/news/18283-2022-02-18>
- วันชัย ธรรมสังการ, อัครลักษณ์ ราชพลสิทธิ์ และคณะ. (2565). ทุนชุมชนและศักยภาพในการจัดการตนเองเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนท้องถิ่น. *วารสารนาคบุตรปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช*, ปีที่ 14 (ฉบับที่ 1), 22-32
- สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.). (2563). *BCG Economy Model คืออะไร*.
https://www.nstda.or.th/home/knowledge_post/what-is-bcg-economy-model/
- สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.). (2021). *บทความโมเดลเศรษฐกิจ BCG*.
<https://www.bcg.in.th/data-center/articles/bcg-by-nstda/>
- เกสร เกษมชื่นยศ. (2563). การพัฒนาของไทยตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน . *วารสารจันทร์เกษมสาร*, ปีที่ 26 (ฉบับที่ 1), 18-30.

การพัฒนาคุณภาพน้ำให้เหมาะสมกับการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่ โคก หนอง นา ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนพิษณุโลก

ธีรนรรณ อ่อนตา¹

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ 1) เพื่อสำรวจคุณภาพน้ำในการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ และ 2) เพื่อพัฒนาคุณภาพน้ำให้เหมาะสมกับการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่ โคก หนอง นา โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงทดลอง ด้วยการเติมมูลวัวสดลงในสระน้ำตัว C สัปดาห์ละ 1 ครั้ง ทดลองเปรียบเทียบกับสระน้ำตัว L ซึ่งไม่เติมมูลวัวสด ผลการทดลองพบว่า สระน้ำตัว C ซึ่งเติมมูลวัวสด มีค่า pH ลดลง จาก 9.21 เหลือ 8.48 โดยมีค่าเฉลี่ยที่ 8.77 เพื่อปรับสภาพเป็นค่ากลาง (6.5 – 8.5) ซึ่งเป็นค่าที่เหมาะสมสำหรับการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ และการเพาะปลูกพืช มีค่าปริมาณสารที่ละลายในน้ำได้ทั้งหมด เพิ่มขึ้นจาก 258 เป็น 413 ppm โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 351 ppm มีค่าความเค็มเพิ่มขึ้น จาก 0.02 - 0.03 ppt โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 0.03 ppt แสดงให้เห็นว่ามูลวัวสดมีผลต่อค่าความเค็มของน้ำที่เพิ่มมากขึ้น แต่ยังคงอยู่ในเกณฑ์ของค่าน้ำจืด มีค่าความนำไฟฟ้าเพิ่มขึ้น จาก 520 เป็น 885 $\mu\text{mohs/cm}$ โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 730.2 $\mu\text{mohs/cm}$ จะเห็นได้ว่ามูลวัวสดสามารถปรับสภาพน้ำในสระน้ำตัว C ซึ่งช่วยลดความเป็นด่างสูงในสระน้ำตัว C ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้เหมาะสำหรับการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำและการเจริญเติบโตของพืช

คำสำคัญ: คุณภาพน้ำ, หลักกสิกรรมธรรมชาติ, โคก หนอง นา

¹ นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการพิเศษ, ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนพิษณุโลก, Email: teeranut2124@google.com

Enhancing Water Quality for Agriculture and Aquaculture in the Khok Nong Na Area at the Phitsanulok Community Development Learning Center

Teeranut Onta²

Abstract

The objectives of this research were 1) to assess water quality for agriculture and aquaculture and 2) to improve water quality using experimental action research. This was achieved by adding cow dung to a C-shaped pond once a week, while an L-shaped pond served as a control and received no cow dung. The results showed that the pH of the C-shaped pond decreased from 9.24 to 8.48, with an average value of 8.77 falling within the natural pH range (6.5 – 8.5) suitable for agriculture and aquaculture. Total Dissolved Solids (TDS) increased from 258 to 413 ppm, with an average of 351 ppm. Salinity changed from 0.02 to 0.03 ppt, with an average of 0.03 ppt, indicating a slight increase in salinity in freshwater. Electrical conductivity (EC) increased from 520 to 885 $\mu\text{mohs/cm}$, with an average of 730.2 $\mu\text{mohs/cm}$. In conclusion, the addition of cow dung effectively reduced the high alkalinity of the C-shaped pond, improving its suitability for aquaculture and plant growth.

Keywords : water quality, natural farming principles, Khok-Nong-Na

² Community Development Specialist, Senior Professional Level, Phitsanulok Community Development Learning Center, Email: teeranut2124@google.com

บทนำ

“น้ำ” เป็นสิ่งสำคัญในการดำรงชีพของสิ่งมีชีวิต นอกจากจะต้องมีแหล่งน้ำ และปริมาณน้ำที่เพียงพอแล้ว สิ่งสำคัญที่ต้องพิจารณาคือ คุณภาพน้ำ ซึ่งคุณภาพน้ำ หมายถึง ความเหมาะสมของน้ำเพื่อใช้ในกิจกรรมของมนุษย์ ซึ่งก่อนที่จะนำน้ำไปใช้ประโยชน์ควรมีการตรวจสอบคุณภาพน้ำเสียก่อนว่ามีความเหมาะสมเพียงใด ดังนั้นจึงควรมีการตรวจวิเคราะห์คุณภาพน้ำทั้งด้านกายภาพ เคมี ชีววิทยา เพื่อเป็นข้อมูลในการพัฒนาคุณภาพน้ำให้เหมาะสมต่อการใช้ประโยชน์ (วิมลมาศ สดาร์ตน์, 2561) ในการบริหารจัดการคุณภาพน้ำในพื้นที่ โคก หนอง นา ถือเป็นแนวคิดที่เกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกับการจัดการพื้นที่ทั้งดิน ป่า รวมถึงน้ำ เพื่อให้สิ่งมีชีวิตในพื้นที่มีความเจริญเติบโต และพื้นที่มีความอุดมสมบูรณ์

ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนพิษณุโลก มีพื้นที่ โคก หนอง นา จำนวน 39.9 ไร่ และมีพื้นที่สระน้ำ ซึ่งเป็นสระที่ขุดขึ้นมาใหม่ อายุประมาณ 4 ปี น้ำจากสระเกิดจากการรับน้ำฝนและการสูบน้ำบาดาลเติมลงสระ และได้ให้น้ำมาใช้ประโยชน์ในพื้นที่ ทั้งการปลูกพืชผัก ไม้ดอก ไม้ผล พืชสมุนไพร การเลี้ยงพืชน้ำ สัตว์น้ำ แต่คุณภาพของน้ำในสระยังไม่เหมาะสมกับกิจกรรมดังกล่าว ส่งผลให้พืชและสัตว์น้ำในพื้นที่ไม่เจริญเติบโต หรือเจริญเติบโตช้า จึงได้ทำการศึกษาคุณภาพของน้ำในสระพื้นที่ โคก หนอง นา ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนพิษณุโลก เพื่อพัฒนาคุณภาพน้ำให้เหมาะสมกับการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์น้ำตามหลักสิทธิธรรมชาติ ด้วยการทดลองเปรียบเทียบ และอธิบายผลการทดลองโดยการอ้างอิงจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อพัฒนาพื้นที่ต้นแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตประยุกต์สู่ โคก หนอง นา โมเดล ของศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนพิษณุโลก ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ และขยายผลสู่ชุมชน หรือพื้นที่ต้นแบบฯ อื่นต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสำรวจคุณภาพน้ำในการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่ โคก หนอง นา ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนพิษณุโลก
2. เพื่อพัฒนาคุณภาพน้ำให้เหมาะสมกับการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่ โคก หนอง นา ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนพิษณุโลก

การทบทวนวรรณกรรม

1. บริบทพื้นที่ โคก หนอง นา ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนพิษณุโลก

กิตติศักดิ์ รุ่งสาธ (2567) กล่าวว่า พื้นที่ โคก หนอง นา ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนพิษณุโลก ได้รับงบประมาณในการดำเนินโครงการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักทฤษฎีใหม่ ประยุกต์สู่ “โคก หนอง นา โมเดล” งบประมาณในการขุด จำนวน 300,000 บาท ในพื้นที่ จำนวน 39.9 ไร่ ซึ่งศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนพิษณุโลก ได้รับความอนุเคราะห์จาก ผศ.พิเชฐ โสวิทยสกุล อาจารย์คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง ทำการออกแบบตามบริบท

ของพื้นที่ของศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนพิษณุโลก กิจกรรมที่ดำเนินการในพื้นที่ ประกอบด้วย พื้นที่โคก พื้นที่สระน้ำ และพื้นที่นา ดังนี้

1. พื้นที่โคก จำนวน 3 แห่ง

- บริเวณบ้านพอเพียง เพื่อปลูกพืชผัก กล้วย และไม้ป่า
- บริเวณสระน้ำตัว C เป็นอาคารมุงด้วยแฝก เพื่อเป็นสถานที่ประชุมและทำกิจกรรมต่าง ๆ
- ปันโคกเป็นเลข 9 และเลข 10 เพื่อปลูกไม้ป่าและพืชสมุนไพร

2. พื้นที่สระน้ำ เป็นสระน้ำที่ขุดขึ้นมาใหม่ มีอายุประมาณ 4 ปี น้ำจากสระเกิดจากการรับน้ำฝน และการสูบน้ำบาดาลเติมลงสระ จำนวน 3 แห่ง ได้แก่ สระน้ำตัว C ขนาด 1,050 ตร.ม. จุน้ำได้ 4,725 ลบ.ม. สระน้ำตัว L ขนาด 1,039 ตร.ม. จุน้ำได้ 4,675 ลบ.ม. และสระน้ำตัว T ขนาด 1,219 ตร.ม. จุน้ำได้ 5,544 ลบ.ม. สระน้ำทั้ง 3 แห่ง มีความลึกประมาณ 4.5 เมตร ในสระมีการเลี้ยงปลา พืชน้ำ ผักตบชวา บริเวณรอบสระ มีคลองไส้ไก่ ตะพักน้ำ ฝายกั้นน้ำ และมีการปลูก พืชผัก ไม้ผล ไม้ดอก และไม้ป่า

3. พื้นที่นา จำนวน 5 แปลง

ในพื้นที่ยังมีการขุดคลองไส้ไก่ และทำฝายกั้นน้ำ บริเวณรอบ ๆ สระน้ำ ดำเนินการขุดแล้วเสร็จในเดือนกรกฎาคม 2563 และศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนพิษณุโลก ได้ขอความร่วมมือจากสถานีพัฒนาที่ดินพิษณุโลก เพื่อตรวจวิเคราะห์สภาพดิน ผลปรากฏว่า สภาพดินบริเวณโคก หนอง นา เป็นกลุ่มชุดดินที่ 40, สภาพพื้นที่ค่อนข้างราบเรียบถึงลูกคลื่นลอนเล็กน้อย มีความลาดชัน 0 - 2 %, ภูมิสัณฐาน ลาดตะพัก เชิงเนิน หรือบริเวณพื้นที่เหลือค้างจากการกัดกร่อน, วัตถุต้นกำเนิดดิน ตะกอนน้ำที่มีวัตถุกำเนิดมาจากหินตะกอน เนื้อหยาบพวกหินทราย, การระบายน้ำได้ดี, การซึมผ่านของน้ำปานกลางถึงเร็ว, การไหลบ่าของน้ำบนผิวดิน ปานกลาง, ข้อจำกัดคือ เนื้อดินค่อนข้างเป็นทราย ความอุดมสมบูรณ์ต่ำ เสี่ยงต่อการขาดแคลนน้ำสำหรับพืช ในฤดูเพาะปลูก และเสี่ยงต่อการชะล้างพังทลาย ดังข้อมูลที่แสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงข้อมูลผลการวิเคราะห์คุณภาพดินพื้นที่ โคก หนอง นา ศพช.พิษณุโลก

ความลึก	อินทรีย์วัตถุ	ความจุ แลกเปลี่ยน แคตไอออน	ความอิ่มตัว เบส	ฟอสฟอรัสที่ เป็น ประโยชน์	โพแทสเซียม ที่เป็น ประโยชน์	ความอุดม สมบูรณ์ของ ดิน
0-๒๕	ปานกลาง	ต่ำ	ต่ำ	ต่ำ	ต่ำ	ต่ำ
๒๕-๕๐	ต่ำ	ต่ำ	ต่ำ	ต่ำ	ต่ำ	ต่ำ
๕๐-๑๐๐	ต่ำ	ต่ำ	ต่ำ	ต่ำ	ต่ำ	ต่ำ

ที่มา : สถานีพัฒนาที่ดินพิษณุโลก (2563)

ต่อมาในเดือนพฤษภาคม 2567 ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนพิษณุโลก ได้ขอความอนุเคราะห์จากกลุ่มวิเคราะห์ดิน สำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 8 นำดินในพื้นที่ โคก หนอง นา ส่งตรวจเพื่อวิเคราะห์คุณภาพของดิน ปรากฏผลการทดสอบ ดังนี้

- ปริมาณอินทรีย์วัตถุ (OM) จำนวน 0.46% มีปริมาณต่ำมาก

- ปริมาณฟอสฟอรัส (P) จำนวน 13 mg/kg อยู่ในระดับปานกลาง
- ปริมาณโพแทสเซียม (K) จำนวน 50 mg/kg อยู่ในระดับต่ำ
- ค่าความเป็นกรด-ด่าง (pH) 4.6 ดินมีความเป็นกรดจัด

ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนพิษณุโลก ได้มีการพัฒนา ปรับปรุงพื้นที่ ทั้งเรื่องดิน น้ำ การปลูกพืช ปลูกผัก ไม้ดอก พืชสมุนไพร ไม้ป่า ฯลฯ โดยใช้หลักกิจกรรมธรรมชาติ คือ หลักการพื้นฐานในการจัดการดิน น้ำ ป่า และทรัพยากรธรรมชาติ ที่เน้นความเข้าใจเพื่อสร้างความสมดุลของระบบนิเวศเลียนแบบธรรมชาติ ใช้ในการจัดการพื้นที่ แก้ปัญหาและป้องกันน้ำท่วม น้ำแล้ง สร้างป่า พัฒนาคนด้านชีวิต จิตใจ และพัฒนา สังคมแห่งการแบ่งปันตามวิถีพอเพียง และหลักเกษตรอินทรีย์ คือการทำการเกษตรด้วยกรรมวิธีทางธรรมชาติ โดยพื้นที่ทำการเกษตรนั้น ต้องไม่มีสารพิษ หรือสารเคมีตกค้าง และหลีกเลี่ยงจากการปนเปื้อนของสารเคมี ทั้งทางดิน ทางน้ำ และทางอากาศ เพื่อความสมบูรณ์ทางชีวภาพในระบบนิเวศและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม ให้เป็นไปตามสมดุลของธรรมชาติให้มากที่สุด โดยไม่ใช้สารเคมีสังเคราะห์ มีการพัฒนาพื้นที่อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้พื้นที่ โคก หนอง นา สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้แก่ประชาชนได้

สรุป จากการบริหารจัดการพื้นที่ โคก หนอง นา ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนพิษณุโลก จะเห็นได้ว่าการจัดการดิน น้ำ ป่า และทรัพยากรธรรมชาติ ที่เน้นความเข้าใจเพื่อสร้างความสมดุลของ ระบบนิเวศ เพื่อให้ดินและน้ำมีคุณภาพความเหมาะสมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ต่อไปได้อย่างยั่งยืน

2. หลักกิจกรรมธรรมชาติ

วิวัฒน์ ศัลยกำธร และ ไตรภพ โคตรวงษา (2564) กล่าวว่า หลักกิจกรรมธรรมชาติ คือ หลักการ พื้นฐานในการบริหารจัดการดิน น้ำ ป่า และทรัพยากรธรรมชาติ ที่เน้นความเข้าใจและเน้นการสร้างสมดุลของ ระบบนิเวศ เลียนแบบธรรมชาติ การทำกิจกรรมธรรมชาติ คือการสร้างระบบนิเวศที่สมดุล โดยเริ่มจาก “ดิน” โดยทำการ “ห่มดิน” เพื่อเลียนแบบต้นไม้ในป่าที่สลับใบห่มดินตามธรรมชาติ ตามด้วยปุ๋ยหมักแห้งและปุ๋ยหมัก น้ำเพื่อเพิ่มจุลินทรีย์ที่ขาดหายไป ซึ่งจะเรียกวิธีการนี้ว่า “เลี้ยงดิน ให้ดินเลี้ยงพืช” เป็นวิถีกิจกรรมธรรมชาติ มาแต่โบราณ คือ การทำดินให้สมบูรณ์ พืชก็จะดึงสารอาหารในดินไปเลี้ยงพืชให้เติบโต

3. คุณภาพน้ำ

วิมลมาศ สตาร์ตัน (2561) กล่าวว่า น้ำเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์ มนุษย์มีการใช้ น้ำในรูปแบบต่าง ๆ กันขึ้นอยู่กับกิจกรรมนั้น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาคเกษตรกรรม ถ้าปราศจากน้ำ หรือน้ำ ด้อยคุณภาพ ผลผลิตที่ได้ย่อมลดลงหรือไม่ได้ผลิตผลเลย ดังนั้นก่อนที่จะนำน้ำไปใช้ประโยชน์จึงควรมี การตรวจสอบคุณภาพน้ำเสียก่อนว่ามีความเหมาะสมเพียงใด ซึ่งต้องอาศัยการตรวจวิเคราะห์คุณภาพ ทั้งทางด้านกายภาพ เคมี ชีววิทยา โดยข้อมูลคุณภาพน้ำที่สำคัญได้แก่

3.1 พีเอช (pH) มาจากคำว่า Positive potential of the hydrogen ions เป็นค่าที่แสดง ให้ทราบว่าน้ำหรือสารละลายมีคุณสมบัติเป็นกรดหรือเป็นด่าง การวัดค่าพีเอชของน้ำ เป็นการวัดปริมาณ ความเข้มข้นของไฮโดรเจนไอออน (H⁺) ที่มีอยู่ในน้ำ ณ เวลานั้น และมีผลต่อการใช้ประโยชน์ของน้ำในกิจกรรม ต่าง ๆ ระดับความเป็นกรดต่าง (pH) มีค่าอยู่ระหว่าง 0 ถึง 14 โดยพีเอช 7 มีค่าเป็นกลาง คือไม่เป็นกรด

และต่าง หากพีเอชมีค่าต่ำกว่า 7 แสดงว่าน้ำมีคุณสมบัติเป็นกรด แต่ถ้าพีเอชมีค่าสูงกว่า 7 ขึ้นไปแสดงว่าน้ำมีคุณสมบัติเป็นด่าง พีเอชของน้ำมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของพืชและสัตว์ในแหล่งน้ำ สำหรับพีเอชที่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของสัตว์น้ำ และเหมาะสมสำหรับใช้เพาะปลูกพืชมีค่าอยู่ระหว่าง 6.5 ถึง 8.5

3.2 ความนำไฟฟ้า (Electrical Conductivity : EC) ความนำไฟฟ้าเป็นค่าที่บอกถึงความสามารถของน้ำในการเป็นสื่อกระแสไฟฟ้า ซึ่งสื่อในการนำกระแสไฟฟ้าในน้ำคือ ไอออนของแร่ธาตุต่าง ๆ ซึ่งส่วนมากจะเป็นเกลืออนินทรีย์ที่ละลายอยู่ในน้ำ โดยมีหน่วยเป็นไมโครโมห์ต่อเซนติเมตร (micromhos/cm : $\mu\text{mhos/cm}$) หรือไมโครซีเมนต์ต่อเซนติเมตร (microsiemen/cm : $\mu\text{S/cm}$) ค่าความนำไฟฟ้าของน้ำจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับผลรวมทั้งหมดของค่าความนำไฟฟ้าของแร่ธาตุทุกชนิดทั้งที่เป็นไอออนบวกและไอออนลบที่ละลายอยู่ในน้ำและอุณหภูมิขณะทำการวัด โดยปกติแล้ววัดเทียบที่อุณหภูมิ 25 องศาเซลเซียส เป็นมาตรฐาน ค่าความนำไฟฟ้าสามารถนำมาเป็นดัชนีของคุณภาพน้ำใช้ในการชลประทาน ซึ่งสถาบันวิจัยสหรัฐอเมริกา (United State Salinity Laboratory : USSL 1954) ได้จำแนกคุณภาพน้ำตามความนำไฟฟ้า ดังนี้

ขั้นที่ 1 (C - 1) น้ำมีความนำไฟฟ้า 0 - 250 ไมโครโมห์ต่อเซนติเมตร ใช้ในการชลประทานเพื่อเพาะปลูกพืชแทบทุกชนิด น้ำนี้อาจจะทำให้ดินส่วนมากมีปริมาณเกลือเพิ่มขึ้นเล็กน้อยและในการระบายน้ำเข้าไปในแปลงเพาะปลูก อาจทำให้แร่ธาตุในดินถูกชะล้างไปบ้าง นอกจากนี้ว่าดินนั้นมีการดูดซึมน้ำได้น้อย จึงทำให้แร่ธาตุในดินไม่ถูกชะล้างไป

ขั้นที่ 2 (C - 2) น้ำมีความนำไฟฟ้า 250 - 750 ไมโครโมห์ต่อเซนติเมตร เป็นน้ำที่มีเกลือละลายอยู่ปานกลาง ใช้ในการชลประทานเพื่อเพาะปลูกพืชทุกชนิด แต่ถ้าพืชนั้นมีความว่องไวต่อเกลือ จะใช้น้ำนี้ต่อเมื่อปลูกพืชบนดินที่สามารถดูดซึมน้ำได้ดี หรือปานกลาง สำหรับดินที่มีการดูดซึมน้อย การชะล้างเป็นไปได้ยาก จำเป็นจะต้องเลือกปลูกพืชที่ทนต่อเกลือปานกลาง และต้องพยายามชะล้างดินให้มาก

ขั้นที่ 3 (C - 3) น้ำมีความนำไฟฟ้า 750 - 2250 ไมโครโมห์ต่อเซนติเมตร เป็นน้ำที่มีจำนวนเกลือปานกลางจนถึงสูง น้ำนี้ใช้ระบายไปในดินที่มีความสามารถที่จะดูดซึมน้ำได้ปานกลางและดี ดินที่ใช้ในการเพาะปลูกจะต้องชะล้างอยู่เสมอ เพื่อป้องกันอันตรายที่จะเกิดขึ้นจากเกลือ จึงควรเลือกปลูกพืชที่ทนเกลือได้ดี

ขั้นที่ 4 (C - 4) น้ำมีความนำไฟฟ้า 2,250 ไมโครโมห์ต่อเซนติเมตรขึ้นไป เป็นน้ำที่มีจำนวนเกลืออยู่สูง ใช้สำหรับระบายน้ำเข้าไปในดินที่สามารถดูดซึมน้ำได้ดี และจะต้องทำการชะล้างดินเป็นพิเศษเพื่อกำจัดเกลือที่มีอยู่มากเกินไป ให้ออกไปเสียจากดิน จึงควรเลือกปลูกพืชที่ทนเกลือได้ดีเท่านั้น

โดยทั่วไปในระยะแรกของการใช้ดินทำการเพาะปลูก น้ำที่มีเกลืออยู่มากจะไม่ก่อให้เกิดความเสียหายแต่เมื่อเวลาผ่านไปนาน ๆ ความเข้มข้นของเกลือที่ตกค้างอยู่ในดินจะเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากการระเหยของน้ำในดิน ทำให้เกิดดินเค็ม ส่งผลให้พื้นที่เกษตรกรรมได้รับความเสียหาย

3.3 ความเค็ม (Salinity) ความเค็มของน้ำ หมายถึง ปริมาณของของแข็ง (Solid) หรือเกลือแร่ต่าง ๆ โดยเฉพาะโซเดียมคลอไรด์ (เกลือแกง) ที่ละลายอยู่ในน้ำ มีหน่วยเป็น ppt หรือ กรัมต่อลิตร ความเค็มของน้ำ

มีค่าแตกต่างกันตามสภาพของแหล่งน้ำ สำหรับน้ำจืด มีค่าความเค็มประมาณ 0 - 0.5 ppt น้ำกร่อยน้อย มีค่าความเค็มระหว่าง 0.5 - 3 ppt และน้ำทะเลมีค่าความเค็มโดยเฉลี่ยประมาณ 35 ppt

การวัดคุณภาพน้ำกับความเค็ม มีหน่วย ppt , ppm เป็นหน่วยที่ใช้ในการวัดเกลือที่ละลายอยู่ในน้ำ องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) แบ่งชั้นคุณภาพของน้ำเพื่อการชลประทาน จากผลของการนำไฟฟ้า ปริมาณเกลือที่ละลายน้ำได้ ต่อผลผลิตพืช ดังนี้

1) น้ำที่มีคุณภาพดี มีค่าการนำไฟฟ้าต่ำกว่า 700 ไมโครโมห์ต่อเซนติเมตร หรือมีสารที่ละลายได้ทั้งหมด (total dissolve substance, TDS) น้อยกว่า 450 ppm เป็นน้ำชลประทานที่ใช้ได้โดยไม่มีข้อจำกัด

2) น้ำที่มีคุณภาพปานกลาง มีค่าการนำไฟฟ้าระหว่าง 700 - 3,000 ไมโครโมห์ต่อเซนติเมตร หรือมีสารที่ละลายได้ทั้งหมด (total dissolve substance, TDS) 450 - 2,000 ppm เป็นน้ำชลประทานที่มีข้อจำกัดเล็กน้อยถึงปานกลางในการนำไปใช้ โดยปลูกพืชทนเค็ม และมีระบบระบายเกลือ

3) น้ำที่มีคุณภาพต่ำ มีค่าการนำไฟฟ้าสูงกว่า 3,000 ไมโครโมห์ต่อเซนติเมตร หรือมีสารที่ละลายได้ทั้งหมด (total dissolve substance, TDS) มากกว่า 2,000 ppm เป็นน้ำชลประทานที่มีข้อจำกัดรุนแรงในการใช้ โดยปลูกพืชทนเค็มมาก และมีการควบคุมเกลือในดิน

3.4 สารละลายทั้งหมด (Total Dissolved Solids : TDS) แสดงถึงความเข้มข้นของสารที่ละลายในน้ำได้ อาจเป็นสารอินทรีย์ หรืออนินทรีย์ เช่น โลหะ แร่ธาตุ เกลือ ไอออน ค่า TDS แสดงถึงปริมาณของแข็งที่ละลายในน้ำได้ และเป็นหัวใจสำคัญในการวัดคุณภาพน้ำและความปลอดภัยของน้ำ หน่วยวัดปริมาณ TDS คือ มก./ลิตร (mg/L) ซึ่งเท่ากับ ppm (parts per million) โดยความหมายคือน้ำหนักของแร่ธาตุ หรือสารต่าง ๆ ในหน่วยมิลลิกรัม ในน้ำปริมาณ 1 ลิตร สำหรับการแปลผลค่า TDS แบบง่าย สามารถแปลผลได้ ดังนี้

ค่า TDS < 50 - 200 ppm (ต่ำ) : มีคุณภาพสูง ไม่มีแร่ธาตุหลงเหลืออยู่มากนัก

ค่า TDS อยู่ระหว่าง 200 - 250 ppm (เหมาะสม) : ใช้สำหรับน้ำดื่ม มีแร่ธาตุ ไม่มีรสชาติด่าง

ค่า TDS อยู่ระหว่าง 300 - 900 ppm (ไม่ดี) : ใช้ระบบ RO (Reverse Osmosis) เพื่อกรองสารละลาย

ค่า TDS > 1,000 (แย่) : ไม่แนะนำให้นำมาดื่ม เพราะไม่ปลอดภัย ตัวกรองที่ใช้ในครัวเรือนไม่สามารถกรองน้ำที่ปนเปื้อนในระดับนี้ได้

3.5 สี (Colour) สีของน้ำมักเกิดจากสารที่ละลายในน้ำตามธรรมชาติ เช่น น้ำที่มีปริมาณเหล็กสูง มักมีสีเหลืองอ่อนจนถึงสีแดง น้ำที่เกิดจากการเน่าเปื่อยของใบไม้ใบหญ้า ซากสัตว์ ซึ่งมีสารลิกนินเป็นองค์ประกอบ เมื่อสลายตัวจะให้สารพวกแทนนิน กรดฮิวมิก และฮิวเมต ซึ่งเป็นสารที่มีสี หรือจากแพลงก์ตอน นอกจากนี้ ยังมีน้ำทิ้งจากโรงงานอุตสาหกรรม เมื่อน้ำมีสีทำให้ไม่น่าใช้ ผู้บริโภคต้องเปลี่ยนไปใช้น้ำจากแหล่งอื่นที่ใสกว่า ถ้าสีที่มีอยู่ในน้ำเป็นพวกคอลลอยด์ ซึ่งมีประจุลบ การกำจัดสีในน้ำจะนิยมใช้พวกเกลือของโลหะที่มีวาเลนซ์ 3 เช่น อะลูมิเนียม เหล็ก เพื่อไปจับออลอนลบ ทำให้สีซึ่งเป็นคอลลอยด์หมดไป ดังนั้น U.S. Public Health Service จึงได้กำหนดว่าน้ำที่จะใช้บริโภคไม่ควรมีสีเกิน 15 หน่วย การวัดสีมีหน่วยเป็นบลาคินัมโคบอลท์

3.6 อุณหภูมิ (Temperature) อุณหภูมิของน้ำจะแปรเปลี่ยนตามอุณหภูมิของอากาศ ซึ่งขึ้นอยู่กับฤดูกาล ระดับความสูงและสภาพภูมิประเทศ อุณหภูมิของน้ำมีผลต่อสภาพแวดล้อม เช่น การละลายของออกซิเจนในน้ำ การดำรงชีวิตของสัตว์น้ำและพืชน้ำ

สรุป คุณภาพน้ำ (Water quality) หมายถึง ลักษณะทางเคมี กายภาพ และชีวภาพของน้ำ ตลอดจนความเหมาะสมโดยรวมสำหรับการใช้งาน หรือวัตถุประสงค์เฉพาะ คุณภาพของน้ำ อาจได้รับผลกระทบจากหลายปัจจัย รวมถึงมลพิษ กระบวนการทางธรรมชาติ และกิจกรรมของมนุษย์ น้ำที่ไม่ดีอาจส่งผลกระทบต่อสุขภาพของมนุษย์ สิ่งแวดล้อม และภาคเศรษฐกิจต่าง ๆ เช่น การเกษตรและการท่องเที่ยว ดังนั้นก่อนที่จะนำน้ำไปใช้ประโยชน์จึงควรมีการตรวจสอบคุณภาพน้ำเสียก่อนว่ามีความเหมาะสมเพียงใด ซึ่งต้องอาศัยการตรวจวิเคราะห์คุณภาพที่จำเป็นทั้งด้านกายภาพ เคมี ชีววิทยา

4. งานวิจัยแซนด์วิชปลาปรับสภาพน้ำสร้างอาหารธรรมชาติ

กมล แสงสิทธิศักดิ์ และคณะ (2566) ดำเนินการวิจัยเพื่อสำรวจและรวบรวมข้อมูล เรื่อง “การศึกษาการปรับสภาพน้ำด้วยแซนด์วิชปลา” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการปรับสภาพน้ำสำหรับการเลี้ยงสัตว์น้ำโดยใช้แซนด์วิชปลา และเป็นแนวทางประยุกต์ใช้สำหรับการพัฒนาอย่างยั่งยืน ผลการวิจัยพบว่าผลการบันทึกข้อมูลแบบทดลอง B น้ำสระ ปรับสภาพน้ำด้วยแซนด์วิชปลา จากการเก็บข้อมูล 4 ครั้ง ในระยะเวลา 7 วัน ค่า pH (ค่าความเป็นกรดด่าง) บันทึกข้อมูลได้ในทิศทางที่ปรับสภาพเป็นค่ากลาง (6.5 - 9.0) จาก 8.63 ลดลงเหลือ 7.88 โดยมีค่าเฉลี่ยที่ 7.4725 เป็นค่าที่เหมาะสมสำหรับการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ โดยแซนด์วิชปลา มีผลในการปรับค่า pH ก่อนไปทางค่าที่ลดลงเป็นผลมาจากวัสดุที่ใช้ทำแซนด์วิชปลา, ค่า PPM (มวลสารของเคมีหรือสิ่งปนเปื้อนต่อหน่วยปริมาตรของน้ำ) บันทึกข้อมูลได้ในทิศทางที่เพิ่มขึ้น จาก 572 - 1,441 โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 718.5 แสดงให้เห็นถึงมวลสารจากแซนด์วิชปลาที่มีการย่อยสลายและเพิ่มค่าความเข้มข้นของสารละลายในน้ำ ซึ่งค่า PPM นั้นไม่ได้บ่งบอกมวลสารเคมีหรือสิ่งปนเปื้อนว่าเป็นชนิดใด แต่แนวโน้ม PPM ที่เพิ่มขึ้น เกิดจากหลังที่ใส่แซนด์วิชปลาในการปรับสภาพน้ำ แสดงถึงการย่อยสลายอินทรีย์วัตถุของวัสดุแซนด์วิชปลา ได้เพิ่มความเข้มข้นของสารละลายในน้ำ, ค่า SALT (ค่าปริมาณความเข้มข้นของเกลือแร่ที่ละลายในน้ำโดยเฉพาะโซเดียมคลอไรด์) บันทึกข้อมูลได้ในทิศทางที่เพิ่มขึ้น จาก 0.05% - 0.14% มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 0.1% แสดงให้เห็นว่าแซนด์วิชปลา มีผลต่อค่าความเค็มของน้ำที่เพิ่มมากขึ้น แต่ยังคงเกณฑ์อยู่ในค่าของน้ำจืด และไม่ส่งผลกระทบต่อสัตว์น้ำจืด, ค่า EC (ค่าเหนี่ยวนำกระแสไฟฟ้าของสิ่งต่าง ๆ) โดยปกติน้ำบริสุทธิ์จะมีค่านำกระแสไฟฟ้าต่ำ หรือมีค่าใกล้ศูนย์ จากการบันทึกข้อมูลได้ข้อมูลในทิศทางที่เพิ่มขึ้น จาก 1,131 ถึง 2,878 โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 2,076.75 แสดงให้เห็นว่าแซนด์วิชปลาได้เพิ่มธาตุ หรือสารละลายให้กับน้ำ ซึ่งเกิดจากวัสดุที่ใส่ลงในแซนด์วิชปลา

สรุป การปรับปรุงคุณภาพน้ำให้เหมาะสมในการเลี้ยงสัตว์น้ำ สามารถปรับได้ด้วยการเพิ่มอินทรีย์วัตถุที่ย่อยสลายได้ลงไปในน้ำเพื่อเพิ่มความเข้มข้นของสารละลายในน้ำให้เหมาะสมกับการดำรงชีวิตของสัตว์น้ำ

ระเบียบวิธีวิจัย

กรอบแนวความคิดในการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงทดลอง ด้วยการตั้งคำถามการวิจัยว่า การเติมมูลวัวสดตามหลักสิทธิกรรมธรรมชาติ จะสามารถปรับปรุงคุณภาพน้ำให้ดีขึ้น และเหมาะสมกับการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ได้หรือไม่?

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ทดลองในพื้นที่ โคก หนอง นา ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนพิษณุโลก โดยใช้สระน้ำ 2 แห่ง ได้แก่ สระน้ำ ตัว C ขนาด 1,050 ตร.ม. จุน้ำได้ 4,725 ลบ.ม. และ สระน้ำตัว L ขนาด 1,039 ตร.ม. จุน้ำได้ 4,675 ลบ.ม. ทั้งสองสระ มีความลึก 4.5 เมตร เป็นสระน้ำที่ขุดได้ระยะเวลาประมาณ 4 ปี เป็นพื้นที่ทดลอง โดยกำหนดให้ สระน้ำตัว C เป็นสระทดลอง ที่มีการเติมมูลวัวสด สัปดาห์ละ 1 ครั้ง (มูลวัว 4 ตัว ปริมาณ ครั้งละประมาณ 30 กิโลกรัม ทุกวันจันทร์) เป็นระยะเวลา 1 เดือน (เดือนพฤษภาคม 2567) และสระน้ำตัว L เป็นสระควบคุม ซึ่งจะไม่มีการเติมมูลวัวสด แล้วทำการวัดค่าน้ำ 4 ค่า ได้แก่ ค่าความเป็นกรดต่าง (PH) ค่าปริมาณของแข็ง ที่ละลายในน้ำ (TDS) ค่าความนำไฟฟ้า (EC) และค่าความเค็มของน้ำ (SALT) จำนวน 5 ครั้ง สัปดาห์ละ 1 ครั้ง (ทุกวันพุธ ของเดือนพฤษภาคม 2567)

ภาพที่ 1 แสดงภาพถ่ายสระน้ำตัว C และสระน้ำตัว L

ภาพที่ 2 แสดงภาพถ่ายสระน้ำตัว C

ภาพที่ 3 แสดงภาพถ่ายสระน้ำตัว L

ที่มา : ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนพิษณุโลก, 2565

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

- เครื่องมือตรวจวัดน้ำ Water quality meter รุ่น Multifunction
- แบบบันทึกข้อมูลค่าน้ำ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. เก็บข้อมูลก่อนการทดลอง โดยใช้บัวรดน้ำพลาสติก ตักน้ำจากสระ ปริมาณ 2 ลิตร จากสระน้ำตัว C (สระทดลอง) และสระน้ำตัว L (สระควบคุม) สระละ 1 ถัง และวัดค่าคุณภาพน้ำ 4 ค่า ได้แก่ ค่า pH, ค่า TDS ค่า EC และ ค่า SALT ด้วยเครื่องมือตรวจวัดน้ำ Water quality meter ก่อนการเติมมูลวัวสด (วันที่ 1 พฤษภาคม 2567)

2. เก็บข้อมูลระหว่างการทดลอง โดยใช้บัวรดน้ำพลาสติก ตักน้ำจากสระ ปริมาณ 2 ลิตร จากสระน้ำตัว C (สระทดลอง) และสระน้ำตัว L (สระควบคุม) สระละ 1 ถัง วัดค่าด้วยเครื่องมือตรวจวัดน้ำ Water quality meter ในเดือนพฤษภาคม จำนวน 5 ครั้ง ทำการจดบันทึก และคำนวณหาค่าเฉลี่ย เก็บข้อมูลทุกวันพุธ (วันที่ 1, 8, 15, 22, 29 พฤษภาคม 2567)

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลโดยการนำผลการทดลอง และการสังเกตบริบทต่าง ๆ ในพื้นที่ทำการทดลอง และอธิบายผล เปรียบเทียบกับข้อมูลเอกสารทางวิชาการ หรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผลการศึกษา

1. ผลการสำรวจคุณภาพน้ำในพื้นที่ โคก หนอง นา ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนพิษณุโลก ปรากฏผล ดังนี้

ตารางที่ 2 แสดงผลข้อมูลค่าน้ำของสระน้ำตัว C และสระน้ำตัว L ก่อนการทดลอง

แบบทดลอง	ข้อมูลน้ำ	ค่า pH	ค่า TDS	ค่า SALT	ค่า EC
สระน้ำตัว C	ความลึก 4.5 เมตร ขนาด 1,050 ตร.ม.	9.21	258	0.02	520
สระน้ำตัว L	ความลึก 4.5 เมตร ขนาด 1,039 ตร.ม.	9.08	281	0.02	565

จากตารางที่ 2 การเก็บข้อมูลคุณภาพน้ำในสระน้ำตัว C และสระน้ำตัว L ก่อนใส่มูลวัวสด เพื่อปรับสภาพน้ำ พบว่า สระน้ำตัว C และสระน้ำตัว L มีค่าข้อมูลคุณภาพน้ำที่ตรวจวัดได้ใกล้เคียงกันมาก แสดงให้เห็นว่าน้ำทั้งสองสระ มีคุณภาพน้ำใกล้เคียงกัน โดย สระน้ำตัว C มีค่า pH 9.21 ค่า TDS 258 ppm ค่า SALT 0.02 ppt และค่า EC 520 $\mu\text{mohs/cm}$, และสระน้ำตัว L มีค่า pH 9.08 ค่า TDS 281 ppm ค่า SALT 0.02 ppt ค่า EC 565 $\mu\text{mohs/cm}$

2. ผลการพัฒนาคุณภาพน้ำด้วยการเติมมูลวัวสด เพื่อให้เหมาะสมกับการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ ในพื้นที่ โคก หนอง นา ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนพิษณุโลก ปรากฏผลดังนี้

ตารางที่ 3 แสดงผลการทดลอง ข้อมูลค่าน้ำของสระน้ำตัว C เติมมูลวัวสด

ข้อมูล	วันที่เก็บข้อมูล	ค่า pH	ค่า TDS	ค่า SALT	ค่า EC
สระน้ำตัว C (ใส่มูลวัวสด สัปดาห์ละ 1 ครั้ง จำนวน 5 ครั้ง)	1 พ.ค. 2567	9.21	258	0.02	520
	8 พ.ค. 2567	8.84	341	0.03	655
	15 พ.ค. 2567	8.79	358	0.03	777
	22 พ.ค. 2567	8.54	385	0.03	814
	29 พ.ค. 2567	8.48	413	0.03	885
	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	8.77	351	0.03	730.2

จากตารางที่ 3 ผลการบันทึกข้อมูลคุณภาพน้ำสระน้ำตัว C ที่ปรับสภาพน้ำด้วยการเติมมูลวัวสด สัปดาห์ละ 1 ครั้ง ๆ ละประมาณ 30 กิโลกรัม ในเดือนพฤษภาคม 2567 จำนวน 5 ครั้ง จากการเก็บข้อมูล สัปดาห์ละ 1 ครั้ง (ทุกวันพุธ เวลาประมาณ 15.30 น.) ค่า pH บันทึกข้อมูลได้ในทิศทางที่ปรับสภาพเป็น ค่ากลาง (6.5 - 8.5) จากเดิม 9.21 ลดลงเหลือ 8.48 โดยมีค่าเฉลี่ยที่ 8.77 ซึ่งเป็นค่าที่เหมาะสมสำหรับการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ, ค่า TDS บันทึกข้อมูลได้ในทิศทางที่เพิ่มขึ้น จาก 258 - 413 ppm โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 351 ppm แสดงให้เห็นถึงมวลสารจากมูลวัวสดที่มีการย่อยสลายและเพิ่มค่าความเข้มข้นของสารละลายในน้ำ ค่า SALT บันทึกข้อมูลได้ในทิศทางที่เพิ่มขึ้น จาก 0.02 - 0.03 ppt มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 0.03 ppt แสดงให้เห็นว่า มูลวัวสดมีผลต่อค่าความเค็มของน้ำ, ค่า EC บันทึกข้อมูลได้ในทิศทางที่เพิ่มขึ้น จาก 520-885 $\mu\text{mohs/cm}$ โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 730.2 $\mu\text{mohs/cm}$ แสดงให้เห็นว่ามูลวัวสดสามารถเพิ่มสารละลายให้กับน้ำในสระได้

ตารางที่ 4 แสดงผลการทดลอง ข้อมูลค่าน้ำของสระน้ำตัว L ไม่เติมมูลวัวสด

ข้อมูล	วันที่เก็บข้อมูล	ค่า pH	ค่า TDS	ค่า SALT	ค่า EC
สระน้ำตัว L (ควบคุม ไม่ใส่ มูลวัวสด)	1 พ.ค. 2567	9.08	281	0.02	565
	8 พ.ค. 2567	9.05	287	0.02	558
	15 พ.ค. 2567	9.07	292	0.02	543
	22 พ.ค. 2567	9.05	292	0.02	571
	29 พ.ค. 2567	8.93	320	0.02	581
	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	9.04	294.4	0.02	563.6

จากตารางที่ 4 ผลการบันทึกข้อมูลคุณภาพน้ำในสระน้ำตัว L ที่ไม่เติมมูลวัวสด จากการเก็บข้อมูล 5 ครั้ง ในระยะเวลา 1 เดือน (พฤษภาคม 2567) มีค่า pH เฉลี่ย 9.04 ค่า TDS เฉลี่ย 294.4 ppm ค่า SALT เฉลี่ย 0.02 ppt ค่า EC เฉลี่ย 563.6 $\mu\text{mohs/cm}$ โดยข้อมูลคุณภาพน้ำทั้ง 5 ครั้ง มีค่าความแตกต่างกัน้อยมาก

แสดงให้เห็นถึงคุณลักษณะของน้ำที่ไม่ผ่านการรับอินทรีย์วัตถุจากมูลวัวสด เพื่อปรับคุณภาพน้ำ จึงทำให้ค่าต่าง ๆ ของน้ำไม่เกิดการเปลี่ยนแปลง

การอภิปรายผล

การวิจัย เรื่อง การพัฒนาคุณภาพน้ำให้เหมาะสมกับการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่ โคก หนอง นา ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนพิษณุโลก มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาวิจัย 2 ข้อ คือ

1. เพื่อสำรวจคุณภาพน้ำในการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ของพื้นที่ โคก หนอง นา ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนพิษณุโลก โดยผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ในการศึกษาทดลอง คือ สระน้ำตัว C และสระน้ำตัว L ในพื้นที่ โคก หนอง นา ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนพิษณุโลก ซึ่งเป็นสระน้ำที่มีอายุการขุดประมาณ 4 ปี น้ำจากสระเกิดจากการรับน้ำฝนและการสูบน้ำบาดาลเติมลงสระ สำรวจคุณภาพน้ำด้วยการตรวจวัดค่าคุณภาพน้ำ 4 ค่า ทั้ง 2 สระ พบว่า น้ำในสระน้ำตัว C และสระน้ำตัว L ก่อนการทดลอง มีค่าข้อมูลคุณภาพน้ำที่ตรวจวัดได้ใกล้เคียงกันมาก แสดงให้เห็นว่าน้ำทั้งสองสระมีคุณภาพน้ำใกล้เคียงกัน โดยสระน้ำตัว C มีค่า pH 9.21, ค่า TDS 258 ppm, ค่า SALT 0.02 ppt, และค่า EC 520 $\mu\text{mohs/cm}$, และสระน้ำตัว L มีค่า pH 9.08, ค่า TDS 281 ppm, ค่า SALT 0.02 ppt, ค่า EC 565 $\mu\text{mohs/cm}$ ซึ่งค่า pH ทั้ง 2 สระ มีค่าค่อนข้างเป็นด่าง โดยค่า pH ที่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของสัตว์น้ำ และเหมาะสมสำหรับใช้เพาะปลูกพืช มีค่าอยู่ระหว่าง 6.5 - 8.5 , ค่า TDS มีค่าน้อยกว่า 300 ppm ทั้ง 2 สระ ซึ่งเป็นน้ำที่เหมาะสมสำหรับใช้ดื่ม ยังไม่เหมาะสำหรับการปลูกพืช เนื่องจากมีสารละลายหรือแร่ธาตุในน้ำน้อยมาก, ค่า SALT มีความเหมาะสมสำหรับน้ำจืด, และค่า EC อยู่ระหว่าง 250 - 750 $\mu\text{mohs/cm}$ เป็นน้ำที่มีเกลือละลายอยู่ปานกลาง ใช้ในการชลประทานเพื่อเพาะปลูกพืชทุกชนิด (วิมลมาศ สตาร์ตัน, 2561) นอกจากนี้ จากการสังเกตพื้นที่บริเวณสระน้ำทั้ง 2 แห่ง พบว่า มีพืชน้ำ และสัตว์หรือแมลงในน้ำจำนวนน้อยมาก บริเวณพื้นที่รอบ ๆ สระที่มีการปลูกพืช พืชไม่เจริญเติบโต หรือเติบโตช้า

2. เพื่อพัฒนาคุณภาพน้ำให้เหมาะสมกับการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่ โคก หนอง นา ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนพิษณุโลก ด้วยการทดลองเติมมูลวัวสดในสระน้ำตัว C เปรียบเทียบกับ สระน้ำตัว L ที่ไม่เติมมูลวัวสด โดยได้ดำเนินการทดลอง ระยะเวลา 1 เดือน (เดือนพฤษภาคม 2567) บันทึกข้อมูลคุณภาพน้ำจากสระน้ำทั้งสองสระ จำนวน 5 ครั้ง (วันที่ 1, 8, 15, 22, 29 พฤษภาคม 2567) ซึ่งจากการบันทึกข้อมูลคุณภาพน้ำพบว่า ค่า pH ของน้ำในสระน้ำตัว C ที่มีการเติมมูลวัวสด มีค่าเฉลี่ย 8.77 จากเดิมก่อนการทดลองวัดค่าได้ 9.21 ส่วนสระน้ำตัว L ที่ไม่มีการเติมมูลวัวสด มีค่า pH เฉลี่ย 9.04 ซึ่งมีค่าไม่แตกต่างกับค่า pH ก่อนการทดลอง แสดงให้เห็นว่ามูลวัวสดมีผลต่อคุณภาพน้ำ ทำให้น้ำมีค่า pH ลดลง ลดความเป็นด่างของน้ำให้เหมาะสมต่อการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ (pH 6.5 - 8.5) สอดคล้องกับ วิมลมาศ สตาร์ตัน, 2561

การวัดค่า TDS ค่าที่แสดงถึงความเข้มข้นรวมของสารที่ละลายในน้ำประกอบด้วยเกลืออนินทรีย์และอินทรีย์วัตถุ เพื่ออธิบายคุณภาพของประสิทธิภาพหรือความเข้มข้นของสารละลายในน้ำจากการทดลองสระน้ำตัว C เติมมูลวัวสดเพื่อปรับสภาพน้ำ มีค่า TDS เฉลี่ย 351 ppm เพิ่มขึ้นจากเดิมก่อนการทดลอง แสดงให้เห็นถึงสารละลายในน้ำที่เกิดจากมูลวัวสด สระน้ำตัว L ที่ไม่มีการใส่มูลวัวสด มีค่า TDS

เฉลี่ย 294.4 ppm เพิ่มขึ้นจากเดิมเพียงเล็กน้อย สอดคล้องกับ วิมลมาศ สตาร์ตัน (2561) ค่า TDS ที่น้อยกว่า 450 ppm เป็นน้ำชลประทานที่ใช้ได้โดยไม่มีข้อจำกัด เหมาะสำหรับการเพาะปลูก และเลี้ยงสัตว์

การวัดค่าความเค็ม (SALT) ความเค็มของน้ำบ่งบอกถึงปริมาณของเกลือแร่ที่มีอยู่ในน้ำ โดยเฉพาะโซเดียมคลอไรด์ (NaCl) โดยค่า SALT ในสระน้ำตัว C มีค่าเฉลี่ย 0.03 ppt ซึ่งก่อนการทดลองมีค่า SALT อยู่ที่ 0.02 ppt และในสระน้ำตัว L ที่ไม่มีการเติมมูลวัวสด มีค่า SALT เฉลี่ย 0.02 ppt ซึ่งมีค่าคงที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง สอดคล้องกับ วิมลมาศ สตาร์ตัน (2561) ระดับของความเค็มสำหรับน้ำจืด มีค่าความเค็มประมาณ 0 - 0.5 ppt ซึ่งผลการบันทึกข้อมูลค่า SALT ที่ได้จากการปรับสภาพน้ำด้วยมูลวัวสดชี้ให้เห็นว่ามีความเค็มเพิ่มขึ้นแต่ยังไม่ส่งผลกระทบต่อสัตว์น้ำจืดและต้นไม้ มีความเหมาะสมที่นำมาใช้ทางเกษตรกรรม

ในการวัดค่า EC (Electrical Conductivity) ทำให้ทราบถึงปริมาณของสารอาหารที่มีอยู่ในน้ำบริสุทธิ์หรือน้ำกลั่นจะไม่นำไฟฟ้า เนื่องจากไม่มีแร่ธาตุ ในสระน้ำตัว C ที่มีการเติมมูลวัวสด จะมีค่า EC เพิ่มขึ้น มีค่า EC เฉลี่ย 730.2 $\mu\text{mohs/cm}$ จากเดิมก่อนการทดลองวัดได้ 520 $\mu\text{mohs/cm}$ ส่วนสระน้ำตัว L ไม่มีการใส่มูลวัวสด มีค่า EC เฉลี่ย 563 $\mu\text{mohs/cm}$ ซึ่งมีค่าใกล้เคียงกับก่อนการทดลอง ซึ่งค่า EC นี้แสดงให้เห็นว่าเมื่อน้ำได้รับแร่ธาตุต่าง ๆ ที่ละลายเจือปนอยู่ในน้ำจากมูลวัวสด พางข้าวที่ติดมาด้วย ทำให้น้ำนั้นสามารถนำไฟฟ้าได้ดี ยิ่งเกลือหรือสารอาหารมีความเข้มข้นสูงเท่าใด ค่าการนำไฟฟ้าก็จะยิ่งสูงขึ้น เมื่อนำน้ำมาใช้ประโยชน์ในการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ ส่งผลให้พืชเจริญเติบโตได้ดียิ่งขึ้น เนื่องจากในน้ำมีแร่ธาตุเพิ่มขึ้น

ผลการบันทึกข้อมูลคุณภาพน้ำในสระน้ำตัว C โดยการเติมมูลวัวสด จากการเก็บข้อมูล 5 ครั้ง ในระยะเวลา 1 เดือน (พฤษภาคม 2567) สอดคล้องกับผลการวิจัยแซนด์วิชปลาปรับสภาพน้ำสร้างอาหารธรรมชาติ (กมล แสงสิทธิศักดิ์ และคณะ, 2566) ค่า pH ค่าความเป็นกรดด่าง บันทึกข้อมูลได้ในทิศทางที่ปรับสภาพเป็นค่ากลาง (6.5 - 8.5) จาก 9.21 ลดลงเหลือ 8.48 โดยมีค่าเฉลี่ยที่ 8.77 เป็นค่าที่เหมาะสมสำหรับการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำและการเพาะปลูกพืช โดยมูลวัวสดมีผลในการปรับค่า pH ค่อนไปทางค่าที่ลดลง, ค่า TDS เป็นค่าความเข้มข้นรวมของสารที่ละลายในน้ำประกอบด้วยเกลืออนินทรีย์และอินทรีย์วัตถุ บันทึกข้อมูลได้ในทิศทางที่เพิ่มขึ้น จาก 258 - 413 ppm โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 351 ppm แสดงให้เห็นถึงมวลสารจากมูลวัวสดที่มีการย่อยสลายและเพิ่มค่าความเข้มข้นของสารละลายในน้ำซึ่งค่า TDS นั้นไม่ได้บ่งบอกมวลสารเคมีหรือสิ่งปนเปื้อนว่าเป็นชนิดใด แต่แนวโน้มค่า TDS ที่เพิ่มขึ้นนั้น เกิดขึ้นหลังจากที่เติมมูลวัวสดในสระน้ำ แสดงถึงการย่อยสลายอินทรีย์วัตถุของมูลวัวสดที่ไปเพิ่มความเข้มข้นของสารละลายในน้ำ, ค่า SALT ค่าปริมาณความเข้มข้นของเกลือแร่ที่ละลายในน้ำโดยเฉพาะโซเดียมคลอไรด์ บันทึกข้อมูลได้ในทิศทางที่เพิ่มขึ้น จาก 0.02 - 0.03 ppt มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 0.03 ppt แสดงให้เห็นว่ามูลวัวสดมีผลต่อค่าความเค็มของน้ำที่เพิ่มมากขึ้น แต่ยังคงอยู่ในเกณฑ์ค่าของน้ำจืด และไม่ส่งผลกระทบต่อสัตว์น้ำจืด และการเพาะปลูก, ค่า EC บอกลักษณะความสามารถของน้ำในการเป็นสื่อนำกระแสไฟฟ้า ซึ่งสื่อในการนำกระแสไฟฟ้าในน้ำคือ ไอออนของแร่ธาตุต่าง ๆ โดยปกติน้ำบริสุทธิ์จะมีค่านำกระแสไฟฟ้าต่ำหรือมีค่าใกล้ศูนย์ จากการบันทึกข้อมูลได้ข้อมูลในทิศทางที่เพิ่มขึ้นจาก 520 - 885 $\mu\text{mohs/cm}$ โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 730.2 $\mu\text{mohs/cm}$ แสดงให้เห็นว่ามูลวัวสดได้เพิ่ม

ธาตุหรือสารละลายให้กับน้ำ จะเห็นได้ว่ามูลวัวสดสามารถปรับสภาพน้ำในสระน้ำตัว C ซึ่งเป็นน้ำบาดาลรวมกับน้ำฝน ที่มีความเป็นด่างสูงให้ลดค่าลงมาอยู่ช่วงที่เหมาะสมต่อการเติบโตของสัตว์น้ำและต้นพืช ซึ่งสังเกตได้จากค่า TDS และค่า EC ที่เพิ่มขึ้นจากการทดลอง

ในการนำมูลวัวสดมาปรับสภาพน้ำ เป็นการนำองค์ความรู้ที่ได้มาจากการสังเกตกระบวนการทางธรรมชาติ วิวัฒน์ ศัลยกำธร และ ไตรภพ โคตรวงษา (2564) ได้กล่าวถึงหลักกลไกธรรมชาติที่เน้นความเข้าใจและเน้นการสร้างสมดุลของระบบนิเวศเลียนแบบธรรมชาติ การทำกิจกรรมธรรมชาติ คือการสร้างระบบนิเวศที่สมดุล โดยใช้มูลวัวที่เลี้ยงไว้ ซึ่งจะมีเศษฟาง หญ้า และใบไม้ จากธรรมชาติ เติบโตในสระ ใช้ปรับสภาพน้ำเพื่อให้มีความเหมาะสมในการเลี้ยงสัตว์น้ำและพืชต่าง ๆ รวมทั้งใช้ประโยชน์ในการเพาะปลูก

จากผลการวิจัย การสำรวจคุณภาพน้ำ ก่อนการทดลอง พบว่า น้ำมีคุณภาพต่ำ มีความเป็นด่าง มีธาตุอาหารน้อย ไม่เหมาะสมกับการเกษตร ส่งผลให้พืชหรือสัตว์น้ำไม่เจริญเติบโตหรือเติบโตช้า เมื่อได้มีการทดลองเติมมูลวัวสดลงในสระน้ำ เป็นระยะเวลา 1 เดือน เพื่อพัฒนาคุณภาพน้ำโดยใช้วัสดุที่มีอยู่ในพื้นที่มาประยุกต์ใช้ตามหลักกลไกธรรมชาติให้เกิดประโยชน์ ลดต้นทุน ทำให้คุณภาพน้ำดีขึ้น ส่งผลให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาพื้นที่ โคก หนอง นา ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชน พิษณุโลก สัตว์น้ำ พืชน้ำ และต้นไม้บริเวณโคก หนอง นา เจริญเติบโตได้ดี นอกจากนี้ยังสามารถขยายผลองค์ความรู้สู่พื้นที่ โคก หนอง นา อื่น ๆ ได้ เพื่อให้เกิดการพัฒนาพื้นที่ โคก หนอง นา ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนได้ ตามวัตถุประสงค์ของโครงการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักทฤษฎีใหม่ประยุกต์สู่ โคก หนอง นา โมเดล ของกรมการพัฒนาชุมชน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยในครั้งต่อไป

1. ควรมีการควบคุมปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ปริมาณน้ำในสระ น้ำหนักหรือปริมาณของมูลวัวสดที่เติมลงในสระน้ำแต่ละครั้ง ช่วงเวลาและระยะเวลาในการเติมมูลวัว ซึ่งปัจจัยเหล่านี้มีผลต่อความแม่นยำของการทดลอง
2. ควรมีระยะเวลาการทดลองเพิ่มขึ้น เพื่อดูผลการทดลองในระยะยาว
3. ควรมีการทดลองปลูกพืชน้ำ การเลี้ยงสัตว์น้ำ ในน้ำที่ได้รับการปรับปรุงคุณภาพแล้ว เพื่อเปรียบเทียบการเจริญเติบโตของพืชน้ำและสัตว์น้ำ
4. ควรเลือกใช้เครื่องมือตรวจสอบคุณภาพน้ำที่มีคุณสมบัติที่ดี หรือการส่งน้ำไปตรวจในห้องแล็บ ตรวจวิเคราะห์คุณภาพน้ำโดยเฉพาะ เพื่อให้ข้อมูลมีความแม่นยำมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กิตติศักดิ์ รุ่งสาธ. (2567). *Data sharing wizard: การพัฒนาพื้นที่ต้นแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักทฤษฎีใหม่ประยุกต์สู่ โคก หนอง นา โมเดล* [การเล่าเรื่อง]. กิจกรรมทิวปิ่นโตเดือนละวันรวมพลัง ร่วมกันพัฒนาโคก หนอง นา ศพช.พิษณุโลก. ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนพิษณุโลก.
- วิมลมาศ สตาร์ตัน. (2561). *เอกสารประกอบการบรรยาย โครงการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ หลักสูตร การจัดการดิน น้ำ วัชพืชและสิ่งแวดล้อม เรื่อง ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับคุณภาพน้ำ*. [เอกสารไม่ได้ตีพิมพ์]. กลุ่มงานเคมี ส่วนวิจัยและพัฒนาด้านวิทยาศาสตร์ สำนักวิจัยและพัฒนา กรมชลประทาน.
- วิวัฒน์ ศัลยกำธร และ ไตรภพ โคตรวงษา. (2564). “หลักกลไกธรรมชาติ” ในการพัฒนาตามหลักกลไกธรรมชาติสู่ระบบเศรษฐกิจพอเพียง. บริษัท แอปโพรพริเนท จำกัด.

รูปแบบที่เหมาะสมต่อการพัฒนาการดำเนินงานของคณะกรรมการขับเคลื่อนกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีเทศบาลเมืองปรกฟ้า ตำบลเกาะจันทร์ อำเภอกะจันทร์ จังหวัดชลบุรี

นายณัฐวุฒิ สวัสดิ์กิตติพงศ์¹

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของคณะกรรมการขับเคลื่อนกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี เทศบาลเมืองปรกฟ้า และเพื่อกำหนดรูปแบบที่เหมาะสมต่อการพัฒนาการดำเนินงานของคณะกรรมการขับเคลื่อนกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีเทศบาลเมืองปรกฟ้า ผู้ให้ข้อมูลสำคัญประกอบด้วย คณะกรรมการขับเคลื่อนกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีเทศบาลเมืองปรกฟ้า พัฒนาการอำเภอกะจันทร์ คณะกรรมการขับเคลื่อนกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีจังหวัดชลบุรี ใช้วิธีการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผลการวิจัยครั้งนี้ พบว่า การดำเนินงานกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีของคณะกรรมการขับเคลื่อนกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีเทศบาลเมืองปรกฟ้านั้น มีความสมบูรณ์แบบครบถ้วนในแง่ของการปฏิบัติตามแนวทางการดำเนินงานของคณะกรรมการขับเคลื่อนกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี อย่างไรก็ตาม หลังจากกิจกรรมจัดเวทีเพื่อค้นหาปัญหาพบว่า สมาชิกส่วนใหญ่ของคณะกรรมการขับเคลื่อนกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีเทศบาลเมืองปรกฟ้า ตำบลเกาะจันทร์ อำเภอกะจันทร์ มีข้อจำกัดและปัญหาเกี่ยวกับการพูดและการวางบุคลิกภาพในที่สาธารณะ นอกจากนี้ การประชาสัมพันธ์ผลการดำเนินงานยังคงใช้เป็นลักษณะการส่งข้อความ ซึ่งขาดความน่าสนใจ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงพัฒนารูปแบบที่เหมาะสมต่อการพัฒนาการดำเนินงานของคณะกรรมการขับเคลื่อนกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีเทศบาลเมืองปรกฟ้า 2 แนวทาง ดังนี้ 1) การพัฒนาบุคลิกภาพและการพูดในที่สาธารณะ 2) การจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์

คำสำคัญ: การพัฒนาการดำเนินงาน/คณะกรรมการขับเคลื่อนกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีระดับตำบล/เทศบาล

¹ นักทรัพยากรบุคคลชำนาญการ, ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนชลบุรี, E-mail cddchonburilearning@gmail.com

**Appropriate Model of Working Group for Driving the Thai Women Empowerment
Fund of Prok Fa Town Municipality ,Ko Chan Subdistrict,
Ko Chan District, Chonburi Province**

Nattawut Sawaskittipong¹

Abstract

This research aims to study the problems and obstacles in the operation of the Working Group for Driving the Thai Women Empowerment Fund of Prok Fa Town Municipality and to determine an appropriate model for improving this working group. The key informants were the working group members, the Community Development District Head Officer of Ko Chan District, and the Working Group for Driving the Thai Women Empowerment Fund of Chonburi Province. The research employed purposive sampling and a participatory action research method.

The findings revealed that the operations of the Working Group for Driving the Thai Women Empowerment Fund of Prok Fa Town Municipality were well-organized and followed the guidelines for working group operations. However, after conducting a forum to identify the issues, it was found that most members faced challenges related to public speaking and personal presentation. Additionally, the public relations efforts for reporting operating results relied mainly on text messages, which lacked interest. Therefore, the researcher and collaborators developed two strategies to enhance the working group's operations: 1) developing public speaking skills and personal presentation and 2) creating more interesting public relations media.

Keywords: Development of operations/ working group for Driving the Women's Role Development Fund at the subdistrict/municipal level

¹ Human Resource Officer, Professional Level, Chonburi Community Development Learning Center, Email: cddchonburilearning@gmail.com

บทนำ

กองทุนพัฒนาบทบาทสตรี จัดตั้งขึ้นในปีงบประมาณ พ.ศ. 2555 ดำเนินงานภายใต้การบริหารงานของสำนักงานเลขาธิการนายกรัฐมนตรี เพื่อเป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนสำหรับการลงทุน การพัฒนาอาชีพ การสร้างโอกาสในการทำงานและสร้างรายได้ให้กับสตรีไทย ต่อมาวันที่ 29 กรกฎาคม 2557 คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ได้มีมติให้โอนกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี มาดำเนินงานภายใต้การบริหารงานของกรมการพัฒนาชุมชน ภายหลังจากมีการแต่งตั้งคณะรัฐมนตรีในขณะนั้นเรียบร้อยแล้ว เพื่อให้การดำเนินงานกองทุนขอด้วยกฎหมาย คณะรัฐมนตรีจึงมีมติเห็นชอบให้จัดตั้งกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีขึ้นใหม่ ในกรมการพัฒนาชุมชน และวันที่ 12 เมษายน 2559 คณะรัฐมนตรีได้มีมติให้ควมรวมกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี สำนักงานเลขาธิการนายกรัฐมนตรี เข้ากับกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี กรมการพัฒนาชุมชน ดังนั้น กองทุนพัฒนาบทบาทสตรีจึงมาอยู่ในการกำกับดูแลของกรมการพัฒนาชุมชน ตั้งแต่วันที่ 1 พฤษภาคม 2559 กรมการพัฒนาชุมชน มีการแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี และผู้อำนวยการสำนักงานกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีเพื่อบริหารกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี ภายใต้พระราชบัญญัติการบริหารทุนหมุนเวียน พ.ศ. 2558 และข้อบังคับคณะกรรมการบริหารกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีว่าด้วยการบริหารกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี พ.ศ. 2559 อาศัยอำนาจตามข้อ 9 คณะกรรมการบริหารกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีได้มีการแต่งตั้งคณะทำงานขับเคลื่อนกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีระดับจังหวัด ตำบล เทศบาลขึ้น เพื่อปฏิบัติงานตามภารกิจของกรมการพัฒนาชุมชน ในระดับพื้นที่

คณะทำงานขับเคลื่อนกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีระดับตำบล/เทศบาล คือ คณะทำงานที่ได้รับ การคัดเลือกกันเองมาจากอาสาสมัครผู้ประสานงานกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีหมู่บ้าน/ชุมชน ๆ ละ 1 คน เว้นแต่ จะมีหมู่บ้าน/ชุมชนในตำบล/เทศบาลไม่ถึง 7 หมู่บ้าน/ชุมชน โดยจะคัดเลือกกันเองให้เหลือตำบล/เทศบาลละ 7 - 9 คน โดยมีพัฒนาการผู้ประสานงานตำบล/เทศบาลเป็นที่ปรึกษา มีโครงสร้างประกอบด้วย หัวหน้าคณะทำงาน คณะทำงาน คณะทำงานและเลขานุการ มีหน้าที่ในการขับเคลื่อนงานกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีในระดับตำบล หลากหลายมิติ ได้แก่ การตรวจสอบความถูกต้องของโครงการของสมาชิกที่ยื่นขอกู้ยืมเงินทุน ประชาสัมพันธ์ สร้างความเข้าใจกับสมาชิกและประชาชนในพื้นที่เกี่ยวกับกองทุน ให้คำแนะนำและเป็นที่ปรึกษาของสมาชิก ประสาน ส่งเสริม และสนับสนุนการดำเนินงานของกองทุนและสมาชิกในเขตพื้นที่ ตำบล/เทศบาล ติดตาม การดำเนินงานของกองทุนและสมาชิกในพื้นที่ตำบล/เทศบาล อย่างไรก็ตามวาระการดำรงตำแหน่งของ คณะทำงานขับเคลื่อนฯ นั้นมีอายุ 4 ปี โดยอาจได้รับแต่งตั้งอีกได้ แต่จะดำรงตำแหน่งติดต่อกันสองวาระไม่ได้ โดยคณะทำงานขับเคลื่อนกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีเทศบาลเมืองปรกฟ้าได้มีผลการดำเนินงานที่ประสบ ความสำเร็จ คือ การบริหารการดำเนินงานกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีให้การชำระหนี้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ต่อเนื่อง และไม่มีหนี้เกินกำหนดชำระ ทั้งยังมีการสนับสนุนข้อมูลแก่สมาชิกกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีทำให้สามารถ เข้ารับมาตรการจากส่วนกลางได้ตามห้วงเวลาที่กำหนด อย่างไรก็ตามในเบื้องต้นผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลประกอบกับ

สอบถามถึงปัญหาในการดำเนินงานของคณะทำงานเบื้องต้น พบว่า ยังมีข้อจำกัดในการจัดการความรู้ให้เป็นสัดส่วน การค้นหาคณะทำงานรุ่นต่อไป และการประชาสัมพันธ์ผลการดำเนินงานให้มีความน่าสนใจ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของคณะทำงานขับเคลื่อนกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีเทศบาลเมืองปรกฟ้าในเชิงลึก เพื่อนำไปสู่การกำหนดรูปแบบที่เหมาะสมต่อการพัฒนาการดำเนินงานของคณะทำงานขับเคลื่อนกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีเทศบาลเมืองปรกฟ้า ต่อยอดงานการขับเคลื่อนงานกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีในระดับตำบลให้มีความยั่งยืนต่อเนื่องได้

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของคณะทำงานขับเคลื่อนกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีเทศบาลเมืองปรกฟ้า ตำบลเกาะจันทร์ อำเภอกะฉัง จังหวัดชลบุรี
2. เพื่อกำหนดรูปแบบที่เหมาะสมต่อการพัฒนาการดำเนินงานของคณะทำงานขับเคลื่อนกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีเทศบาลเมืองปรกฟ้า ตำบลเกาะจันทร์ อำเภอกะฉัง จังหวัดชลบุรี

การทบทวนวรรณกรรม

1. แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นการลงพื้นที่วิจัยโดยกลุ่มบุคคลร่วมกันเรียนรู้เพื่อรู้จักตัวเอง ชุมชน และสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เห็นปัญหาและทางแก้โดยการลงมือปฏิบัติด้วยตัวเองจนเกิดองค์ความรู้ ส่วนคำว่าเชิงปฏิบัติการ หมายถึง การปฏิบัติงานในกิจกรรมการพัฒนาที่ควบคู่ไปกับงานวิจัย และคำว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเข้าร่วมอย่างแข็งขันของกลุ่มบุคคลในขั้นตอนต่าง ๆ ของการดำเนินกิจกรรมอย่างหนึ่ง (Kerlinger, 1988) จากแนวคิดทฤษฎีดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมก็คือ การแสวงหาความรู้ ความจริงที่ถูกต้อง เชื่อถือได้ ตรวจสอบได้ โดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งมีกลุ่มบุคคลเข้ามาร่วมกันเรียนรู้เพื่อรู้จักตัวเอง ชุมชน สิ่งแวดล้อม ให้เห็นปัญหาของตัวเองและเห็นทางแก้หรือทางออกจากปัญหาโดยลงมือปฏิบัติจริง ได้ผลจริง แก้ปัญหาได้จริง

2. แนวคิดทฤษฎีการบริหารจัดการ

ความหมายของการบริหาร การบริหาร (Administration) หมายถึง การใช้ศาสตร์และศิลป์ของบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ร่วมมือกันดำเนินกิจกรรม หรืองานให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ โดยอาศัยกระบวนการ และทรัพยากรทางการบริหารเป็นปัจจัยอย่างประหยัดและให้เกิดประโยชน์สูงสุด

ธงชัย สันติวงษ์ (2543) กล่าวว่า หลักการบริหารจัดการ (4'M) ประกอบด้วยปัจจัยพื้นฐานสำคัญที่จะทำให้องค์กรบรรลุเป้าหมาย ดังนี้ 1) คน (Man) เป็นทรัพยากรบุคคลที่มีผลต่อความสำเร็จเป็นอย่างมากเพราะการดำเนินงาน การบริหารหรือจัดการธุรกิจ หรือควบคุมเครื่องจักรกลในการผลิตต่าง ๆ ต้อง

อาศัยคนเป็นหลักในการสร้างสรรค์คุณภาพงาน 2) เงินทุน (Money) เป็นปัจจัยที่สำคัญที่ช่วยสนับสนุนให้ได้ซึ่งทรัพยากรการจัดการอื่น ๆ ช่วยให้ธุรกิจดำเนินไปอย่างราบรื่น เพราะเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินการจัดให้ประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมาย เงินทุน ที่นำมาใช้ในรูปแบบของการซื้อเครื่องจักรสร้างอาคารและซื้อวัตถุดิบ เป็นต้น 3) เครื่องจักรและวัตถุดิบ (Material) เครื่องจักรเป็นทรัพย์สินถาวรที่ใช้ในการผลิตสินค้าหรือบริการแก่ลูกค้า ส่วนวัตถุดิบ คือ วัตถุดิบและวัสดุสิ่งของต่าง ๆ ที่จะนำมาใช้ในกระบวนการผลิต วัตถุดิบ ควรจะอยู่ใกล้กับสถานประกอบการเพื่อความสะดวกในการขนส่ง และความมั่นใจในการมีวัตถุดิบป้อนให้โรงงานตลอดปี 4) การบริหารจัดการ (Management) เป็นการดำเนินการตามขั้นตอนต่าง ๆ ตั้งแต่การวางแผน การจัดองค์การ การบริหาร พนักงาน การอำนวยความสะดวกและควบคุม โดยนำทรัพยากรที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อให้ธุรกิจบรรลุความสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่วางไว้

3. แนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วม

แนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วมในการบริหารงานของบุคลากรที่นำมาใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นทฤษฎีที่มีส่วนเกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกับการมีส่วนร่วม (อดิฉันท์ บัวภักดี, 2552) ทฤษฎีสองปัจจัยของ เฮอร์เบิร์ก (Hertzberg) เป็นทฤษฎีการจูงใจที่เกี่ยวข้องและสามารถโยงไปสู่กระบวนการมีส่วนร่วมได้เป็นแนวคิดเกี่ยวกับการจูงใจให้ผู้ปฏิบัติงานเกิดความพึงพอใจ ทฤษฎีนี้เชื่อว่าผู้ปฏิบัติงานจะปฏิบัติงานได้ผลดีมีประสิทธิภาพ ย่อมขึ้นอยู่กับความพึงพอใจของผู้ปฏิบัติงาน เพราะเขาจะเพิ่มความสนใจในงานและมีความรับผิดชอบ กระตือรือร้นที่จะทำงานซึ่งเป็นการเพิ่มผลผลิตของงานให้มากขึ้น ในทางตรงกันข้ามหากผู้ปฏิบัติงานไม่พึงพอใจในการทำงานก็จะเกิดความท้อถอยในการทำงานและทำให้ผลงานออกมาไม่มีประสิทธิภาพ ทฤษฎีดังกล่าวสอดคล้องกับการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของบุคลากรในองค์กร กล่าวคือ ถ้าบุคลากรได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานได้ร่วมคิดตัดสินใจ จะส่งผลให้บุคลากรในองค์กรเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของในกิจกรรมมากขึ้น ทำให้ประสบผลสำเร็จในการพัฒนาได้ นอกจากนี้ทฤษฎีการสร้างผู้นำก็มีความสำคัญ คือ ผู้มีอำนาจที่ดี (Positive Leader) มักจะนำการเคลื่อนไหวในการทำงานอยู่เสมอ ในขณะที่ผู้มีอำนาจที่ไม่ดี (Negative Leader) จะไม่มีผลงานที่สร้างสรรค์เลย การสร้างผู้มีอำนาจหรือผู้นำจะช่วยจูงใจให้บุคลากรเต็มใจที่จะทำงานเพื่อให้งานบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน เนื่องจากผู้นำเป็นผู้ที่มีความสำคัญในการจูงใจและรวมกลุ่มคน ดังนั้น ทฤษฎีสองปัจจัยนี้จึงมีส่วนเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของบุคลากรในองค์กร เพราะทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือร่วมมือ ร่วมแรงกันในการทำงานอย่างมีคุณภาพ แสดงให้เห็นถึงการมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของบุคลากรและผู้นำร่วมกัน ซึ่งกระบวนการมีส่วนร่วมจะต้องมีผู้นำที่ดีอันจะนำไปสู่ความสำเร็จขององค์กรได้

4. แนวทางการดำเนินงานกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี

วัตถุประสงค์ของกองทุน

1) เป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนดอกเบี้ยต่ำ ในการสร้างโอกาสให้สตรีเข้าถึงแหล่งเงินทุนสำหรับการลงทุนเพื่อพัฒนาอาชีพ สร้างงาน สร้างรายได้ หรือเสริมสร้างความเข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจให้แก่สตรี และองค์กรของสตรี

2) เป็นแหล่งเงินทุนเพื่อการส่งเสริมบทบาทและพัฒนาศักยภาพสตรีและเครือข่ายสตรี ในการเฝ้าระวังดูแลและแก้ไขปัญหาของสตรี การส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตของสตรี นำไปสู่การสร้างสวัสดิภาพหรือสวัสดิการเพื่อคุ้มครองและพิทักษ์สิทธิของสตรีและผู้ด้อยโอกาสอื่น ๆ ในสังคม

3) เป็นแหล่งเงินทุนเพื่อการส่งเสริม สนับสนุนการจัดกิจกรรมในการพัฒนาบทบาทสตรี การสร้างภาวะผู้นำ การพัฒนาองค์ความรู้ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งทางด้านสังคมให้แก่สตรีและองค์กรของสตรี

4) เป็นแหล่งเงินทุนเพื่อสนับสนุนโครงการอื่น ๆ ที่เป็นการแก้ไขปัญหาและพัฒนาสตรีตามที่คณะกรรมการพิจารณาเห็นสมควร

ข้อมูลทั่วไปของคณะกรรมการขับเคลื่อนกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีเทศบาลเมืองปรกฟ้า ตำบลเกาะจันทร์ อำเภอกะจันทร์ จังหวัดชลบุรี

โครงสร้างคณะกรรมการ

คณะกรรมการขับเคลื่อนกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีเทศบาลเมืองปรกฟ้า มีคำสั่งแต่งตั้ง ที่ 331/2563 ลงวันที่ 1 ตุลาคม 2563 จำนวน 9 ราย ประกอบด้วย หัวหน้าคณะกรรมการ คณะทำงานและเลขานุการ คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ และคณะทำงาน 6 ราย

คณะกรรมการขับเคลื่อนกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีเทศบาลเมืองปรกฟ้า มีบทบาทหน้าที่ดังนี้

- 1) ตรวจสอบความถูกต้องของโครงการของสมาชิกที่ยื่นขอกู้เงินยืมในเบื้องต้น
- 2) ประชาสัมพันธ์สร้างความเข้าใจกับสมาชิกและประชาชนในพื้นที่เกี่ยวกับกองทุน
- 3) ให้คำแนะนำและเป็นที่ปรึกษาของสมาชิก
- 4) ประสาน ส่งเสริม และสนับสนุนการดำเนินงานของกองทุนและสมาชิกในเขตพื้นที่ตำบล/เทศบาล
- 5) ติดตามการดำเนินงานของกองทุนและสมาชิกในพื้นที่ตำบล/เทศบาล
- 6) รายงานผลการดำเนินการ ปัญหา และอุปสรรค
- 7) ปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตามข้อบังคับ หรือตามที่ กกส. อกส.จ. อกส.อ. มอบหมาย

แนวทางการขับเคลื่อนการดำเนินงานของคณะกรรมการ

- 1) ประชุมคณะกรรมการขับเคลื่อนกองทุนฯ (3 เดือน/ครั้ง)
- 2) ประชาสัมพันธ์การรับสมัครสมาชิกกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี
- 3) อนุมัติเงินอุดหนุนและเงินทุนหมุนเวียน
- 4) ติดตามการดำเนินงานโครงการที่ได้รับเงินกู้
- 5) สนับสนุนส่งเสริมอาชีพแก่สมาชิก

- 6) นำเสนอปัญหาในที่ประชุมคณะกรรมการฯ
- 7) ส่งเสริม สนับสนุน เสริมสร้างอาชีพ และรายได้แก่สมาชิกกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี
- 8) มีการสนับสนุนกลุ่มอาชีพสมาชิกกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีในเทศบาล ให้ขึ้นทะเบียนผู้ผลิตผู้ประกอบการ OTOP
- 9) ส่งเสริมช่องทางการตลาดให้กับกลุ่มอาชีพสมาชิกกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี
- 10) ส่งเสริมสมาชิกกองทุนฯ ให้ประกอบอาชีพและดำรงตนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
- 11) การส่งเสริมให้สมาชิกประเภทองค์กรขอรับการสนับสนุนเงินอุดหนุนเพื่อพัฒนาศักยภาพสตรีและองค์กรสตรี

ระเบียบวิธีวิจัย

คณะวิจัยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยใช้กระบวนการ PAOR ตามแนวคิดของเคมมิสและแมคแทกกาท (Kemmis & Mc Taggart, 1990) โดยอาศัยการทำงานร่วมกันระหว่างกลุ่มของผู้วิจัย ผู้ร่วมวิจัย และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เป็นกระบวนการที่ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ

1. ขั้นวางแผน (Planning) ดำเนินการโดยการศึกษาแนวทางการดำเนินงานคณะทำงานขับเคลื่อนกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีเทศบาลเมืองปรกฟ้า ตำบลเกาะจันทร์ อำเภอกะเปอร์ จังหวัดชลบุรี

1) ด้านบุคคล 2) ด้านการบริหารจัดการ 3) ด้านการมีส่วนร่วม จัดเวทีเพื่อร่วมกันสำรวจ ค้นหาปัญหาความต้องการของคณะทำงานนำไปสู่การกำหนดโจทย์เพื่อสร้างเครื่องมือแก้ไขปัญหาร่วมกัน โดยการสนทนากลุ่มวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง โดยใช้เครื่องมือ SWOT Analysis ใช้ตารางจัดลำดับความสำคัญ ความจำเป็นเร่งด่วนในการพัฒนาเพื่อนำมากำหนดแนวทางการพัฒนาเครื่องมือและทดสอบ เพื่อสร้างรูปแบบ (Model)

2. ขั้นปฏิบัติ (Action) ดำเนินการโดยการจัดทำเวทีฝึกอบรมให้ความรู้ การพัฒนาบุคลิกภาพ และการพัฒนาการพูดในที่สาธารณะ เพื่อเสริมสร้างความมั่นใจ และความเป็นมืออาชีพในการเป็นวิทยากร การพูดในที่ชุมชน การจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ และการเขียนข่าวโดยใช้โปรแกรม Canva เพื่อประชาสัมพันธ์และสร้างการรับรู้ผลการดำเนินงานให้มีความน่าสนใจ กระชับ เข้าใจง่าย บรรยาย และเป็นครูพาทำ พร้อมทำกิจกรรม Workshop ฝึกปฏิบัติโดยมีแบบฝึกหัด คือ โจทย์การพูดในที่สาธารณะและการทำข่าวประชาสัมพันธ์ โดยใช้โปรแกรม Canva

3. ขั้นสังเกตการณ์ (Observation) ดำเนินการโดยการติดตามผลการเป็นวิทยากรสนับสนุนโครงการทำผ้า Eco - Print ระหว่างวันที่ 18 - 19 พฤษภาคม 2567 ณ ศาลาประชาคม อำเภอกะเปอร์ จังหวัดชลบุรี ซึ่งเป็นโครงการที่ได้รับเงินอุดหนุนจากกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีจังหวัดชลบุรี

4. ขั้นสะท้อนผล (Reflection) ดำเนินการประชุมสรุปผลการทดลองรูปแบบการพัฒนาแนวทางการดำเนินงานของคณะทำงานขับเคลื่อนกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี โดยการประชุมเชิงปฏิบัติการ

เพื่อนำเสนอผลรูปแบบ เครื่องมือที่ใช้ในขั้นตอนนี้ ได้แก่ แบบบันทึกการประชุม แบบประเมินความพึงพอใจ
สรุปผลการดำเนินงาน สรุปผลการเรียนรู้ และข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษา

ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยใช้กระบวนการ PAOR ตามแนวคิดของ
เคมมิสและแมคทาเกาท (Kemmis & Mc Taggart, 1990) โดยอาศัยการทำงานร่วมกันระหว่างกลุ่มของผู้วิจัย
ผู้ร่วมวิจัย และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เป็นกระบวนการที่ประกอบด้วยขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นวางแผน (Planning) ในขั้นตอนนี้พบว่า แนวทางการดำเนินงานคณะทำงานขับเคลื่อน
กองทุนพัฒนาบทบาทสตรีเทศบาลเมืองปรกฟ้า ตำบลเกาะจันทร์ อำเภอกะเปอร์ จังหวัดชลบุรี
มีการดำเนินงานตามกรอบแนวทางที่กองทุนพัฒนาบทบาทสตรี กรมการพัฒนาชุมชน ได้กำหนดแนวทางเอาไว้
ทุกประการ ทั้งยังสามารถบริหารจัดการทรัพยากรบุคคลภายในคณะทำงานให้สามารถร่วมกันขับเคลื่อน
การดำเนินงานกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีภายในพื้นที่เทศบาลเมืองปรกฟ้าให้เกิดเป็นรูปธรรมมีผลงานที่ชัดเจน
เช่น การบริหารจัดการหนี้เกินกำหนดชำระให้เป็นไปตามเป้าหมายที่กรมการพัฒนาชุมชนกำหนด การบริหาร
โครงการที่สมาชิกกู้ยืมเงินทุนหมุนเวียนไม่ให้เกิดความเสียหายและยังสามารถส่งเสริมอาชีพให้แก่สมาชิก
ส่งเสริมการจดทะเบียน OTOP สร้างช่องทางการตลาดแก่สมาชิก เป็นต้น

ในส่วนของการค้นหาปัญหา โดยใช้เครื่องมือ SWOT Analysis มีประเด็นดังต่อไปนี้ **ด้านจุดแข็ง**
คณะทำงานมีองค์ความรู้ มีความเข้าใจในการดำเนินงานกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี มีความสามัคคีในการทำงาน
มี Teamwork ที่ดี ให้เกียรติซึ่งกันและกัน เข้าใจในบริบทของทีมงานแต่ละคน แบ่งบทบาทหน้าที่อย่างชัดเจน
มีความเสียสละ มีการประสานงานบูรณาการร่วมกับผู้นำ ทุกภาคส่วน และภาคีเครือข่ายร่วมสนับสนุนงาน
มีการติดตามงานอย่างต่อเนื่อง **ด้านจุดอ่อน** เนื่องด้วยคณะทำงานขับเคลื่อนฯ จะครบกำหนดตามวาระในเดือน
กันยายน 2567 และด้วยภารกิจงานที่อาจจะมีย่อจำกัดในเรื่องของระเบียบการทำงาน ทำให้คณะทำงานขับเคลื่อนฯ
ชุดปัจจุบันขาดแรงจูงใจ และขวัญกำลังใจในการทำงาน อีกทั้งยังขาดการสานงานต่อของคณะทำงานชุดใหม่
ด้วยการทำงานขับเคลื่อนงานกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีนั้น ต้องอาศัยความรู้ ความเข้าใจ ทั้งในบริบทของพื้นที่
และข้อกฎหมาย ซึ่งเป็นเรื่องที่ยุ่งยากและซับซ้อน ทำให้คณะทำงานชุดใหม่ไม่เข้ามาสานงานต่อ **ด้านโอกาส**
ประกอบด้วย กองทุนพัฒนาบทบาทสตรีเป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนดอกเบี้ยต่ำสร้างโอกาสสร้างอาชีพ
สร้างรายได้แก่สมาชิกได้ มี 7 ภาคีเครือข่ายเข้มแข็ง บูรณาการร่วมกับภารกิจงานอื่น (คชานุรักษ์, OTOP)
มีงบประมาณสนับสนุนการดำเนินงานจากหน่วยงานอื่น (ท้องถิ่น, เกษตร, EEC ฯลฯ) **ด้านอุปสรรค** ข้อระเบียบ
เกี่ยวกับการดำเนินงานไม่สอดคล้องกับการทำงานในพื้นที่ กองทุนยังขาดสวัสดิการเพื่อสร้างขวัญและกำลังใจ
แก่คณะทำงานขับเคลื่อนฯ มีการกำหนดเป้าหมายการปล่อยกู้เงินทุนหมุนเวียนเกินความต้องการของพื้นที่ ทำให้
อำเภอต้องเร่งการหาสมาชิกมากู้ยืมเงินทุนหมุนเวียนเพื่อให้สอดคล้องกับตัวชี้วัด (นโยบายการจัดสรรงบประมาณ

จากจังหวัด) แนวทางหลักเกณฑ์อนุมัติของจังหวัด งบประมาณไม่เพียงพอ การปล่อยกู้เกินความต้องการของพื้นที่ นโยบายการจัดสรรงบประมาณจากจังหวัด (เงินอุดหนุน) จากการวิเคราะห์โดยใช้เครื่องมือ SWOT Analysis จำแนกปัญหาและความต้องการของคณะทำงานได้ ดังต่อไปนี้

ประเด็นแนวทางการพัฒนาการขับเคลื่อนการดำเนินงานกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีเทศบาลเมืองปรกฟ้า พบว่า คณะทำงานขับเคลื่อนกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีเทศบาลเมืองปรกฟ้าบางคนยังมีข้อจำกัดในเรื่องการความมั่นใจในการพูดในที่สาธารณะ ทักษะการเล่าเรื่อง ลำดับเหตุการณ์ให้มีความชัดเจน บุคลิกในการยืนพูดในที่สาธารณะ อีกทั้งยังขาดเทคนิคในการสื่อสารผลงานให้มีความน่าสนใจ น่าติดตาม ดังนั้นคณะผู้วิจัย ผู้ร่วมวิจัย และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จึงได้กำหนดแนวทางการพัฒนาการดำเนินงานกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีเทศบาลเมืองปรกฟ้า 2 แนวทาง ดังนี้ 1) การพัฒนาบุคลิกภาพ และการพัฒนาการพูดในที่สาธารณะ เพื่อเสริมสร้างความมั่นใจ และความเป็นมืออาชีพในการเป็นวิทยากร การพูดในที่ชุมชน 2) การจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ และการเขียนข่าวโดยใช้โปรแกรม Canva เพื่อประชาสัมพันธ์และสร้างการรับรู้ผลการดำเนินงานให้มีความน่าสนใจ กระชับ เข้าใจง่าย ด้วยการบรรยายและเป็นครูพาทำ และมีการจัดให้ทำ Workshop ฝึกปฏิบัติโดยมีแบบฝึกหัด คือ โจทย์การพูดในที่สาธารณะและการทำข่าวประชาสัมพันธ์โดยใช้โปรแกรม Canva

2. ขั้นปฏิบัติ (Action) ดำเนินการโดยการจัดการความรู้ด้านการพัฒนาบุคลิกภาพและการพัฒนาการพูดในที่สาธารณะ และการจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ และการเขียนข่าวโดยใช้โปรแกรม Canva ผ่านการจัดเวทีชุมชนนักปฏิบัติ (Community of Practice) ด้วยกระบวนการจัดการความรู้ สร้างองค์ความรู้ตามแนวคิดและหลักการ การเรียนรู้เกิดได้ทุกแห่ง ทุกสถานที่ โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านการสนทนาพูดคุยผ่านประสบการณ์ของผู้ปฏิบัติจริง เพื่อสร้างเป็นรูปแบบการพัฒนากลุ่มเป้าหมาย ทั้งนี้ ด้วยข้อจำกัดทางงบประมาณและระยะเวลา ทีมวิจัยจึงได้เสนอวิทยากรจากศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนชลบุรี ผู้มีประสบการณ์ในการฝึกอบรมในรายวิชาการพัฒนาบุคลิกภาพ และการพัฒนาการพูดในที่สาธารณะ และการจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ และการเขียนข่าวโดยใช้โปรแกรม Canva

กิจกรรมการพัฒนาบุคลิกภาพ และการพัฒนาการพูดในที่สาธารณะเพื่อเสริมสร้างความมั่นใจ และความเป็นมืออาชีพในการเป็นวิทยากร การพูดในที่ชุมชน ภายใต้เวลาและงบประมาณที่จำกัด จึงดำเนินการภายในระยะเวลา 2 ชั่วโมง มีเนื้อหาประกอบด้วย การแนะนำทรีน การละลายพฤติกรรม จำนวน 1 ชั่วโมง การเรียนรู้ภาคทฤษฎี จำนวน 1 ชั่วโมง และการฝึกปฏิบัติ โดยกำหนดหัวข้อและสถานการณ์การพูดในที่สาธารณะให้กลุ่มเป้าหมาย จำนวน 1 ชั่วโมง

กิจกรรมการจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์และการเขียนข่าวเพื่อประชาสัมพันธ์และสร้างการรับรู้ผลการดำเนินงานให้มีความน่าสนใจ กระชับ เข้าใจง่าย ภายใต้เวลาและงบประมาณที่จำกัด จึงดำเนินการภายในระยะเวลา 2 ชั่วโมง มีเนื้อหาประกอบด้วย การแนะนำทรีนและการเรียนรู้ภาคทฤษฎี จำนวน 1 ชั่วโมง และการฝึกปฏิบัติโดยการให้กลุ่มเป้าหมายทดลองใช้โปรแกรม Canva เขียนสรุปข่าว การดำเนินงานของ

คณะกรรมการขับเคลื่อนกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีเทศบาลเมืองปรกฟ้า โดยให้ใช้ Template เดียวกันทั้งหมด จำนวน 1 ชั่วโมง โดยมีช่วงการสรุปกิจกรรมทั้ง 2 กิจกรรม และให้กลุ่มเป้าหมายซักถามในช่วงท้าย

3. ขั้นตอนการสังเกต (Observation) ดำเนินการโดยการทดลองติดตามผลการเป็นวิทยากรของ คณะทำงานขับเคลื่อนกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีเทศบาลเมืองปรกฟ้า ที่ได้รับการพัฒนาศักยภาพผ่านทั้งสอง กิจกรรมในขั้นตอนปฏิบัติ (Action) แล้ว สนับสนุนโครงการทำผ้า Eco - Print ระหว่างวันที่ 18 - 19 พฤษภาคม 2567 ณ ศาลาประชาคมที่ว่าการอำเภอเกาะจันทร์ จังหวัดชลบุรี ซึ่งเป็นโครงการที่ได้รับเงินอุดหนุนจากกองทุน พัฒนาบทบาทสตรีจังหวัดชลบุรี เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบบันทึกการสังเกต การให้คะแนนการเป็นวิทยากร ตามแบบฟอร์มที่ผู้วิจัยกำหนด เพื่อกำหนดรูปแบบการพัฒนาการขับเคลื่อนการดำเนินงานกองทุนพัฒนา บทบาทสตรี ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยพบว่า อีกหนึ่งปัจจัยที่สำคัญสำหรับการพูดในที่สาธารณะ คือ ระยะเวลา ในการฝึกฝนและประสบการณ์ในการพูดในที่สาธารณะ เนื่องด้วยคณะกรรมการขับเคลื่อนกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี บางคนแม้จะสามารถผ่านการ Workshop หลังเรียนรู้การพัฒนาบุคลิกภาพ และการพัฒนาการพูดในที่สาธารณะ เรียบร้อยแล้ว แต่เมื่อต้องเป็นวิทยากร ณ สถานการณ์จริงก็ยังคงมีความประหม่าและลืมหืมพูดของตนในบางครั้ง เช่นเดียวกันกับการจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ และการเขียนข่าวโดยใช้โปรแกรม Canva คณะทำงานขับเคลื่อนฯ ยังคงต้องใช้เวลาฝึกฝนในการใช้โปรแกรมให้คล่อง เพราะถึงแม้จะเป็นโปรแกรมสำเร็จรูปแต่การใช้โปรแกรม ในมือถือนั้นยังมีข้อจำกัดเรื่องของขนาดของวัตถุ ซึ่งประเด็นนี้อาจแก้ไขได้ด้วยการใช้โปรแกรม Canva ในคอมพิวเตอร์

4. ขั้นสะท้อนผล (Reflection) ดำเนินการประชุมสรุปผลการทดลองรูปแบบการพัฒนา แนวทางการดำเนินงานของคณะกรรมการขับเคลื่อนกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี โดยการประชุมเชิงปฏิบัติการ เพื่อนำเสนอผลรูปแบบ เครื่องมือที่ใช้ในขั้นตอนนี้ได้แก่ แบบบันทึกการประชุม สรุปผลการดำเนินงาน สรุปผล การเรียนรู้ และข้อเสนอแนะ เพื่อนำผลการประเมินไปปรับปรุงรูปแบบการพัฒนาแนวทางการดำเนินงานของ คณะทำงานขับเคลื่อนกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีให้มีความสมบูรณ์ต่อไป ขั้นตอนนี้ผู้วิจัยพบว่า คณะทำงาน ขับเคลื่อนกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีเทศบาลเมืองปรกฟ้ามีความมั่นใจในการพูดในที่สาธารณะมากขึ้น และสามารถจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ผลการดำเนินงานด้วยโปรแกรม Canva ออกมาได้ดี อย่างไรก็ตามควรมี การต่อยอดการพัฒนาในเรื่องของการเขียนข่าวสรุปความและการจัดการองค์ความรู้เพิ่มเติม เพื่อให้การทำสื่อ ประชาสัมพันธ์นั้นมีความกระชับและน่าสนใจยิ่งขึ้น

การอภิปรายผล

1. การดำเนินงานของคณะกรรมการขับเคลื่อนกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีเทศบาลเมืองปรกฟ้า ตำบลเกาะจันทร์ อำเภอเกาะจันทร์ จังหวัดชลบุรี

การดำเนินงานคณะทำงานขับเคลื่อนกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีเทศบาลเมืองปรกฟ้า ตำบลเกาะจันทร์ อำเภอกะฉัง จังหวัดชลบุรี มีการดำเนินงานตามกรอบแนวทางที่กองทุนพัฒนาบทบาทสตรี กรมการพัฒนาชุมชนได้กำหนดแนวทางเอาไว้ทุกประการ ทั้งยังสามารถบริหารจัดการทรัพยากรบุคคลภายใน คณะทำงานให้สามารถร่วมกันขับเคลื่อนการดำเนินงานกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีภายในพื้นที่เทศบาล เมืองปรกฟ้าให้เกิดเป็นรูปธรรมมีผลงานที่ชัดเจน เช่น การบริหารจัดการหนี้เกินกำหนดชำระให้เป็นไปตาม เป้าหมายที่กรมการพัฒนาชุมชนกำหนด การบริหารโครงการที่สมาชิกกู้ยืมเงินทุนหมุนเวียนไม่ให้เกิดความเสียหาย และยังสามารถส่งเสริมอาชีพให้แก่สมาชิก ส่งเสริมการจดทะเบียน OTOP สร้างช่องทางการตลาดแก่สมาชิก เป็นต้น อย่างไรก็ตามเมื่อคณะผู้วิจัย ผู้ร่วมวิจัย และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้จัดเวทีเพื่อร่วมกันสำรวจ ค้นหาปัญหา ความต้องการของคณะทำงานนำไปสู่การกำหนดโจทย์เพื่อสร้างเครื่องมือแก้ไขปัญหาร่วมกัน โดยการสนทนากลุ่ม วิเคราะห์จุดอ่อนจุดแข็งโดยใช้เครื่องมือ SWOT Analysis ใช้ตารางจัดลำดับความสำคัญ ความจำเป็นเร่งด่วน ในการพัฒนาเพื่อนำมากำหนดแนวทางการพัฒนาเครื่องมือและทดสอบ เพื่อสร้างรูปแบบ (Model) แนวทาง การพัฒนาการขับเคลื่อนการดำเนินงานกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีเทศบาลเมืองปรกฟ้า พบว่า คณะทำงาน ขับเคลื่อนกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีเทศบาลเมืองปรกฟ้า บางคนยังมีข้อจำกัดในเรื่องความมั่นใจในการพูด ในที่สาธารณะ ทักษะการเล่าเรื่อง ลำดับเหตุการณ์ให้มีความชัดเจน บุคลิกในการยืนพูดในที่สาธารณะ อีกทั้งยังขาดเทคนิคในการสื่อสารผลงานให้มีความน่าสนใจ น่าติดตาม จึงได้วางแนวทางการพัฒนาการดำเนินงาน กองทุนพัฒนาบทบาทสตรีเทศบาลเมืองปรกฟ้า 2 แนวทาง ดังนี้ 1) การพัฒนาบุคลิกภาพ และการพัฒนาการพูด ในที่สาธารณะเพื่อเสริมสร้างความมั่นใจ และความเป็นมืออาชีพในการเป็นวิทยากร การพูดในที่ชุมชน 2) การจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ และการเขียนข่าวโดยใช้โปรแกรม Canva เพื่อประชาสัมพันธ์และสร้างการรับรู้ ผลการดำเนินงานให้มีความน่าสนใจ กระชับ เข้าใจง่าย ด้วยการบรรยายและเป็นครูพาทำ และมีการจัดให้ทำ Workshop ฝึกปฏิบัติโดยมีแบบฝึกหัด คือ โจทย์การพูดในที่สาธารณะและการทำข่าวประชาสัมพันธ์โดยใช้โปรแกรม Canva

2. รูปแบบที่เหมาะสมต่อการพัฒนาการดำเนินงานของคณะทำงานขับเคลื่อนกองทุนพัฒนา บทบาทสตรีเทศบาลเมืองปรกฟ้า ตำบลเกาะจันทร์ อำเภอกะฉัง

คณะผู้วิจัย ผู้ร่วมวิจัย และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ร่วมกำหนดแนวทางการพัฒนาการขับเคลื่อน การดำเนินงานกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีเทศบาลเมืองปรกฟ้า โดยพิจารณาจากความต้องการการพัฒนาตนเอง ของคณะทำงานขับเคลื่อนกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีเทศบาลเมืองปรกฟ้า กำหนดได้ 2 แนวทาง ดังนี้ 1) การพัฒนาบุคลิกภาพและการพัฒนาการพูดในที่สาธารณะ เพื่อเสริมสร้างความมั่นใจ และความเป็นมืออาชีพ ในการเป็นวิทยากรการพูดในที่ชุมชน 2) การจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ และการเขียนข่าวโดยใช้โปรแกรม Canva เพื่อประชาสัมพันธ์และสร้างการรับรู้ผลการดำเนินงานให้มีความน่าสนใจ กระชับ เข้าใจง่าย ด้วยการบรรยาย และเป็นครูพาทำ และมีการจัดให้ทำ Workshop ฝึกปฏิบัติโดยมีแบบฝึกหัด คือ โจทย์การพูดในที่สาธารณะ และการทำข่าวประชาสัมพันธ์โดยใช้โปรแกรม Canva

กิจกรรมการพัฒนาบุคลากร และการพัฒนาการพูดในที่สาธารณะเพื่อเสริมสร้างความมั่นใจ และความเป็นมืออาชีพในการเป็นวิทยากร การพูดในที่ชุมชน เป็นเวทีสำหรับฝึกฝนแก่คณะทำงานที่ยังขาด ความมั่นใจให้มีพื้นที่ได้แสดงออก ซึ่งคณะทำงานทุกท่านสามารถนำเสนอการพูดในที่สาธารณะออกมาได้ดี ตรงประเด็น มีความมั่นใจ และมีน้ำเสียงที่เหมาะสมกับสถานการณ์ตามที่ได้รับมอบหมาย อย่างไรก็ตามภายใต้เวลา และงบประมาณที่จำกัด จึงดำเนินการภายในระยะเวลา 3 ชั่วโมง มีเนื้อหาประกอบไปด้วย การแนะนำทฤษฎี การละลายพฤติกรรม จำนวน 1 ชั่วโมง การเรียนรู้ภาคทฤษฎี จำนวน 1 ชั่วโมง และการฝึกปฏิบัติ โดยกำหนด หัวข้อและสถานการณ์การพูดในที่สาธารณะให้กลุ่มเป้าหมาย จำนวน 1 ชั่วโมง

กิจกรรมการจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ และการเขียนข่าวโดยใช้โปรแกรม Canva เพื่อประชาสัมพันธ์ และสร้างการรับรู้ผลการดำเนินงานให้มีความน่าสนใจ กระชับ เข้าใจง่าย ภายใต้เวลาและงบประมาณที่จำกัด จึงดำเนินการภายในระยะเวลา 3 ชั่วโมง มีเนื้อหาประกอบไปด้วย การแนะนำทฤษฎีและการเรียนรู้ภาคทฤษฎี จำนวน 2 ชั่วโมง และการฝึกปฏิบัติโดยการให้กลุ่มเป้าหมายทดลองใช้โปรแกรม Canva เขียนสรุปข่าว การดำเนินงานของคณะทำงานขับเคลื่อนกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีเทศบาลเมืองปรกฟ้า โดยให้ใช้ Template เดียวกันทั้งหมด จำนวน 1 ชั่วโมง โดยมีช่วงการสรุปกิจกรรมทั้ง 2 กิจกรรม และให้กลุ่มเป้าหมายซักถามในช่วงท้าย

จากการทดสอบรูปแบบที่เหมาะสมต่อการพัฒนาการดำเนินงานของคณะทำงานขับเคลื่อน กองทุนพัฒนาบทบาทสตรีเทศบาลเมืองปรกฟ้า ตำบลเกาะจันทร์ อำเภอเกาะจันทร์ คณะผู้วิจัยพบว่าอีกหนึ่งปัจจัย ที่สำคัญสำหรับการพูดในที่สาธารณะ คือ ระยะเวลาในการฝึกฝนและประสบการณ์ในการพูดในที่สาธารณะ เนื่องด้วยคณะทำงานขับเคลื่อนกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีบางคนแม้จะสามารถผ่านการทำกิจกรรม Workshop หลังเรียนรู้การพัฒนาบุคลากรและการพัฒนาการพูดในที่สาธารณะเรียบร้อยแล้ว แต่เมื่อต้องเป็นวิทยากร ณ สถานการณ์จริงก็ยังคงมีความประหม่าและลืมหื้มของตนในบางครั้ง แตกต่างจากตอนทำกิจกรรม Workshop ซึ่งมีบรรยากาศอยู่ในห้องประชุมและมีแต่คนคุ้นเคย เช่นเดียวกันกับการจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ และการเขียนข่าวโดยใช้โปรแกรม Canva คณะทำงานขับเคลื่อนฯ ยังคงต้องใช้เวลาฝึกฝนในการใช้โปรแกรมให้คล่อง เพราะถึงแม้จะเป็นโปรแกรมสำเร็จรูป แต่การใช้โปรแกรมในมือถือยังคงมีข้อจำกัดเรื่องขนาดของวัตถุ ซึ่งประเด็นนี้อาจแก้ไขได้ด้วยการใช้โปรแกรม Canva ในคอมพิวเตอร์ซึ่งมีขนาดใหญ่และสามารถมองเห็น ได้ง่ายขึ้น โดยคณะทำงานขับเคลื่อนฯ อาจจะมอบหมายให้คณะทำงานผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการใช้ คอมพิวเตอร์ รับหน้าที่เป็นผู้ทำข่าวประชาสัมพันธ์ของคณะทำงานเพื่อความคล่องตัวในการทำงาน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ควรมีการสนับสนุนงบประมาณเพื่อพัฒนาศักยภาพของคณะกรรมการขับเคลื่อนกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีในทุกระดับ

1.2 เจ้าหน้าที่ควรมีการตรวจประเมินคณะกรรมการขับเคลื่อนกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีเพื่อซักซ้อมและทบทวนแนวทางการดำเนินงาน พร้อมชี้แจงการดำเนินงานในแต่ละปีเพื่อสร้างการรับรู้ร่วมกัน

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

2.1 ควรมีการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

2.2 จัดเวทีทบทวนองค์ความรู้เพื่อขยายผลไปยังอาสาสมัครผู้ประสานงานกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีหมู่บ้าน เพื่อให้เกิดความสนใจในการร่วมกันดำเนินงานกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี และเป็นการเตรียมความพร้อมในการเป็นคณะกรรมการขับเคลื่อนกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีในอนาคต

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการพัฒนาการดำเนินงานของคณะกรรมการขับเคลื่อนกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีในระดับตำบล/เทศบาล และระดับจังหวัด

เอกสารอ้างอิง

- โกวิทย์ พวงงาม. (2553). *การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น*. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ธงชัย สันติวงษ์. (2543). *องค์การและการบริหาร* (พิมพ์ครั้งที่ 11). ไทยวัฒนาพานิชย์.
- ภิรวัฒน์ นนทะโชติ. (2560). *การพัฒนารูปแบบการดำเนินงานเพื่อการขับเคลื่อนกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี ระดับตำบลที่เอื้อต่อสตรีกลุ่มชาติพันธุ์ ในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย*. คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์.
- เยาวามาลย์ จ้อยจุฬี. (2542). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นต่อการจัดการมูลฝอย: ศึกษาเฉพาะกรณีเทศบาลตำบลแหลมฉบัง จังหวัดชลบุรี* (วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานโยบาย และการวางแผนสังคม คณะศิลปศาสตร์). มหาวิทยาลัยเกริก.
- วงค์นภา นามวงศ์ และ ศิวัช ศรีโศภางกุล. (2562). *การศึกษาความสำเร็จในการดำเนินงานของกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี กรณีศึกษาอำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น*. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์*.
- วรารุณี องค์กร และ ชาญชัย จิวจินดา. (2563). *ผลสำเร็จของกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี: กรณีศึกษาอำเภอขามเฒ่าบุรี จังหวัดกำแพงเพชร*. *วารสารนวัตกรรมการบริหารและการจัดการ*, 8(2), 23 - 32.
- สำนักงานกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี กรมการพัฒนาชุมชน. (2559). *ข้อบังคับคณะกรรมการบริหารกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีว่าด้วยการบริหารกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี พ.ศ. 2559*. กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย.
- สำนักงานกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี กรมการพัฒนาชุมชน. (2559). *หลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไข เกี่ยวกับการใช้จ่ายเงินประเภทเงินทุนหมุนเวียนและประเภทเงินอุดหนุนของกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี พ.ศ. 2559*. กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย.
- อดิพันธ์ บัวภักดี. (2552). *รายงานพิเศษผลงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว*. *จุลสารการท่องเที่ยว*.

**การประเมินความเหมาะสมในการประยุกต์ใช้รูปแบบระบบเศรษฐกิจแบบองค์รวม
ในการพัฒนาพื้นที่นำร่องต้นแบบตำบลทุ่งลูกนก
อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม**

กฤตวิทย์ ละอองศิริวงศ์¹

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษารูปแบบระบบเศรษฐกิจแบบองค์รวมในการพัฒนาพื้นที่นำร่องต้นแบบตำบลทุ่งลูกนก และ 2) ประเมินผลรูปแบบระบบเศรษฐกิจแบบองค์รวมในการพัฒนาพื้นที่นำร่องต้นแบบ ตำบลทุ่งลูกนก อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ สำหรับผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วย ผู้นำชุมชนและผู้แทนที่เกี่ยวข้อง จำนวน 20 คน โดยคัดเลือกแบบเจาะจงและการอ้างอิงด้วยบุคคลและผู้เชี่ยวชาญ

ผลจากการวิจัยพบว่า 1) ตำบลทุ่งลูกนก มีอาชีพเลี้ยงโคนมและทำการเกษตรเป็นหลัก และพบปัญหาสำคัญ คือ ต้นทุนค่าอาหารและค่าปุ๋ยสูงขึ้น และยังขาดระบบหมุนเวียนทรัพยากรในพื้นที่ โดยองค์ความรู้ที่สำคัญจากการลงมือปฏิบัติในช่วงที่ผ่านมา คือ การแปรรูปของดี ได้แก่ น้ำตาลอ้อย และแปรรูปของเสีย ได้แก่ ปุ๋ยหมักจากมูลโคนม รวมถึงมีการทดลองในแปลงตัวอย่างและส่งเสริมพัฒนาผลิตภัณฑ์ และ 2) ประชาชนมองว่าแนวคิดโมเดลเศรษฐกิจใหม่ ง่ายต่อการนำไปใช้ และสร้างรูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่เป็นประโยชน์ในอนาคต โดยมีข้อเสนอแนะที่สำคัญ คือ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ควรให้ความสำคัญ บรรจุเป็นโครงการ/กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความยั่งยืน อาทิ การพัฒนาผลผลิตทางด้านเกษตรปลอดภัย การแปรรูปวัตถุดิบชุมชน ตลอดจนการสนับสนุนช่องทางการตลาดและมาตรฐานผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่อง

คำสำคัญ: โมเดลเศรษฐกิจใหม่ BCG / พื้นที่นำร่องต้นแบบ / ตำบลทุ่งลูกนก

¹ นักศึกษาปริญญาตรี,วิทยาลัยการเมืองและการปกครอง มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.

The Appropriate Evaluation for Applying the Integrated Economy System Prototype for Improving in Pilot Area of Thung Luk Nok Sub-district, Kamphaeng Saen District, Nakhon Pathom Province

Krittawit Laongsiriwong¹

Abstract

The objectives of this research were 1) to study the integrated economy system prototype for improving in pilot area of Thung Luk Nok Subdistrict, and 2) to evaluate the integrated economy system prototype for improving in pilot area of Thung Luk Nok Subdistrict, Kamphaeng Saen District, Nakhon Pathom Province. This study was using a qualitative method, the target group (key informants) including community leaders and representative total of 20 people were selected by purposive sampling and snowball sampling.

The results led to findings as follows: 1) Thung Luk Nok Sub-district has a major occupation in milk cow raising and farming. The main problems are higher food and fertilizer costs, as well as lack of local resource circulation systems. The previous knowledge from practice was a transformation process of good material, sugar cane; and waste material, cow milk fertilizer, including the plantation testing in the area, and product development, and 2) local public opinion found that the BCG economic model is easy to apply and create area development prototype which is beneficial for future growth. The important suggestion is that the local organizations and related authorities should focus on expanding the results of projects/activities related to promoting sustainability, such as developing good agriculture practices products and processing community raw materials, as well as continuous supporting the market channels and product standardization.

Keywords: BCG Economic Model / Pilot Area / Thung Luk Nok Sub-district

¹ Bachelor's degree student, College of Politics and Government Suan Sunandha Rajabhat University

บทนำ (Introduction)

ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ.2561-2580) มีวิสัยทัศน์คือ “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” การแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคมเป็นประเด็นที่มีความสำคัญ เนื่องจากส่งผลกระทบต่อพัฒนาประเทศทั้งเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ประเทศไทยจึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม โดยส่งเสริมและพัฒนาให้ประเทศไทยเป็นเจ้าของสินค้าและบริการมูลค่าสูง ที่ยกระดับมูลค่าในห่วงโซ่การผลิตสินค้าและบริการ นำเทคโนโลยีนวัตกรรมดิจิทัลสมัยใหม่มาพัฒนาต่อยอด และสร้างการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนกระจายรายได้ โอกาส และความมั่งคั่งแบบทั่วถึง (Inclusive Growth) ด้วยการใช้โมเดลเศรษฐกิจใหม่ที่เรียกว่า “BCG Model” เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนประเทศไทยอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งมีความสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) และสอดคล้องกับหลักการของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (SEP) ซึ่งเป็นหลักสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทย ซึ่งโมเดล BCG อาจเรียกได้ว่าเป็นระบบเศรษฐกิจแบบองค์รวมที่เป็นการผสมผสานของการพัฒนาเศรษฐกิจชีวภาพ (Bio) เศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular) และเศรษฐกิจสีเขียว (Green) ที่จะต้องนำมาสู่การปฏิบัติให้เกิดขึ้นจริง เพื่อเตรียมความพร้อมปรับตัวต่อความท้าทายของโลก โดยในช่วงที่ผ่านมา กระทรวงมหาดไทย ในฐานะที่เป็นหน่วยงาน “บำบัดทุกข์ บำรุงสุข” ให้กับพี่น้องประชาชน ได้มีการศึกษาวิจัยที่มีการสร้างรูปแบบของการขับเคลื่อนกิจกรรมเพื่อจัดความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนในพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งดำเนินการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น โดยสถาบันการพัฒนาชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย เมื่อปี พ.ศ. 2566 ในพื้นที่ตำบลทุ่งลูกนก อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม เป็นหนึ่งในอำเภอที่มีพื้นที่ในเขตปริมณฑลที่มีลักษณะแบบกึ่งชุมชนเมือง ซึ่งให้ความสำคัญในการขับเคลื่อนงานเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนและสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนในพื้นที่ ประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพด้านการทำเกษตรและปศุสัตว์ รวมถึงเป็นแหล่งเลี้ยงโคนมใหญ่แห่งหนึ่งในประเทศ นอกจากนี้ ในพื้นที่ยังมีแปลงพื้นที่ต้นแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตระดับครัวเรือน (HLM) และกลุ่มองค์กร อาทิ สหกรณ์โคนม กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กองทุนพัฒนาบทบาทสตรี เป็นต้น ตลอดจนภาคีเครือข่ายร่วมขับเคลื่อนงานในพื้นที่ อย่างไรก็ตาม เกษตรกรที่เลี้ยงโคนมส่วนใหญ่ มีการผลิตน้ำนมดิบส่งให้แก่หลายสหกรณ์ทั้งในและนอกพื้นที่เท่านั้น จึงยังไม่มีผลิตภัณฑ์ที่มีความเป็นอัตลักษณ์ที่จะบ่งบอกได้ว่าเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนของพื้นที่เอง อีกทั้งยังไม่มีรูปแบบที่ชัดเจนในการบริหารจัดการในระบบเศรษฐกิจหมุนเวียนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในพื้นที่ เช่น การบริหารจัดการของเสียจากโคนม เพื่อการใช้ประโยชน์ เช่น มูลโค น้ำทิ้ง เป็นต้น (สถาบันการพัฒนาชุมชน, 2566)

จากความเป็นมาของปัญหาและความสำคัญดังกล่าว หากมีการศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบระบบเศรษฐกิจแบบองค์รวมที่มีการนำแนวคิดโมเดลเศรษฐกิจใหม่ที่ครอบคลุมมิติของการพัฒนาที่ยั่งยืนที่สอดคล้องตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มาประเมินความเหมาะสมในการนำไปขับเคลื่อนรูปแบบการดำเนินงานเชิงพื้นที่ จะส่งผลให้สามารถนำผลจากการศึกษาไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ หรือใช้เป็นรูปแบบหลักในการขยายผลดำเนินงานในพื้นที่อื่น ๆ ที่มีลักษณะบริบทคล้ายคลึงกัน ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างสรณ์นวัตกรรมการปฏิบัติงานในพื้นที่เพื่อสร้างความเข้มแข็งชุมชน อันจะนำมาซึ่งความยั่งยืนของประเทศในภาพรวมต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบระบบเศรษฐกิจแบบองค์รวมในการพัฒนาพื้นที่นำร่องต้นแบบ ตำบลทุ่งลูกนก อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม
2. เพื่อประเมินผลรูปแบบระบบเศรษฐกิจแบบองค์รวมในการพัฒนาพื้นที่นำร่องต้นแบบ ตำบลทุ่งลูกนก อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม

นิยามศัพท์ปฏิบัติการ

รูปแบบระบบเศรษฐกิจแบบองค์รวม หมายถึง รูปแบบของเศรษฐกิจที่นำแนวคิดโมเดลเศรษฐกิจใหม่ BCG Model มาเป็นแนวทางในขับเคลื่อนการดำเนินงาน ซึ่งเป็นการผสมผสานของการพัฒนาเศรษฐกิจชีวภาพ (Bio) เศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular) และเศรษฐกิจสีเขียว (Green) ซึ่งเป็นกระบวนการเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนให้เกิดเป็นรูปแบบ กระบวนการ ผลผลิต ผลลัพธ์ หรือนวัตกรรมของชุมชนในพื้นที่ตำบลทุ่งลูกนกอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม

พื้นที่นำร่องต้นแบบ หมายถึง พื้นที่ซึ่งเป็นเป้าหมายในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ซึ่งพิจารณาจากพื้นที่ที่เคยได้รับการคัดเลือกให้เข้าร่วมโครงการอำเภอนำร่อง “บำบัดทุกข์ บำรุงสุข” แบบบูรณาการ และสร้างนักขับเคลื่อนยุทธศาสตร์นำการเปลี่ยนแปลง กระทรวงมหาดไทยในปี 2565 โดยในที่นี้หมายถึง พื้นที่ตำบลทุ่งลูกนก อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม

เครือข่ายการวิจัย หมายถึง นักวิจัยชุมชน อาทิจ ผู้นำชุมชน ผู้แทนจากภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง และประชาชนทั่วไปในพื้นที่และพื้นที่ใกล้เคียงอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม เป็นต้น

อาสาสมัครผู้รับการวิจัย หมายถึง ผู้ที่ปฏิบัติงาน ผู้ที่อาศัยอยู่ หรือผู้นำหรือประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีความเกี่ยวข้องทั้งทางตรงหรือทางอ้อม ในพื้นที่ตำบลทุ่งลูกนกอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม

การทบทวนวรรณกรรม (Literature Review)

1. แนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจแบบองค์รวม (BCG Model) ถิรพร สิงห์ลอ (2565) ได้กล่าวถึง BCG ย่อมาจาก Bio-Circular-Green Economy หรือการผสมผสานของการพัฒนาเศรษฐกิจชีวภาพ (Bio) เศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular) และเศรษฐกิจสีเขียว (Green) เพื่อเตรียมความพร้อมปรับตัวต่อความท้าทายของโลก อาทิ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ พลังงาน และอาหาร ที่เชื่อมโยงและส่งผลกระทบต่อกัน และเพื่อปรับให้ระบบเศรษฐกิจมีความสมดุลและความยั่งยืนมากขึ้น 1) เศรษฐกิจชีวภาพ (Bioeconomy) หรือเศรษฐกิจฐานชีวภาพ (Biobased economy) มาจากฐานคิดของการใช้ประโยชน์จากความเข้มแข็งของการมีทรัพยากรชีวภาพ 2) เศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular economy) เข้ามาช่วยไขว่คว้าหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากร มลพิษและของเสีย 3) เศรษฐกิจสีเขียว (Green economy) เน้นใจความของการพัฒนาเศรษฐกิจควบคู่ไปกับการพัฒนาสังคมและรักษาสีเขียวอย่างสมดุล

2. แนวคิดเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) โดยกรมการพัฒนาชุมชน (2548) มุ่งเน้นการสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาการอนุรักษ์การฟื้นฟูระบบนิเวศ การพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาและการ

อนุรักษ์ทางสังคมและวัฒนธรรม และการพัฒนาทางการเมือง การพัฒนาทุกด้านมีความสัมพันธ์และเกี่ยวเนื่องกัน ซึ่งการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้น ต้องอาศัยกลไกสำคัญ คือ การมีส่วนร่วมของประชาชน จึงเป็นการสร้างความเป็นเจ้าของในกิจกรรมการพัฒนาร่วมกัน ทั้งปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ปัจจัยด้านสังคม และปัจจัยด้านการมีส่วนร่วม ตามที่องค์การสหประชาชาติกำหนดเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้ง 17 เป้าหมาย เพื่อขับเคลื่อนไปสู่ทิศทางที่พึงประสงค์อย่างเป็นรูปธรรมอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่การยุติความยากจนการบรรลุความมั่นคงทางอาหาร การรักษาชีวิตที่มีสุขภาพดี การเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพ การจัดหาและการเข้าถึงน้ำและพลังงาน การลดความเหลื่อมล้ำ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และการส่งเสริมการจ้างงานและงานที่มีคุณค่าสำหรับทุกคน

3. แนวคิดการพัฒนาเชิงพื้นที่ ศักดา อารุณี (2564) ได้กล่าวถึงการพัฒนาเชิงพื้นที่ ซึ่งเป็นกระบวนการคิดลำดับที่ควรจะเป็นตั้งแต่นิยามการพัฒนา จนถึงเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาเชิงพื้นที่ และได้สร้างสมการการพัฒนาเชิงพื้นที่ เพื่อคืนความสมดุลให้กลับมา หากการพัฒนาคืนสู่ความสมดุล (Rebalancing Capacity) ใน 4 มิติ ได้แก่ ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ความสมบูรณ์ทางสิ่งแวดล้อม ความมั่นคงทางสังคม และภูมิปัญญาของมนุษย์ การพัฒนาเชิงพื้นที่ที่เน้นหรือให้ความสำคัญเพียงประเด็นใดประเด็นหนึ่ง หรือมิติใดมิติหนึ่งมากเกินไป การขาดความสมดุลและผลกระทบในทางลบจะเกิดขึ้นตามมา ซึ่งเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาคืนสู่ความสมดุลที่สำคัญ คือ การสร้างความคิด (Mindset) การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable)

4. แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายความร่วมมือ กุลทัต หงส์ขยางกูร และปรัชญานันท์ เทียงจรรยา (2565) ได้ให้ความหมายของเครือข่าย คือ การเชื่อมโยงของคน กลุ่มของคน หรือกลุ่มองค์กรที่สมัครใจที่จะแลกเปลี่ยนหรือทำกิจกรรมร่วมกัน ภายใต้เป้าหมายและวิธีการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ ได้แก่ แบบปัจเจก (Individual) เป็นสมาชิกที่เป็นตัวบุคคลไม่มีกลุ่มหรือองค์กรใด ๆ รองรับ บุคคลอาจมีศักยภาพ และความสัมพันธ์ที่กว้างขวางแตกต่างกัน แบบจุดประสานหรือองค์กรประสาน (Node) เป็นสมาชิกที่เป็นกลุ่มองค์กรหรือสถาบันที่มีศักยภาพในการจัดการประสานเชื่อมโยงกับบุคคล กลุ่มหรือองค์กรอื่น ๆ หรือแบบเครือข่าย (Network) เป็นสมาชิกที่มีเครือข่ายย่อย ๆ อยู่ข้างหลังและพร้อมที่จะเข้าร่วมกิจกรรมสาธารณะต่าง ๆ ตามจังหวะ โอกาสและประเด็นที่สนใจ

5. แนวคิดการบริหารงานเชิงคุณภาพ (PDCA) เดมมิง (Deming, 2004) กล่าวถึง การบริหารงานด้วยวงจรคุณภาพ (PDCA) ว่าเป็นกิจกรรมที่จะนำไปสู่การปรับปรุงงานและการควบคุมอย่างเป็นระบบอันประกอบด้วย การวางแผน (Plan) การนำไปปฏิบัติ (Do) การตรวจสอบ (Check) และการปรับปรุงแก้ไข (Act) กล่าวคือ จะเริ่มจากการวางแผน การนำแผนที่วางไว้มาปฏิบัติ การตรวจสอบผลลัพธ์ที่ได้ และหากไม่ได้ผลลัพธ์ตามที่คาดหวังไว้ จะต้องทำการทบทวนแผนการโดยเริ่มต้นใหม่อีกครั้งหนึ่ง และทำตามวงจรคุณภาพซ้ำอีก จะทำให้เกิดการปรับปรุงงานและทำให้ระดับผลลัพธ์สูงขึ้นเรื่อย ๆ เป็นการสร้างคุณภาพที่น่าเชื่อถือ

6. บริบทพื้นที่ตำบลทุ่งลูกนก อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งลูกนก (2566) พื้นที่ตำบลทุ่งลูกนก อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม จัดตั้งขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2493 เป็นส่วนหนึ่งของอำเภอกำแพงแสน สภาพเป็นทุ่งกว้างมีป่าไม้ล้อมรอบ มีสัตว์ป่าอาศัยอยู่มาก พื้นที่เป็นที่ราบลุ่มเหมาะสำหรับการเพาะปลูก พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ดอนและที่ราบลุ่ม เหมาะแก่การเพาะปลูก และเลี้ยงสัตว์

ซึ่งตามบริบทของพื้นที่เป็นพื้นที่หนึ่งที่มีระบบเศรษฐกิจแบบองค์รวม ตามแนวคิดโมเดลเศรษฐกิจใหม่ (BCG Model) ที่มีมิติการพัฒนาในทุกประเด็นที่เกี่ยวข้อง และมีความเหมาะสมแต่ยังคงพบปัญหาในพื้นที่หลายประการ อาทิ ปัญหามลพิษ ขาดการมีส่วนร่วม ประสพภัยทางธรรมชาติ รวมถึงการลงทุนจากภาครัฐไม่สามารถกระตุ้นการลงทุนในพื้นที่ได้เท่าที่ควร

กรอบแนวความคิดในการวิจัย

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ทั้งในส่วนของเอกสาร บทความ รายงานการศึกษาวิจัย ซึ่งได้ให้แนวคิด ทฤษฎีต่าง ๆ ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการศึกษาวิจัยและดำเนินการพัฒนากกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวความคิดในการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย (Research Methodology)

การศึกษากการประเมินความเหมาะสมในการประยุกต์ใช้รูปแบบระบบเศรษฐกิจแบบองค์รวมในการพัฒนาพื้นที่นำร่องต้นแบบ ตำบลทุ่งลูกนก อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีดำเนินการเชิงคุณภาพ โดยกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างจาก “อาสาสมัครผู้รับการวิจัย” ดำเนินการใน 2 ระยะ โดยระยะที่ 1 ดำเนินการร่วมกับ อาสาสมัครผู้รับการวิจัย จำนวน 20 คน ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน และผู้แทนจากภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ในพื้นที่ต้นแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิต ตำบลทุ่งลูกนก อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม และในระยะที่ 2 ดำเนินการร่วมกับอาสาสมัครผู้รับการวิจัย จำนวน 100 คน ประกอบด้วย ผู้นำชุมชนในพื้นที่ต้นแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตในพื้นที่ตำบลทุ่งลูกนก อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม จำนวน 20 คน และผู้แทนจากภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง จำนวน 10 คน และประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ตำบลทุ่งลูกนก อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม จำนวน 70 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา/ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ/การเก็บรวบรวมข้อมูล

ระยะที่ 1 การศึกษารูปแบบระบบเศรษฐกิจแบบองค์รวมในการพัฒนาพื้นที่นำร่องต้นแบบ ตำบลทุ่งลูกนก อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม โดยใช้เครื่องมือแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structural In-depth interview form), ประเด็นสนทนากลุ่ม (Focus group topics) โดยตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ดังนี้ ดำเนินการทบทวนและสังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำเครื่องมือในการวิจัยที่ผ่านการออกแบบ เสนอคณะที่ปรึกษางานวิจัยเพื่อพิจารณาให้คำชี้แนะปรับปรุงหรือแก้ไขเพิ่มเติม รวมถึงเก็บรวบรวมข้อมูลเตรียมการสัมภาษณ์เชิงลึก/สนทนากลุ่ม ศึกษาประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ฯ และประสานนัดหมายวัน เวลา รวมถึงจัดหาและเตรียมเครื่องมือ อุปกรณ์ที่จำเป็น เช่น เครื่องบันทึกเสียง สมุดบันทึกให้พร้อม โดยก่อนการสัมภาษณ์ฯ ผู้วิจัยจะแจ้งวัตถุประสงค์ และขออนุญาตใช้เครื่องบันทึกเสียง ในขณะสัมภาษณ์ฯ ขึ้นหลังการสัมภาษณ์ฯ สรุปรายละเอียดเกี่ยวกับข้อมูลความคิดเห็นและข้อสังเกตต่าง ๆ โดยมีการคัดแยกข้อมูลที่เก็บได้ในแต่ละรายบุคคลไว้เป็นสัดส่วน ทั้งนี้ หลังจากการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ตรวจสอบความเชื่อมั่นของข้อมูลผ่านวิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (Methodological Triangulation) เพื่อรวบรวมและสรุปข้อมูลเป็นเนื้อหาเดียวกัน ผ่านการสังเกตพฤติกรรมและทัศนคติของผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เกี่ยวข้อง

ระยะที่ 2 การประเมินผลรูปแบบระบบเศรษฐกิจแบบองค์รวมในการพัฒนาพื้นที่นำร่องต้นแบบ ตำบลทุ่งลูกนก อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ระยะนี้ เป็นการศึกษาข้อมูลโดยการจัดเวทีสนทนากลุ่มเพื่อการสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ (Connoisseurship) โดยเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย แบบประเมินความคิดเห็นที่มีต่อการใช้รูปแบบระบบเศรษฐกิจแบบองค์รวมในการพัฒนาเชิงพื้นที่ และการจัดเวทีสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญผ่านระบบออนไลน์ ร่วมกับคณะอาจารย์ที่ปรึกษา ผู้เชี่ยวชาญในพื้นที่ และผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการวิพากษ์ มาสรุปประเด็นเชิงเนื้อหา (Content Analysis)

ผลการศึกษา (Findings)

ผลการวิจัยระยะที่ 1 การศึกษารูปแบบระบบเศรษฐกิจแบบองค์รวมในการพัฒนาพื้นที่นำร่องต้นแบบ ตำบลทุ่งลูกนก อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม จากการสรุปประเด็นความต้องการในการพัฒนาพื้นที่ พบว่ามีประเด็นหลักที่สำคัญ คือ 1) ต้นทุนในการเลี้ยงโคนมของเกษตรกรสูงขึ้น ทำให้เกษตรกรบางรายมีแนวโน้มเลิกประกอบอาชีพฟาร์มโคนม 2) ในชุมชนมีวัตถุดิบทั้งของดีและของเสียที่มีในชุมชน แต่ยังไม่ได้นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์เต็มที่ ซึ่งวัตถุดิบของดี ได้แก่ โคนม อ้อย ส่วนของเสียที่มีในชุมชนจำนวนมาก ได้แก่ มูลโคนม หากบริหารจัดการไม่ดีและอาจทำให้เกิดมลพิษต่อชุมชนทั้งทางกลิ่นและแมลงที่เป็นพาหะนำโรค 3) ชุมชนยังไม่มีผลิตภัณฑ์ชุมชนที่เป็นอัตลักษณ์ของตนเอง หรือมีผลิตภัณฑ์ชุมชนบางอย่างที่มีจำหน่ายอยู่ในบางพื้นที่เท่านั้น ยังไม่เป็นที่รับรู้ในวงกว้าง และ 4) การหาตลาดเพื่อจำหน่ายผลิตภัณฑ์ดังกล่าว ซึ่งเป็นผลที่เกิดจากการขาดอัตลักษณ์หรือกิจกรรมที่โดดเด่น ทำให้การสนับสนุนและประชาสัมพันธ์สร้างการรับรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานของตำบลทุ่งลูกนกในวงกว้าง ซึ่งจากการร่วมระดมความคิดเพื่อเสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ทำให้ได้ข้อสรุปเบื้องต้นของการจัดทำโครงการเพื่อเสนอขอรับการสนับสนุนงบประมาณ

ขับเคลื่อนเชิงพื้นที่ ซึ่งสามารถดำเนินการได้ทันที มี 3 ประเด็นหลัก คือ (1) การส่งเสริมการทำปุ๋ยหมักจากมูลโคนม เพื่อนำมาใช้และจำหน่ายในพื้นที่ (2) การส่งเสริมการแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรและวัตถุดิบในพื้นที่ ได้แก่ น้ำตาลอ้อย และพริกแกง (3) การส่งเสริมพัฒนาผลิตภัณฑ์และมาตรฐาน ได้แก่ การจัดทำบรรจุภัณฑ์ของผลิตภัณฑ์ และการตรวจสอบมาตรฐานปุ๋ยอินทรีย์ ซึ่งจากข้อสรุปที่ผ่านมานำไปสู่ข้อค้นพบที่สำคัญในเรื่องการจัดทำโครงการเพื่อขับเคลื่อนเชิงพื้นที่ ใน 3 ประเด็นหลัก คือ

1) การร่วมกำหนดแนวทางการดำเนินโครงการ พบว่า ความต้องการพัฒนาของชุมชนที่ร่วมกันระดมสมอง นำไปสู่การจัดทำข้อเสนอโครงการที่ขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยมีการกำหนดกระบวนการและขั้นตอนการดำเนินโครงการ โดยใช้กระบวนการตามวงจรคุณภาพ (PDCA) ตั้งแต่การร่วมวางแผน (Plan) กำหนดชื่อโครงการ วัตถุประสงค์กลุ่มเป้าหมาย ขั้นตอนการดำเนินงาน และตัวชี้วัดการดำเนินงานโครงการให้สอดคล้องกับประเด็นความต้องการของชุมชน โดยมีการร่วมลงมือปฏิบัติ (Do) ด้านการพัฒนาศักยภาพของผู้นำและนักวิจัยชุมชนด้านการขับเคลื่อนเศรษฐกิจแบบองค์รวมในพื้นที่ ผ่านการฝึกอบรม รวมถึงมีการตรวจสอบและประเมินผล (Check) ผ่านการทดสอบประยุกต์ใช้องค์ความรู้ในพื้นที่ทดลองตัวอย่าง และมีการปรับปรุงพัฒนาเพื่อการประยุกต์ใช้ (Act) ผ่านกิจกรรมการยกระดับพัฒนาผลิตภัณฑ์และนวัตกรรมชุมชน ให้เกิดการรับรู้และสร้างการยอมรับของสาธารณชน

2) การสังเกตภาพรวมการดำเนินโครงการพัฒนาเชิงพื้นที่ พบว่า ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดการดำเนินกิจกรรม ชุมชนและผู้เข้าร่วมโครงการ อาทิ นักเรียนประชาชนในพื้นที่ ทุกคนให้ความสนใจรับฟังการบรรยายในขั้นตอนทุกกระบวนการ และเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ร่วมลงมือปฏิบัติเป็นอย่างดี และการดำเนินการที่เป็นลักษณะการฝึกอบรมโดยส่วนใหญ่จะเป็นการบรรยายให้ความรู้เบื้องต้น และเน้นการลงมือทำเป็นสำคัญ ส่วนประเด็นความเหมาะสมอื่น ๆ เช่น สถานที่ วัสดุอุปกรณ์ กิจกรรม และระยะเวลา พบว่า มีความเหมาะสมสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของโครงการ

3) ผลการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาระบบเศรษฐกิจแบบองค์รวมในพื้นที่ พบว่า ชุมชนร่วมกับเครือข่ายมีการร่วมกันออกแบบการทดลองที่มีความเป็นไปได้ภายใต้เงื่อนไขระยะเวลาที่จำกัด โดยมีการทดลองการทำปุ๋ยหมักจากมูลโคนม และนำปุ๋ยหมักจากมูลโคนมที่ผ่านการหมักตามระยะเวลาที่เหมาะสม มาใช้ดำเนินการในการทดลองในแปลงตัวอย่างขนาดย่อม โดยใช้พืชทดลอง คือ หนุ่ยเนเปียร์ โดยแบ่งเป็นพื้นที่ควบคุม ดำเนินการปลูกตามสภาพตามธรรมชาติ โดยไม่ใส่ปุ๋ยบำรุง และพื้นที่ทดลอง ดำเนินการใส่ปุ๋ยหมักจากมูลโคนมตามที่กำหนด ผลวิจัยพบว่า ลักษณะของใบและลำต้น สำหรับพื้นที่ควบคุม จะมีลักษณะของใบเหลือง ลำปล้องอยู่ในขนาดปานกลาง ในขณะที่พื้นที่ทดลองจะมีลักษณะของใบเขียวมัน และมีลำปล้องขนาดค่อนข้างใหญ่ รวมถึงความสูงของลำต้น เมื่อวัดจากพื้นดินในพื้นที่ทดลองจะมีความสูงมากกว่าพื้นที่ควบคุม

ผลการวิจัยระยะที่ 2 การประเมินผลรูปแบบระบบเศรษฐกิจแบบองค์รวมในการพัฒนาพื้นที่นำร่องต้นแบบ ตำบลทุ่งลูกนก อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม พบว่า การประเมินผลรูปแบบแบ่งออกเป็น 3 ประเด็นหลัก คือ 1) ประชาชนในพื้นที่มีความคิดเห็นต่อการใช้รูปแบบระบบเศรษฐกิจแบบองค์รวมในการพัฒนาเชิงพื้นที่ โดยให้ความสำคัญในมิติด้านเศรษฐกิจมากที่สุด รองลงมา มิติด้านเศรษฐกิจ มีค่าเฉลี่ยอยู่ใน

ระดับมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ มิติด้านสิ่งแวดล้อม มิติด้านการพัฒนาให้เกิดความยั่งยืน และมิติด้านสังคม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในประเด็นข้อคำถามดังกล่าว พบว่า ส่วนใหญ่มีความเห็นว่ระบบเศรษฐกิจแบบองค์รวม (BCG) ง่ายต่อการนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน 2) ผลการนำเสนอรูปแบบระบบเศรษฐกิจแบบองค์รวมในการพัฒนาเชิงพื้นที่จากผู้เชี่ยวชาญและผู้ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีการนำเสนอผลการวิจัยตามองค์ประกอบที่สำคัญ และสรุปการประเมินความคิดเห็นที่มีต่อการขับเคลื่อนโครงการพัฒนาเชิงพื้นที่ของกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักวิจัยชุมชน และประชาชนในพื้นที่ และประเด็นที่สำคัญ คือ การวิพากษ์ร่างรูปแบบการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจองค์รวมในการพัฒนาเชิงพื้นที่ ด้วย “ทุ่งลูกนก โมเดล” โดยใช้องค์ประกอบตามแนวคิด CIPP Model ของสตัฟเฟิลบีม (Stufflebeam, 2003) มาอธิบายตามขั้นตอน ที่ให้ความสำคัญในการประเมินรูปแบบของโครงการ/กิจกรรมที่เกี่ยวข้องในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1) บริบทของการดำเนินงานในพื้นที่ ประกอบด้วย การประกอบอาชีพ วัตถุดิบและทรัพยากรในพื้นที่ ความเป็นไปได้ในการพัฒนา ปัญหาและข้อจำกัดที่พบในพื้นที่

2) ปัจจัยนำเข้า โดยใช้โครงการพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยโครงการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจองค์รวมในพื้นที่ผ่านรูปแบบ “ทุ่งลูกนกโมเดล” ผ่านกิจกรรมต่างที่สำคัญ อาทิ การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชีวมวล การใช้ระบบหมุนเวียนทรัพยากร การควบคุมคุณภาพในการดำเนินกิจกรรม

3) กระบวนการ ซึ่งเกิดขึ้นในลักษณะของห่วงโซ่คุณภาพในระบบเศรษฐกิจองค์รวม ซึ่งจะนำไปสู่การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรและการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ชุมชนที่มีคุณภาพ เกิดวงจรเกษตรปลอดภัยทั้งระบบ ตั้งแต่ โคนม ไปจนถึงผลผลิตทางการเกษตรในพื้นที่ โดยอาศัยกระบวนการสำคัญ คือ การจัดการแปรรูปของเสีย การจัดการแปรรูปของดี การพัฒนาผลิตภัณฑ์/มาตรฐาน และส่งเสริมสินค้าสู่ตลาด

4) ผลลัพธ์ การวิจัยครั้งนี้ มีการนำปุ๋ยหมักจากมูลโคนมมาใช้ในการทำการเกษตร และนำมาผลิตมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนและส่วนประกอบที่สำคัญของผลิตภัณฑ์ ซึ่งผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญในพื้นที่ ประกอบด้วย อ้อย ข้าวโพดฝักอ่อน พริกจินดา กล้วย และหญ้า โดยได้มีการทดลองปลูกหญ้าเนเปียร์ ในแปลงทดลองตัวอย่าง โดยการใช้ปุ๋ยหมักจากมูลโคนมในพื้นที่ และมีการเก็บตัวอย่างดินและปุ๋ยที่ใช้ในการทดลองไปตรวจสอบในห้องปฏิบัติการที่มีมาตรฐาน ซึ่งผลการทดสอบมาตรฐานปุ๋ยหมักจากมูลโคนม พบว่า ปุ๋ยหมักจากมูลโคนมที่ตำบลทุ่งลูกนกผลิตขึ้นเพื่อใช้ในการเกษตร มีคุณภาพที่ดีเป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานปุ๋ยอินทรีย์ของกรมวิชาการเกษตร สามารถนำไปใช้เป็นปุ๋ยเพื่อเพิ่มผลผลิตแก่พืชได้อย่างดี โดยเฉพาะการปลูกพืชประเภทข้อปล้อง เช่น อ้อย หญ้า เป็นต้น

นอกจากนี้ จากความเห็นของผู้นำชุมชน เครือข่ายและประชาชนในพื้นที่ พบว่า หากมีการสนับสนุนองค์ความรู้และสิ่งจำเป็นต่อการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง สามารถที่จะสร้างผลิตภัณฑ์ชุมชนเพิ่มเติมในอนาคตได้ เช่น นำนมดิบ สามารถแปรรูปเป็น สบู่ นำนม เนย ชีส และ ไอศกรีม นมรสชาติต่าง ๆ มูลโคนม สามารถผลิตก๊าซชีวภาพและก๊าซหุงต้ม รวมถึงน้ำเสียที่เกิดจากมูลโคนมในบ่อพักของเสีย สามารถนำมาทำเป็นน้ำหมักจากมูลโค และกล้วย สามารถนำมาแปรรูปเป็นแบ่งกล้วยที่ใช้เป็นส่วนประกอบทำขนมหรือเบเกอรี่ และ 3) ปัจจัยความสำเร็จตามแนวทาง “พื้นที่ทองคำ : GOLD PLACE” ประกอบด้วย

1) ปัจจัยความสำเร็จด้านกระบวนการศึกษาวิจัย (GOLD factors) คือ สร้างนักวิจัยชุมชน (Generate) ค้นหาความต้องการ (Observe) ผสานความร่วมมือ (Link) และสื่อสารผลการวิจัย (Disseminate) 3.2) ปัจจัยความสำเร็จด้านพื้นที่ (PLACE factors) คือ การมีส่วนร่วม (Public Participation) การเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong learning) การพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางเลือก (Alternative development) การหมุนเวียนทรัพยากรในพื้นที่ (Circular of resources) และการส่งเสริมช่องทางการตลาด (Extension of market) ซึ่งจากการวิจัยครั้งนี้ทำให้เกิดนวัตกรรมเชิงพื้นที่ใน 3 รูปแบบ คือ นวัตกรรมด้านผลิตภัณฑ์ นวัตกรรมด้านการจัดการ และนวัตกรรมด้านการตลาด

การอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยขอเสนอการอภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1) การศึกษารูปแบบระบบเศรษฐกิจแบบองค์รวมในการพัฒนาพื้นที่ ผลศึกษาจากสภาพปัญหาพบว่า (1) ต้นทุนการผลิตที่สูงในการเลี้ยงโคนม (2) วัตถุดิบของดีและของเสียที่มีในชุมชนไม่ได้ถูกนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์เต็มที่ (3) ชุมชนยังไม่มีผลิตภัณฑ์ชุมชนที่เป็นอัตลักษณ์ของตนเอง และ (4) การหาตลาดเพื่อขายผลิตภัณฑ์ ซึ่งชุมชนมีการร่วมกันคิดโครงการและดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องตั้งแต่การฝึกอบรมอาชีพที่ต้องการ การดำเนินการทดลองนำวัตถุดิบของเสียมาแปรรูปเพื่อใช้ในการทดลอง การนำของวัตถุดิบของดีมาแปรรูปเพื่อผลิตสินค้าที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชนและสร้างมูลค่าเพิ่มและการมองหาตลาดที่จะนำมาขายในชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของ จิตรา พงษ์พานิช และคณะ (2564) เรื่อง การขับเคลื่อนเศรษฐกิจชีวภาพ-เศรษฐกิจหมุนเวียน-เศรษฐกิจสีเขียว (Bio-Circular-Green Economy: BCG Model) กลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง โดยมีสาระสำคัญ ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ต้องมีการรับฟังและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้องให้ได้มาซึ่งประเด็น “ปัญหาและความท้าทาย” ข้อจำกัดเรื่องดินและน้ำ แต่มีความมุ่งมั่นในการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อแก้ไขปัญหาเรื่องสุขภาพ สิ่งแวดล้อม สร้างความอบอุ่นทางครอบครัวและสังคม โดยใช้ประโยชน์จากความหลากหลายในพื้นที่ของทรัพยากร วัฒนธรรม และองค์ความรู้ด้านการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวและอนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นเมือง ตลอดจนผู้นำกลุ่มบางรายมีวิสัยทัศน์ในการขอรับรองมาตรฐานสากล การสืบทอด แนวความคิดการทำเกษตรอินทรีย์ให้แก่คนรุ่นใหม่ และการใช้เทคโนโลยีและการตลาดออนไลน์

2) การประเมินผลรูปแบบระบบเศรษฐกิจแบบองค์รวมในการพัฒนาพื้นที่ ผู้ให้ข้อมูลให้ความสำคัญในประเด็นของระบบเศรษฐกิจแบบองค์รวม (BCG) และเห็นว่าง่ายต่อการนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน สาเหตุที่ผลการวิจัยออกมาในลักษณะนี้ เนื่องมาจากการที่คนในชุมชนได้รับรู้และเข้าใจอย่างชัดเจนถึงการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนด้วยแนวคิดโมเดลเศรษฐกิจใหม่/ระบบเศรษฐกิจแบบองค์รวม ว่าไม่ใช่เรื่องที่ไกลตัว และสามารถถ่ายทอดจากคำพูดหรือแนวคิดสู่การทดลองลงมือปฏิบัติ ทำให้ส่วนใหญ่เข้าใจถึงกระบวนการตามแนวคิด BCG มากขึ้นซึ่งสามารถพิจารณาได้ใน 3 ประเด็นหลัก คือ (1) การเพิ่มมูลค่าของทรัพยากรหรือผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่ในชุมชน (2) การใช้ระบบเศรษฐกิจหมุนเวียนในการจัดการวัตถุดิบตั้งแต่ต้นทางถึงปลายทาง เพื่อไม่ให้เกิดการสูญเสีย (Zero-Waste Management) และ (3) การคำนึงถึงความยั่งยืน

ของทรัพยากรที่มีในชุมชน โดยเฉพาะทรัพยากรดินที่ทำให้เกิดคุณภาพของดินมากขึ้นและนำของเสียคือมูลคือนมที่อาจมีผลต่อสุขภาพของคนในชุมชนในเรื่องกลิ่น มาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการบำรุงดินและทำให้สภาพดินแทนการใช้สารเคมี สอดคล้องกับงานวิจัยของสถาบันการจัดการเทคโนโลยีและนวัตกรรมเกษตร (2565) ที่กล่าวถึงการพัฒนาชุมชนด้วยโมเดลเศรษฐกิจ BCG โดยกลุ่มเกษตรกรมีความเข้าใจและเล็งเห็นความสำคัญของแนวคิด BCG และได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้และเทคโนโลยีการพัฒนาศายพันธุ์ฟักทอง การผลิตตามมาตรฐานอินทรีย์ ตลอดจนการแปรรูปผลผลิตเพื่อเพิ่มมูลค่าเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ให้เป็นชุมชนที่มีระบบการผลิตทางการเกษตรให้ปลอดวัสดุเหลือใช้ (Zero waste agriculture) ถือเป็นตัวอย่างการพัฒนาชุมชนด้วยโมเดลเศรษฐกิจ BCG การอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในท้องถิ่น สร้างมูลค่าเพิ่มนำไปสู่การสร้างเศรษฐกิจฐานรากที่เข้มแข็งและยั่งยืน

สำหรับในประเด็นของภาพรวมของการศึกษาวิจัยที่ก่อเกิดเป็นนวัตกรรมจากการศึกษาวิจัยใน 3 รูปแบบ คือ นวัตกรรมด้านผลิตภัณฑ์ นวัตกรรมด้านการจัดการ และนวัตกรรมด้านการตลาด เกิดขึ้นจากปัจจัยความสำเร็จด้านกระบวนการศึกษาวิจัยในพื้นที่ ตามแนวทางพื้นที่ทองคำ “GOLD PLACE” ซึ่งประกอบด้วย สร้างนักวิจัยชุมชน (Generate) ค้นหาความต้องการ (Observe) ผสานความร่วมมือ (Link) และสื่อสารผลการวิจัย (Disseminate การมีส่วนร่วม (Public Participation) การเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong learning) การพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางเลือก (Alternative development) การหมุนเวียนทรัพยากรในพื้นที่ (Circular of resources) และการส่งเสริมช่องทางการตลาด (Extension of market) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าองค์ประกอบต่าง ๆ หากมีการนำมาผสมผสานกันจะส่งผลให้เกิดความสำเร็จในการสร้างนวัตกรรมชุมชน ซึ่งประเด็นหลักที่เป็นหัวใจสำคัญ คือ การใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเชิงพื้นที่ตั้งแต่กระบวนการเริ่มต้นจนกระทั่งสิ้นสุดโครงการ/กิจกรรม

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 หน่วยงานในระดับนโยบายที่เกี่ยวข้อง ควรให้ความสำคัญกับกลไกการขับเคลื่อนดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการขับเคลื่อนโมเดลเศรษฐกิจใหม่ ให้มีความสอดคล้องเชื่อมโยงสนับสนุนการทำงานซึ่งกันและกัน

1.2 ผู้บริหารของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรสนับสนุนให้มีการนำผลที่ได้จากการวิจัยมาใช้เป็นแนวทางในการจัดทำแผนการใช้งบประมาณ และมอบหมายให้หน่วยงานย่อยในสังกัดดำเนินการจัดโครงการ/กิจกรรมเพื่อขับเคลื่อนงานในแต่ละแผนงาน

1.3 ควรมีการนำรูปแบบเชิงนวัตกรรมที่เกิดขึ้นจากการศึกษาครั้งนี้ไปใช้ในการกำหนดนโยบายหรือปรับใช้ในเชิงบริหารและทดลองใช้/ขยายผลการขับเคลื่อนภารกิจของหน่วยงานให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ โดยปรับเปลี่ยนกิจกรรมให้เข้ากับสถานการณ์โดยคำนึงถึงความเสี่ยงจากสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา และพัฒนาปรับปรุงเพิ่มเติมเพื่อสร้างความเป็นเอกภาพในการดำเนินงาน

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

2.1 จากผลการวิจัยที่พบว่าต้นทุนการผลิตสูงส่งผลให้ประชาชนในพื้นที่เล็กประกอบอาชีพเกษตรกรรม ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงควรสนับสนุนให้มีการจัดทำโครงการ/กิจกรรมฝึกออาชีพที่เกี่ยวข้องในการผลิตวัตถุดิบเพื่อการประกอบอาชีพเพื่อลดรายจ่ายโดยคำนึงถึงความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ เช่น การทำอาหารขึ้นโคนม การทำปุ๋ยหมักไนโตรเจนสูง เป็นต้น

2.2 จากผลการวิจัยพบว่าประชาชนมีการปฏิบัติตามแนวทาง BCG อย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้นหากจะดำเนินการต่อให้เกิดความยั่งยืน ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน มีความจำเป็นต้องร่วมกันพัฒนาช่องทางการจำหน่ายสินค้าในชุมชน และพื้นที่ใกล้เคียง และสนับสนุนการยกระดับมาตรฐานสินค้าเพื่อการส่งออกจำหน่ายนอกพื้นที่ต่อไป

2.3 จากรูปแบบที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้ ควรมีการประชาสัมพันธ์สร้างการรับรู้เกี่ยวกับแนวคิดโมเดลเศรษฐกิจใหม่ (BCG Model) ให้กับประชาชนในพื้นที่อำเภอกำแพงแสน โดยการให้ผู้นำหรือประชาชนผู้ในแนวคิดในครัวเรือนเป็นผู้ขยายผลไปสู่พื้นที่ข้างเคียงตำบลทุ่งลูกนก ไปจนครอบคลุมทั้งอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องและครอบคลุมทั้งพื้นที่

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรมีการขยายผลการทดสอบ “ทุ่งลูกนกโมเดล” กับพื้นที่ชุมชนที่มีการเลี้ยงโคนมและประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก เพื่อขยายผลการวิจัยสู่การปฏิบัติ และเปรียบเทียบผลการวิจัยในบริบทพื้นที่ที่มีความแตกต่างกัน

3.2 ควรมีการศึกษาวิจัยในลักษณะการถอดบทเรียนความสำเร็จเกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนแนวทางการทำเกษตรกรรมมาใช้แนวทาง BCG เปรียบเทียบการทำการเกษตรแบบเดิม เพื่อเป็นแนวทางการดำเนินงานให้เกษตรกรรายใหม่ในการเริ่มการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมประกอบอาชีพของตนเอง

3.3 ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยความสำเร็จในการทำเกษตรกรรมตามแนวทาง BCG Model เพิ่มเติม เพื่อนำผลการวิจัยเป็นแนวทางให้ภาครัฐนำไปส่งเสริมพื้นฐานให้ประชาชนในพื้นที่ก่อนการสร้างการมีส่วนร่วมปรับเปลี่ยนการประกอบอาชีพของตนเองให้เหมาะสม

เอกสารอ้างอิง

- กรมการพัฒนาชุมชน. (2548). *แนวทางส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนสำหรับเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน*. บางกอกบลิ๊อค.
- กุลทัต หงษ์ขยางกูร และ ปรัชญานันท์ เทียงจรรยา. (2565). *การสร้างและการบริหารเครือข่าย*.
http://hsmi2.psu.ac.th/upload/forum/paper_1598_5f69ce9304e915f69ce.pdf/
- จิตรรา พงษ์พานิช. (2564). การขับเคลื่อนเศรษฐกิจชีวภาพเศรษฐกิจหมุนเวียน-เศรษฐกิจสีเขียว (Bio-Circular-Green Economy: BCG Model) กลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง. *[รายงานการศึกษา]*. สถาบันการต่างประเทศเทวะวงศ์วโรปการ กระทรวงการต่างประเทศ.
- อิรพร สิงห์ลอ. (2564). เมื่อโลกต้องการโมเดลเศรษฐกิจใหม่ ไทยจึงมี 'BCG' (Bio Circular-Green Economy) เป็นวาระแห่งชาติปี 2564. <https://www.sdgmove.com/>
- ศักดา อารุณี. (2564). *การพัฒนาคืนสู่ความสมดุลอย่างยั่งยืน : มิติการพัฒนาและความสัมพันธ์เชิงพื้นที่*.
<https://www.worldtownplanningday.com/articles/>
- สถาบันการจัดการเทคโนโลยีและนวัตกรรมเกษตร. (2566). *การพัฒนาเชิงพื้นที่*. <https://www.nstda.or.th/agritec/area-based-approach/>
- สถาบันการพัฒนาชุมชน. (2566). *การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนารูปแบบระบบเศรษฐกิจแบบองค์รวมในการพัฒนาพื้นที่นำร่องต้นแบบ ตำบลทุ่งลูกนก อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม*. สถาบันการพัฒนาชุมชน.
- องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งลูกนก. (2566). *ข้อมูลองค์การบริหารส่วนตำบล*. <https://www.thungluknok.go.th/>
- Deming, W.E. (2004). *Plan Do Check Act (PDCA)*. <http://www.mycoted.com/creativity/techniques/pdca.php>
- Kemmis, S., & Wilkinson, M. (1998). *Participatory action research and the study of practice*. In Atweh, B., Kemmis, S., & Weeks P. (Eds.), *Action research in practice: Partnerships for social justice in education*. Routledge.
- Koch, T., & Kralik, D. (2006). *Participatory Action Research in Health Care*. Blackwell Publishing Ltd.

การพัฒนาเครือข่ายการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการขยะในพื้นที่อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

สุพรรณษา สุเทศ¹

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาเครือข่าย และการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการขยะในพื้นที่ 2) เพื่อศึกษาการบริหารจัดการขยะในพื้นที่ และ 3) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการขยะมูลฝอยในพื้นที่อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทั้งนี้ การวิจัยระยะที่ 1 เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำชุมชน จำนวน 353 คน และใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การแจกแจงความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน สำหรับการวิจัยระยะที่ 2 เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง จำนวน 8 คน และใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล โดยใช้วิธีการพรรณนา และอธิบายผล ผลการวิจัยพบว่า 1) เครือข่าย และการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการขยะในภาพรวมอยู่ในระดับสูง 2) การบริหารจัดการขยะในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง และ 3) แนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการขยะมูลฝอยที่สำคัญคือ การบริหารจัดการขยะมูลฝอย ตั้งแต่ต้นทางถึงปลายทางผ่านการบูรณาการความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และครัวเรือน เพื่อส่งเสริมการคัดแยก ลดปริมาณขยะ เพิ่มประสิทธิภาพการเก็บขน และใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการกำจัดขยะ ลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: เครือข่าย, การมีส่วนร่วม, การบริหารจัดการขยะ

¹ นักวิจัยอิสระ, มหาวิทยาลัยมหิดล, Email: supansa@gmail.com

The Development of a Participation Network for Waste Management in Phra Nakhon Si Ayutthaya District, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province

Supansa sutes¹

Abstract

This study aims to 1) examine the network and stakeholder participation in waste management 2) investigate the waste management practices in the district, and 3) explore strategies to enhance the efficiency of municipal solid waste management in Phra Nakhon Si Ayutthaya District, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province. The research was conducted in two phases. The first phase employed a quantitative research approach, with a sample group comprising 353 participants, including village heads, subdistrict heads, and community leaders. Data were collected using a questionnaire, and statistical analyses included frequency distribution, percentage, mean, and standard deviation. The second phase adopted a qualitative research approach, selecting eight key informants through purposive sampling. Data were collected using structured interviews and analyzed through descriptive and interpretive methods.

The findings revealed that 1) the overall level of network and stakeholder participation in waste management was high, 2) the overall efficiency of waste management was at a moderate level, and 3) key strategies for improving waste management efficiency included the implementation of an integrated waste management approach from source to final disposal. This involved collaboration among government agencies, the private sector, and households to promote waste segregation, reduce waste generation, enhance waste collection efficiency, and adopt appropriate waste disposal technologies. These measures aim to minimize environmental impacts and foster sustainable improvements in quality of life.

Keywords: network, participation, waste management

¹ Independent Researcher, Mahidol University, Email: supansa@gmail.com

บทนำ

จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นจังหวัดภาคกลางซึ่งเป็นเขตเศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศไทย และมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนาน มีอำเภพระนครศรีอยุธยา หรือที่ทั่วไปนิยมเรียกกันว่า “กรุงเก่า” เป็นศูนย์กลางการบริหารจัดการด้านต่าง ๆ และเป็นดินแดนที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โดยสหประชาชาติ (UNESCO) ได้ขึ้นทะเบียนรับอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาไว้เป็นมรดกโลก ทางวัฒนธรรม ซึ่งส่งผลให้ มีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติให้ความสนใจเข้ามาเยี่ยมชมอย่างต่อเนื่อง ข้อมูลจากแผนพัฒนา อำเภพระนครศรีอยุธยา ปี 2566 - 2567 ระบุว่า มีการขยายตัวของชุมชน และเป็นที่ตั้งของโรงงาน อุตสาหกรรม รวมถึงมีแรงงานต่างด้าวเข้ามาอาศัยและทำงานในพื้นที่เป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ ยังมีถนนสายหลักและสายรอง ซึ่งเป็นทางผ่านก่อนเดินทางเข้าสู่กรุงเทพมหานคร และไปสู่จังหวัด ทางภาคเหนือ จึงทำให้มีจุดเสี่ยงการเกิดอุบัติเหตุบนท้องถนน สำหรับประเด็นปัญหาของพื้นที่ อำเภพระนครศรีอยุธยามีหลากหลายประการ ได้แก่ ความเจริญของสังคมเมือง และการขยายตัว ภาคอุตสาหกรรม และการเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ก่อให้เกิดปัญหาด้านมลภาวะต่าง ๆ รวมถึงปัญหาการแพร่ระบาดของ ยาเสพติด ปัญหาน้ำท่วมในพื้นที่ และปัญหากลุ่มเปราะบางในพื้นที่ ทั้งนี้ จากการจัดทำแผนพัฒนาอำเภ ซึ่งมาจากความเห็นของทุกภาคส่วนในพื้นที่มีความเห็นสอดคล้องกันว่า ปัญหาที่มีความสำคัญและเร่งด่วนที่สุดในปัจจุบัน คือ ปัญหาการจัดการขยะซึ่งเป็นไปในแนวทางเดียวกับผลการประเมินศักยภาพตามตัวชี้วัด ระดับจังหวัดของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ระบุว่า จังหวัด พระนครศรีอยุธยาควรให้ความสำคัญในการรักษาศักยภาพการเจริญเติบโต และการสร้างมูลค่าเพิ่ม ทางเศรษฐกิจจากฐานทรัพยากรที่มีอยู่โดยเน้นการเติบโตทุกด้านอย่างสมดุลและยั่งยืน โดยคำนึงผลกระทบต่อ ด้านคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม และเร่งรัดจัดการปัญหาขยะ คุณภาพน้ำ มลพิษทางอากาศซึ่งกระทบต่อ คุณภาพชีวิตและแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นมรดกโลก รวมทั้งส่งเสริมการพัฒนากลุ่มเกษตรกร SMEs และวิสาหกิจชุมชน เพื่อยกระดับการกระจายรายได้ ซึ่งทำให้การจัดทำแผนพัฒนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา (พ.ศ. 2566 - 2570) ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมควบคู่การรักษาสิ่งแวดล้อม ทั้งการดูแลคุณภาพน้ำ ปริมาณขยะ มลพิษทางอากาศ และเตรียมพร้อมภัยธรรมชาติต่าง ๆ ซึ่งกำหนดไว้ในประเด็นการพัฒนาที่ 1 ด้านการพัฒนา เมืองและชุมชนน่าอยู่สู่เมืองแห่งความสุข ที่กำหนดให้มีตัวชี้วัดที่สำคัญคือ การมีสัดส่วนขยะมูลฝอยชุมชน ที่นำไปใช้ประโยชน์เพิ่มขึ้น

ทั้งนี้ จากการรวมตัวกันแก้ปัญหาแบบเครือข่าย พบว่า เครือข่ายเป็นการดำเนินงานที่เน้นการเชื่อมโยง ความร่วมมือจากองค์กรต่าง ๆ อย่างบูรณาการ เพื่อแก้ไขปัญหาที่ไม่สามารถดำเนินการได้โดยหน่วยงานเดียว ซึ่งเครือข่ายเปิดโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การแบ่งปันทรัพยากร และสร้างองค์ความรู้ร่วมกัน ผ่านช่องทางการสื่อสารที่หลากหลาย รวมทั้งการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ภาคธุรกิจ สถาบันการศึกษา และหน่วยงานรัฐ โดยมีเป้าหมายชัดเจนในการยกระดับกลไกชุมชนอย่างเข้มแข็ง ผ่านความร่วมมือ แบบสมัครใจ ไม่ขึ้นกับลำดับสายการบังคับบัญชาแบบดั้งเดิม ซึ่งสามารถนำไปปรับใช้เพื่อสร้างการมีส่วนร่วม ในการบริหารจัดการขยะจากชุมชนได้ เนื่องจากแนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมเป็นการเน้นกระบวนการที่เปิดโอกาส

ให้ประชาชนทุกกลุ่มได้เข้ามามีบทบาทอย่างเป็นรูปธรรมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การตัดสินใจ การดำเนินงาน การรับผลประโยชน์ ไปจนถึงการประเมินผล ผ่านการสื่อสารแบบสองทางและกระบวนการสร้างจิตสำนึก การมีส่วนร่วมยังช่วยส่งเสริมความรู้สึกเป็นเจ้าของ สร้างพันธะความรับผิดชอบร่วมกัน และช่วยให้การบริหารจัดการภาครัฐสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง

จากเป้าหมายและแนวทางดังกล่าวจะเห็นว่า การศึกษาการพัฒนาเครือข่ายการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการขยะในพื้นที่อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อนำมาใช้ต่อยอดในการพัฒนาอำเภอพระนครศรีอยุธยา จึงเป็นแนวทางที่ช่วยวางกิจกรรมที่ร้อยเรียงกันไปอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่การเชื่อมโยงภาคีเครือข่ายเข้ามาร่วมกิจกรรมเพื่อเข้ามาร่วมบริหารจัดการขยะในพื้นที่สาธารณะ และแหล่งท่องเที่ยว รวมถึงเป็นการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนให้สามารถไปจัดการปัญหาอื่น ๆ ในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาเครือข่าย และการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการขยะในพื้นที่อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
2. เพื่อศึกษาการบริหารจัดการขยะในพื้นที่อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
3. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการขยะมูลฝอยในพื้นที่อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

การทบทวนวรรณกรรม (Literature Review)

1. แนวคิดเรื่องเครือข่าย

เครือข่ายมีประโยชน์สำคัญในการบริหารจัดการและพัฒนาองค์กร ชุมชน และสังคม โดยช่วยเสริมสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงานหรือกลุ่มบุคคลที่มีเป้าหมายร่วมกัน ทำให้เกิดการแบ่งปันทรัพยากร ความรู้ และแนวปฏิบัติที่เป็นประโยชน์ ส่งเสริมการสื่อสารและการแลกเปลี่ยนข้อมูลที่มีประสิทธิภาพ อีกทั้งช่วยเพิ่มขีดความสามารถในการแก้ไขปัญหาที่ซับซ้อนและต้องอาศัยการทำงานร่วมกันของหลายภาคส่วน เครือข่ายยังเอื้อต่อการพัฒนานโยบายและกลยุทธ์ที่เหมาะสมกับบริบทของสังคม ส่งผลให้เกิดความยั่งยืนในการดำเนินงานและการพัฒนาในระยะยาว

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (2554, น.55 - 69) ได้กล่าวว่า การทำงานแบบเครือข่าย จะช่วยให้เกิดการส่งมอบการบริการแบบบูรณาการ (Integrated service delivery) ซึ่งเป็นการบูรณาการงานบริการจากหน่วยงานให้บริการต่าง ๆ โดยเชื่อมโยงกับความต้องการและปัญหาของตัวผู้รับบริการ และผลที่ได้คือ ประชาชนผู้รับบริการจะได้รับการตอบสนองและแก้ไขปัญหาได้อย่างแท้จริง ทั้งนี้ การส่งมอบการบริการแบบบูรณาการจำเป็นต้องใช้วิธีการมีส่วนร่วมของหลาย ๆ องค์กรภาครัฐในลักษณะของเครือข่ายเพื่อเชื่อมโยง

การทำงานร่วมกันในหลาย ๆ ระดับ รวมทั้งมีการขอความร่วมมือจากภาคเอกชนและองค์กรไม่แสวงหากำไรต่าง ๆ เพื่อร่วมแก้ไขปัญหา โดยกำหนดเป้าหมายและตัวชี้วัดความสำเร็จร่วมกัน เพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่เป็นประโยชน์สูงสุดต่อทุกฝ่าย

ภณณัฐ ศรีอินทร์สุทธิ (2560, น.91) กล่าวสรุปว่า เครือข่าย หมายถึง การดำเนินงานขององค์กรที่ช่วยให้เกิดความร่วมมือจากหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะเข้ามาร่วมดำเนินกิจกรรมในพื้นที่ในลักษณะของภาคีเครือข่ายด้วยความสมัครใจ ซึ่งจะนำไปสู่การแลกเปลี่ยนความร่วมมือในด้านต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ในการดำเนินกิจกรรมร่วมกันของเครือข่าย และนำไปสู่ผลสำเร็จในการดำเนินงานในการจัดตั้งเครือข่าย

Paul Starkey (1997, pp.14 - 16) ได้กล่าวว่า เครือข่ายเป็นการติดต่อสื่อสาร ตลอดจนเป็นการกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร โดยมีการนำเอาสื่อกลางต่าง ๆ เข้ามาประยุกต์ใช้ เช่น โทรศัพท์ วิทยุจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น ทั้งนี้ บุคคลต่าง ๆ ที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมกันภายในเครือข่าย อาจอยู่ในระดับเดียวกันหรืออยู่ต่างระดับกันก็ได้ ดังนั้น การเชื่อมโยงเครือข่ายจึงเป็นการรวมกลุ่มของปัจเจกบุคคลหรือองค์กรที่มีลักษณะพื้นฐานที่สำคัญ คือ ความสมัครใจหรือความเป็นอิสระในการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารหรือสารสนเทศและกิจกรรมร่วมกัน

Robert Agranoff and Michael McGuire (2001, pp.295 - 326) ได้กล่าวถึงการทำงานแบบเครือข่ายว่า หมายถึง การจัดรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานจำนวนหลายแห่งเพื่อมุ่งแก้ไขปัญหาที่หน่วยงานแห่งใดแห่งหนึ่งไม่สามารถลงมือแก้ไขหรือจัดการกับปัญหาดังกล่าวได้โดยลำพัง

Lisa Blomgren Bingham and Rosemary O'Leary (2005, pp.547-558) ได้กล่าวไว้ว่า ขอบข่ายของการทำงานแบบเครือข่ายนั้นควรมีความหมายรวมถึงการสนับสนุนและการเปิดโอกาสให้ภาคประชาชนเข้าร่วมเป็นภาคีกับองค์กรของรัฐผ่านช่องทางการมีส่วนร่วมในรูปแบบต่าง ๆ และร่วมทำงานกับองค์กรต่าง ๆ ภายในเครือข่ายเพื่อการจัดการปัญหาสาธารณะ

Robert Agranoff (2006, pp.57 - 59) ได้กล่าวถึงเครือข่ายไว้ว่า เครือข่ายเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการสร้างความร่วมมือ เนื่องจากการเปิดโอกาสให้องค์กรต่าง ๆ ได้ดำเนินงานร่วมกัน ตลอดจนแบ่งปันทรัพยากร สร้างความรู้ในด้านต่าง ๆ และค้นพบแนวทางการปฏิบัติงานร่วมกัน นอกจากนี้การปฏิบัติงานร่วมกันภายใต้บริบทของเครือข่ายดังกล่าวไม่เป็นการปฏิบัติงานตามสายการบังคับบัญชา (Non-hierarchy) แต่เป็นการร่วมกันค้นหาแนวทางการทำงานให้บรรลุผลสำเร็จ

สรุปได้ว่า เครือข่าย หมายถึง แนวคิดที่มุ่งเน้นการสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ เอกชน และภาคประชาชน เพื่อให้เกิดการบูรณาการในการดำเนินงานและแก้ไขปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเครือข่ายมีลักษณะสำคัญ คือ ความสมัครใจในการแลกเปลี่ยนข้อมูล ความรู้ และทรัพยากร เพื่อสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน นอกจากนี้ การทำงานแบบเครือข่ายยังช่วยส่งเสริมการส่งมอบบริการแบบบูรณาการ การบริหารจัดการปัญหาสาธารณะ และการพัฒนาโครงสร้างการทำงานที่ไม่ขึ้นกับระบบลำดับชั้น ซึ่งนำไปสู่ผลลัพธ์ที่เป็นประโยชน์สูงสุดต่อทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

2. แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมมีประโยชน์สำคัญต่อการพัฒนาและบริหารจัดการในระดับองค์กร ชุมชน และสังคม โดยช่วยเสริมสร้างความเป็นเจ้าของและความรับผิดชอบร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ส่งเสริมความโปร่งใสและธรรมาภิบาล เพิ่มประสิทธิภาพของกระบวนการตัดสินใจผ่านการแลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นที่หลากหลาย อีกทั้งช่วยให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมยังส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ลดความขัดแย้ง และสร้างความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน และสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง

กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น (2552, น.19 - 21) ได้เสนอแนวทางการสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับประชาชนในการแก้ไขปัญหาขยะมูลฝอยด้วยการรณรงค์สร้างจิตสำนึกให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาการจัดการขยะมูลฝอย โดยการนำโปสเตอร์ ป้ายประชาสัมพันธ์ แผ่นพับ แผ่นปลิว เพื่อให้ความรู้กับประชาชน

ถวิลวดี บุรีกุล. (2558, น. 8) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการดำเนินการต่าง ๆ ของภาครัฐได้เข้ามามีข้อมูลข่าวสาร ได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น แสดงความห่วงกังวลต่อแนวทางการดำเนินการของเจ้าหน้าที่รัฐต่อการตัดสินใจของผู้บริหารส่วนท้องถิ่น ซึ่งรวมไปถึงการมาร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมตัดสินใจรับผลจากการตัดสินใจ ให้การปรึกษาหารือ และร่วมกันประเมินผลการดำเนินการของหน่วยงานของรัฐ ทั้งนี้ การมีส่วนร่วมยังรวมไปถึงการมาร่วมกันคิดถึงแนวทางการแก้ไขปัญหาของชุมชน มาร่วมกันออกแบบอนาคตของชุมชนโดยคนในชุมชนเอง จึงอาจกล่าวได้ว่า การมีส่วนร่วมได้ส่งผลต่อการเห็นถึงคุณค่าของตนเองที่มีต่อการรอรับความช่วยเหลือจากภาครัฐเพียงฝ่ายเดียว นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมยังเป็นการตัดสินใจเพื่อเข้าร่วมดำเนินงาน

William Erwin (1976, p. 21) ได้กล่าวในแนวทางเดียวกันว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินการพัฒนาร่วมคิดร่วมตัดสินใจแก้ไขปัญหาของตนเอง โดยใช้ความคิดสร้างสรรค์ ความรู้ และความชำนาญ รวมถึงสนับสนุนติดตามผลการปฏิบัติงานขององค์กร และเจ้าหน้าที่

WHO and UNICEF (1978, p. 41) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมเป็นการเข้าร่วมอย่างกระตือรือร้น และมีพลังของประชาชนในกระบวนการตัดสินใจ เพื่อกำหนดเป้าหมายของสังคม การจัดทรัพยากรเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย และการปฏิบัติตามแผนการหรือโครงการต่าง ๆ โดยความสมัครใจ

Cohen, J.M., & Uphoff, N.T. (1981, p. 213) ที่ได้กล่าวถึง ระดับการมีส่วนร่วมไว้ 4 ระดับ คือ 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ หมายถึง การแสดงออกด้านความคิดเกี่ยวกับการจัดระบบ หรือกำหนดระบบของโครงการ เพื่อประเมินเบื้องต้นในการหาทางเลือกที่เป็นไปได้ในการปฏิบัติ ทั้งนี้ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจที่ดีควรประกอบด้วย 1.1) การร่วมค้นหาความต้องการ 1.2) การร่วมค้นช่องทางการแก้ปัญหา และ 1.3) การร่วมหาบุคลากรเข้ามาปฏิบัติการ 2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน หมายถึง การดำเนินงานตามโครงการและแผนงานที่กำหนดไว้ร่วมกัน ซึ่งการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการจะก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมกันในการเป็นเจ้าของกิจกรรมและผลงานที่เกิดขึ้น ทั้งนี้ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการที่ดี ควรประกอบด้วย 2.1) การสละทรัพยากร 2.2) การบริหารและการประสานงาน และ 2.3) ร่วมปฏิบัติงานในโครงการ

3) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ หมายถึง การที่ประชาชนได้รับผลกระทบเชิงบวกจากการดำเนินโครงการทั้งในด้านผลผลิตที่เป็นรูปธรรม ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นแก่สังคม และผลประโยชน์ส่วนบุคคลจากการเข้าร่วมโครงการ ทั้งนี้ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ที่ดีควรประกอบด้วย 3.1) ผลประโยชน์ด้านวัตถุ 3.2) ผลประโยชน์ด้านสังคม และ 3.3) ผลประโยชน์ด้านบุคคล 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล หมายถึง การมีส่วนร่วมในการวัดผลในการดำเนินงาน รวมทั้งเป็นการค้นหาข้อดีและข้อบกพร่อง เพื่อหาแนวทางแก้ไขการทำงานให้มีประสิทธิภาพต่อไป ทั้งนี้ การมีส่วนร่วมในการประเมินผลที่ดีควรประกอบด้วย 4.1) โอกาสเข้าร่วมประเมินผล 4.2) ประเด็นประเมินที่ชัดเจน และ 4.3) การนำข้อมูลจากการประเมินไปใช้ประโยชน์

OECD (1991) ได้เสนอองค์ประกอบการจัดการภาครัฐแนวใหม่ด้านการให้ความสำคัญกับการบริการลูกค้า โดยแนวทางการพัฒนา หรือการปรับปรุงการให้บริการมองที่ความสอดคล้องกับความต้องการของลูกค้า หรือประชาชนเป็นสำคัญ อีกด้านหนึ่งมีการพัฒนาคุณภาพของการให้บริการอย่างต่อเนื่อง การให้ผู้ใช้บริการเป็นผู้บอกค่าใช้จ่าย กล่าวคือ การเก็บค่าบริการสาธารณะของรัฐใช้หลักการการเข้าใช้ประโยชน์จริง ใครใช้บริการมากต้องจ่ายมาก ใครใช้บริการน้อยจ่ายน้อยหากไม่ใช้เลยไม่ต้องรับผิดชอบในค่าใช้จ่ายนั้น

Creighton (2005, p.7) ให้ความเห็นว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการที่ความสนใจ ความต้องการ และคุณค่าของประชาชนได้รับการพิจารณารวมเข้าไปในขั้นตอนการตัดสินใจของรัฐบาล และหน่วยงานภาคเอกชนโดยตั้งบนพื้นฐานการสื่อสารแบบสองทาง

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการที่ภาคประชาชนมีโอกาสแสดงความคิดเห็น ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินงาน และร่วมประเมินผลในกิจกรรมหรือโครงการของภาครัฐอย่างกระตือรือร้น และสมัครใจ โดยเน้นการสื่อสารแบบสองทางระหว่างรัฐและประชาชน การมีส่วนร่วมนี้ก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ สร้างความรับผิดชอบร่วมกัน และนำไปสู่การจัดการทรัพยากรให้สอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงของชุมชน จึงส่งผลต่อความยั่งยืนของการพัฒนาและเพิ่มคุณค่าของประชาชนในฐานะผู้มีส่วนร่วม ไม่ใช่ผู้รอรับบริการฝ่ายเดียว

3. แนวคิดเรื่องการบริหารจัดการขยะ

การบริหารจัดการขยะมีประโยชน์สำคัญในการลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่ประชาชน โดยช่วยให้เกิดกระบวนการจัดการขยะอย่างเป็นระบบตั้งแต่การคัดแยก การเก็บขน ไปจนถึงการกำจัดที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ ส่งเสริมการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ลดปริมาณขยะที่ต้องกำจัด และเพิ่มโอกาสในการนำขยะกลับมาใช้ใหม่หรือแปรรูปเป็นพลังงาน นอกจากนี้ ยังช่วยลดต้นทุนในการบริหารจัดการของหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน ส่งเสริมความร่วมมือของทุกภาคส่วน และสนับสนุนแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนเพื่อสิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจที่มั่นคง

การบริหารจัดการขยะ หมายถึง การดำเนินงาน และวิธีการปฏิบัติงานของหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการนำนโยบายการบริหารจัดการขยะมูลฝอยไปปฏิบัติในพื้นที่ โดยมีมุ่งหวังให้เกิดการดำเนินงานมีประสิทธิภาพตั้งแต่ต้นทาง กลางทาง และปลายทาง โดยมีการบริหารจัดการที่สามารถจัดการขยะมูลฝอย

ได้อย่างถูกหลักวิชาการ ได้ผลงานที่มีคุณภาพสูง รวมถึงเกิดผลสำเร็จของงานได้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ และใช้ทรัพยากรในการดำเนินงานได้อย่างคุ้มค่า

กระทรวงมหาดไทย (2566, น. 22 - 46) ได้กำหนดกรอบแนวคิดการดำเนินการ และการกำหนดเป้าหมายโดยยึดจากแผนปฏิบัติการด้านการจัดการขยะของประเทศ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2565 - 2570) ของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และมีการวิเคราะห์ปัญหาจากสถานการณ์การจัดการขยะมูลฝอยชุมชนของประเทศ แนวนโยบายของกระทรวงมหาดไทย ข้อเสนอแนะจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานการตรวจเงินแผ่นดิน เป็นต้น เพื่อนำมาเป็นฐานคิดในการสร้างมาตรการแก้ไขปัญหาขยะมูลฝอยชุมชน (Area - Base Problems) ทำให้การกำหนดกรอบการดำเนินงาน 4 ขั้นตอน ในการวางแผน และกำหนดมาตรการ ได้แก่

3.1 ด้านการจัดการขยะที่ต้นทาง หมายถึง การดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการลดปริมาณ และคัดแยกขยะมูลฝอย ณ แหล่งกำเนิดขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วยการสร้างความรู้ความเข้าใจ และตระหนักถึงความสำคัญในการจัดการขยะต้นทางเพื่อให้ประชาชนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม การบริโภค ซึ่งจะช่วยให้เกิดการลดปริมาณและคัดแยกขยะมูลฝอยตามหลักการ 3 ช คือ ใช้น้อย ใช้ซ้ำ และนำกลับมาใช้ใหม่ รวมถึงสนับสนุนให้มีการคัดแยกขยะมูลฝอยตั้งแต่ระดับครัวเรือน และส่งเสริมกิจกรรมที่ช่วยให้ชุมชนมีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการจัดการขยะมูลฝอยเพื่อร่วมกันจัดกิจกรรมที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชน

3.2 ด้านการจัดการขยะที่กลางทาง หมายถึง การดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเพิ่มประสิทธิภาพการเก็บขนขยะมูลฝอย ด้วยการสร้างร่วมมือจากครัวเรือน และหน่วยงานต่าง ๆ ที่อยู่ในพื้นที่บริการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งจะมีการดำเนินการเกี่ยวกับการจัดวางภาชนะรองรับขยะแบบแยกประเภทให้เพียงพอและเหมาะสมกับสถานที่ รวมถึงมีการกำหนดพื้นที่รวบรวม “ขยะอันตรายจากชุมชน” พร้อมจัดทำระบบการเก็บขนขยะมูลฝอยแยกประเภท โดยมีการกำหนดวัน เวลา สถานที่ และเส้นทางการเก็บขนขยะมูลฝอย เพื่อแจ้งให้ประชาชนทราบอย่างชัดเจน นอกจากนี้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องดำเนินการเกี่ยวกับการจัดให้มีพื้นที่สำหรับใช้เป็นสถานีขนถ่ายขยะมูลฝอย รวมถึงดำเนินการปรับปรุงกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ ที่เกี่ยวข้องกับหลักเกณฑ์และวิธีการในการเก็บ ขน และกำจัดขยะมูลฝอย

3.3 ด้านการจัดการขยะที่ปลายทาง หมายถึง การดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเพิ่มศักยภาพ และประสิทธิภาพการกำจัดขยะมูลฝอยชุมชนให้ได้รับการกำจัดอย่างถูกต้อง ด้วยการกำจัดขยะมูลฝอยตกค้าง และสร้างรูปแบบการจัดการขยะมูลฝอยแบบผสมผสานให้ถูกต้องตามหลักวิชาการ เช่น การกำจัดโดยวิธีหมักทำปุ๋ย การกำจัดโดยวิธีเผา การกำจัดขยะมูลฝอยโดยการฝังกลบ เป็นต้น รวมถึงการกำจัดขยะมูลฝอยที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินการเอง และส่งต่อไปยังองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นดำเนินการ หรือส่งมอบให้องค์การบริหารส่วนจังหวัดดำเนินการเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการกำจัดขยะมูลฝอยชุมชน

3.4 ด้านการบริหารจัดการ หมายถึง การดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเพิ่มศักยภาพและประสิทธิภาพด้านการบริหารจัดการขยะมูลฝอยขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ด้วยการสนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีการบันทึกข้อมูลในระบบสารสนเทศด้านการบริหารจัดการขยะมูลฝอยขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และนำข้อมูลดังกล่าวมาใช้จัดทำแผนงาน แนวทางแก้ไขปัญหามลพิษในพื้นที่ โดยให้ที่ประชุมผู้บริหาร หรือคณะกรรมการจังหวัดร่วมพิจารณา ซึ่งจะช่วยให้สามารถบริหารจัดการขยะมูลฝอยได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ระเบียบวิธีวิจัย (Research Methodology)

1. การวิจัยระยะที่ 1 การวิจัยเชิงปริมาณ

1.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำชุมชน รวมจำนวน 2,948 คน และนำมาคำนวณหาขนาดกลุ่มตัวอย่างตามสูตรของ Yamane (1973, p. 727) ทำให้ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 353 คน

1.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม

1.3 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่, ค่าร้อยละ, ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

2. การวิจัยระยะที่ 2 การวิจัยเชิงคุณภาพ

2.1 กลุ่มเป้าหมายเป็นการเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง โดยพิจารณาจากภาคีเครือข่ายทั้งภาครัฐและเอกชนพื้นที่ที่ร่วมดำเนินกิจกรรม รวม 8 คน

2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกรายบุคคล

ผลการศึกษา (Findings)

1. การวิจัยระยะที่ 1 การวิจัยเชิงปริมาณ

1.1 เครือข่ายในการบริหารจัดการขยะ

ตารางที่ 1 เครือข่ายในการบริหารจัดการขยะ

เครือข่ายในการจัดการขยะ	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
1) การจัดการขยะทำให้เกิดความร่วมมือระหว่างกลุ่ม องค์กร และเครือข่ายในชุมชน	4.24	0.62	มากที่สุด
2) มีกลุ่ม องค์กร และเครือข่ายในชุมชนเข้ามาร่วมสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมร่วมกันในด้านต่าง ๆ ในการจัดการขยะในชุมชน	4.07	0.58	มาก
3) กลุ่ม องค์กร และเครือข่ายในชุมชนมีการประสานความร่วมมือเพื่อดำเนินกิจกรรมการจัดการขยะมูลฝอยตามบทบาทหน้าที่	4.10	0.64	มาก
4) กลุ่ม องค์กร และเครือข่ายในชุมชนมีการจัดรูปแบบความสัมพันธ์เพื่อดำเนินกิจกรรมการจัดการขยะมูลฝอยให้บรรลุผลสำเร็จ	3.90	0.68	มาก
5) กลุ่ม องค์กร และเครือข่ายในชุมชนมีกลไกการขับเคลื่อนงานในลักษณะเครือข่าย	3.93	0.56	มาก

เครือข่ายในการจัดการขยะ	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
6) กลุ่ม องค์กร และเครือข่ายในชุมชนมีแนวทางการปฏิบัติงานร่วมกันในลักษณะเครือข่ายให้บรรลุผลสำเร็จ	4.00	0.60	มาก
7) กลุ่ม องค์กร และเครือข่ายในชุมชนมีการติดต่อสื่อสารที่กระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารด้านการจัดการขยะในชุมชน	4.13	0.61	มาก
8) เครือข่ายมีการมีการกำหนดเป้าหมายและตัวชี้วัดความสำเร็จด้านการจัดการขยะในชุมชนร่วมกัน	3.91	0.66	มาก
9) กลุ่ม องค์กร และเครือข่ายในชุมชนสามารถดำเนินกิจกรรมกาจัดการขยะมูลฝอยได้อย่างถูกต้อง	3.80	0.74	มาก
10) เครือข่ายมีระบบควบคุมการดำเนินกิจกรรมร่วมกันของเครือข่ายเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่เป็นประโยชน์สูงสุด	3.85	0.67	มาก
รวม	3.99	0.47	มาก

ผลการศึกษา พบว่า เครือข่ายในการบริหารจัดการขยะโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อจำแนกรายข้อคำถามพบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด 1 ข้อ และอยู่ในระดับมาก 9 ข้อ เรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยมากไปน้อย ได้แก่ เรื่องการจัดการขยะช่วยให้เกิดความร่วมมือระหว่างกลุ่ม องค์กร และเครือข่ายในชุมชนมีค่าเฉลี่ยมากที่สุด รองลงมาตามลำดับ คือ เรื่องกลุ่ม องค์กร และเครือข่ายในชุมชนมีการติดต่อสื่อสารที่กระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารด้านการจัดการขยะในชุมชน เรื่องกลุ่ม องค์กร และเครือข่ายในชุมชนมีการประสานความร่วมมือเพื่อดำเนินกิจกรรมการจัดการขยะมูลฝอยตามบทบาทหน้าที่ เรื่องมีกลุ่ม องค์กร และเครือข่ายในชุมชนเข้ามาร่วมสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมร่วมกันในด้านต่าง ๆ ในการจัดการขยะในชุมชน เรื่องกลุ่ม องค์กร และเครือข่ายในชุมชนมีแนวทางการปฏิบัติงานร่วมกันในลักษณะเครือข่ายให้บรรลุผลสำเร็จ เรื่องกลุ่ม องค์กร และเครือข่ายในชุมชนมีกลไกการขับเคลื่อนงานในลักษณะเครือข่าย เรื่องเครือข่ายมีการกำหนดเป้าหมายและตัวชี้วัดความสำเร็จด้านการจัดการขยะในชุมชนร่วมกัน เรื่องกลุ่ม องค์กร และเครือข่ายในชุมชน มีการจัดรูปแบบความสัมพันธ์เพื่อดำเนินกิจกรรมการจัดการขยะมูลฝอยให้บรรลุผลสำเร็จ เรื่องเครือข่ายมีระบบควบคุมการดำเนินกิจกรรมร่วมกันของเครือข่าย เพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่เป็นประโยชน์สูงสุด และกลุ่ม องค์กร และเครือข่ายในชุมชนสามารถดำเนินกิจกรรมการจัดการขยะมูลฝอยได้อย่างถูกต้อง มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด

1.2 เครือข่ายการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการขยะ

ตารางที่ 2 การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการขยะ

การมีส่วนร่วมในการจัดการขยะ	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
1) กำหนด ผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำชุมชนมีการแสวงหาการสนับสนุนในการจัดการขยะจากคนในชุมชน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	4.00	0.50	มาก
2) กำหนด ผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำชุมชนมีกลไกความร่วมมือจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะในพื้นที่	4.16	0.41	มาก
3) กำหนด ผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำชุมชนมีการสร้างความเข้าใจในการจัดการขยะในพื้นที่ เพื่อก่อให้เกิดความเชื่อถือจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	4.14	0.42	มาก
4) คนในชุมชนมีการสนับสนุนนโยบายการจัดการขยะในพื้นที่	3.96	0.48	มาก
5) กำหนด ผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำชุมชนให้ความสำคัญกับการรับฟังผู้มีส่วนได้เสียเกี่ยวกับการจัดการขยะในพื้นที่อย่างจริงจัง	4.10	0.66	มาก
6) กำหนด ผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำชุมชนมีการเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามาร่วมเป็นคณะกรรมการในการจัดการขยะในพื้นที่	3.70	0.69	มาก
7) กำหนด ผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำชุมชนนำความเห็นของคนในชุมชน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียไปปรับปรุงวิธีการดำเนินงานให้เหมาะสม	3.88	0.56	มาก
8) คนในชุมชนมีการเข้าร่วมกิจกรรมจัดการขยะในพื้นที่ในลักษณะของกิจกรรมจิตอาสา ซึ่งช่วยให้การขับเคลื่อนกิจกรรมในพื้นที่ทำได้อย่างต่อเนื่อง	4.05	0.50	มาก
9) การขับเคลื่อนกิจกรรมในพื้นที่ก่อให้เกิดผลงานที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และชุมชน	3.81	0.62	มาก
10) กำหนด ผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำชุมชนมีการพัฒนาคุณภาพของการจัดการขยะในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง	3.85	0.69	มาก
รวม	3.96	0.41	มาก

ผลการศึกษา พบว่า การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการขยะโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อจำแนกรายข้อคำถาม พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด 10 ข้อ และอยู่ในระดับมาก 6 ข้อ เรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยมากไปน้อย ได้แก่ เรื่องหน่วยงานมีการสร้างกลไกความร่วมมือจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมจากผู้เกี่ยวข้องในการจัดการขยะในพื้นที่ มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด รองลงมาตามลำดับ คือ เรื่องกำหนด ผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำชุมชนมีกลไกความร่วมมือจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะในพื้นที่ เรื่องกำหนด ผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำชุมชนมีการสร้างความเข้าใจในการจัดการขยะในพื้นที่ เพื่อก่อให้เกิดความเชื่อถือจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เรื่องกำหนด ผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำชุมชนให้ความสำคัญกับการรับฟังผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเกี่ยวกับการจัดการขยะในพื้นที่อย่างจริงจัง เรื่องคนในชุมชนมีการเข้าร่วมกิจกรรมจัดการขยะในพื้นที่ในลักษณะของกิจกรรมจิตอาสา ซึ่งช่วยให้การขับเคลื่อนกิจกรรมในพื้นที่ทำได้อย่างต่อเนื่อง เรื่องกำหนด ผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำชุมชนมีการแสวงหาการสนับสนุนในการจัดการขยะจากคนในชุมชน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เรื่องคนในชุมชนมีการสนับสนุนนโยบายการจัดการขยะในพื้นที่ เรื่องกำหนด ผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำชุมชนนำความเห็นของคนในชุมชน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียไปปรับปรุงวิธีการดำเนินงานให้เหมาะสม เรื่องกำหนด ผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำชุมชนมีการพัฒนา

คุณภาพของการจัดการขยะในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง เรื่องการขับเคลื่อนกิจกรรมในพื้นที่ก่อให้เกิดผลงานที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และชุมชน และเรื่องกำหนด ผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำชุมชน มีการเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามาร่วมเป็นคณะทำงานในการจัดการขยะในพื้นที่ที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด

1.3 การบริหารจัดการขยะในพื้นที่อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ตารางที่ 3 การบริหารจัดการขยะ

การบริหารจัดการขยะมูลฝอย	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
1. ด้านการจัดการขยะต้นทาง	3.91	0.60	มาก
2. ด้านการจัดการขยะกลางทาง	3.97	0.59	มาก
3. ด้านการจัดการขยะปลายทาง	3.88	0.62	มาก
4. ด้านการบริหารจัดการ	3.95	0.61	มาก
รวม	3.92	0.58	มาก

ผลการศึกษา พบว่า การบริหารจัดการขยะมูลฝอย โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อจำแนกรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทั้ง 4 ด้าน เรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยมากไปน้อย ได้แก่ ด้านการจัดการขยะกลางทาง รองลงมา คือ ด้านการบริหารจัดการ ด้านการจัดการขยะต้นทาง และด้านการจัดการขยะปลายทาง

2. การวิจัยระยะที่ 2 การวิจัยเชิงคุณภาพ

2.1 เครือข่ายในการบริหารจัดการขยะพบว่า การสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงานและชุมชนในการจัดการขยะ โดยผู้นำชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการสื่อสารกำหนดบทบาทหน้าที่ให้กับภาคีเครือข่าย และสนับสนุนการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนกิจกรรมการจัดการขยะ เพื่อให้การบริหารจัดการขยะบรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพตั้งแต่ต้นทาง กลางทาง และปลายทาง รวมถึงเกิดเป็นชุมชนต้นแบบในการบริหารจัดการขยะที่สามารถนำไปปรับใช้ได้ในพื้นที่อื่น ๆ ที่มีบริบทคล้ายกัน ดังนั้น ปัจจัยหน่วยงานภาคีเครือข่ายจึงช่วยทำให้เกิดความร่วมมืออย่างยั่งยืน และสร้างความรับผิดชอบร่วมกันในพื้นที่

2.2 การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการขยะ พบว่า การสนับสนุนให้ความร่วมมือจากผู้ที่เกี่ยวข้องในการจัดการขยะในพื้นที่ ซึ่งมีความสำคัญต่อการประสบความสำเร็จในกิจกรรมการจัดการขยะ และเป้าหมายที่กำหนด ดังนั้น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องมีการสร้างกลไกการมีส่วนร่วมโดยมุ่งเน้นเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการขยะในพื้นที่ ซึ่งจะช่วยสร้างความรู้สึกร่วมในการเป็นเจ้าของโครงการ และทำให้ทุกฝ่ายเข้าใจในเป้าหมายร่วมกัน รวมถึงเกิดความกระตือรือร้นในการดำเนินกิจกรรมให้ประสบผลสำเร็จ นอกจากนี้ กลไกการมีส่วนร่วมจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีประสิทธิภาพ จะช่วยให้การบริหารจัดการขยะบรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพตั้งแต่ต้นทาง กลางทาง และปลายทาง รวมถึงเกิดเป็นชุมชนต้นแบบในการบริหารจัดการขยะที่สามารถนำไปปรับใช้ได้ในพื้นที่อื่น ๆ ที่มีบริบทคล้ายกัน ดังนั้น ปัจจัยการมีส่วนร่วมจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจึงช่วยทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในฐานะ

ผู้ขับเคลื่อนนโยบายได้รับการสนับสนุนจากทุกภาคส่วน รวมถึงความร่วมมือจากผู้ที่เกี่ยวข้อง และคนในชุมชน ได้อย่างมีคุณภาพ และสามารถดำเนินกิจกรรมที่เหมาะสมกับพื้นที่ได้อย่างต่อเนื่อง และยั่งยืน

2.3 การบริหารจัดการขยะในพื้นที่อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า

1) ด้านการจัดการขยะต้นทาง โดยต้องมีการดำเนินกิจกรรมที่มุ่งลดขยะตั้งแต่แหล่งกำเนิด โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นร่วมกับภาคเอกชนสนับสนุนการใช้บรรจุภัณฑ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม จัดพื้นที่คัดแยกขยะ ส่งเสริมการใช้ซ้ำและรีไซเคิล รวมทั้งส่งเสริมครัวเรือนในชุมชนคัดแยกและขายขยะรีไซเคิลเพื่อลดมลพิษ และสร้างรายได้ และ 2) ด้านการจัดการขยะกลางทาง ต้องมุ่งเน้นการปรับปรุงระบบการเก็บขนขยะ โดยความร่วมมือระหว่างภาคเอกชน ภาครัฐ และชุมชน ในการกำหนดพื้นที่จัดวางถังขยะแยกประเภท วางแผนวัน - เวลาจัดเก็บขยะชัดเจน พร้อมบังคับใช้กฎหมายเข้มงวด เพื่อป้องกันปัญหาขยะตกค้างและลดมลพิษ สำหรับ 3) ด้านการจัดการขยะปลายทาง ต้องให้ความสำคัญกับการกำจัดขยะอย่างถูกหลักวิชาการ โดยใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมที่เหมาะสม ด้วยความร่วมมือจากภาคเอกชนที่เชี่ยวชาญ ภาครัฐควบคุมมาตรฐานความปลอดภัย และครัวเรือนในชุมชนมีส่วนร่วมในการเฝ้าระวังผลกระทบสิ่งแวดล้อม และที่สำคัญ (4) ด้านการบริหารจัดการ ควรมุ่งเน้นไปที่การเพิ่มประสิทธิภาพองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการเชื่อมโยงกับหน่วยงานนโยบาย โดยใช้ระบบสารสนเทศรวบรวมข้อมูลเพื่อวางแผนบริหารจัดการขยะอย่างเป็นระบบ เพิ่มศักยภาพและประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหาขยะทั้งระบบ

การอภิปรายผล

1. เครือข่ายในการบริหารจัดการขยะ ผลการศึกษาพบว่ามีความเฉลี่ยในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีเรื่องการจัดการขยะช่วยให้เกิดความร่วมมือระหว่างกลุ่ม องค์กร และเครือข่ายในชุมชน มีความเฉลี่ยมากกว่าทุกเรื่อง และอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้ ผลการวิจัยเชิงคุณภาพยังพบว่า ผู้นำชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการสื่อสารเพื่อสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงานและชุมชน ในการจัดการขยะ ดังนั้น เครือข่ายจึงช่วยทำให้เกิดความร่วมมืออย่างยั่งยืน และสร้างความรับผิดชอบร่วมกันในพื้นที่ ซึ่งอาจเป็นเพราะในชุมชนมีการจัดตั้งเครือข่ายในการดำเนินงานในด้านต่าง ๆ ในพื้นที่ จึงทำให้กิจกรรมต่าง ๆ ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานที่เป็นภาคีเครือข่ายทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อดำเนินกิจกรรมให้ประสบผลสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับที่ Robert Agranoff (2006, pp.57 - 59) ได้กล่าวถึงเครือข่ายไว้ว่า เป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการสร้างความร่วมมือ เนื่องจากการเปิดโอกาสให้องค์กรต่าง ๆ ได้ดำเนินงานร่วมกัน ตลอดจนแบ่งปันทรัพยากร สร้างความรู้ในด้านต่าง ๆ และค้นพบแนวทางการปฏิบัติงานร่วมกัน ทั้งนี้ Lisa Blomgren Bingham and Rosemary O'Leary (2005, pp. 547-558) ได้กล่าวไว้ว่า การทำงานแบบเครือข่ายนั้นเป็นการสนับสนุนและเปิดโอกาสให้ภาคประชาชนได้เข้าร่วมเป็นภาคีการทำงานร่วมกับองค์กรของรัฐผ่านช่องทางการมีส่วนร่วมในรูปแบบต่าง ๆ และร่วมทำงานกับองค์กรต่าง ๆ ภายในเครือข่ายเพื่อการจัดการปัญหาสาธารณะ นอกจากนี้ยังพบว่า สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2565, น.100 - 101) ได้กล่าวถึงกระบวนการ

ขับเคลื่อนการจัดการขยะมูลฝอยว่า ต้องมีการพัฒนากลไกและศักยภาพกลุ่มชุมชน ซึ่งช่วยระดมความร่วมมือในชุมชน เชื่อมโยงความร่วมมือกับภายนอก และขับเคลื่อนกิจกรรมให้เกิดความต่อเนื่อง รวมถึงมีการสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อเติมเต็มช่องว่างในการดำเนินงานในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านบุคลากร ข้อมูล ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน รวมถึงวัสดุอุปกรณ์ และผลการวิจัยมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของทรงศักดิ์ วลัยใจ (2564) ได้ศึกษาเรื่องกระบวนการจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชนมีส่วนร่วม เทศบาลตำบลเวียงพร้าว อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ โดยกล่าวถึงการจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชนมีส่วนร่วมจะช่วยให้ได้รับสนับสนุนในด้านต่าง ๆ จากภาคส่วนของราชการและเอกชน และชุมชนกลุ่มเป้าหมายได้จัดทำแผนการจัดการปัญหาขยะในชุมชนให้เป็น “หมู่บ้านถนนสีขาว”

2. การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการขยะ ผลการศึกษาพบว่า มีค่าเฉลี่ยในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีเรื่องหน่วยงานมีการสร้างกลไกความร่วมมือจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมจากผู้เกี่ยวข้องในการจัดการขยะในพื้นที่ มีค่าเฉลี่ยมากกว่าทุกเรื่อง และอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้ ผลการวิจัยเชิงคุณภาพยังพบว่า ความร่วมมือจากผู้ที่เกี่ยวข้องมีความสำคัญต่อการประสบความสำเร็จในการจัดการขยะในพื้นที่ ดังนั้น ชุมชนต้องมีการสร้างกลไกการมีส่วนร่วมเพื่อให้ได้รับการสนับสนุน และความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมที่เหมาะสมกับพื้นที่ได้อย่างต่อเนื่อง และยั่งยืน ซึ่งอาจเป็นเพราะในชุมชนมีการสร้างกลไกการมีส่วนร่วมเพื่อเปิดโอกาสกลุ่ม องค์กร และเครือข่ายทั้งภาครัฐและเอกชน สถานศึกษา และศาสนสถานได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการขยะในด้านต่าง ๆ ให้กับครัวเรือนในชุมชน และสอดคล้องกับแนวคิดของ William Erwin (1976, p. 21) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินการพัฒนาร่วมคิดร่วมตัดสินใจแก้ไขปัญหา นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับที่ Cohen, J.M., & Uphoff, N.T. (1981, p. 213) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานว่าเป็นการดำเนินงานตามโครงการและแผนงานที่กำหนดไว้ร่วมกัน ซึ่งจะก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมกันในการเป็นเจ้าของกิจกรรมและผลงานที่เกิดขึ้น ทั้งนี้ การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานจะทำให้มีการสละทรัพยากร การบริหาร และการประสานงาน รวมถึงเข้าร่วมปฏิบัติงานในโครงการให้บรรลุผลสำเร็จ ผลวิจัยยังสอดคล้องกับที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (2557, น.112 - 113) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน และการสร้างพันธมิตรเครือข่ายทั้งภาครัฐกิจ เอกชน องค์กร ภาคประชาสังคม/ประชาชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้มาร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ร่วมสนับสนุน หรือร่วมลงทุน และเป็นเจ้าภาพจะช่วยให้การดำเนินการมีลักษณะบูรณาการเพื่อผลประโยชน์ต่อประชาชนและประเทศชาติโดยรวม นอกจากนี้ ผลการวิจัยมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของสมเกียรติ สวัสดิวิงศ์ (2565, น.217 - 218) ได้ศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยการจัดการกับความสำเร็จในการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในจังหวัดชุมพร โดยพบว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสนับสนุนให้เกิดการบริหารจัดการขยะในชุมชนแบบมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน โดยให้ผู้นำชุมชนเข้ามาร่วมเป็นคณะทำงานเพื่อร่วมกำหนดแนวทาง และกิจกรรมการบริหารจัดการขยะแบบครบวงจร ซึ่งจะช่วยให้การขับเคลื่อนกิจกรรมทำได้อย่างต่อเนื่อง และได้รับความร่วมมือจากชุมชน นอกจากนี้ยังพบว่า ณฤทัย ทองมี (2566) ได้ศึกษาเรื่องการบริหารจัดการขยะมูลฝอยชุมชนต่อการส่งเสริมการเป็นจังหวัดสะอาด: กรณีศึกษา บ้านป่าดิงงาม เทศบาลตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน โดยพบว่า เทศบาลตำบลป่าสักมีการพัฒนากลไกความร่วมมือ

ภายในหมู่บ้าน โดยชาวบ้านให้ความร่วมมือและดำเนินการในรูปแบบกิจกรรมจิตอาสา ไม่มีค่าตอบแทน และไม่ถือเป็นภาระหน้าที่ของใครคนหนึ่ง รวมถึงเป็นกิจกรรมที่ชุมชนร่วมกันปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง

3. การบริหารจัดการขยะในพื้นที่อำเภอยะนิง จังหวัดยะลา ผลการศึกษาพบว่า มีค่าเฉลี่ยในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยมากไปน้อย ได้แก่ ด้านการจัดการขยะกลางทาง รองลงมา คือ ด้านการบริหารจัดการ ด้านการจัดการขยะต้นทาง และด้านการจัดการขยะปลายทาง ตามลำดับ ทำให้เห็นว่า การบริหารจัดการขยะมูลฝอยซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดของกรมอนามัย (2553, น.3) กล่าวว่า การจัดการขยะมูลฝอย หมายถึง การดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการควบคุม การเก็บรวบรวม ขนถ่าย และนำขยะที่เกิดขึ้นจากแหล่งกำเนิดไปกำจัดอย่างถูกหลักวิชาการ เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาต่อสภาพแวดล้อม และสุขภาพอนามัยของประชาชน รวมถึงเป็นไปตามที่กระทรวงมหาดไทย (2566, น.22 - 46) ได้กำหนด แผนปฏิบัติการจัดการขยะมูลฝอยชุมชน “จังหวัดสะอาด” ไว้ 4 ด้าน คือ 1) ด้านการจัดการขยะต้นทาง โดยมีเป้าหมายให้มีการลดปริมาณและคัดแยกขยะมูลฝอย ณ แหล่งกำเนิด 2) ด้านการจัดการขยะกลางทาง โดยมีเป้าหมายให้มีการเพิ่มประสิทธิภาพการเก็บขนขยะมูลฝอยขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 3) ด้านการจัดการขยะปลายทาง โดยมีเป้าหมายให้ขยะมูลฝอยได้รับการกำจัดอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ และ 4) ด้านการบริหารจัดการ โดยมีเป้าหมายให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใช้ระบบสารสนเทศเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการขยะอย่างมีประสิทธิภาพ และยังพบว่า ผลการวิจัยมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมาโนช สุธธิตโต (ผดผาด) (2565) ซึ่งมีการศึกษาเรื่องรูปแบบการแปรรูปขยะให้เป็นพลังงานสะอาดแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ตำบลตลาดจินดา อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม โดยพบว่า มีแนวทางที่สอดคล้องกับการจัดการขยะต้นทาง กลางทาง และปลายทาง คือ ให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องดำเนินการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมตั้งแต่การสร้างอุปนิสัย ลดปริมาณขยะ การบริการเก็บขน การกำจัดอย่างถูกหลักวิชาการ และแปรรูปเป็นพลังงานสะอาด

ข้อเสนอแนะ (Recommendation)

1. สนับสนุนการสื่อสารเพื่อสร้างแรงจูงใจให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการขยะ รวมถึงการประสานความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องเพื่อดำเนินกิจกรรมร่วมกัน
2. ส่งเสริมการอบรมให้ความรู้ด้านการจัดการขยะและนำเทคนิคใหม่ ๆ มาใช้ พร้อมจัดหาอุปกรณ์เครื่องมือที่เหมาะสมอย่างเพียงพอ และสร้างแรงจูงใจแก่ผู้ปฏิบัติงาน
3. จัดตั้งคณะทำงานด้านการจัดการขยะ และศูนย์ประสานงานกลางในพื้นที่ เพื่อกำหนดแนวทางการทำงานที่ชัดเจน
4. ดำเนินกิจกรรมโดยให้ภาคีเครือข่ายร่วมจัดทำแผนปฏิบัติการ พร้อมขยายเครือข่ายความร่วมมือเพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถในการจัดการขยะให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น. (2552). *มาตรฐานการเปรียบเทียบ*. กระทรวงมหาดไทย
- กรมอนามัย. (2553). *คู่มือการประเมินผลกระทบต่อสุขภาพ กรณีการจัดการขยะมูลฝอยสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น*. กองประเมินผลกระทบต่อสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข
- กระทรวงมหาดไทย. (2566). *แผนปฏิบัติการจัดการขยะมูลฝอยชุมชน “จังหวัดสะอาด” ประจำปี พ.ศ. 2566*. กระทรวงมหาดไทย.
- ถวิลวดี บุรีกุล. (2558). *โครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในภาคใต้ของประเทศไทย*. สำนักวิจัยและพัฒนา สถาบันพระปกเกล้า.
- ณัททัย ทองมี. (2566). การบริหารจัดการขยะมูลฝอยชุมชนต่อการส่งเสริมการเป็นจังหวัดสะอาด: กรณีศึกษา บ้านป่าดงงาม เทศบาลตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน. *Procedia of Multidisciplinary Research*, 1(5), 45
- ทรงศักดิ์ วลัยใจ. (2564). *กระบวนการจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชนมีส่วนร่วมกับเทศบาลตำบลเวียงพร้าว อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต)*. จังหวัดเชียงใหม่.
- พระมาโนช สุทธิจิตโต. (2565). *รูปแบบการแปรรูปขยะให้เป็นพลังงานสะอาดแบบมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลตลาดจินดา อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม (พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม)*. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ภณณัฐ ศรีอินทร์สุทธิ. (2560). การวางแผนพัฒนาแบบบูรณาการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดนนทบุรี. *วารสารเซ็นจอห์น*, 103 - 104.
- สมเกียรติ สวัสดิวงศ์. (2565). *ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยการจัดการขยะกับความสำเร็จในการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดชุมพร (รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต)*. มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2565). *รายงานสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2565*. สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. (2554). *การจัดการความรู้ Knowledge Management: KM กับการบริหารราชการสมัยใหม่*. <https://www.dla.go.th/work/km/home/kmstory/kmstory4.htm>.
- Cohen, J. M. and Uphoff, N. T. (1981). *Rural Development Participation : Concept and Measures for Project Design Implementation and Evaluation*. Rural Development Committee Center for International Studies. Cornell University

- Creighton, J. L. (2005). *The Public participation handbook: making better decisions through citizen involvement*. San Francisco: Jossey Bass.
- Lisa Blomgren Bingham and Rosemary O'Leary. (2005). *The New Governance: Practices and Processes for Stakeholder and Citizen Participation in the Work of Government*. Public Administration.
- OECD. (1991). *The OECD Library and Archives offers information, reference, and Research services to both individual and institutional users*.
- Starkey, Paul. (1997). *Networking for Development*. International Forum for Rural Transport and Development. London.
- Robert. (2006). *Relationships between measures of leadership and climate*. Nevada: University of Nevada press.
- Agranoff Robert, Michael McGuire. (2001). Big Question in Public Network Management Research. *Journal of Public Administration Research and Theory*. 11 (3), 295-326.
- Erwin, W. (1976). *Participation Management: Concept Theory and Implementation*. Atlanta G: Georgia State University.
- WHO and UNICEF. (1978). *Report of the international conference on primary health care*. New York: N.P. Press.
- Yamane, T. (1973). *Statistics; An Introduction Analysis*. Harper International Edition, Tokyo.

การจัดการความปลอดภัยในการทำงานอย่างยั่งยืนของสถานประกอบการ จังหวัดสมุทรปราการ

ธนดล ทองมี¹

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการจัดการความปลอดภัยของนายจ้างตามมาตรการความปลอดภัยในการทำงานของสถานประกอบการในจังหวัดสมุทรปราการ และปัญหาต่อการจัดการความปลอดภัยในการทำงานของสถานประกอบการในจังหวัดสมุทรปราการ ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน โดยใช้แบบสอบถาม จากกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาลูกจ้างในสถานประกอบการ จำนวน 378 คน โดยการคัดเลือกแบบเจาะจง และแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน รวมถึงการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า การจัดการความปลอดภัยในการทำงานของสถานประกอบการส่วนใหญ่มีการปฏิบัติตามพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงานได้ดี โดยให้ความสำคัญในด้านความปลอดภัย สุขภาพอาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงาน โดยคะแนนเฉลี่ยรวมอยู่ที่ ($\bar{x} = 3.80$) ซึ่งถือว่าอยู่ในระดับดี คะแนนสูงสุดอยู่ในด้านการจัดการองค์กร ($\bar{x} = 3.84$) ขณะที่คะแนนต่ำสุดอยู่ในด้านความพร้อมทั้งร่างกายและจิตใจ ซึ่งอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.50$) การศึกษานี้ยังชี้ให้เห็นถึงปัญหาในการจัดการความปลอดภัยในที่ทำงาน โดยส่วนใหญ่ไม่ให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการความปลอดภัยในด้านการวัดผล และมองว่าเป็นค่าใช้จ่ายเพิ่มเติม

คำสำคัญ: การจัดการความปลอดภัยในการทำงาน, สถานประกอบการ

¹ นักวิชาการอิสระ, E-mail: nattapakorn123kk@gmail.com

The Sustainable Safety Management in the Establishments in Samut Prakan Province

Thanadon Tongmee¹

Abstract

This article aims to study employers' safety management guidelines based on workplace safety measures in workplaces in Samut Prakan Province, as well as the problem related to safety management in these workplaces. The researcher employed a mixed-methods approach, distributing questionnaires to a sample group of 378 employees selected through purposive sampling and conducting structured interviews. Statistical methods used for analysis include percentages, mean, standard deviation, and qualitative content analysis.

The findings indicate that safety management in most establishments aligns well with the Labor Protection Act, emphasizing occupational safety, health, and the work environment. The overall average score is 3.75 ($\bar{x} = 3.75$), which is considered good. The highest score is in the area of organizational management ($\bar{x} = 3.84$), while the lowest score pertains to physical and mental readiness, which remains at a moderate level ($\bar{x} = 3.50$). The study also highlights key challenges in workplace safety management, particularly the lack of prioritization in performance measurement and the perception of safety management as an additional cost.

Keywords: Safety Management, Enterprises

¹ Independent Scholar, E-mail: nattapakorn123kk@gmail.com

บทนำ

ความสามารถในการผลิตของสถานประกอบการทั่วประเทศส่วนใหญ่นั้น มักจะประสบปัญหาทางด้านความปลอดภัยของแรงงาน โดยแรงงานถือเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาอุตสาหกรรม และการขยายตัวทางเศรษฐกิจ เพราะแรงงานเป็นทั้งปัจจัยในการผลิตสินค้าและบริการ และเป็นทั้งผู้บริโภค หากแรงงานมีความเป็นอยู่ที่ดี ก็จะมีผลต่อประสิทธิภาพในการทำงานที่มากขึ้น การพัฒนาไปสู่สังคมอุตสาหกรรมจากการขยายตัวของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ทำให้คนจากชนบทหลั่งไหลเข้ามาหางานทำในเขตอุตสาหกรรมกันมากขึ้น จังหวัดสมุทรปราการเป็นพื้นที่หนึ่งที่อยู่ในเขตเมือง และมีโรงงานอุตสาหกรรมขนาดกลาง ขนาดเล็ก เป็นจำนวนมาก ทำให้แรงงานหรือลูกจ้างหลั่งไหลเข้ามาทำงานในอุตสาหกรรมมากขึ้น ทั้งแรงงานที่เป็นคนในท้องถิ่นและคนนอกท้องถิ่น เมื่อมาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมก็จะประสบปัญหาเกี่ยวกับความปลอดภัยในการทำงาน คนงานประสบปัญหาไม่คุ้นเคยกับสภาพการทำงานเครื่องจักรและเทคโนโลยีใหม่ ๆ หรือการนำสารเคมีที่เป็นพิษต่อสุขภาพอนามัยมาใช้ในกระบวนการผลิตก่อให้เกิดการสูญเสีย และเกิดอุบัติเหตุจากการทำงานซึ่งบั่นทอนคุณภาพชีวิตผู้ใช้แรงงานอันเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าต่อการพัฒนาประเทศ

ดังนั้น เมื่อกำลังแรงงานคนเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญของประเทศ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการกำหนดนโยบาย กฎหมาย หรือยุทธศาสตร์ชาติ เพื่อพัฒนาประเทศควบคู่ไปกับการขับเคลื่อนให้แรงงานทำงานได้อย่างปลอดภัยและมีสุขภาพอนามัยดียิ่งขึ้น กระทรวงแรงงานซึ่งเป็นหน่วยงานที่กำกับดูแลกลุ่มผู้ใช้แรงงาน ให้ความสำคัญในเรื่องความปลอดภัยอย่างยิ่ง รวมถึงได้กำหนดนโยบายความปลอดภัยและอาชีวอนามัยของประเทศไทย (Safety Thailand) เพื่อขับเคลื่อนให้เรื่องความปลอดภัยเป็นเรื่องระดับประเทศ เนื่องจากอุบัติเหตุและโรคจากการทำงานไม่ได้เกิดขึ้นจากโชคร้ายและไม่ได้เกิดขึ้นเพราะไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ หากแต่สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นได้เพราะมีสาเหตุของการเกิดที่ต้องค้นหา ดังนั้น การสร้างวัฒนธรรมความปลอดภัยเชิงป้องกัน จะทำให้สาเหตุทั้งหลายถูกจัดให้หมดสิ้นไป และอุบัติเหตุที่เกี่ยวข้องกับงานที่มีความเสี่ยงอันตรายและโรคจากการทำงานจะได้รับการป้องกันไม่ให้เกิดขึ้น (สมาคมส่งเสริมความปลอดภัยและอนามัยในการทำงานประเทศไทย ในพระราชูปถัมภ์, 2563) นายจ้างจึงจำเป็นต้องคำนึงถึงความเสมอภาคในการปฏิบัติงาน คือ ความปลอดภัย โดยเฉพาะการก่อสร้างการผลิตโดยเครื่องจักร ซึ่งมีความเสี่ยงสูง หากการป้องกันไม่รัดกุมเพียงพออาจก่อให้เกิดความเสียหายทั้งผู้ปฏิบัติงานผลิตภัณฑ์ และเครื่องจักรในการผลิตได้ โดยผลเสียจากการเกิดอุบัติเหตุในแต่ละครั้งนั้น มีผลเสียหลายต่อองค์กรไม่ว่าจะเป็นทางด้านความเสียหายต่อทรัพย์สิน การสูญเสียอวัยวะหรือพิการ การเสียอิสรภาพ การเสียขวัญและกำลังใจในการทำงาน เสียเวลาฟื้นฟูสภาพจิตใจ เสียประสิทธิภาพในการทำงานตกต่ำ เสียชื่อเสียง รวมถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ การทำงานที่ผิดพลาดรวมถึงสภาวะแวดล้อมต่าง ๆ ในสถานที่ทำงานอาจส่งผลให้เกิดอันตรายต่อผู้ใช้แรงงาน โดยที่ร้ายแรงที่สุดคือการสูญเสียชีวิต ซึ่งการรับผิดชอบและการป้องกันอันตรายเหล่านี้ต้องการความร่วมมือจากทั้งผู้ประกอบการและภาครัฐ โดยภาครัฐมีความสำคัญอย่างยิ่งในการกำกับดูแลและส่งเสริมมาตรการป้องกันเพื่อให้ความปลอดภัยในสถานที่ทำงาน

มีประสิทธิภาพ จำเป็นต้องเร่งพิจารณาข้อเรียกร้องที่เป็นประโยชน์จากผู้ใช้แรงงาน เช่น จังหวัดสมุทรปราการ ซึ่งเป็นจังหวัดที่มีโรงงานอุตสาหกรรมจำนวนมากและนิคมอุตสาหกรรมหลายแห่ง พบว่า จำนวนลูกจ้างที่ประสบอันตรายหรือเจ็บป่วยจากการทำงานในจังหวัดสมุทรปราการมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องทุกปี และเมื่อพิจารณาความร้ายแรงของอุบัติเหตุและปัญหาที่เกิดขึ้น พบว่า มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นในแต่ละปี ตามที่ Heinrich ได้ศึกษาถึงสาเหตุที่ก่อให้เกิดอุบัติเหตุในงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ ในปี ค.ศ. 1920 โดยผลการศึกษาและวิจัยสามารถที่จะสรุปสาเหตุของอุบัติเหตุที่สำคัญมี 3 ประการ ได้แก่ 1) เกิดจากคน ซึ่งพบว่า สาเหตุที่ทำให้เกิดอุบัติเหตุในการทำงานมีจำนวนสูงที่สุดถึง 88% ของอุบัติเหตุทั้งหมด ตัวอย่าง เช่น การทำงานที่ไม่ถูกต้อง ความพลั้งเผลอ ความประมาท การมีพฤติกรรมเสี่ยงในการทำงาน รวมถึงการออกแบบที่ไม่เหมาะสม เช่น การดัดแปลงที่ไม่เป็นไปตามหลักวิชาการ เป็นต้น 2) การติดตั้งที่ไม่ถูกต้องและเหมาะสม ไม่ละเอียด การไม่ศึกษาวิธีการทำงานของเครื่องจักรรวมถึง ระบบนิรภัยที่จำเป็น และอุปกรณ์ที่ใช้ในกรณีฉุกเฉิน เป็นต้น 3) สาเหตุที่เกิดจากความผิดพลาดของเครื่องจักร เกิดการชำรุด บกพร่อง รวมถึงการวางผังโรงงานที่ไม่เหมาะสม และสภาพแวดล้อมในการทำงานที่ไม่ปลอดภัย เป็นต้น และ 4) เกิดจากธรรมชาติ เช่น แผ่นดินไหว พายุ น้ำท่วม ไฟผ่า เป็นต้น

ดังนั้น หัวใจสำคัญของการทำงาน คือ การร่วมมือกันสร้างความปลอดภัยในการทำงาน โดยใช้วิธีการป้องกัน (Passive หรือ Prevention) เพื่อไม่ให้เกิดอุบัติเหตุ หรือให้น้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ เช่น การอบรมให้พนักงานมีความรู้และความเข้าใจที่ถูกต้องก่อนเริ่มปฏิบัติงาน การติดตามและประเมินผลพฤติกรรมในการทำงาน รวมถึงการตรวจสอบสภาพแวดล้อมในสถานที่ทำงาน นอกจากนี้ยังมีวิธีการป้องกันการบริหารจัดการความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสิ่งแวดล้อมในการทำงาน (SHE) ซึ่งสามารถช่วยป้องกันการบาดเจ็บและลดอัตราการเจ็บป่วยของพนักงานได้ การจัดการความปลอดภัยในการทำงานอย่างยั่งยืนในสถานประกอบการ จังหวัดสมุทรปราการ สามารถควบคุมความสูญเสียที่เกิดขึ้นได้ โดยผู้บริหารจะต้องวางระบบการบริหารจัดการด้านความปลอดภัยภายในหน่วยงาน ส่วนพนักงานจะต้องเพิ่มความระมัดระวังในการปฏิบัติงาน การบริหารงานเพื่อควบคุมความสูญเสียนั้นต้องเน้นความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพสิ่งแวดล้อมกับการรักษาความปลอดภัย และการป้องกันอุบัติเหตุในการทำงานในกระบวนการต่าง ๆ ซึ่งการบริหารงานเพื่อควบคุม อุบัติเหตุในการทำงานต้องมีวิธีการปฏิบัติที่เป็นระบบ โดยการประเมินความเสี่ยงต่าง ๆ เพื่อช่วยในการตัดสินใจ เลือกรูปแบบการควบคุมอันตราย การดำเนินการป้องกันอันตราย และการติดตามเพื่อควบคุมการป้องกันอันตราย

ผู้ศึกษาจึงมีความสนใจในการศึกษาการจัดการความปลอดภัยในการทำงานอย่างยั่งยืนในสถานประกอบการ จังหวัดสมุทรปราการ เพื่อช่วยลดปัญหาและหาทางแก้ไขที่เหมาะสมต่อไปในสถานประกอบการโรงงาน อุตสาหกรรม

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการจัดการความปลอดภัยของนายจ้างตามมาตรการความปลอดภัยในการทำงานของสถานประกอบการในจังหวัดสมุทรปราการ

2. เพื่อศึกษาปัญหาต่อการจัดการความปลอดภัยในการทำงานของสถานประกอบการในจังหวัดสมุทรปราการ

การทบทวนวรรณกรรม

1. แนวคิดการบริหารจัดการความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงาน

มีนักวิชาการหลากหลายท่าน ได้กล่าวถึงความหมายเกี่ยวกับอุบัติเหตุไว้มากมาย โดยมีตัวอย่างดังนี้ เกียรติศักดิ์ บัตรสูงเนิน (2557) อธิบายความหมายของอุบัติเหตุไว้ว่า อุบัติเหตุ (Accidents) หมายถึง เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจากการทำงาน ไม่ได้คาดคิด ไม่ได้ตั้งใจ หรือไม่ได้วางแผนล่วงหน้ามาก่อน พอเกิดแล้วส่งผลให้เกิดความเสียหายต่อชีวิต ทรัพย์สิน กระบวนการผลิต ทรัพยากรต่าง ๆ รวมทั้งภาพลักษณ์ ชื่อเสียงขององค์กร

วิทยา อยู่สุข (2555) อธิบายความหมายของอุบัติเหตุไว้ว่า อุบัติเหตุ (Accidents) โดยทั่วไปนั้น หมายถึง เหตุการณ์ อุบัติการณ์ (Incidents) ทุกชนิดที่เกิดขึ้น โดยไม่มีการคาดคิดมาก่อน ส่วนอุบัติเหตุจากการทำงาน (Occupational Accidents) หมายถึง อุบัติเหตุที่เกิดขึ้นในสภาวะการจ้างงาน ที่ทำให้เกิดความสูญเสียต่อชีวิตคน ต่อเครื่องจักร ต่อสิ่งของ อาจเกิดในทันทีทันใด หรือในช่วงเวลาถัดไปก็ได้ ซึ่งอุบัติเหตุนี้อาจจะเกิดในสถานที่ทำงานเองหรือนอกสถานที่ทำงานได้ เช่น เกิดระหว่างทางของพนักงานที่ต้องออกไปปฏิบัติงานตามภารกิจที่มอบหมายจากเจ้าของกิจการ หรือจากสภาพของภาระงานที่ต้องทำ เป็นต้น

อนุศักดิ์ ฉิมไพศาล (2556) อธิบายความหมายของอุบัติเหตุไว้ว่า อุบัติเหตุ (Accident) หมายถึง เหตุการณ์ที่ไม่ได้วางแผนไม่ได้ตั้งใจ หรือขาดการพิจารณา ซึ่งส่งผลให้เกิดการบาดเจ็บ ทุพพลภาพหรือเสียชีวิต และยังส่งผลให้เกิดความเสียหายแก่ทรัพย์สิน โรงงาน วัสดุ สิ่งแวดล้อม หรือสูญเสียโอกาสทางธุรกิจได้อีกด้วย

กล่าวโดยสรุป อุบัติเหตุเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยไม่คาดคิด ไม่ได้วางแผน ไม่ได้ตั้งใจหรือไม่ได้คาดการณ์ไว้มาก่อน เมื่อเกิดเหตุแล้วส่งผลให้เกิดการบาดเจ็บ ทุพพลภาพ เสียชีวิต หรือส่งผลให้เกิดความเสียหายแก่ทรัพย์สิน กระบวนการผลิต ทรัพยากรต่าง ๆ รวมทั้งภาพลักษณ์ชื่อเสียงขององค์กร ซึ่งอาจทำให้เกิดความสูญเสียในเรื่องของโอกาสทางธุรกิจได้

2. แนวคิดเกี่ยวกับความรู้ด้านความปลอดภัย

Griffin & Neal (2000) ให้ความหมายของความรู้ด้านความปลอดภัยว่า ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ที่ผู้ปฏิบัติงานรับรู้ สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการทำงานของตนด้วยความความปลอดภัย

Julie, NNK, & Iselle (2020) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับ แรงจูงใจด้านความปลอดภัยและความรู้ด้านความปลอดภัย โดยพบว่า ความรู้ด้านความปลอดภัยเกิดจากการที่องค์กรจัดการฝึกอบรมด้านความปลอดภัย และส่งเสริมให้พนักงานมีส่วนร่วมในบทบาทด้านความปลอดภัยในสังคมที่ทำงาน

Heidari, Farshad, & Arghami (2007) พบองค์ประกอบที่สามารถทำนายถึง ความรู้ ทัศนคติ และประสิทธิภาพด้านความปลอดภัยของพนักงานได้ ได้แก่ ลักษณะการจ้างงาน สถานภาพสมรส การศึกษา การฝึกฝนในงาน ประสบการณ์การทำงาน ชั่วโมงการทำงาน และทัศนคติ

รวมถึงการศึกษาของ สิทธิชัย ใจขาน และ วราภรณ์ พันธุ์ศิริ (2562) ที่ต่างก็พบว่า ความรู้ด้านความปลอดภัยมีอิทธิพลเชิงบวกต่อพฤติกรรมความปลอดภัยอย่างมีนัยสำคัญ โดยความรู้ด้านความปลอดภัยมีอิทธิพลเชิงบวกและสามารถทำนายความรู้ การส่งต่อข้อมูลด้านความปลอดภัยในงาน รวมทั้งการสนับสนุน สร้างความตระหนักรู้ว่าความปลอดภัยเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องคำนึงถึงเป็นอันดับแรก กระตุ้นให้พนักงานรักษา พฤติกรรมความปลอดภัยนี้ไว้ โดยให้เกิดจากความรูสึกภายในด้วยตนเอง ไม่ใช่เพื่อคาดหวังรางวัลหรือค่าตอบแทน ที่เป็นสิ่งจูงใจภายนอก

กล่าวโดยสรุป ความรู้ด้านความปลอดภัยนั้น หมายถึง ความจำ ความเข้าใจ การระลึกถึงเรื่องราวต่าง ๆ ที่เคยมีประสบการณ์มาแล้ว ทั้งด้วยตนเอง หรือจากการฝึกฝนอบรม จนทำให้เกิดการตระหนักรู้ด้านความปลอดภัย

3. แนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมความปลอดภัย (Safety Behavior)

Xia (2010) กล่าวว่า พฤติกรรมของสิ่งมีชีวิตในธรรมชาติในบริบททางสังคม สามารถแบ่งตามเป้าหมายในการศึกษา ได้แก่ การศึกษาแบบกว้าง (Broad Sense) เป็นการศึกษาพฤติกรรมของสิ่งมีชีวิตโดยตรง ส่วนการศึกษาแบบแคบ (Narrow Sense) จะศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ในองค์กรรวมถึงปัจจัยที่ผลักดันให้เกิดการแสดงพฤติกรรมออกมา โดยศึกษาทั้งพฤติกรรมในระดับรายบุคคลกลุ่ม และองค์การ การศึกษาในระดับรายบุคคลมุ่งศึกษาปัจจัยทางจิตวิทยา เช่น ความต้องการแรงจูงใจ บุคลิก ทัศนคติ รวมถึงความรู้สึกและค่านิยม ที่มีส่วนผลักดันให้เกิดเป็นพฤติกรรมได้

Cronbach, Hilgard, & Spalding (1963) ได้อธิบายว่า พฤติกรรมของบุคคลเกิดจากองค์ประกอบ 7 ประการ ดังนี้

1. ความมุ่งหมาย (Goal): ความต้องการหรือวัตถุประสงค์ที่กระตุ้นให้เกิดกิจกรรม มนุษย์จะแสดงพฤติกรรมเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์หรือเพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง มนุษย์มักมีความต้องการหลายอย่างในเวลาเดียวกัน และมักเลือกตอบสนองความต้องการที่มีความเร่งด่วนก่อน

2. ความพร้อม (Readiness): ระดับของความสามารถหรือวุฒิภาวะที่จำเป็นในการแสดงพฤติกรรม เพื่อตอบสนองความต้องการ มนุษย์มีความพร้อมในแต่ละปัจจัยไม่เหมือนกัน ทำให้พฤติกรรมของมนุษย์แตกต่างกันไป และไม่สามารถเลียนแบบกันได้ทั้งหมด

3. สถานการณ์ (Situation): มนุษย์จะแสดงพฤติกรรมตามที่ต้องการเมื่อมีโอกาสหรือสถานการณ์ที่เหมาะสมที่เอื้ออำนวยให้แสดงพฤติกรรมนั้นได้

4. การแปลความหมาย (Interpretation): แม้จะมีโอกาสในการแสดงพฤติกรรมแล้ว มนุษย์จะประเมินสถานการณ์ก่อนที่จะแสดงพฤติกรรมนั้น ๆ เพื่อให้การแสดงพฤติกรรมมีความเสี่ยงน้อยที่สุด และสามารถตอบสนองความต้องการได้มากที่สุด

5. การตอบสนอง (Respond): หลังจากการประเมินสถานการณ์แล้ว มนุษย์จะแสดงพฤติกรรมออกมาตามวิธีการที่เลือกในขั้นตอนการแปลความหมาย

6. ผลที่ได้รับ (Consequence): หลังจากการแสดงพฤติกรรม ผลของการแสดงออกอาจตรงหรือไม่ตรงกับความต้องการที่คาดหวังไว้

7. ปฏิกริยาต่อความผิดหวัง (Reaction of Threat): เมื่อมนุษย์ไม่สามารถตอบสนองความต้องการได้ตามที่คาดหวังไว้ พวกเขาจะกลับไปแปลความหมายใหม่ เพื่อหาวิธีใหม่ในการตอบสนองความต้องการของตน

กล่าวโดยสรุป พฤติกรรมของมนุษย์ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายอย่าง ได้แก่ เป้าหมาย ความพร้อมของสถานการณ์ การแปลความหมาย การตอบสนอง ผลลัพธ์ และปฏิกริยาต่อความผิดหวัง ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้ ล้วนกำหนดพฤติกรรม และนับเป็นเงื่อนไขในการเกิดพฤติกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์

4. แนวคิดบรรยากาศด้านความปลอดภัย

Glendon & Litherland (2001) ได้ทำการศึกษาแล้วพบว่า บรรยากาศความปลอดภัย สามารถใช้วัดประสิทธิภาพของการรับรู้ของผู้ที่มีส่วนร่วมกิจกรรมในสถานที่ทำงานได้ โดยใช้ปัจจัยในมิติต่าง ๆ เช่น การสนับสนุนขององค์กร การมีส่วนร่วมของพนักงาน นโยบายขององค์กรและการปฏิบัติอื่น ๆ ที่สนับสนุนให้พนักงานมีสุขภาพดี และความปลอดภัย จากสภาพแวดล้อมในการทำงานที่ได้สัมผัส สอดคล้องกับการศึกษาของ Zohar (1980) ที่พบว่า การรับรู้บรรยากาศความปลอดภัยชี้ให้เห็นถึงการรับรู้ถึงค่านิยมและความมุ่งมั่นตั้งใจ ในการรับรู้บรรยากาศความปลอดภัยเป็นสิ่งที่พนักงานแสดงออกถึงค่านิยมด้านความปลอดภัยขององค์กร หากมีการส่งเสริมให้พนักงานมีส่วนร่วมในกลยุทธ์ดำเนินการด้านความปลอดภัย จะทำให้ค่านิยมองค์กรด้านความปลอดภัยปรากฏชัดขึ้นถึงกลไกการรับรู้ความปลอดภัยของผู้บริหาร พนักงานสามารถเข้าถึงระบบความปลอดภัยมากยิ่งขึ้น ซึ่งส่งผลให้เกิดผลลัพธ์ด้านความปลอดภัยที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น การรับรู้บรรยากาศความปลอดภัยที่ดี จะเอื้อต่อการเกิดความมุ่งมั่นตั้งใจด้านความปลอดภัยของเพื่อนร่วมงานของพนักงาน ซึ่งเป็นส่วนช่วยส่งเสริมให้ประสิทธิภาพความปลอดภัยมีผลดีมากขึ้นตามไปด้วย แต่ในทางกลับกัน หากมีการรับรู้บรรยากาศความปลอดภัยที่ต่ำ ความมุ่งมั่นตั้งใจ ด้านความปลอดภัยของเพื่อนร่วมงานที่เป็นตัวแปรส่งผ่านก็จะอ่อนกำลังหรือไม่มีความสำคัญเลย

Taylor et al. (2011) กล่าวว่า ทฤษฎีบรรยากาศความปลอดภัยในการทำงาน หรือบรรยากาศการรับรู้ (Perception Phenomenon) เป็นทฤษฎีแนวคิดนามธรรม (Abstract Concept) ซึ่งเกี่ยวกับบรรยากาศขององค์กรในการกำหนดข้อบังคับต่าง ๆ เพื่อให้คนในองค์กรรับรู้ถึงสิ่งแวดล้อม เกิดเป็นการพัฒนา กำหนดนโยบายด้านความปลอดภัยอย่างได้เหมาะสม เนื่องจากพนักงานแต่ละคนล้วนมีความสามารถในการรับรู้ และมีทักษะในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่แตกต่างกัน แนวคิดบรรยากาศความปลอดภัย จะถูกนำมาใช้ในการป้องกันอุบัติเหตุลดความสูญเสียที่อาจเกิดจากการทำงาน แนวคิดดังกล่าวแสดงถึงการรับรู้ของผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับความปลอดภัยในการทำงานผ่านทางนโยบาย กฎระเบียบข้อบังคับด้านความปลอดภัย และขั้นตอนการทำงาน เพื่อลดจำนวนการเกิดอุบัติเหตุจากการทำงาน

Van Orden, Li, Podgorski, & Conwell (2015) ได้กล่าวถึงทฤษฎีการสนับสนุนทางสังคม อธิบายการสนับสนุนจากสังคมและเพื่อนร่วมงาน โดยเป็นการสนับสนุนที่ได้รับอิทธิพลมากในระดับหัวหน้างาน และเพื่อนร่วมงาน ซึ่งเป็นการสนับสนุนและพัฒนาเกิดเป็นพฤติกรรมต่าง ๆ โดยการสนับสนุนเหล่านี้ส่งผลต่อ พฤติกรรมความปลอดภัยของพนักงาน กระตุ้นให้เกิดการพัฒนา พฤติกรรมความปลอดภัยเพื่อการตอบสนอง ชักนำให้เกิดพัฒนาการในด้านต่าง ๆ การสนับสนุนเหล่านี้ก่อให้เกิดผลกระทบเชิงบวกในการมีส่วนร่วม และการแสดงออกของพนักงานในกิจกรรมการทำงานของแต่ละคน กล่าวได้ว่า การกำกับดูแลและการสนับสนุน จากเพื่อนร่วมงานมีความสัมพันธ์เชิงบวกต่อพฤติกรรมของพนักงาน ความสัมพันธ์ระหว่างบรรยากาศ ความปลอดภัย (Safety Climate) ความรู้ด้านความปลอดภัย (Safety Knowledge) และพฤติกรรมความปลอดภัย (Safety Behavior)

Vinodkumar & Bhasi (2010) กล่าวว่าไว้ว่า การที่องค์กรสนับสนุนให้เกิดบรรยากาศเกี่ยวกับ ความปลอดภัย จะทำให้พนักงานสามารถพัฒนาเป็นสมาชิกในองค์กรที่มีประสิทธิภาพขึ้นได้ เนื่องจาก เกิดการส่งต่อความรู้ด้านความปลอดภัย และทักษะที่เรียนรู้จากระบบการบริหารจัดการด้านความปลอดภัย

การดำเนินการนี้เป็นการสร้างบรรยากาศความปลอดภัยและลดสถิติการอุบัติเหตุจาก การทำงานโรงงาน ซึ่งอาจมีรูปแบบการจัดหลักสูตรฝึกอบรมด้านความปลอดภัยให้กับพนักงานทุกระดับ มีการพัฒนา และทบทวนความรู้ ความสามารถในการทำงานกับพนักงานที่มีอายุงานที่มาก โดยมีการกำหนด รูปแบบการบริหารจัดการด้านความปลอดภัยที่มุ่งเน้นไปในทิศทางเดียวกันตามนโยบายหลักขององค์กร โดยให้เกิดประสิทธิภาพที่มากที่สุด และสามารถบรรลุเป้าหมายขององค์กร

ระเบียบวิธีวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากรในการศึกษา ได้แก่ พนักงานที่ปฏิบัติงานอยู่ในสถานประกอบการขนาดกลาง และขนาดย่อม ที่ได้รับการจดทะเบียนโดยสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดสมุทรปราการทั้งสิ้น 6,814 โรงงาน (กรมโรงงาน อุตสาหกรรม, 2564)

2. กลุ่มตัวอย่างในการศึกษา ได้แก่ พนักงานที่ปฏิบัติงานอยู่ในสถานประกอบการขนาดกลาง และขนาดย่อมที่ได้รับการจดทะเบียนโดยสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดสมุทรปราการ โดยวิธีการสุ่มตัวอย่าง จากแนวคิดทาร์ยามาเน่ ได้จำนวน 378 คน โดยการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงจากสถานประกอบการ ขนาดกลางและขนาดย่อม

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

การศึกษาเรื่องการจัดการความปลอดภัยในการทำงานอย่างยั่งยืนของสถานประกอบการ จังหวัดสมุทรปราการ ได้ใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวม คือ แบบสอบถาม เพื่อศึกษาความรู้ความเข้าใจของ การทำงานที่สอดคล้องกับความปลอดภัยในการทำงาน รวมถึงความต้องการของผู้ใช้แรงงาน นายจ้าง

และภาครัฐ เพื่อส่งเสริมมาตรการการคุ้มครองความปลอดภัยของแรงงานในการทำงานในสถานประกอบการ และแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) เพื่อใช้สัมภาษณ์ผู้ประกอบการและลูกจ้าง

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณจากแบบสอบถามใช้ค่าความถี่ ร้อยละ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ในส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis)

ผลการศึกษา

1. เพื่อศึกษาการจัดการความปลอดภัยของนายจ้างตามมาตรการความปลอดภัยในการทำงานของสถานประกอบการในจังหวัดสมุทรปราการ

การจัดการความปลอดภัยในการทำงานอย่างยั่งยืนของสถานประกอบการให้ความสำคัญกับความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงาน โดยมุ่งหวังที่จะสร้างรากฐานระบบการทำงานที่ปลอดภัยและส่งเสริมสุขอนามัยที่ดีแก่พนักงาน รวมถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงานและสร้างสังคมการทำงานที่ปลอดภัยในองค์กร ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนของสหประชาชาติ ผ่านการกำหนดนโยบายและแนวปฏิบัติที่ชัดเจน รวมถึงการส่งเสริมวัฒนธรรมการทำงานที่ปลอดภัยอย่างต่อเนื่อง เพื่อลดความเสี่ยงจากการประสบอันตรายและเจ็บป่วยจากการทำงาน พร้อมทั้งดูแลคุณภาพชีวิตของพนักงานหรือลูกจ้างอย่างเหมาะสม เพื่อให้ธุรกิจดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

การบริหารจัดการความปลอดภัย และสภาพแวดล้อมในการทำงาน กำกับดูแลโดยคณะกรรมการความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงานของบริษัทฯ โดยมีผู้บริหารสูงสุดหรือผู้แทนที่ได้รับมอบอำนาจเป็นประธานคณะกรรมการฯ เพื่อขับเคลื่อนนโยบายไปสู่การปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ โดยตัวแทนฝ่ายนายจ้างและลูกจ้างมีการประชุมหารือเป็นประจำและรายงานผลการประชุมต่อผู้บริหาร รวมถึงมีเจ้าหน้าที่ความปลอดภัยในการทำงานระดับวิชาชีพ ซึ่งทำหน้าที่คอยเฝ้าระวังตรวจสอบ ติดตาม เสนอแนะ และรายงานผลการปฏิบัติงานทางด้านความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงานต่อผู้บริหาร โดยในการทำงานสามารถดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีการขับเคลื่อนร่วมกันกับการกำหนดเป้าหมายและแผนการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ มีการสื่อสารมาตรการความปลอดภัยที่กำหนดไว้ให้ผู้ปฏิบัติงานทุกคนได้รับทราบ โดยยึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด และมีการตรวจติดตามเพื่อประเมินความเสี่ยงในขณะปฏิบัติงานจริง ตลอดจนมีการทบทวนผลการดำเนินงานภายหลังเสร็จสิ้นงาน ด้วยการประเมินความเสี่ยง ประกอบด้วยขั้นตอนและเครื่องมือชี้บ่งอันตรายที่ครอบคลุมความเสี่ยงทั้งของงานประจำและงานไม่ประจำ ตามตารางลักษณะการบริหารงาน

โดยกำหนดเกณฑ์ ดังนี้

4.51 – 5.00	หมายถึง	ปฏิบัติระดับดีมาก
3.51 – 4.50	หมายถึง	ปฏิบัติระดับดี
2.51 – 3.50	หมายถึง	ปฏิบัติระดับปานกลาง

1.51 – 2.50	หมายถึง	ปฏิบัติระดับน้อย
1.00 – 1.50	หมายถึง	ปฏิบัติระดับน้อยสุด

ตาราง จำนวน และร้อยละ ของลูกจ้าง จำนวน 378 คน คือเป็นร้อยละ 100

การจัดการด้านความปลอดภัยของนายจ้าง	ความถี่	ร้อยละ	ค่าเฉลี่ย	S.D
มาตรการคุ้มครองด้านความปลอดภัย				
ด้านการจัดการองค์กร	114	43.39	3.84	0.66
ด้านสภาพแวดล้อมในการทำงาน	55	26.72	3.77	0.72
ด้านการป้องกันอุบัติเหตุในการทำงาน	75	14.55	3.81	0.62
ด้านกฎระเบียบข้อบังคับเกี่ยวกับความปลอดภัย	93	11.64	3.83	0.78
ด้านความพร้อมสภาพร่างกายและจิตใจ	41	3.70	3.50	0.91
ผลรวม	378	100.0	3.75	

จากตาราง พบว่า การจัดการด้านความปลอดภัยของนายจ้าง ตามมาตรการคุ้มครองแรงงาน พฤติกรรมการปฏิบัติของนายจ้างตามมาตรการคุ้มครองด้านความปลอดภัย โดยผ่านการให้คะแนนจาก ลูกจ้างในสถานประกอบการแล้ว พบว่า มีคะแนนค่าเฉลี่ยรวมอยู่ที่ ($\bar{X} = 3.80$) ซึ่งอยู่ในระดับดี เมื่อพิจารณา รายด้าน พบว่า ด้านการจัดการองค์กร อยู่ในระดับดี ($\bar{X} = 3.84$) รองลงมา คือ ด้านกฎระเบียบข้อบังคับ เกี่ยวกับความปลอดภัย ($\bar{X} = 3.83$) ส่วนด้านที่อยู่ในระดับสุดท้าย คือ ด้านความพร้อมสภาพร่างกาย และจิตใจ อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.50$)

นอกจากนี้ ด้วยลักษณะพฤติกรรมการปฏิบัติงานของลูกจ้าง ได้ให้ความสนใจในการเข้ามีส่วนร่วม ในงานความปลอดภัย โดยสมัครเพื่อเข้ารับการคัดเลือกเป็นผู้แทนลูกจ้างระดับปฏิบัติการในคณะกรรมการ ความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงานตามที่กฎหมายกำหนด พนักงานทุกคน ต้องทำงานด้วยความสำนึกถึงความปลอดภัยอยู่เสมอ ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ทุกคนมีความเอาใจใส่ สนใจ และปฏิบัติตามกฎข้อบังคับในการทำงานอย่างปลอดภัยอย่างสม่ำเสมอ และให้ความร่วมมือกับบริษัท เกี่ยวกับข้อปฏิบัติให้เกิดความปลอดภัยในการทำงาน รวมถึงแต่งกายให้รัดกุมเหมาะสมกับงาน ตลอดระยะเวลาปฏิบัติงาน

2. เพื่อศึกษาปัญหาต่อการจัดการความปลอดภัยในการทำงานอย่างยั่งยืนของสถานประกอบการในจังหวัดสมุทรปราการ

โดยผลการศึกษา พบว่า ด้านความพร้อมของสภาพร่างกายและจิตใจ เช่น การขาดประสบการณ์ ขาดความชำนาญ และขาดความเข้าใจในงานที่ทำ มีเจตคติและจิตสำนึกที่ไม่ระวังในการทำงาน ด้านความปลอดภัยในการทำงานเกี่ยวกับสภาวะแวดล้อม เช่น ความร้อน แสงสว่าง เสียง มาตรฐานของอุปกรณ์ สารเคมี และฝุ่นละออง ด้านสภาพแวดล้อม ความเสี่ยงจากความสูญเสียจากอุบัติเหตุที่เกิดขึ้น โดยความสูญเสียเนื่องจากอุบัติเหตุ ซึ่งประกอบไปด้วยความสูญเสียทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยความสูญเสียทางตรง ได้แก่ ความสูญเสียที่เกิดขึ้นกับชีวิต ร่างกาย หรืออนามัยของบุคคลในองค์กร เช่น การบาดเจ็บ พิการ ทุพพลภาพ หรือเสียชีวิต ความสูญเสียทรัพยากรทางการเงินขององค์กร เช่น ค่ารักษาพยาบาล ค่าทดแทน/ค่าชดเชยที่หน่วยงานอาจจะต้องจ่ายให้กับผู้ได้รับความเสียหาย ความสูญเสียที่เกิดขึ้นทรัพยากรทางวัตถุ เช่น วัสดุ สิ่งของชำรุดเสียหายและค่าซ่อมแซมหรือจัดหาวัสดุ สิ่งของมาทดแทน และความสูญเสียทางอ้อม ได้แก่ ความสูญเสียเวลาการทำงานทั้งของผู้ปฏิบัติงานโดยตรง ผู้ปฏิบัติงานอื่น หัวหน้างานผู้ควบคุมงาน หรือผู้บังคับบัญชา รวมถึงการบริหารงานความปลอดภัยและการจัดการองค์กร ผู้ประกอบการส่วนใหญ่ มักจะไม่ให้ความสำคัญกับการวัดผล ประเมินผลที่แท้จริง โดยจะมองว่าด้านความปลอดภัยเป็นค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้น

การอภิปรายผล

จากผลการศึกษาทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพข้างต้น ผู้วิจัยได้นำบางประเด็นที่สำคัญมาอภิปรายเพิ่มเติมร่วมกัน ดังนี้

1. การจัดการความปลอดภัยของนายจ้างตามมาตรการความปลอดภัยในการทำงานของสถานประกอบการในจังหวัดสมุทรปราการ พบว่า ผู้บริหารของหน่วยงานต้องเห็นความสำคัญของการบริหารจัดการด้านความปลอดภัยในสถานประกอบการด้านสภาพแวดล้อม และด้านความพร้อมสภาพร่างกายและจิตใจให้มากขึ้น เช่น การกำหนดนโยบายความปลอดภัย การวางแผนด้านความปลอดภัย มอบหมายหน้าที่รับผิดชอบด้านความปลอดภัย รวมถึงการติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลด้านความปลอดภัย นอกจากนี้ ผู้บริหารต้องเป็นผู้นำที่ดี โดยทุกคนในองค์กรต้องมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่สถานประกอบการจัดขึ้น เพื่อให้การดำเนินงานด้านความปลอดภัยเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน ซึ่งจะช่วยลดการเกิดอุบัติเหตุและความสูญเสียที่เกิดจากการทำงานได้ จากผลการศึกษา สอดคล้องกับแบบจำลองสาเหตุที่ทำให้เกิดการสูญเสีย (Causation Model) ทฤษฎีโดมิโนของฮีนริช (H.W. Heinrich) (Bird & Germain, 1996) เกี่ยวกับความสัมพันธ์กับการเกิดอุบัติเหตุหรือประสบอันตรายจากการทำงาน พบว่า การกระทำที่ต่ำกว่ามาตรฐานและสภาพการณ์ที่ต่ำกว่ามาตรฐาน มีความสัมพันธ์กับการประสบอันตราย และการจัดการอาชีวอนามัยและความปลอดภัยที่ดีจะลดความเสี่ยงในการสัมผัสกับพลังงานหรือวัตถุที่นำมาซึ่งการเกิดอุบัติเหตุ และการบาดเจ็บจากการทำงาน

2. ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการความปลอดภัยอย่างยั่งยืนของสถานประกอบการในจังหวัดสมุทรปราการ พบว่า ลูกจ้างยังมองไม่เห็นถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการละเลยและไม่ปฏิบัติตามมาตรการการคุ้มครองแรงงานและความปลอดภัยต่าง ๆ นอกจากนี้ มาตรการด้านความปลอดภัยของภาครัฐยังไม่ครอบคลุมถึงความต้องการจริงของนายจ้างในสถานประกอบการขนาดกลางและขนาดย่อม และยังไม่สามารถตอบสนองหรือแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในการทำงานได้อย่างเต็มที่ อีกทั้งผู้ประกอบการยังขาดการวัดผลที่ชัดเจนในการประเมินผลการดำเนินงานด้านความปลอดภัย สอดคล้องกับการศึกษาของสถาบันความปลอดภัยในการทำงาน (2554) ได้ทำการศึกษาวิเคราะห์เรื่องมาตรการป้องกันและควบคุมอุบัติเหตุในงานก่อสร้างของรัฐ และการสำรวจการบริหารจัดการความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในกิจการก่อสร้างเป็นการวิจัยเชิงสำรวจ พบว่า พนักงานตรวจแรงงานยังมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับมาตรฐานการและการตรวจความปลอดภัยในกิจการก่อสร้างค่อนข้างน้อย ทำให้มีการประชาสัมพันธ์ และความมั่นใจในการตรวจความปลอดภัยในกิจการนี้ในระดับปานกลาง ส่วนราชการและรัฐวิสาหกิจรับทราบเรื่องกฎหมายความปลอดภัยระดับค่อนข้างมาก และมติคณะรัฐมนตรีในระดับปานกลาง แต่การปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดให้มีระบบการจัดการความปลอดภัยในเอกสารประกวดราคาค่อนข้างน้อย แต่ในทางปฏิบัติมีบุคลากรควบคุมงานด้านความปลอดภัยอยู่ในระดับค่อนข้างมาก มีการปฏิบัติอื่น ๆ ตามมติคณะรัฐมนตรีปานกลาง ในด้านการบริหารจัดการความปลอดภัยและสุขภาพในสถานประกอบการกิจการในประเทศไทย พบว่า ด้านนโยบาย องค์กร และการจัดการด้านความปลอดภัยและสภาพแวดล้อมในการทำงาน ซึ่งเป็นหัวใจของการดำเนินงานอยู่ในระดับค่อนข้างน้อย แสดงว่าขาดการติดตามผล งานด้านอาชีวอนามัยยังมีการดำเนินงานน้อย การอบรมพนักงานใหม่ และหัวหน้างานค่อนข้างมาก แต่การอบรมลูกจ้างของผู้รับเหมาน้อย และการอบรมลูกจ้างทำงานอันตรายยังค่อนข้างน้อย

ข้อเสนอแนะ

1. การจัดการความปลอดภัยมีอิทธิพลต่อการรับรู้ โดยพบว่าทัศนคติของผู้บริหารด้านกฎความปลอดภัย ทัศนคติด้านการสนับสนุนงานความปลอดภัย และทัศนคติด้านแผนงานความปลอดภัย มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อปัจจัยด้านการจัดการความปลอดภัย ดังนั้นแล้ว จึงควรให้ความสำคัญกับทัศนคติของผู้บริหารให้มากยิ่งขึ้น
2. ภาครัฐควรมีการปรับปรุงกฎหมายเชิงบูรณาการ เพื่อลดขั้นตอน และให้บริการการติดต่อของผู้ประกอบการให้เกิดความสะดวกและรวดเร็วที่มากยิ่งขึ้น
3. นโยบายด้านความปลอดภัย หน้าที่ของฝ่ายบริหาร ควรมีการจัดให้มีผู้ที่รับผิดชอบงานด้านความปลอดภัย ทำหน้าที่ในการวางแผนการทำงานต่าง ๆ ในเรื่องความปลอดภัยในการทำงานโดยตรง

บรรณานุกรม

- กันยา สุวรรณแสง. (2550). *จิตวิทยาทั่วไป*. อักษรวิทยา.
- เกียรติศักดิ์ บัตรสูงเนิน. (2557). *เอกสารประมวลสาระรายวิชา 618101 อาชีวอนามัยและความปลอดภัยพื้นฐาน (Basic Occupational Health and Safety)*. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี
- วิทยา อยู่สุข. (2555). *ความปลอดภัยในการประกอบอาชีพ Occupational Safety*. เบสท์ กราฟฟิค เพรส.
- สถาบันความปลอดภัยในการทำงาน. (2554). *การประเมินผลการดำเนินงานตามมติคณะรัฐมนตรี. เรื่อง มาตรการป้องกันและควบคุมอุบัติเหตุในงานก่อสร้างของรัฐและการสำรวจการบริหารจัดการความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในกิจการก่อสร้าง*. <http://www.oshthai.org/labour.detail.aspx?cid=616>
- สมาคมส่งเสริมความปลอดภัยและอนามัยในการทำงาน (ประเทศไทย) ในพระราชูปถัมภ์. (2563). *การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ความปลอดภัยในการทำงาน*. <http://www.thailandvisionzero.com/index.php?option=com>.
- สิทธิชัย ใจขาน และ วราภรณ์ พันธุ์ศิริ. (2562). พฤติกรรมและความรู้ด้านความปลอดภัยในการทำงานของพนักงานเก็บขนมูลฝอย กรณีศึกษาเขตเทศบาลนครอุบลราชธานีจังหวัดอุบลราชธานี. *วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี*, 1, 50 - 59.
- อนุศักดิ์ นิ้มไพศาล. (2556). *อาชีวอนามัยและความปลอดภัย*. ซีเอ็ดดูเคชั่น.
- Bird, Frank E., & Germain, George L. (1996). *Practical Loss Control Leadership*. U.S.A.: Det Norske Veritas.
- Cronbach, Hilgard, & Spalding. (1963). *Educational psychology (2 ed.)*. Harcourt, Brace & World, Inc.
- Dompke, U. (2001). *Human behaviour representation - definition, in Research and Technology Organisation (RTO) of NATO*. Retrieved from Neuilly-sur-Seine: RTO.
- Griffin & Neal. (2000). Perceptions of Safety at Work: A Framework for Linking Safety Climate to Safety Performance, Knowledge, and Motivation. *Journal of Occupational Health Psychology*, 5(3), 347 - 358.
- Glendon, A. I., & Litherland, D. K. (2001). Safety climate factors, group differences and safety behaviour in road construction. *Safety science*, 39(3), 157 - 188
- Heidari, M., Farshad, A. A., & Arghami, S. H. (2007). A study on relationship between productionlink worker's safety attitude and their safe act in of arak metal industry. *Iran Occupational Health*, 4(3), 1 - 9.
- Julie, L., Nik, C., & Isabelle, H. (2020). Personality and safety citizenship: the role of safety motivation and safety knowledge. *Heliyon*, 6(1), e03201.doi: <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2020.e03201>.
- Taylor, T. N., Eeckeleaert, L., Starren, A., Scheppingen, A. V., Fox, D., & Bruck, C. (2011). *Occupational Safety and Health culture assessment - A review of main approaches*

and selected tools. Publications Office of the European Union; European Agency for Safety and Health at Work.

- Van Orden, Li, Podgorski, & Conwell. (2015). The association between higher social support and lower depressive symptoms among aging services clients is attenuated at higher levels of functional impairment. *International journal of geriatric psychiatry*, 30(10), 1085 - 1092.
- Vinodkumar & Bhasi. (2010). *Safety management practices and safety behaviour: Assessing the mediating role of safety knowledge and motivation.* *Accident Analysis & Prevention*, 42(6), 2082 - 2093.
- Xia, S. (2010). *Study on behavioral science-based coalmine safety culture construction.* Paper presented at the IEEE International Conference on Emergency Management and Management Sciences.
- Zohar, D. (1980). Safety climate in industrial organizations: theoretical and applied implications. *Journal of Applied Psychology*, 65, 96 – 102.

บทความวิชาการ

แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุสู่การจัดความยากจนและพัฒนาคน ทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

เบญจพร เสมียนสิงห์¹

บทคัดย่อ

จากการที่รัฐบาลได้มุ่งเน้นการเตรียมพร้อมต่อสังคมสูงวัยตามที่ประเทศไทยก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มรูปแบบ กล่าวคือ มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป เป็นเหตุสำคัญที่รัฐมีแผนนโยบายและกลยุทธ์ในการดูแลประชากรผู้สูงอายุสอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะในด้านที่อยู่อาศัยพบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มักจะใช้เวลาอยู่ในที่พักอาศัยมากถึงร้อยละ 92.44 โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การถดถอยของร่างกายและการเคลื่อนไหว เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดอุบัติเหตุ เกิดการลื่นล้ม การพัฒนารูปแบบที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ ด้วยหลัก “3 ส” สุขกาย สบายใจ และसानสายใยสังคม โดยใช้การดำเนินงานหลักเกณฑ์ในระบบ TPMAP เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีใน 5 มิติ ได้แก่ 1) ด้านสุขภาพ ส่งเสริม ป้องกัน ปั่นฟู และพัฒนาระบบสุขภาพ 2) ด้านความเป็นอยู่ ปรับสภาพแวดล้อมภายในบ้าน จัดสิ่งอำนวยความสะดวก ให้มั่นคงและปลอดภัย 3) ด้านการศึกษา ควรมีการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีและนวัตกรรมที่ทันสมัย ให้เข้ามาอำนวยความสะดวกในการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุ 4) ด้านรายได้ ส่งเสริมเรื่องการออมเพื่อวัยเกษียณ รวมทั้งส่งเสริมให้ผู้สูงอายุที่ยังแข็งแรงมีสุขภาพดี ให้ได้รับโอกาสในการทำงานและประกอบอาชีพอิสระ เพื่อให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ และ 5) ด้านการเข้าถึงบริการภาครัฐ ยกระดับขีดความสามารถสู่การบริหารจัดการภาครัฐให้อย่างทั่วถึง

คำสำคัญ: การพัฒนาคุณภาพชีวิต, ผู้สูงอายุ, จัดความยากจน, หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

¹ นักศึกษาปริญญาตรี, วิทยาลัยการเมืองและการปกครอง มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, Email: bambenehaporn4490@gmail.com

Guidelines for Enhancing the Quality of Life of the Elderly Towards Sustainable Poverty Eradication and Holistic Development for People of All Ages Based on the Sufficiency Economy Philosophy

Benjaporn SemianSing ¹

Abstract

As Thailand transitions into a fully aging society, the government has prioritized preparing for an aging population. Specifically, with a significant portion of the population aged 60 and over, the government has implemented policies and strategies to address the needs and challenges of the elderly, particularly in the area of housing. Studies indicate that elderly individuals spend up to 92.44% of their time at home. Due to age related physical decline and reduce mobility, accidents - especially slips and falls - are a major concern. To enhance the well-being of the elderly, a housing model based on the "3 B's" principles - Be Healthy, Be Happy, and Build Social Bonds - has been developed. This approach integrates the TPMAP system to improve the quality of life across in 5 dimensions: Health - Promoting, preventing, restoring and developing healthcare systems for the elderly. Living Environment - Modifying home environments and providing stable, safe, and accessible facilities. Education - Utilizing modern technology and innovations to facilitate daily life. Income - Encouraging retirement savings and supporting elderly individuals who are still capable of working to remain healthy, self-employed, and financially independent. Access to Government Services - Enhancing comprehensive government management to improve accessibility and support for the elderly.

Keyword: Quality of Life Development, The Elderly, Eradicate Poverty, Philosophy of Sufficiency Economy

บทนำ

ปัจจุบันความต้องการงานวิจัยเชิงนโยบายสาธารณะได้อยู่ในความสนใจของหน่วยงานและภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ทั้งในภาคนิติบัญญัติ องค์กรฝ่ายบริหารราชการแผ่นดิน ตลอดจนสถาบันการศึกษา เพื่อนำชุดข้อมูลความรู้ ไปใช้ในการจัดทำมาตรการและกลไกเชิงนโยบาย ขับเคลื่อนภารกิจของหน่วยงาน สร้างความตระหนักรู้ถึงข้อปัญหา และหาแนวทางการแก้ไข รวมถึงต่อยอดสร้างองค์ความรู้ ซึ่งสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ได้สนับสนุนทุนวิจัยให้กับภาคีภาคส่วนต่าง ๆ ในการผลิตงานวิจัยและสร้างองค์ความรู้เชิงด้านนโยบายสาธารณะในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะการวิจัยเชิงนโยบายในมิติด้านสังคมคุณภาพ ซึ่งในปี พ.ศ. 2565 ประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มรูปแบบ กล่าวคือ มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป เท่ากับหรือมากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด ซึ่งปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอายุประชากรเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุนั้นเกิดขึ้นจากความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีทางการแพทย์และระบบสาธารณสุข ทำให้อัตราการเกิดและอัตราการตายของประชากรลดลงอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งยังส่งผลทำให้ประชากรไทยโดยเฉลี่ยมีอายุยืนยาวขึ้น แนวโน้มที่จะมีผู้สูงอายุอยู่ตามลำพังก็เพิ่มสูงขึ้น เป็นเหตุสำคัญที่รัฐมีแผนนโยบายและกลยุทธ์ในการดูแลประชากรผู้สูงอายุให้สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุที่มีเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะในด้านที่อยู่อาศัยพบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มักจะใช้เวลาอยู่ในที่พักอาศัยและต้องการที่จะอยู่อาศัยในที่อยู่อาศัยเดิม มากถึงร้อยละ 92.44 ประกอบกับการเกษียณอายุจากการทำงาน ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการถดถอยของร่างกายและการเคลื่อนไหว เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดอุบัติเหตุในผู้สูงอายุสูงขึ้น เกิดการลื่นล้ม จำนวนคนพิการมีอัตราเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลกระทบต่อภาวะทางเศรษฐกิจ การจ้างงาน การจัดสรรทรัพยากรทางสุขภาพ สังคม และการบริหารประเทศ ซึ่งคาดว่าประมาณ ปี 2590 จะมีผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิง 1.2 ล้านคน ซึ่งต้องเสียค่าใช้จ่ายสำหรับการดูแลผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงถึง 3.4 แสนล้านบาท (ไตรรัตน์ จารุทัศน์, 2566) การตระหนักรู้จึงทำให้ผู้คนที่กำลังจะก้าวสู่วัยสูงอายุได้เตรียมตัวหลังเกษียณทั้งรายได้ สวัสดิการ และความเป็นอยู่ที่เหมาะสมต่อไป

จากผลการวิจัย พบว่า ผู้สูงอายุประสบอุบัติเหตุภายในบ้าน จากการหกล้มเป็นจำนวนมาก ทำให้ผู้สูงอายุเกิดการบาดเจ็บและนำไปสู่การเจ็บป่วยเรื้อรัง ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตระยะยาว โดยเฉพาะการเคลื่อนไหวร่างกาย การเดิน ต้องใช้อุปกรณ์ช่วยพยุงร่างกาย ทำให้เกิดความไม่สะดวกในการดำเนินชีวิต ดังนั้น กลุ่มเหล่านี้จึงเป็นกลุ่มเปราะบางที่มีความเสี่ยงต่อการเป็นผู้พิการมากกว่ากลุ่มวัยอื่น ๆ จึงจำเป็นที่จะต้องคอยดูแล และจัดการพื้นที่ที่อยู่อาศัยให้มีความเหมาะสมต่อความเป็นอยู่ เช่น ห้องน้ำ ห้องนอน ห้องครัว พื้นที่รอบบ้าน เส้นทางเดินภายใน และพื้นที่สาธารณะใกล้เคียง ๆ บ้าน ให้มีความเหมาะสมต่อช่วงวัย อาทิ มีราวไว้ให้ยึดเกาะตามทางเดิน พื้นราบไม่ให้มีทางต่างระดับ

หรือแม้แต่พื้นไม่ให้เกิดความลื่น แสงสว่างก็ต้องเพียงพอ ถือเป็นการป้องกันและส่งเสริมการใช้ชีวิตให้มีความปลอดภัยและมีความสุขในระยะยาว ด้วยเหตุนี้ การออกแบบสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในสังคม จึงเป็นประเด็นที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยที่ผ่านมาแม้ว่าหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีภารกิจเกี่ยวข้องจะได้ดำเนินการจัดทำมาตรการ เพื่อกำหนดรูปแบบที่อยู่อาศัยที่เป็นมิตร รวมทั้งให้ความสำคัญกับเทคโนโลยีหรือนวัตกรรมที่ช่วยเหลือการดำรงชีวิต (Assisted living) ของผู้สูงอายุ แต่กลับพบว่า มาตรการและการดำเนินการดังกล่าวยังมีช่องว่างอีกทั้งการพัฒนาที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน ยังขาดองค์ประกอบในการตอบโจทย์การอยู่อาศัยร่วมกันของผู้สูงอายุและคนหลากหลายวัยในอนาคต (สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ, 2566)

จากผลงานวิจัยเชิงนโยบายในประเด็นด้านการออกแบบที่อยู่อาศัยของคนสูงวัย ในเวที Public Policy Forum ครั้งที่ 2 เรื่อง “กลับบ้านช่วงสงกรานต์ สํารวจบ้านที่พ่อ แม่ ตนเอง และครอบครัวจะอยู่ร่วมกันยามสูงวัย” ซึ่งเป็นเวทีเสวนาเพื่อให้เกิดการตระหนักถึงความสำคัญในการส่งเสริมสุขภาวะของผู้สูงอายุ ผ่านการปรับสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัย และยกระดับให้เกิดความปลอดภัยในการอยู่อาศัยและพึ่งพาตนเอง มานำเสนอให้กับหน่วยงานภาคนโยบาย สถาบันที่เกี่ยวข้อง และสาธารณชนที่สนใจ รวมทั้งเป็นพื้นที่ให้เกิดการแลกเปลี่ยนความเห็น ตลอดจนหาข้อเสนอแนะร่วมกัน เพื่อหารูปแบบการปรับที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมชุมชนในการส่งเสริมทั้งมิติของสุขภาพกายและใจของผู้สูงอายุไทย ตลอดจนลดอุบัติเหตุที่จะเกิดขึ้นตามมา

ในบทความนี้ มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในด้านที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุในปัจจุบัน ซึ่งเป็นการศึกษามุ่งเน้นการค้นหาวิธีการและแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุไทยที่สอดคล้องกับการจัดความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง แม้ว่าปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจะสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับประชาชนได้ทุกกลุ่ม เพื่อให้ชีวิตอยู่บนพื้นฐานความพอเพียงในทุกเรื่อง หากคนในสังคมโดยเฉพาะผู้สูงอายุที่อยู่ในชุมชนฐานรากสามารถปฏิบัติตนตามหลักเศรษฐกิจจะส่งผลให้ชุมชนมีความเข้มแข็งมีคุณภาพ นำไปสู่การพึ่งพาตนเองได้อย่างมั่นคง ครอบครัวและชุมชนดำรงชีวิตอย่างมีความสุข (มนตรี ตรีอาภรณ์ไพศาล และคณะ, 2564) โดยผู้ศึกษาได้รวบรวมข้อสรุปเชิงนโยบายจากโครงการวิจัยที่สำคัญ ซึ่งจะอธิบายถึงสภาพปัญหาปัจจุบันและแนวทางการปรับใช้รูปแบบที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุไทย ตลอดจนการนำผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุมาทบทวนเพื่อหาแนวทางที่เหมาะสมซึ่งอาจนำไปใช้ในการกำหนดนโยบายของหน่วยงานในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุและสร้างการบูรณาการความร่วมมือที่เป็นรูปธรรมอย่างยั่งยืน ที่มีความทั่วถึงครอบคลุมในทุกระดับ อันจะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายตามยุทธศาสตร์ชาติและเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงต่อไป

ผลการศึกษาที่เกี่ยวข้องในการพัฒนารูปแบบที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุไทย

จากสถิติพบว่า คนไทยเสียชีวิตจากการพลัดตกหกล้มสูงถึงปีละ 1,600 คน โดย 1 ใน 3 พบว่า มักอยู่ในกลุ่มผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ความเสี่ยงจะเพิ่มสูงขึ้นตามอายุ และปัญหาที่พบบ่อยของผู้สูงอายุที่ได้รับอุบัติเหตุดังกล่าว คือ กระดูกสะโพกแตกหัก หรืออุบัติเหตุทางสมอง ซึ่งเป็นสาเหตุทำให้เกิดความพิการและอัตราการเสียชีวิตค่อนข้างสูงมาก (กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2547) ด้วยสภาพแวดล้อมทางกายภาพ เป็นส่วนสำคัญสำหรับการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุ ทั้งนี้ เป็นเพราะการเกิดอุบัติเหตุของผู้สูงอายุมักจะเกิดจากสภาพสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ โดยส่วนใหญ่แล้วผู้สูงอายุใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่ในบ้านพักอาศัยของเวลาในแต่ละวันโดยอาศัยอยู่กับครอบครัว ในช่วงตอนเย็นหลังเลิกงาน ทำให้กลุ่มผู้สูงอายุต้องอาศัยในบ้านเพียงลำพัง ต้องดูแลตนเอง เมื่อผู้สูงอายุมีอายุมากขึ้นจะมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์และจิตสังคมในลักษณะของการเสื่อมถอยตามวัย การอยู่อาศัยในสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมาะสม อาจจะทำให้ผู้สูงอายุมีแนวโน้มที่จะเกิดการเจ็บป่วย การเกิดอุบัติเหตุในบ้านที่พบบ่อยที่สุดในผู้สูงอายุก็คือ การหกล้ม เช่น ลื่นล้มในห้องน้ำ การตกเตียง ตกบันได เป็นต้น ทำให้เกิดกระดูกหักจากการลื่นล้มที่บ้านเกือบร้อยละ 90 มีโรคประจำตัว ได้แก่ ความดันโลหิตสูง เบาหวาน ไขมันในเส้นเลือดสูง โรคหัวใจ โรคเกาต์ ดังนั้น จึงทำให้การดูแลรักษาซับซ้อนมากขึ้น และขณะอยู่ในโรงพยาบาลก็เสี่ยงต่อการเกิดภาวะแทรกซ้อน เช่น แผลกดทับ ปอดบวม ติดเชื้อในระบบต่าง ๆ เป็นต้น โดยสาเหตุหลักเกิดจาก

1. ทางกายภาพ เช่น ผู้สูงอายุเกิดจากการทรงตัวไม่ดี ขาอ่อนแรง อ่อนเพลีย หน้ามืด มีปัญหาด้านสายตา และการได้ยิน เป็นต้น
2. สิ่งแวดล้อม เช่น พื้นลื่น เปียก มีหยดน้ำ พื้นผิวขรุขระ มีขั้นสูงต่ำ ขอบไม่เรียบ แสงสว่างไม่เพียงพอ อุปกรณ์ของใช้ไม่มั่นคงชำรุด ใช้อุปกรณ์ช่วยเดินไม่เหมาะสม สวมใส่เสื้อผ้ารองเท้าไม่พอดี เป็นต้น

สอดคล้องกับงานวิจัยของไตรรัตน์ จารุทัศน์ (2566) ศึกษาแบบที่ อยู่อาศัยที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุไทยเพื่อส่งเสริมสุขภาพกาย ใจ ภายใต้นโยบายชุมชนที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่หกล้มในบ้านมากกว่านอกบ้าน (ร้อยละ 80) โดยจุดหลัก 4 จุดที่ผู้สูงอายุหกล้มบ่อยที่สุด ได้แก่ ห้องนอน ห้องน้ำ บันได และพื้นที่เชื่อมต่อ (ทางเข้าบ้าน - ขึ้นบ้าน ทางเดิน) เช่นเดียวกับ อูสาพันธ์ กอธวัช และคณะ (2561) ศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้ความปลอดภัยและสะดวกสบายในการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุที่อยู่ในชุมชน พบว่า การได้รับอุบัติเหตุและสถานที่ที่เกิดอุบัติเหตุภายในที่อยู่อาศัย สาเหตุเกิดจากการหกล้ม โดยพบมากที่สุดในช่วงอายุ 60 - 69 ปี และ 80 ปี ขึ้นไป สาเหตุรองลงมา คือ ตกบันได จำนวนครั้งของการเกิดอุบัติเหตุที่บ้าน เฉลี่ย 1 - 2 ครั้งต่อปี โดยมีลักษณะสาเหตุการหกล้มหรือตกบันไดที่พบมากที่สุด คือ การสะดุดสิ่งของที่วางเกะกะ รองลงมา คือ พื้นต่าง

ระดับ และเลื่อนจากพื้นที่เปียกแฉะ สถานที่ที่เกิดอุบัติเหตุ มักพบภายในที่อยู่อาศัย คือ ทางเดินภายในบ้าน รองลงมา คือ ห้องน้ำและบันได ทั้งนี้ เนื่องจากเมื่อผู้สูงอายุมากขึ้น ทำให้มีโอกาสเกิดอุบัติเหตุมากขึ้นตามมา

ด้วยสาเหตุดังกล่าว การพัฒนารูปแบบที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ จึงควรมีการจัดการพื้นที่บ้านที่เหมาะสม สำหรับสร้างความสุขแก่ผู้สูงอายุ โดยการปรับปรุงที่อยู่อาศัยเดิมนั้นให้เอื้อต่อการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุ ให้เหมาะสมปลอดภัย สะดวกสบายกับการใช้ชีวิตด้วยหลัก “3 ส”

1. สุขกาย = พื้นที่นอน ห้องน้ำ โต๊ะทำงาน

ควรมีการติดตั้งหลอดไฟบริเวณมุมมืดที่เดินผ่านบ่อย ๆ บันไดบ้านมีราวให้ยึดเกาะ ห้องน้ำควรอยู่ในบ้าน โถส้วมควรมีความสูงพอเหมาะ ใช้แบบชักโครกนั่งห้อยเท้า เพื่อลดการกระแทกของกระดูก วัสดุที่ใช้ปูพื้นเป็นชนิดไม่ลื่น มีราวเกาะข้างฝาและบริเวณที่ต้องลุก

2. สบายใจ = พื้นที่นั่งเล่น

ห้องนั่งเล่นควรจัดของใช้ให้เป็นระเบียบ หยิบจับง่าย ไม่มีของเกะกะตามพื้นห้อง โดยเฉพาะสายไฟจัดให้มีแสงสว่างอย่างเพียงพอ

3. สานสายใยสังคม = พื้นที่รับแขก

โดยออกแบบการปรับสภาพแวดล้อมให้มีพื้นที่ปฏิบัติการรวม ควรเลี่ยงการขัดเงาที่พื้นห้อง หลีกเลี่ยงการใช้บันได ถ้าจำเป็นต้องใช้บันไดต้องมีความมั่นคง มีความกว้างพอดี ทางขึ้น - ลงบันได ควรดูแลให้โล่ง ไม่มีหยดน้ำ ไม่มีสิ่งของกีดขวางทางเดิน ทางเข้า - ออกสะดวก มีแสงสว่างเพียงพอ รวมถึงการเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้าน สามารถเดินมาเยี่ยมเยียน พบปะ พูดคุย สวดมนต์ รับประทานอาหารร่วมกัน เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูล สร้างกำลังใจแก่ผู้สูงอายุให้มีความสุข รวมถึงแบ่งปันข้อมูล สร้างการรับรู้ผ่านการสื่อสารประชาสัมพันธ์ช่องทางต่าง ๆ

การวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุสู่การขจัดความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

จากการที่รัฐบาลได้เล็งเห็นถึงความสำคัญในการแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำ และความยากจนของประชาชนในทุกมิติ เพื่อให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นในทุกช่วงวัย โดยการทำให้ประชาชน “ทุกข์น้อยลง สุขมากขึ้น” อันจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (กระทรวงมหาดไทย, 2565) จากนโยบายภาครัฐที่สนับสนุนช่วยเหลือกลุ่มผู้สูงอายุ ด้วยค่าเบี้ยยังชีพเดือนละ 600 - 1,000 บาท เมื่อเทียบกับค่าครองชีพในปัจจุบันไม่เพียงพอต่อการยังชีพ เมื่อความจำเป็นขั้นพื้นฐานยังไม่ได้การตอบสนอง ยังคงต้องพึ่งพิงจากหน่วยงานภาครัฐในการให้ความช่วยเหลือ ดังนั้น ไม่อาจละเลยในประเด็นผู้สูงอายุซึ่งเป็นประเด็นที่สำคัญ เพราะกลุ่มผู้สูงอายุมีจำนวนเพิ่มสูงขึ้นเรื่อย

ๆ ขณะที่สัดส่วนของอัตราการเกิด และจำนวนประชากรในวัยทำงานลดน้อยลง การรับมือกับเรื่องนี้กลับเป็นเพียงการจัดการกับเรื่องสุขภาพของผู้สูงอายุ ทำให้การแก้ปัญหาหลักมักจำกัดอยู่เพียงแต่กลุ่ม ๆ เช่น การจ่ายเบี้ยยังชีพคนชรา การจัดสวัสดิการต่าง ๆ แต่กลับไม่ได้เชื่อมโยงเข้ากับการเตรียมการตั้งแต่ยังอยู่ในวัยทำงาน รวมทั้งการส่งผลต่อเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศด้วย ซึ่งจำเป็นที่เราต้องสร้างการรับรู้และเตรียมพร้อมให้กับกลุ่มผู้ที่กำลังวัยเกษียณ โดยภาครัฐก็มีส่วนสำคัญในการวางระบบโครงสร้างพื้นฐานที่เหมาะสมต่อการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุ รวมถึงการจัดสรรรายได้และรายจ่ายอย่างสมดุล โดยเฉพาะรายได้หลังวัยเกษียณ จากผลการศึกษามีหน่วยงานภาครัฐต่าง ๆ ได้มีการร่วมมือจัดสรรงบประมาณเพื่อการปรับปรุงที่อยู่อาศัยสำหรับกลุ่มผู้สูงอายุที่ยากไร้ ทั้งให้หน่วยงานต่าง ๆ เข้าไปช่วยเหลือซ่อมแซม ปรับปรุง/เปลี่ยนแปลงโครงสร้าง พร้อมสร้างความสะดวกสบายแก่ผู้สูงอายุ เช่น รววจับทางเดิน รวมถึงสร้างการรับรู้แนวทางการพัฒนาให้เหมาะสม

จากสถิติ พบว่า ร้อยละ 20 ของคนยากจนเป็นผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป (ข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ ประมวลผลโดยกองพัฒนาข้อมูลและตัวชี้วัดสังคม สศช.) จากสภาพปัญหาที่ได้ศึกษางานวิจัยต่าง ๆ พบว่า จำนวนมากยังคงพบปัญหาในเรื่องของกลุ่มผู้สูงอายุยังอาศัยบ้านที่มีสภาพไม่มั่นคง ไม่ถูกสุขลักษณะ ไม่มีความเหมาะสมต่อการดำรงชีวิต ทุกภาคส่วนจึงเห็นความสำคัญในประเด็นเรื่องที่อยู่อาศัย ซึ่งเป็นปัจจัยขั้นพื้นฐานของมนุษย์ และปัจจัยอื่น ๆ ที่ตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ด้วยตามแนวคิดของอับราฮัม มาสโลว์ (Maslow's Hierarchy of Human Need) ได้อธิบายลำดับขั้นความต้องการของมนุษย์ 5 ขั้น ซึ่งต้องเป็นไปตามลำดับจากขั้นพื้นฐาน หากไม่ได้รับการตอบสนองความต้องการอย่างเพียงพอ ก็ไม่สามารถบรรลุความต้องการในขั้นถัดไปได้ โดยเรียงลำดับจากความต้องการด้านร่างกาย ความต้องการความปลอดภัย ความต้องการมีส่วนร่วมและเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ความต้องการเกียรติยศศักดิ์ศรี และขั้นสุดท้ายคือความต้องการบรรลุสัจจะแห่งตน ซึ่งสามารถเปลี่ยนแปลงขึ้นลงได้ ขึ้นอยู่กับความต้องการที่ขาดหรือเต็มแล้ว ประกอบกับกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ โดยกรมกิจการผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักในการส่งเสริม และพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ องค์กรและเครือข่ายด้านผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถอยู่ได้อย่างมีความสุข และเป็นประโยชน์ต่อสังคม ซึ่งสามารถที่จะช่วยส่งเสริมพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานรากให้มีความมั่นคงและมีเสถียรภาพได้อีกด้วย จึงช่วยเหลือสนับสนุน ขับเคลื่อนโครงการการจัดความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืน ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในการให้ความช่วยเหลือกลุ่มผู้สูงอายุที่ตกเกณฑ์จากข้อมูลในระบบ TPMAF จะเป็นการนำดัชนีความยากจนหลายมิติระดับประเทศ (National MPI) มาประยุกต์ใช้ เนื่องจากความยากจนมิได้หลายมิติมากกว่ามิติรายได้ ประกอบด้วย 5 มิติ ดังนี้ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565)

1. มิติสุขภาพ มีอาหารถูกสุขลักษณะ ปลอดภัย และได้มาตรฐาน มีการใช้ยาเพื่อบำบัด บรรเทา อาการเจ็บป่วยเบื้องต้นอย่างเหมาะสม ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอเป็นประจำทุก สัปดาห์ อย่างน้อย 15 - 20 นาที ด้วยวิธีการออกกำลังกาย เช่น แกว่งแขน เดินหรือวิ่งช้า ๆ ว่ายน้ำ กาย บริหาร รำมวยจีน หรือกีฬาที่มีความเหมาะสมต่อร่างกายไม่ส่งผลให้เกิดการบาดเจ็บ ต่อร่างกาย และมีความสุขต่อการออกกำลังกาย การออกกำลังกายที่ถูกต้องควรเริ่มจากการอบอุ่นร่างกาย กระตุ้นความพร้อมก่อนการออกกำลังกายจริง ควรมีการหลีกเลี่ยงกีฬาที่ต้องใช้แรงปะทะ เพราะอาจทำให้ เกิดอันตรายต่อร่างกายได้ ดังนั้น การออกกำลังกายอย่างต่อเนื่องและถูกวิธี ส่งผล ให้มีโอกาสการเกิดโรคภัยไข้เจ็บลดลง เนื่องจากร่างกายมีความแข็งแรงและระบบการทำงานภายในร่างกาย ยังสามารถทำงานได้เป็นปกติ ชะลอการเสื่อมของอวัยวะ และเป็นการช่วยสร้างสุขภาพจิตที่ดีขึ้น

2. มิติความเป็นอยู่ ครัวเรือนควรมีความมั่นคงในที่อยู่อาศัย และบ้านมีสภาพคงทนถาวร มีน้ำสะอาดสำหรับดื่มและบริโภคเพียงพอตลอดปี มีน้ำใช้เพียงพอตลอดปี และมีการจัดการบ้านเรือนเป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาด และถูกสุขลักษณะ ควรออกแบบพื้นที่ให้เหมาะสม สำหรับผู้สูงอายุโดยเฉพาะ วัสดุ แข็งแรง ทนทาน มีความมั่นคง พื้นที่ทางเดิน ห้องน้ำ ห้องนอน ห้องครัว ให้มีความเหมาะสม รวมทั้งควรมี อุปกรณ์เสริมที่ช่วยอำนวยความสะดวกภายในบ้าน เพื่อให้กลุ่มผู้สูงอายุรู้สึกปลอดภัย ในการดำรงชีวิต

3. มิติการศึกษา ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต รวมถึงการส่งเสริมองค์ความรู้ในด้านการใช้เทคโนโลยี ต่าง ๆ เช่น การใช้เทคโนโลยีผ่านมือถือ เป็นต้น

4. มิติรายได้ ส่งเสริมอาชีพตามความต้องการและศักยภาพของกลุ่มผู้สูงอายุ เช่น การจัดตั้งกลุ่ม อาชีพทอผ้า สานตะกร้า การแกะสลักไม้ เป็นต้น รวมถึงการรณรงค์การปลูกผักสวนครัวเพื่อสร้างความมั่นคง ทางอาหาร

5. มิติการเข้าถึงบริการภาครัฐ ผู้พิการ ผู้สูงอายุ สามารถเข้าถึงบริการภาครัฐได้อย่างสะดวก ทั้งเบี้ย ยังชีพ บัตรสวัสดิการแห่งรัฐ การได้รับสวัสดิการของรัฐตามสิทธิ ซึ่งอาจใช้ประโยชน์ผ่านจากช่องทาง ออนไลน์ ในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร

ทั้งนี้ TPMAP เป็นการนำดัชนีความยากจนหลายมิติระดับประเทศ (National MPI) มาประยุกต์ใช้ เนื่องจากความยากจนมิได้หลายมิติ โดยการใช้การดำเนินการผ่านกลไกของเครือข่าย และแนวทางการขับเคลื่อนดำเนินการจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ด้วยการเข้าไปช่วยเหลือ จากหน่วยงานที่ร่วมลงพื้นที่ให้ความช่วยเหลือ ทั้งเครื่องอุปโภคบริโภค อาคารบ้านเรือน ห้องน้ำ ที่ถูกสุขลักษณะ หรือแม้แต่การช่วยเหลือในการส่งเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารในระยะยาว ด้วยการแจกต้นกล้าพันธุ์ผักสวนครัว เมล็ดพันธุ์ผัก พันธุ์ปลา ทุก กล้วย หนุ่ย รวมถึงส่งเสริมการประกอบอาชีพ ด้วย

การส่งเสริมทักษะที่ตนเองมี รวมถึงการใช้ทรัพยากรในพื้นที่ให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า เพื่อสร้างรายได้แก่ตนเองและครอบครัวต่อไป

แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ : หลักเศรษฐกิจพอเพียง

ความสูงวัยของประชากร เป็นประเด็นท้าทายต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ การเตรียมพร้อมต่อสังคมสูงวัย จึงมีความจำเป็นเพื่อให้เศรษฐกิจยังสามารถขยายตัวได้และประชากรผู้สูงอายุมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม เพื่อเป็นการส่งเสริมรายได้และการมีงานทำของผู้สูงอายุ ให้สามารถพึ่งพาตนเองได้และมีโอกาสในการได้รับจ้างงานเท่าเทียมกับวัยอื่น ๆ สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยหลักการต่าง ๆ ที่สนับสนุนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อสร้างความสมดุลระหว่างความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ สามารถใช้เป็นแนวทางในการสนับสนุนการนำไปสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน เช่นเดียวกับการพัฒนากลุ่มสังคมผู้สูงอายุในการพัฒนาที่ยั่งยืนสอดคล้องกับ เป้าหมายที่ 3 สร้างหลักประกันว่าคนมีชีวิตที่มีสุขภาพดีและส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีสำหรับทุกคนในทุกวัย เป้าหมายที่ 8 ส่งเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ต่อเนื่อง ครอบคลุม และยั่งยืน การจ้างงานเต็มที่มีผลิตภาพ และการมีงานที่เหมาะสมสำหรับทุกคน และเป้าหมายที่ 10 ลดความไม่เสมอภาคภายในประเทศและระหว่างประเทศ (เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs))

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เมื่อบุคคลเข้าสู่วัยสูงอายุภาระหน้าที่และบทบาททางสังคมจะลดลง เนื่องจากข้อจำกัดทางร่างกายและการเกษียณอายุทำให้ผู้สูงอายุห่างจากสังคมออกไป เพื่อนฝูงลดลง รายได้ลดลง แบบแผนการดำเนินชีวิตเปลี่ยนไป จากผลการศึกษา พบว่า มีการประเมินว่าครอบครัวผู้สูงอายุจำเป็นต้องประหยัคมากขึ้น ทำให้มีการใช้จ่ายต่ำกว่าปกติ กำลังซื้อในอนาคตจึงลดลง เมื่อวัยสูงอายุ หรือวัยเกษียณขาดรายได้ หรือมีรายได้น้อยลงทำให้มีการออมลดลง วัยทำงานที่ต้องรับภาระมากขึ้น (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ, 2564) ทำให้มีการใช้จ่ายเพิ่มขึ้นก็ส่งผลให้มีเงินออมน้อยลงเช่นกัน ทำให้ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GNP) หรือรายได้ประชาชาติน้อยลง สัดส่วนผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้นทำให้ผู้อยู่ในวัยทำงานต้องทำงานมากขึ้น และต้องรับภาระดูแลผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น ผู้สูงอายุจึงอาจขาดความอบอุ่น หรือถูกทอดทิ้ง เกิดปัญหาทางด้านสภาพจิตใจ รวมไปถึงรู้สึกเหงาเมื่อไม่ได้ทำงาน ยิ่งกลายเป็นภาระให้กับลูกหลาน ยิ่งรู้สึกไม่ภูมิใจในตัวเอง น้อยใจ ซึมเศร้า ฯลฯ จึงจำเป็นต้องได้รับการดูแลเอาใจใส่มากขึ้น ในขณะที่วัยผู้สูงอายุมักมีปัญหาสุขภาพจึงต้องเตรียมสะสมเงินออม หรือวางแผนการลงทุนเพื่อจะได้มีรายได้ หรือเงินสะสมไว้ใช้ในวัยสูงอายุ หรือสามารถนำเงินออมที่สะสมไว้มากใช้ในวัยบั้นปลายชีวิตได้ การเพิ่มศักยภาพของกลุ่มผู้สูงอายุ ในการเสริมสร้างความสามารถ และมุมมอง ทักษะคติของกลุ่มผู้สูงอายุให้มีคุณค่า เพราะผู้สูงอายุมักมองว่าตนเองด้อยค่าเป็นภาระของลูกหลานต้องคอยดูแล ร่างกาย

เสื่อมโทรม ไม่สามารถทำอะไรได้ดีเท่าเดิม แต่ต้องปรับมุมมองแนวทางพัฒนาให้กลุ่มผู้สูงอายุเป็นส่วนหนึ่งที่สามารถขับเคลื่อนและพัฒนาตนเองและสังคมให้เกิดความยั่งยืนต่อไปได้ ด้วยความร่วมมือและพัฒนาการมีส่วนร่วมของภาคีต่าง ๆ ร่วมกัน ซึ่งแท้จริงแล้ว ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่มีคุณค่าต่อสังคมเป็นอย่างมาก เป็นแหล่งความรู้ความชำนาญ และเป็นผู้ธำรงไว้ซึ่งประเพณี วัฒนธรรม อีกทั้งยังเป็นสายใยสำคัญของครอบครัวอีกด้วย

จะเห็นได้จากประเทศต่าง ๆ ที่เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ เช่น ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่ก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัยเป็นชาติแรก ๆ และมีสัดส่วนของประชากรผู้สูงอายุมากที่สุดในโลก ได้เตรียมตัวรับมือมาก่อนแล้ว ขณะที่สิงคโปร์แม้จะเตรียมแผนรับมือไว้ แต่ก็ยังคงเผชิญกับปัญหาการมีบุตรน้อยลง และผู้สูงอายุอยู่ตามลำพังมากขึ้น (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ, 2564) ดังนั้น ปัจจัยที่ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีแก่ผู้สูงอายุ ดังนี้

1. ด้านสภาพอารมณ์ที่ดี ผู้สูงอายุจะมีการเปลี่ยนแปลงบุคลิกภาพไปตามความคิดเห็นของตน ซึ่งอาจเกิดจากการรับรู้ในเรื่องของอายุและการยอมรับของสังคม ซึ่งผู้สูงอายุมักรู้สึกว่ตนไม่เป็นที่ต้องการของผู้ที่อ่อนวัยกว่า จึงมักมีบุคลิกภาพใจน้อยอ่อนไหวง่าย รู้สึกไม่มั่นคง ไม่ปลอดภัย โกรธง่าย การเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ความจำ ผู้สูงอายุจะมีการเรียนรู้ช้าลง มีความลำบากในเรื่องความจำระยะสั้น ในด้านความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ผู้สูงอายุยังมีอยู่มาก ในด้านสติปัญญาผู้สูงอายุปกติ จะมีการเปลี่ยนแปลงด้านสติปัญญาเสื่อมถอยลงเพียงเล็กน้อย หรือไม่เปลี่ยนแปลงเลย ส่งผลให้ผู้สูงอายุมีความวิตกกังวล เครียด ส่งผลให้เกิดโรคเรื้อรังกายต่าง ๆ ตามมา

2. ด้านการรวมกลุ่มทางสังคม การได้รับการยอมรับจากชุมชน การจัดชมรมผู้สูงอายุ การสร้างเครือข่ายในการดำเนินกิจกรรมเพื่อสาธารณประโยชน์ การปฏิบัติธรรม เพื่อสร้างความสุขทางจิตใจ กิจกรรมนันทนาการต่าง ๆ รวมถึงจัดสวัสดิการสังคมในชุมชนของตนเอง เช่น การจัดสวัสดิการชุมชนที่ครอบคลุม การเกิด แก่ เจ็บ ตาย การตั้งกลุ่มออมทรัพย์ที่เป็นรูปธรรมชัดเจน การส่งเสริมการรวมตัวกันของผู้สูงอายุในการจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุ เพื่อให้เป็นองค์กรของผู้สูงอายุที่ดำเนินงานโดยผู้สูงอายุ เพื่อผู้สูงอายุและสังคม ปัจจุบันชมรมผู้สูงอายุมีบทบาทอย่างมากในการเป็นศูนย์กลางให้ผู้สูงอายุได้พบปะสังสรรค์ และทำกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ขึ้นในชมรม เช่น กิจกรรมทางศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม กิจกรรมนันทนาการ กิจกรรมการท่องเที่ยว กิจกรรมออกกำลังกายเพื่อสุขภาพ กิจกรรมด้านกีฬา กิจกรรมส่งเสริมรายได้ กิจกรรมการกุศล (ทำบุญ) กิจกรรมวิชาการ เป็นการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม เนื่องจากการทำกิจกรรมจะเป็นการสร้างคุณค่าในตนให้กับผู้สูงอายุ ส่งผลให้ผู้สูงอายุมีความพึงพอใจในชีวิต การเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ชมรมจัดขึ้นจะทำให้ผู้สูงอายุมีโอกาสได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์และสร้างความสัมพันธ์อันดีกับคนในวัยเดียวกันซึ่งจะช่วยให้จิตใจของผู้สูงอายุเบิกบาน สร้างกำลังใจในการดำเนินชีวิต

3. ด้านการดำรงชีพ การนำทักษะ และประสบการณ์ของผู้สูงอายุมาใช้ให้เกิดประโยชน์

การเพิ่มทักษะและจัดหางานให้เหมาะสม ช่วยเพิ่มความสามารถหารายได้ และยกระดับผลผลิตภาพของแรงงานในระยะยาว

4. ด้านสภาพร่างกายที่ดี ผู้สูงอายุจะมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายความเสื่อมอย่างถดถอยลงทุกระบบของร่างกาย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของ ผิวหนังบางลง ผมขนมีจำนวนลดลง สีส้มเปลี่ยนแปลงเป็นสีขาว การเคลื่อนไหวและความคิดเชื่องช้า สายตาเสื่อม มองเห็นไม่ชัด หูตึง การรับกลิ่นลดลง กล้ามเนื้ออ่อนแรง กระดูกเสื่อมระบบหัวใจและหลอดเลือดเสื่อม ระบบภูมิคุ้มกันทำงานลดลง ระบบทางเดินหายใจเสื่อมลง ทำให้เกิดโรคต่าง ๆ ได้ง่าย เช่น โรคหัวใจ โรคความดัน โรคเกาต์ โรคเบาหวาน เป็นต้น ซึ่งความเสื่อมเหล่านี้ จะเกิดขึ้นกับบุคคลไม่เท่ากัน ขึ้นกับกรรมพันธุ์ เพศ อาชีพ การดูแลสุขภาพ อาหาร สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ รอบตัวผู้สูงอายุ ส่งผลให้ผู้สูงอายุมีสภาพร่างกายที่อ่อนแอ ความสามารถในการช่วยเหลือ หรือดูแลตนเองก็ลดลงไป เหล่านี้ล้วนชักนำไปสู่การเจ็บป่วยของผู้สูงอายุ

5. ด้านการตัดสินใจด้วยตนเอง การสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสังคม สมาชิกในสังคมต้องรู้จักยอมรับความแตกต่างมีความเคารพซึ่งกันและกัน และมีความเอื้ออาทรต่อกันภายใต้สังคมแห่งความสมานฉันท์ มุ่งเน้นการสร้างจิตสำนึกสาธารณะ ในการสร้างความตระหนักวัฒนธรรมแห่งการเคารพผู้สูงอายุ ปรับทัศนคติของคนทุกวัยถึงคุณค่า เพื่อให้ลดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางอายุ

สอดคล้องกับการศึกษาของ พัทรี หล้าแหล่ง (2556) กล่าวถึง ความสำคัญของคุณภาพชีวิตในระดับตนเองและครอบครัว คือ การมีร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรง มีสุขภาพพลานามัยที่ดี ไม่เจ็บป่วย ทำให้สามารถลดค่าใช้จ่ายส่วนตน และสามารถประกอบอาชีพการงาน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ดี มีครอบครัวที่อบอุ่น รวมถึงความสำคัญของคุณภาพชีวิตระดับสังคมและประเทศชาติ เมื่อประชากรในสังคมมีคุณภาพ ชีวิตที่ดีย่อมทำให้คุณภาพชีวิตในสังคมและประเทศชาติดีขึ้นไปด้วย แต่ทั้งนี้รัฐบาลจะต้องมีนโยบายที่จะเอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากร เช่น สภาพแวดล้อม การศึกษา การประกอบอาชีพ และรายได้ของประชากร เป็นต้น

ดังนั้น ปัญหาที่ท้าทายที่สำคัญยิ่งของการเป็นสังคมผู้สูงอายุก็คือ จะทำอย่างไรให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีดังนั้น ต้องมีการเตรียมตัวในปัญหาสังคมผู้สูงอายุ ภาครัฐถือเป็นนโยบายที่สำคัญและเร่งด่วน ควรส่งเสริมให้มีการจ้างงานผู้สูงอายุให้ทำงานตามความรู้ ทักษะและประสบการณ์ ไม่ว่าจะเป็นการขยายกรอบเวลาการเกษียณงาน การตั้งกลุ่มอาชีพแก่ผู้สูงอายุ และควรปรับปรุงระเบียบกฎหมายที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุที่นำไปปฏิบัติให้เกิดรูปธรรม เพื่อให้ผู้สูงอายุได้รับบริการหรือเข้าถึงสิทธิต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็วและเป็นธรรม ด้วยการเตรียมความพร้อมของประชากรเพื่อวัยสูงอายุที่มีคุณภาพ การส่งเสริมและพัฒนาผู้สูงอายุ และการคุ้มครองทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นการทำงานร่วมกันของหลายหน่วยงาน ดังนี้ (กรมสุขภาพจิต, 2566)

1. วางแผนและกำหนดขั้นตอนการดำเนินงานรณรงค์ให้สังคมตระหนักถึงความจำเป็นของการเตรียมการเข้าสู่การเป็นผู้สูงอายุ คนวัยทำงานมีความเข้าใจถึงการเตรียมตัวด้านต่าง ๆ เช่น รายได้ สุขภาพ ที่อยู่อาศัย เป็นต้น

2. เสริมสร้างทักษะเชิงบวกต่อผู้สูงอายุ ไม่มองว่าผู้สูงอายุเป็นภาระต่อสังคม

3. ส่งเสริมให้เกิดการสร้างคุณค่า สร้างรายได้แก่ตัวเองและชุมชน

1) การดูแลสุขภาพร่างกาย ให้ความรู้ด้านโภชนาการ การออกกำลังกายตามความเหมาะสมของบุคคล รวมถึงการให้ความรู้ด้านเทคโนโลยีเพื่อประโยชน์ในการศึกษาหาความรู้ต่าง ๆ การพัฒนาด้านสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัย ให้มีความเหมาะสม

2) การเป็นตัวแบบ เป็นผู้ถ่ายทอด ทำงานที่ต้องอาศัยความรู้ ประสบการณ์ และความน่าเชื่อถือเป็นสิ่งสำคัญ เช่น การเป็นที่ปรึกษา หรือการเป็นวิทยากร ในองค์กรต่อไปในลักษณะของผู้เชี่ยวชาญหรือที่ปรึกษา

3) การจัดตั้งกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ให้แก่ผู้สูงอายุ เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาเป็นอาชีพเลี้ยงตัวเองได้ เป็นการนำทักษะและประสบการณ์ของผู้สูงมาใช้ให้เกิดประโยชน์ เช่น กลุ่มทอผ้า กลุ่มจักสาน เป็นต้น

4) ส่งเสริมการออม เพื่อมีเงินไว้ใช้ในวัยเกษียณ

5) ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการผลิตหรือฝึกอบรมบุคลากรด้านผู้สูงอายุในระดับวิชาชีพอย่างเพียงพอและมีมาตรฐาน

6) สร้างการรับรู้ลงพื้นที่ติดตามความก้าวหน้าและเยี่ยมเยียนกลุ่มผู้สูงอายุเป้าหมายอย่างต่อเนื่องเป็นประจำทุกเดือน สร้างพื้นที่ปฏิสัมพันธ์กิจกรรมต่าง ๆ

ทั้งนี้ จากการประมวลผลข้อมูลจากการศึกษาวิจัยและทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปโมเดลเชิงกระบวนการในการบูรณาการและประยุกต์ใช้แนวทางที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุสู่การจัดความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุสู่การจัดความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่าง
ยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

บูรณาการทำงาน

กิจกรรมหลักของหน่วยงานที่
รับผิดชอบ

ผลการศึกษาวิจัยของหน่วยงานที่
เกี่ยวข้อง

การสนับสนุนของหน่วยงาน
ภาครัฐ

- การพัฒนาที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุ
- การสร้างและออกแบบที่อยู่อาศัย
ที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ
- การส่งเสริมอาชีพให้ผู้สูงอายุ
- การสร้างทัศนคติที่เหมาะสมแก่ผู้สูงอายุ

- สนับสนุนการดำเนินงานผ่าน
กลไก ศจพ. ในทุกระดับ
- วิเคราะห์แนวทางขับเคลื่อนจาก TPMAP ใน
5 มิติที่สำคัญ
- ใช้ผลการศึกษาวิจัยควบคู่กัน

แสวงหาจัดสรรงบประมาณด้าน
สุขภาพที่อยู่อาศัย

สุขภาพ

- ส่งเสริมอาหารปลอดภัย
- แนะนำวิธีการรักษาอาการเจ็บป่วยเบื้องต้น
- สร้างกิจกรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพ

ออกแบบที่อยู่อาศัยที่เหมาะสม
กับผู้สูงอายุ

ความเป็นอยู่

- ปรับปรุงความมั่นคงของที่อยู่อาศัย
- สำรวจการใช้ไฟฟ้าอุปโภคบริโภค
- สนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็น

มั่นคงทาง
กายและใจ

การเข้าถึงบริการภาครัฐ

- สำรวจการเข้าถึงสวัสดิการผู้สูงอายุ
- สร้างการรับรู้การเข้าถึงสวัสดิการ
- จัดหา/แสวงหาสวัสดิการเพิ่มเติม

สร้างพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อสร้าง
ทัศนคติที่ดีร่วมกัน

การศึกษา

- ส่งเสริมกิจกรรมเรียนรู้ใช้เวลาร่วมกัน
- สนับสนุนการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม
- สร้างทัศนคติการอยู่ร่วมกันในสังคม

มั่นคงทาง
รายได้

ยั่งยืนทาง
ความคิด/
ทัศนคติ

รายได้

- ส่งเสริมอาชีพตามศักยภาพที่เหมาะสม
- สนับสนุนการรวมกลุ่มอาชีพในชุมชน
- การปลูกผักสร้างความมั่นคงทางอาหาร

จัดหา/สร้างอาชีพให้ผู้สูงอายุตามความรู้และ
ศักยภาพ

การจัดหาสวัสดิการที่เหมาะสมต่อการดำรง
ชีพของผู้สูงอายุ

แหล่งที่มา: กัลยกร รวยป้อม

บทสรุป

จากการศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุสู่การจัดความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยปัญหาที่ท้าทายที่สำคัญยิ่งของการเป็นสังคมผู้สูงอายุก็คือ จะทำอย่างไรให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดี การเตรียมตัวในปัญหาสังคมผู้สูงอายุ รัฐควรถือเป็นนโยบายที่สำคัญและเร่งด่วน การจัดการพื้นที่ที่อยู่อาศัยให้มีความเหมาะสมต่อความเป็นอยู่ ส่งเสริมให้มีการจ้างงานตามความรู้ ทักษะและประสบการณ์ การตั้งกลุ่มอาชีพแก่ผู้สูงอายุ และควรปรับปรุงระเบียบกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุที่นำไปปฏิบัติให้เกิดรูปธรรม เพื่อให้ผู้สูงอายุได้รับบริการหรือเข้าถึงสิทธิต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็วและเป็นธรรม โดยใช้หลักเกณฑ์ในระบบ TPMAP เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีใน 5 มิติ ได้แก่ 1) ด้านสุขภาพ ส่งเสริมป้องกัน ฟื้นฟู และพัฒนาระบบสุขภาพ เพื่อบรรเทาสังคมสูงอายุ 2) ด้านความเป็นอยู่ ปรับสภาพแวดล้อมภายในบ้าน จัดสิ่งอำนวยความสะดวก บริการขนส่งสาธารณะและสภาพแวดล้อม เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงบริการสาธารณะได้อย่างสะดวกและปลอดภัย 3) ด้านการศึกษา ควรมีการใช้ประโยชน์ จากเทคโนโลยีและนวัตกรรมที่ทันสมัย ให้เข้ามาอำนวยความสะดวกในการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุ และเพื่อเป็นการตอบสนองการใช้ชีวิตในยุคปัจจุบัน การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่รวดเร็ว ส่งเสริมให้มีการนำนวัตกรรมทางสังคมที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุ เพื่อสร้างโอกาสให้ผู้สูงอายุเข้าถึงนวัตกรรมได้มากขึ้น 4) ด้านรายได้ ส่งเสริมเรื่องการออมเพื่อวัยเกษียณ รวมทั้งส่งเสริมให้ผู้สูงอายุที่ยังแข็งแรง มีสุขภาพดีให้ได้รับโอกาสในการทำงานและประกอบอาชีพอิสระ เพื่อให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ และเป็นกำลังในการผลิตและพัฒนาประเทศได้ต่อไป รวมถึงส่งเสริมอาชีพที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ และ 5) ด้านการเข้าถึงบริการภาครัฐ ยกกระดับขีดความสามารถสู่การบริหารจัดการภาครัฐให้อย่างทั่วถึง ตามแนวทางการขับเคลื่อนร่วมกันคือ วางแผนและกำหนดขั้นตอนการดำเนินงาน เสริมสร้างทัศนคติเชิงบวก ส่งเสริมให้เกิดการสร้างคุณค่า สร้างรายได้แก่ตัวเอง ส่งเสริมการออม ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการผลิตหรือฝึกอบรมบุคลากรด้านผู้สูงอายุ และสร้างการรับรู้ถึงพื้นที่ติดตามความก้าวหน้าและเยี่ยมเยียนกลุ่มผู้สูงอายุเป้าหมายอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะ

1. เนื่องจากภารกิจด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุมีหลากหลายประเด็น และมีหลายหน่วยงานให้ความสำคัญ จึงควรร่วมบูรณาการแผนการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุให้มีความสอดคล้องกันทั้งในระดับนโยบาย หน่วยงานภาครัฐ เพื่อใช้ในการถ่ายทอดสู่การปฏิบัติในระดับพื้นที่ในการดำเนินการที่เป็นเอกภาพ และสนับสนุนให้มีการขับเคลื่อนสู่การเป็นวาระแห่งชาติ

2. ควรมีการนำรูปแบบโมเดลเชิงกระบวนการไปพัฒนาขยายผลหรือใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายที่เกี่ยวข้องเพื่อสนับสนุนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุสู่การจัดความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่ครอบคลุมในทุกมิติ

3. ควรมีการทบทวนหรือนำผลการศึกษาวิจัยในลักษณะที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุมาใช้ประกอบการจัดทำแผนงาน/โครงการที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของหน่วยงาน หรือกำหนดหรือบรรจุไว้ในหลักเกณฑ์ที่จะใช้ในการประเมินความสำเร็จของโครงการควบคู่กัน เช่น การสนับสนุนให้ผู้สูงอายุในพื้นที่เข้ามาบิบบทบาทในการขับเคลื่อนตำบลเข้มแข็งตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง หรือการส่งเสริมสัมมาชีพชุมชนแก่กลุ่มคนผู้สูงอายุ เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2547). พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546. เจเอสการพิมพ์.
- กรมสุขภาพจิต. (2566). ก้าวอย่างของประเทศไทย สู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์แบบ. <https://www.dmh.go.th/news-dmh/view.asp?id=30476>.
- ไทรรัตน์ จารุทัศน์. (2565). รูปแบบที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุไทยเพื่อส่งเสริมสุขภาพกาย - ใจ ภายใต้นโยบายชุมชนที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นัสมล บุตรวิเศษ และ อุปรีษฐา อินทรสาด. (2566). ปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ: กรณีศึกษาอำเภอพระนครศรีอยุธยาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. (รายงานการวิจัย) วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ ศูนย์พระนครศรีอยุธยา.
- พัชรี หล้าแหล่ง. (2556). การศึกษาคุณภาพชีวิตและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตของเกษตรกรชาวสวนปาล์มน้ำมันในพื้นที่ภาคใต้. รายงานผลการวิจัยเสนอต่อมหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- มนตรี ตรีอาภรณ์ไพศาล. (2564). อิทธิพลของคุณภาพชีวิตในการทำงานและการรับรู้คุณค่าของงานที่มีต่อความเหนื่อยหน่ายในการทำงานของพนักงานระดับปฏิบัติการ สำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ. วารสารวิชาการวิทยาลัยสันตพล, 7(2), 18 - 25.
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. (2564). การเผชิญหน้า 'สังคมผู้สูงอายุ' โจทย์ท้าทายภาระค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้น. <https://resourcecenter-uat.thaihealth.or.th/content/3217>.
- อุสาพันธ์ กอธวัช พิมพ์พรรณ ศิลปะสุวรรณ ดุสิต สุจิรารัตน์ และ นพนันท์ นานคงแนบ. (2561). ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้ความปลอดภัยและสะดวกสบายในการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุ ที่อยู่ในชุมชน. (รายงานการวิจัย) สาขาการพยาบาลเวชปฏิบัติชุมชน คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- Maslow, A. (1970). *Motivation and personality*. New York: Harper & Row, 35 - 58.

การศึกษาความเข้มแข็งของกลุ่มตลาดเกษตรกรตัวจริงทุกสิ่งปลอดภัย จังหวัดมหาสารคาม

ชลิดา แยมศรีสุข¹

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเข้มแข็งของกลุ่มตลาดเกษตรกรตัวจริงทุกสิ่งปลอดภัย จังหวัดมหาสารคาม โดยศึกษาการจัดการกลุ่มสู่ความเข้มแข็ง การสร้าง/ขยายเครือข่าย และความยั่งยืนของทรัพยากร การส่งเสริมการดำเนินงานของกลุ่มแบบมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของสมาชิก และแลกเปลี่ยนความรู้ อาทิเช่น การพัฒนาทักษะอาชีพระหว่างสมาชิกอย่างสม่ำเสมอ ใช้วิธีการสังเคราะห์เอกสารแนวความคิดการพัฒนายั่งยืน พบว่า ภาพรวมการสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มเกษตรกร สอดคล้องกับแนวความคิดการพัฒนายั่งยืน และหลักการสหกรณ์ ด้วยการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม การเลือกคณะกรรมการกลุ่ม การออกความคิดเห็น การแสดงความคิดเห็น เพื่อการพัฒนาสมาชิกกลุ่ม และแลกเปลี่ยนความรู้ ทักษะอาชีพระหว่างสมาชิกอย่างสม่ำเสมอ

คำสำคัญ: ความเข้มแข็ง, ตลาดเกษตรกรตัวจริงทุกสิ่งปลอดภัย, มหาสารคาม

¹ ชลิดา แยมศรีสุข, อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต, E-mail: ychalidaa@gmail.com

Study of group strength; the real farmer's market in Maha Sarakham Province

Chalida Yamsrisuk²

Abstract

This academic article aims to study the strength of the "Real Farmers, Safe Everything" agricultural market group in Maha Sarakham Province. The study focuses on group management towards resilience, network creation/expansion, and resource sustainability. It also examines the promotion of participatory group operations, member engagement in activities, and knowledge exchange, such as regular skill development among members. This article find out data from a document to analyze and synthesize data approach based on sustainable development concepts, the study found that the overall strengthening of the farmer group aligns with sustainable development principles and cooperative principles. This is achieved through active participation in group activities, selection of group committee members, expression of opinions, and regular exchange of knowledge and professional skills among members.

Keywords: Group Strength, Farmer's market, Maha Sarakham

² Chalida Yamsrisuk, Public Administration Lecturer, Phuket Rajabhat University, E-mail: ychalidaa@gmail.com

บทนำ

การศึกษาความเข้มแข็งของกลุ่มตลาดเกษตรกรตัวจริงทุกสิ่งปลอดภัย จังหวัดมหาสารคาม เป็นการส่งเสริมสนับสนุนกลุ่มเกษตรกรได้มีพื้นที่ในการจำหน่ายสินค้า การจัดการการผลิตอาหาร สินค้าเกษตรปลอดภัยให้กับผู้บริโภคในราคาที่เป็นธรรม ซึ่งรูปแบบตลาดทางเลือกพื้นที่สาธารณะ เช่น แปลงเกษตรกรรุ่นใหม่ ตลาดนัดในชุมชน ตลาดประชารัฐ ให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจและสร้างความเข้มแข็งจากการกระจายรายได้สู่ชุมชน ให้ชุมชนมีอาชีพ จึงได้เกิดโครงการตลาดเกษตรกร (กรมส่งเสริมสหกรณ์, 2559)

พื้นที่สาธารณะจึงจำเป็นต่อการเป็นผู้ประกอบการของกลุ่มเกษตรกร เนื่องจากการผลิตสินค้าเกษตร การจัดจำหน่ายสินค้ามีคุณภาพ มีมาตรฐาน ราคาเป็นธรรม และเข้าถึงผู้บริโภค เป็นสิ่งสำคัญต่อการคงอยู่ของผู้ประกอบการในเงื่อนไขของการเป็นสมาชิกกลุ่มอาชีพของสหกรณ์ ซึ่งสินค้าที่นำมาขายมีบรรจุภัณฑ์ ชื่อตราสินค้า หรือมีการหุ้มห่อสินค้าเพื่อป้องกันการปนเปื้อน ให้เกิดสุขอนามัย ความสะอาด มาตรฐานปลอดภัยจากกระบวนการผลิตสู่ผู้บริโภค ประกอบกับการรวมตัวเป็นกลุ่มผู้ผลิตทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน มีรายได้จากการขายสินค้าเกษตร อาหารปลอดภัย การจัดทำบัญชี การเก็บออมเพื่อเป็นทุนสะสมต่อไป

ความเปลี่ยนแปลงของวิธีการผลิตเพื่อการยังชีพของกลุ่มตลาดเกษตรกรตัวจริงทุกสิ่งปลอดภัย จากการปรับตัวในการจัดจำหน่ายผลิตผลทางการเกษตร ประกอบด้วย ผักปลอดสารพิษ ผลไม้ตามฤดูกาล อาหารแห้ง อาหารแปรรูป ข้าวสาร ข้าวเหนียว ในช่องทางการจัดจำหน่ายที่ในชุมชนของแหล่งผลิต และการจัดจำหน่ายในพื้นที่ส่วนราชการที่เปิดให้ใช้พื้นที่เพื่อจำหน่ายสินค้าเกษตรผู้ผลิตพบผู้บริโภค

ทั้งนี้ การมีส่วนร่วมของกลุ่มสมาชิก มีความพยายามในการปรับตัวของผู้ผลิตสินค้าเกษตรให้มีการตลาดที่ทันสมัย ช่องทางการจัดจำหน่าย มีพื้นที่การจัดจำหน่ายสินค้าเกษตรในบริเวณที่หน่วยงานภาครัฐจัดไว้ให้จำหน่ายสินค้า หรือพื้นที่ห้างสรรพสินค้าท้องถิ่นในการประชาสัมพันธ์อาหารปลอดภัยให้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาความเข้มแข็งของกลุ่ม กรณีศึกษาตลาดเกษตรกรตัวจริงทุกสิ่งปลอดภัย จังหวัดมหาสารคาม สู่ความยั่งยืน

การทบทวนวรรณกรรม

1. ความเข้มแข็งของกลุ่ม

กลุ่ม หมายถึง การที่บุคคลตั้งแต่สองคน หรือมากกว่ารวมตัวกัน และมีปฏิสัมพันธ์กันเพื่อให้บรรลุเป้าหมายเฉพาะ โดยมีลักษณะกลุ่มที่สำคัญ 4 ประการ (กลุ่มส่งเสริมและพัฒนาการบริหารจัดการ สหกรณ์, มปป.) คือ

1. ต้องมีคนสองคนหรือมากกว่ามีปฏิสัมพันธ์กัน
2. มีโครงสร้างกลุ่ม
3. มีจุดมุ่งหมายร่วมกัน
4. สมาชิกรับรู้ถึงการเป็นกลุ่มของตนเอง การทำงานของสมาชิกกลุ่มในการทำงานร่วมกันเพื่อ

บรรลุเป้าหมายขององค์การ

ทั้งนี้ ประเภทของกลุ่มในแต่ละองค์กร แบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ (ณัฐพันธ์ เขจรนันท์, 2551)

1. กลุ่มแบบเป็นทางการ (Formal Group) หมายถึง กลุ่มที่ถูกแต่งตั้งขึ้นมาโดยอำนาจหน้าที่ ความรับผิดชอบตามโครงสร้างขององค์การ เพื่อดำเนินกิจกรรมสนองความต้องการขององค์การ ซึ่งกลุ่มที่เป็นทางการ ประกอบด้วย กลุ่มตามสายบังคับบัญชา (Command Group) และกลุ่มทำงานเฉพาะ (Task Group)

2. กลุ่มแบบไม่เป็นทางการ (Informal Group) หมายถึง กลุ่มที่สมาชิกจัดตั้งหรือรวมตัวขึ้นมาเอง โดยไม่เป็นไปตามคำสั่งหรือโครงสร้างขององค์การ ซึ่งกลุ่มแบบไม่เป็นทางการ มี 2 ลักษณะ คือ กลุ่มที่มีความสนใจร่วมกัน (Interest Group) และกลุ่มมิตรภาพ (Friendship Group)

ทั้งนี้ การรวมตัวของเกษตรกรอาจเกิดขึ้นได้หลายรูปแบบ เช่น กลุ่มธรรมชาติ ซึ่งเป็นการรวมตัวจากปัญหาที่เกิดขึ้น จึงรวมตัวปรึกษาหารือกันในหมู่คณะ ในรูปแบบการประชุมแบบไม่เป็นทางการ และกลุ่มที่มีการรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่ม มีคณะกรรมการ และสมาชิกกลุ่ม มีระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ เพื่อเป็นหลักปฏิบัติที่แน่นอน อาจมีการจัดตั้งในลักษณะที่เป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย หรือไม่เป็นนิติบุคคล

ซึ่งการรวมตัวกันของเกษตรกรเป็นแนวทางสำคัญต่อการพัฒนาการเกษตร เพราะการรวมตัวกันของกลุ่ม เป็นการเพิ่มอำนาจในการต่อรอง ทั้งการซื้อปัจจัยการผลิต การขายผลผลิต นำมาซึ่งความร่วมมือกันของหมู่คณะในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแก้ปัญหา การพึ่งตนเองสู่ความเข้มแข็งของกลุ่ม ชุมชน (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2540)

2. ปัจจัยแห่งความสำเร็จของกลุ่ม

ปัจจัยแห่งความสำเร็จที่ทำให้กลุ่ม หรือองค์กรเกษตรกรประสบความสำเร็จ คือ

1. การจัดตั้งกลุ่มของสมาชิกกลุ่มมารวมตัวกันเป็นกลุ่มบุคคลที่ประสบปัญหาในการประกอบอาชีพ จึงมีการรวมกลุ่ม และมีการกำหนดวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งกลุ่ม เพื่อแก้ไขปัญหาที่ประสบอยู่ในแนวทางเดียวกัน

2. โครงสร้างในการดำเนินงานขององค์กรควรมีความชัดเจน มีความคล่องตัวในการบริหารงาน และมีการกำหนดบทบาทหน้าที่ไม่ซ้ำซ้อนกัน

3. การเข้ามารวมกลุ่มของสมาชิกเป็นไปด้วยความสมัครใจ
4. ความสำเร็จของการบริหารงานกลุ่ม คือ ความซื่อสัตย์สุจริต ของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกลุ่ม
5. การมีส่วนร่วมของสมาชิกในการดำเนินของกลุ่ม ในการมีส่วนร่วมในการเลือกคณะกรรมการกลุ่ม การออกความคิดเห็นในการกำหนดกิจกรรมการดำเนินงานกลุ่ม
6. การดำเนินการของกลุ่มในธุรกิจที่สร้างประโยชน์ให้แก่สมาชิก เช่น การสนับสนุนปัจจัยการผลิตแก่สมาชิก
7. เงินทุนของกลุ่มในการดำเนินกิจกรรม เพื่อการพัฒนากลุ่ม การช่วยเหลือสวัสดิการให้กับสมาชิก
8. บทบาทของภาครัฐ ในการช่วยเหลือให้คำแนะนำและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ
9. การจัดฝึกอบรมและให้ความรู้ในด้านต่าง ๆ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ และพัฒนาอาชีพของสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ
10. การทำธุรกิจแบบครบวงจร ด้วยการให้ความรู้ในเรื่องที่เกี่ยวกับการผลิต การสนับสนุนเงินทุน การสนับสนุนปัจจัยการผลิต การจัดการด้านการตลาดราคาสินค้าที่เป็นธรรม การสนับสนุนการเก็บรักษาผลผลิต เพื่อให้สมาชิกเกิดความมั่นใจในการประกอบอาชีพ

3. หลักการสหกรณ์

สหกรณ์ (Cooperatives) (กรมส่งเสริมสหกรณ์, 2557) คือ “องค์การของบรรดาบุคคล ซึ่งรวมกลุ่มกันโดยสมัครใจในการดำเนินวิสาหกิจที่พวกเขาเป็นเจ้าของร่วมกันและควบคุมตามหลักประชาธิปไตย เพื่อสนองความต้องการ (อันจำเป็น) และความหวังร่วมกันทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม”

หลักการสหกรณ์ คือ แนวทางที่สหกรณ์ยึดถือปฏิบัติเพื่อให้คุณค่าของสหกรณ์เกิดผลเป็นรูปธรรม ซึ่งประกอบด้วยหลักการ 7 ประการ คือ

- หลักการที่ 1 การเป็นสมาชิกโดยสมัครใจและเปิดกว้าง (Voluntary and Open Membership)
- หลักการที่ 2 การควบคุมโดยสมาชิกตามหลักประชาธิปไตย (Democratic Member Control)
- หลักการที่ 3 การมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจของสมาชิก (Member Economic Participation)
- หลักการที่ 4 การปกครองตนเองและความเป็นอิสระ (Autonomy and Independence)
- หลักการที่ 5 การศึกษา ฝึกอบรม และสารสนเทศ (Education, Training and Information)
- หลักการที่ 6 การร่วมมือระหว่างสหกรณ์ (Cooperation among Cooperatives)
- หลักการที่ 7 การเอื้ออาทรต่อชุมชน (Concern for Community)

จึงเป็นแนวทางที่สำคัญสำหรับการบริหารจัดการกลุ่มตลาดเกษตรกรตัวจริงทุกสิ่งปลอดภัย จังหวัดมหาสารคาม

กลุ่ม และเครือข่าย : พลังความเคลื่อนไหวของชุมชนและสังคม

การรวมตัวในระดับกลุ่มและเครือข่าย คือ การรวมกันระหว่างปัจเจกบุคคล หรือระหว่างกลุ่ม ต่างเกิดสำนึก ความสนใจวัตถุประสงค์ หรือเป้าหมายร่วมกัน เช่น เพื่อแก้ไขปัญหา ปกป้องผลประโยชน์ สร้างพลังในการเปลี่ยนแปลง หรือสร้างพลังอำนาจในการต่อกรเรื่องใด เรื่องหนึ่ง ซึ่งการเข้าร่วมกลุ่ม หรือเครือข่าย มีการติดต่อประสานงานระหว่างสมาชิกและกลุ่ม มีแกนนำ หรือ แม่ข่าย ในการทำหน้าที่เป็นศูนย์กลาง

ในการประสานงาน ซึ่งมีความแตกต่างระหว่างการรวมกลุ่มในระดับกลุ่มและเครือข่าย คือ ขนาด (Scale) ของการรวมตัว โดยการรวมตัวในระดับกลุ่ม ส่วนใหญ่เป็นการรวมตัวของกลุ่มต่าง ๆ และจากขนาดที่ต่างกัน ส่งผลให้พลังและขีดความสามารถของเครือข่ายสูงกว่าระดับกลุ่ม (ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2542)

4. การสร้างกลุ่มและเครือข่าย

1. **ขั้นก่อนการเกิดกลุ่ม** คือ ขั้นเตรียมการก่อนการจัดตั้งกลุ่ม ขั้นก่อร่างสร้างกลุ่ม ขั้นปลูกจิตสำนึก จึงเป็นขั้นที่จำเป็นให้สมาชิกเกิดความตระหนัก รับรู้ปัญหาเกิดความสนใจในการเข้ามาร่วมกันแก้ไขปัญหา

2. **ขั้นการสร้างกลุ่ม หรือขั้นตอนการดำเนินงานกลุ่ม** คือ ขั้นของรวมตัวจัดตั้งกลุ่ม โดยการนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการศึกษา วิเคราะห์ เพื่อกระตุ้นให้เกิดการคิดค้นแนวทางแก้ไขปัญหา การสนับสนุนในเรื่องความรู้ หรือเทคโนโลยี โดยการจัดเวทีแลกเปลี่ยน ศึกษาดูงาน ระหว่างชาวบ้านกับชาวบ้าน หรือ การเชิญวิทยากรจากภายนอกมาให้ความรู้

3. **ขั้นการเจริญเติบโตของกลุ่ม** คือ การดำเนินกิจกรรมกลุ่มที่ต่อเนื่อง เมื่อกลุ่มเกิดพลัง ก็จะมีการขยายกลุ่ม ในลักษณะของการขยายกิจกรรม หรือการขยายเป็นเครือข่าย การสร้างแกนนำ หรือจุดเชื่อมโยงหรือแม่ข่าย การเสริมเรื่องการบริหารจัดการ และการติดต่อสื่อสารซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการเสริมสร้างและพัฒนาเครือข่าย

ทั้งนี้ ความเข้มแข็งของกลุ่มจำเป็นต้องมีกิจกรรมต่อเนื่องระหว่างสมาชิก ระหว่างกลุ่มสม่ำเสมอ เพื่อให้เกิดกลไกการดำเนินงานกลุ่ม เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน

การศึกษาชุมชนแนวเศรษฐกิจการเมือง

การศึกษาชุมชนแนวเศรษฐกิจการเมือง มุ่งการศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสังคมชนบทกับระบบเศรษฐกิจและการเมืองภายนอก หรือสภาพการณ์ความรู้อำนาจการตัดสินใจของชาวบ้าน สภาพการเกิดความเหลื่อมล้ำในสังคมชนบท และการครอบงำทางวัฒนธรรมของชาวบ้าน รวมถึงปัญหาที่ซับซ้อนเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจการเมือง และอุดมการณ์ระหว่างชนบทกับสังคมภายนอก ซึ่งการวิเคราะห์สังคม เน้นศึกษาวิเคราะห์ “โครงสร้าง” โดยเฉพาะความสัมพันธ์ของการผลิต ปัจจัยการผลิต ความสัมพันธ์อำนาจ อุดมการณ์ และพลวัตของสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างกันของมนุษย์ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อม ทั้งนี้ การวิเคราะห์การศึกษาจากมิติของความสัมพันธ์ในระดับนามธรรมที่แตกต่างกัน และระดับการวิเคราะห์ซึ่งมีลักษณะเป็นตัวกำหนดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม 3 ระดับ คือ (อานันท์ กาญจนพันธุ์ อ่างใน ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2542)

1. โครงสร้างอำนาจทางเศรษฐกิจการเมือง
2. อุดมการณ์อำนาจ
3. ประวัติศาสตร์ของการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์การผลิตการศึกษาชุมชนในด้านความสัมพันธ์ทางกระบวนการ ทางโครงสร้าง และหน้าที่ เพื่อเป้าหมายในการเห็นผลผลิต ความมั่นคงในการผลิต

ความต่อเนื่องในการผลิต ความเท่าเทียม และการพึ่งตนเองในการผลิต อันนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลง ภายใต้สภาพแวดล้อมที่มีความหลากหลาย

ซึ่งการศึกษาความเข้มแข็งของกลุ่มตลาดเกษตรกรตัวจริงทุกสิ่งปลอดภัย จังหวัดมหาสารคาม มีกระบวนการรวมกลุ่มตามหลักการสหกรณ์ในการบริหารจัดการกลุ่ม และดำเนินกิจกรรมร่วมกันระหว่างสมาชิก ประกอบกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคมส่งผลให้กลุ่มปรับตัวในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มที่หลากหลายผ่านเครือข่ายกลุ่มอาชีพ วิสาหกิจชุมชน

5. แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นการพัฒนาที่สนองตอบความต้องการของคนรุ่นปัจจุบันโดยไม่ลดทอนความสามารถของคนรุ่นต่อมาที่จะตอบสนองความต้องการของพวกเขา (สำนักความร่วมมือด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ, 2556)

หลักการสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การสร้างสมดุลระหว่าง 3 มิติของการพัฒนา ได้แก่

1. มิติการพัฒนาเศรษฐกิจที่ยั่งยืน
2. มิติการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน
3. มิติการพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน

ซึ่งการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การช่วยเหลือตนเองไม่จำเป็นต้องพึ่งพาความช่วยเหลือจากภายนอก ประกอบกับประชาชนรู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างรู้คุณค่า

การพัฒนาที่ยั่งยืนในประเทศไทย โดยได้นำอ้อมนำปรัชญา “เศรษฐกิจพอเพียง” ของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร มาบรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 - 2549) ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 - 2554) และฉบับที่ 11 พ.ศ. 2555 - 2559) โดยมีเป้าหมายหลักที่จะสร้างสังคมที่เป็นสุข มีการพัฒนาและการเติบโตอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน โดยมุ่งที่จะลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม การขจัดปัญหาความยากจน มุ่งเน้นการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจสู่เศรษฐกิจสีเขียว

ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) มีทั้งหมด 17 เป้าหมาย ประกอบด้วย

เป้าหมายที่ 1 ยุติความยากจนทุกรูปแบบในทุกที่ (NO POVERTY)

เป้าหมายที่ 2 ยุติความหิวโหย บรรลุความมั่นคงทางอาหารและยกระดับโภชนาการ และส่งเสริมเกษตรกรรมที่ยั่งยืน (ZERO HUNGER)

เป้าหมายที่ 3 สร้างหลักประกันการมีสุขภาพที่ดี และส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีสำหรับทุกคนในทุกช่วงวัย (GOOD HEALTH AND WELL-BEING)

เป้าหมายที่ 4 สร้างหลักประกันว่าทุกคนมีการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างครอบคลุมและเท่าเทียม และสนับสนุนโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิต (QUALITY EDUCATION)

เป้าหมายที่ 5 บรรลุความเสมอภาคระหว่างเพศ และเพิ่มบทบาทของสตรีและเด็กหญิงทุกคน (GENDER EQUALITY)

เป้าหมายที่ 6 สร้างหลักประกันเรื่องน้ำและการสุขาภิบาล ให้มีการจัดการอย่างยั่งยืนและมีสภาพพร้อมใช้ สำหรับทุกคน (CLEAN WATER AND SANITATION)

เป้าหมายที่ 7 สร้างหลักประกันว่าทุกคนเข้าถึงพลังงานสมัยใหม่ในราคาที่สามารถซื้อหาได้ เชื่อถือได้ และยั่งยืน (AFFORDABLE AND CLEAN ENERGY)

เป้าหมายที่ 8 ส่งเสริมการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ต่อเนื่อง ครอบคลุม และยั่งยืน การจ้างงานเต็มที่ และมีผลิตภาพ และการมีงานที่มีคุณค่าสำหรับทุกคน (DECENT WORK AND ECONOMIC GROWTH)

เป้าหมายที่ 9 สร้างโครงสร้างพื้นฐานที่มีความยืดหยุ่นต่อการเปลี่ยนแปลง ส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรม ที่ ครอบคลุมและยั่งยืน และส่งเสริมนวัตกรรม (INDUSTRY, INNOVATION AND INFRASTRUCTURE)

เป้าหมายที่ 10 ลดความไม่เสมอภาคภายในและระหว่างประเทศ (REDUCE INEQUALITIES)

เป้าหมายที่ 11 ทำให้เมืองและการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ มีความครอบคลุม ปลอดภัย ยืดหยุ่นต่อการเปลี่ยนแปลง และยั่งยืน (SUSTAINABLE CITIES AND COMMUNITIES)

เป้าหมายที่ 12 สร้างหลักประกันให้มีแบบแผนการผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืน (RESPONSIBLE CONSUMPTION AND PRODUCTION)

เป้าหมายที่ 13 ปฏิบัติการอย่างเร่งด่วนเพื่อต่อสู้กับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและผลกระทบที่เกิดขึ้น (CLIMATE ACTION)

เป้าหมายที่ 14 อนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากมหาสมุทร ทะเล และทรัพยากรทางทะเลอย่างยั่งยืน เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (LIFE BELOW WATER)

เป้าหมายที่ 15 ปกป้อง พื้นฟู และสนับสนุนการใช้ระบบนิเวศบนบกอย่างยั่งยืน จัดการป่าไม้ อย่างยั่งยืน ต่อสู้การกลายสภาพเป็นทะเลทราย หยุดการเสื่อมโทรมของที่ดินและฟื้นสภาพกลับมาใหม่ และหยุดการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ (LIFE ON LAND)

เป้าหมายที่ 16 ส่งเสริมสังคมที่สงบสุขและครอบคลุม เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ให้ทุกคนเข้าถึง ความยุติธรรม และสร้างสถาบันที่มีประสิทธิภาพ รับผิดชอบ และครอบคลุมในทุกระดับ (PEACE, JUSTICE AND STRONG INSTITUTIONS)

เป้าหมายที่ 17 เสริมความเข้มแข็งให้แก่อกลไกการดำเนินงานและฟื้นฟูสภาพหุ้นส่วนความร่วมมือ ระดับโลกสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืน (PARTNERSHIPS FOR THE GOALS)

ทั้งนี้ ความเข้มแข็งของการจัดการกลุ่มกรณีศึกษาตลาดเกษตรกรตัวจริงทุกสิ่งปลอดภัย จังหวัด มหาสารคาม มีความสอดคล้องกับเป้าหมายที่ 8 ส่งเสริมการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ต่อเนื่อง ครอบคลุม และยั่งยืน การจ้างงานเต็มที่ และมีผลิตภาพ และการมีงานที่มีคุณค่าสำหรับทุกคน (DECENT WORK AND ECONOMIC GROWTH) ที่สมาชิกกลุ่มมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการผลิตสินค้าการเกษตรที่มีคุณภาพ ผู้บริโภค สามารถรู้แหล่งที่มาของสินค้าการเกษตรจากผู้ผลิตได้โดยตรง

ภาพที่ 1

ภาพที่ 2

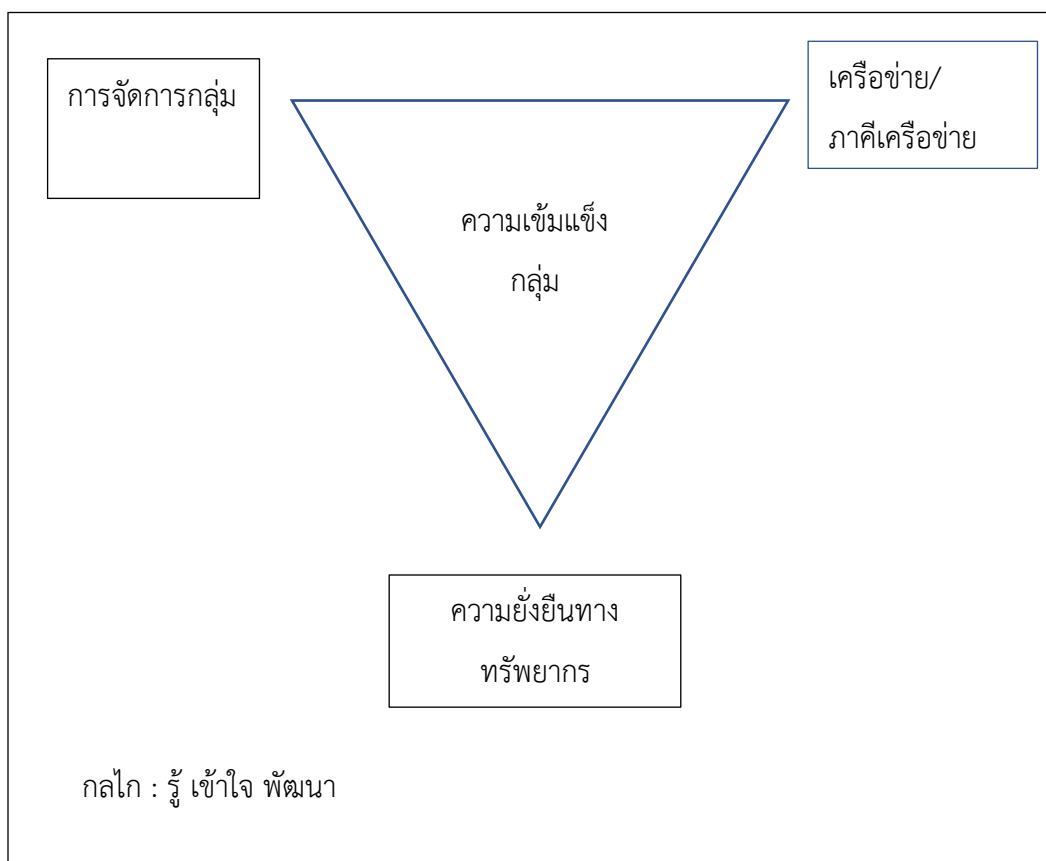
ภาพที่ 3

บทความวิชาการนี้ มุ่งเน้นการสังเคราะห์เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ชุมชนแนวเศรษฐกิจศาสตร์การเมือง แนวคิดนิเวศวิทยาการเมืองและนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ในการนำมาประยุกต์ใช้กับการสร้างความเข้มแข็งของกลุ่ม

สรุปแนวทางการพัฒนาด้วยวิธีการการบริหารจัดการกลุ่มแบบมีส่วนร่วม ด้วยหลักการสหกรณ์ (กรมส่งเสริมสหกรณ์, 2557) ด้วยหลักการสหกรณ์ 7 ประการ โดยเฉพาะหลักการที่ 1 การเป็นสมาชิกโดยสมัครใจและเปิดกว้าง โดยการเข้าร่วมสมาชิกและออกจากการเป็นสมาชิกจะต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจ จึงจำเป็นอย่างยิ่งในการกำหนดคุณสมบัติสมาชิกของสหกรณ์ต่าง ๆ เพื่อให้ได้บุคคลที่เข้ามาเป็นสมาชิกแล้วสามารถร่วมดำเนินกิจกรรมในสหกรณ์ได้ และไม่สร้างปัญหาความเดือดร้อนให้แก่เพื่อสมาชิกและสหกรณ์

สรุป

ความเข้มแข็งของการจัดการกลุ่มกรณีศึกษากลุ่มตลาดเกษตรกรตัวจริงทุกสิ่งปลอดภัย จังหวัดมหาสารคาม เกิดจากการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม ในการมีส่วนร่วมในการเลือกคณะกรรมการกลุ่ม การออกความคิดเห็น การแสดงความคิดเห็น เพื่อการพัฒนาสมาชิกกลุ่ม และแลกเปลี่ยนความรู้ ทักษะอาชีพระหว่างสมาชิกอย่างสม่ำเสมอ

ภาพที่ 3

ภาพรวมการสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มเกษตรกรตัวจริงทุกสิ่งปลอดภัย จังหวัดมหาสารคาม และความสอดคล้องของการสร้างความเข้มแข็งกลุ่มในเชิงวิชาการกับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน หลักการสหกรณ์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องของปาริชาติ วลัยเสถียร (2542) ศึกษากระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา ใน 5 เรื่อง คือ 1) การศึกษาชุมชน 2) การเสริมสร้างพลังอำนาจแก่ชุมชน โดยกระบวนการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้ 3) การพัฒนาและเสริมสร้างผู้นำ 4) การสร้างทักษะองค์กร และเครือข่าย และ 5) การติดตามและประเมินผล นำไปสู่แนวทางในการบริหารจัดการ หรือสร้างความเข้มแข็งของกลุ่ม คือ การส่งเสริมการมีส่วนร่วม การสนับสนุน การดำเนินกิจกรรมในรูปกลุ่ม องค์กรและเครือข่าย การพัฒนาผู้นำ และการติดตามประเมินผล ซึ่งการศึกษาครั้งนี้มีข้อจำกัดในเรื่องระยะเวลาและความต่อเนื่องของการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม โดยหากมีการศึกษาเพิ่มเติมในกลไกการสร้างความเข้มแข็งของกลุ่ม จะทำให้บทความมีความชัดเจนและเกิดประโยชน์ต่อผู้อ่านในการนำวิธีการ หรือแนวทางที่เกิดจากการศึกษาไปใช้ขยายผลในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมการเกษตร. (2540). *แผนพัฒนาการส่งเสริมการเกษตร ปี 2540 - 2544*. กรมส่งเสริมการเกษตร.
- กรมส่งเสริมสหกรณ์. (2557). *อุดมการณ์ หลักการสหกรณ์ และวิธีการสหกรณ์*. กลุ่มเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ กรมส่งเสริมสหกรณ์.
- กรมส่งเสริมสหกรณ์. (2559). *สารสนเทศกลุ่มเกษตรกร และกลุ่มอาชีพในประเทศไทย ปี 2559*. กรมส่งเสริมสหกรณ์.
- ณัฐพันธุ์ เขจรนันท์. (2551). *พฤติกรรมองค์กร*. ซีเอ็ดยูเคชั่น.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร, สุทิพย์ อบอุ่น, สหทัยา วิเศษ, จันทนา เบญจทรัพย์ และ ชลกาญจน์ ฮาชันนารี. (2542). *กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สำนักความร่วมมือด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ. (2556). *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน*. บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).

**แนวปฏิบัติในการเตรียมต้นฉบับบทความ
เพื่อลงตีพิมพ์ในวารสารการวิจัยและพัฒนา กรมการพัฒนาชุมชน**
Journal of Research and Development, Community Development Department

การส่งบทความต้องจัดพิมพ์ตามรูปแบบที่กำหนด และต้องผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) จำนวน 3 ท่าน จึงจะได้รับการตีพิมพ์ในวารสาร ผู้เขียนต้องส่งต้นฉบับผ่านทาง Online โดยแนบไฟล์ (Word) ของบทความต้นฉบับส่งมาที่ <https://so11.tci-thaijo.org/index.php/cdd> การเตรียมต้นฉบับที่จะมาลงตีพิมพ์ ควรปฏิบัติตามคำแนะนำ ดังนี้

1. ประเภทของบทความที่ลงตีพิมพ์ในวารสาร

1.1 บทความวิจัย (Research Article) หมายถึง บทความที่นำเสนอผลการศึกษาค้นคว้าใหม่ ๆ ทั้งใน ด้านทฤษฎี และด้านปฏิบัติที่ท ำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในศาสตร์สาขาต่าง ๆ มากขึ้นกว่าเดิม โดยบทความ วิจัยมีลักษณะเด่นตรงที่เป็นการนำเสนอปัญหาที่ผู้เขียนได้ศึกษาหรือประเด็นที่ต้องการคำตอบ มีการก ำหนด กรอบแนวคิด อ้างอิงแนวคิดทฤษฎี มาวิเคราะห์ เก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบ พร้อมทั้งสรุปปัญหาได้อย่างชัดเจน เป็นการสร้างฐานความรู้ที่มีคุณค่าทางวิชาการ ต่อไป

1.2 บทความวิชาการ (Academic Article) หมายถึง บทความหรืองานเขียนซึ่งมีการทบทวนวรรณกรรม และสำรวจองค์ความรู้อย่างเป็นระบบ เพื่อการวิเคราะห์ สังเคราะห์ วิพากษ์ และสรุปผล ในประเด็นที่ศึกษา

2. การส่งผลงานตีพิมพ์

ผู้นิพนธ์ต้องส่งผลงานในระบบ Online Submission ของวารสาร “วารสารการวิจัยและพัฒนา กรมการพัฒนาชุมชน” โดยส่งต้นฉบับของท่านได้ที่ <https://so11.tci-thaijo.org/index.php/cdd>

***หมายเหตุ:** ผู้ใช้งานใหม่ ต้องลงทะเบียน (Register) ข้อมูลของท่านกับระบบฯ ก่อน จึงจะสามารถ Log in และส่งผลงานได้)

3. รูปแบบการตีพิมพ์

วารสารการวิจัยและพัฒนา กรมการพัฒนาชุมชน จะตีพิมพ์ผลงานในรูปแบบตีพิมพ์ (Print) และ รูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ (Online) โดยสามารถดาวน์โหลด Template ต้นฉบับ ได้ที่นี่ https://drive.google.com/drive/folders/1Yv46s_hV-R4r8D54jJTrVdxKkpA-aWu7?usp=drive_link

4. กำหนดการตีพิมพ์

2 ฉบับต่อปี ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม - มิถุนายน และฉบับที่ 2 เดือนมิถุนายน - ธันวาคม

5. กระบวนการประเมินบทความ

- บทความทุกบทความจะต้องผ่านการพิจารณาโดยผู้ทรงคุณวุฒิที่เชี่ยวชาญในสาขา อย่างน้อย 3 ท่าน (Peer Review) จากหลากหลายสถาบันและความเชี่ยวชาญในเรื่องนั้น ๆ

6. ลิขสิทธิ์ของบทความที่ได้รับการตีพิมพ์

- ข้อเขียน ทรรศนะ และความคิดเห็นในบทความต่าง ๆ เป็นของผู้เขียนแต่ละท่าน ไม่ถือเป็นความรับผิดชอบแต่อย่างใดของกองบรรณาธิการวารสารการวิจัยและพัฒนา กรมการพัฒนาชุมชน (ซึ่งหมายรวมถึง บรรณาธิการ ผู้ทรงคุณวุฒิในกองบรรณาธิการ หรือ บรรณาธิการรับเชิญ) และกองบรรณาธิการวารสารฯ ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป หากมีประเด็นทางกฎหมายเกี่ยวกับเนื้อหา ผู้นิพนธ์จะต้องเป็นผู้รับผิดชอบแต่เพียงผู้เดียว

- กองบรรณาธิการขอสงวนสิทธิ์ในการตัดทอน/ปรับแก้ถ้อยคำบางประการเพื่อความเหมาะสม

- วารสารการวิจัยและพัฒนา กรมการพัฒนาชุมชน อนุญาตให้สามารถนำไฟล์บทความไปใช้ประโยชน์ และเผยแพร่ต่อได้โดยอยู่ภายใต้เงื่อนไขสัญญาอนุญาต CC Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International (CC BY-NC-ND 4.0) โดยต้องแสดงที่มาจกวารสาร ไม่ใช่เพื่อการค้า ห้ามแก้ไขดัดแปลง

- การนำเนื้อหา ข้อความหรือข้อคิดเห็น รูปภาพ ตาราง ของบทความไปจัดพิมพ์เผยแพร่ในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ ต้องได้รับอนุญาตจากกองบรรณาธิการวารสารฯ ก่อนตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พุทธศักราช 2537

7. การเตรียมต้นฉบับ

7.1 บทความวิจัย (Research Article)

1) การพิมพ์ ใช้ตัวอักษร TH Sarabun New หรือ TH Sarabun PSK ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เว้น บทความภาษาอังกฤษ อาจใช้ Times New Roman โดยอนุโลมได้ ในส่วนของหัวข้อเรื่อง ใช้ขนาดตัวอักษร 18 ตัวหนา และในส่วนของเนื้อหา ใช้ขนาดตัวอักษร 16 ตัวปกติ กระดาษขนาด A4 เว้นทั้ง 4 ด้าน 1 นิ้ว (2.5 ซม.) ระยะห่างระหว่างบรรทัดแบบ Single Line Space โดยความยาวของต้นฉบับ รวมทุกรายการ (ชื่อเรื่อง - เอกสารอ้างอิง ตาราง และรูปภาพ) จำนวนไม่เกิน 20 หน้า พร้อมระบุเลขหน้ากำกับทุกหน้า

2) ชื่อเรื่อง (Title) ต้องมีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ควรกระชับและตรงกับเนื้อเรื่อง ขนาดตัวอักษร 18 ตัวหนาอยู่กึ่งกลางหน้ากระดาษ

3) ชื่อผู้เขียน (Authors) ให้ระบุเฉพาะชื่อและนามสกุล โดยไม่ต้องมีคำนำหน้านาม ขนาดตัวอักษร 14 ตัวปกติจัดชิดขอบขวาอยู่ถัดลงมาจกชื่อเรื่อง

4) ตำแหน่งทางวิชาการ สถานที่ทำงานของผู้เขียน ให้พิมพ์เครื่องหมายดอกจันตัวเล็ก และตามด้วยตำแหน่งทางวิชาการ สถานที่ทำงานของผู้เขียน ขนาดตัวอักษร 14 ตัวปกติชิดขอบซ้ายด้านล่างสุดของกระดาษในหน้าที่ 1

5) บทคัดย่อ (Abstract) จะต้องมียุทธศาสตร์ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษความยาวไม่เกิน 250 คำ ขนาดตัวอักษร 14 ตัวปกติ

6) คำสำคัญ (Keywords) ต้องมีคำสำคัญทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษไว้ท้ายบทคัดย่อของแต่ละภาษาไม่เกิน 3 - 5 คำ

7) เนื้อเรื่อง (Text) ประกอบด้วย บทนำ เนื้อหา และบทสรุป หากมีภาพประกอบกราฟหรือตาราง ให้ใส่ประกอบไว้ในเนื้อเรื่อง ต้องมีชื่อและเลขกำกับภาพ กราฟ ตาราง ตัวอักษรที่ปรากฏในภาพกราฟ ตารางต้องเป็นตัวอักษรชนิดเดียวกับที่ใช้ในบทความ และควรมีความชัดเจน ความยาวของเรื่อง รวมภาพ ตาราง ไม่ควรเกิน 20 หน้า เนื้อหาภาษาไทยที่มีคำศัพท์ภาษาอังกฤษ ควรแปลเป็นภาษาไทยให้มากที่สุด (ในกรณีที่คำศัพท์ภาษาอังกฤษเป็นคำเฉพาะที่แปลไม่ได้ หรือแปลแล้วไม่ได้ความหมายชัดเจนให้ทับศัพท์ได้) และควรใช้ภาษาที่ผู้อ่านเข้าใจ ชัดเจน หากใช้คำย่อต้องเขียนคำเต็มไว้ครั้งแรกก่อนเนื้อหาต้องเรียงลำดับดังนี้

(7.1) บทนำ (Introduction) เป็นส่วนกล่าวนำโดยอาศัยการปริทรรศน์ (Review) ข้อมูลจากรายงานวิจัย ความรู้และหลักฐานต่าง ๆ จากหนังสือหรือวารสารที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา และกล่าวถึงเหตุผลหรือความสำคัญของปัญหาในการศึกษาครั้งนี้ สมมติฐานของการศึกษา ตลอดจนวัตถุประสงค์ของการศึกษาให้ชัดเจน

(7.2) วัตถุประสงค์ (Objective) ให้ชี้แจงถึงจุดมุ่งหมายของการศึกษา

(7.3) การทบทวนวรรณกรรม (Literature Review) กล่าวถึงสรุปการค้นคว้า ศึกษา รวบรวมประมวลผลงานทางวิชาการ เช่น ผลงานวิจัย บทความ เอกสารทางวิชาการ และตำราที่เกี่ยวข้องกับเรื่องหรือประเด็นที่ทำการวิจัย

(7.4) ระเบียบวิธีวิจัย (Research Methodology) กล่าวถึงรายละเอียดของวิธีการศึกษา ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา และวิธีการศึกษา เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย รวมทั้งสถิติที่นำมาใช้วิเคราะห์ข้อมูล

(7.5) ผลการวิจัย (Results) ให้นำเสนอในรูปของตารางแสดงผล และรูปภาพ โดยสรุปหลังจากการวิเคราะห์ทางสถิติแล้วไม่จำเป็นต้องแสดงวิธีการวิเคราะห์ทางสถิติ ทั้งนี้คำอธิบายและรายละเอียดต่าง ๆ ของตารางและรูปภาพต้องมีความชัดเจน กระชับ และมีหมายเลขกำกับด้านล่างของภาพ หรือตาราง

(7.6) การอภิปรายผล (Discussion) เป็นการอภิปรายผลการวิจัยว่าเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้หรือไม่เพียงใดและควรอ้างทฤษฎีหรือเปรียบเทียบกับผลการทดลองของผู้อื่นที่เกี่ยวข้องประกอบ เพื่อให้ผู้อ่านเห็นด้วยตามหลักการ หรือคัดค้านทฤษฎีที่มีอยู่เดิม รวมทั้งแสดงให้เห็นถึงการนำไปใช้ประโยชน์ และการให้ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยในอนาคต หรือวิจารณ์ (Discussion) เป็นการอภิปรายผลจากข้อมูลที่ได้มาจากการวิเคราะห์ของผู้นิพนธ์นำมาเปรียบเทียบกับผลการทดลองของผู้อื่น เพื่อให้มีความเข้าใจหรือเกิดความรู้ใหม่ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนั้น รวมทั้งข้อดี ข้อเสียของวิธีการศึกษา เสนอแนะความคิดเห็นใหม่ ๆ ปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ เพื่อเป็นแนวทางที่จะนำไปประยุกต์ให้เกิดประโยชน์

8) ข้อเสนอแนะ (Suggestion) เป็นการแนะแนวการนำผลการวิจัยไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป

9) กิตติกรรมประกาศ (Acknowledgement) เพื่อแสดงความขอบคุณแก่ผู้ให้ทุนวิจัยหรือผู้ที่ให้ความช่วยเหลือในการวิจัย

10) เอกสารอ้างอิงใช้ระบบ (Name-year Reference) โดยใช้รูปแบบการอ้างอิงตามมาตรฐานสากลมีรูปแบบการอ้างอิงแบบ APA (American Psychological Association) เอกสารที่นำมาอ้างอิงควรได้มาจากแหล่งที่มีการตีพิมพ์ชัดเจน อาจเป็นวารสารหนังสือหรือแหล่งข้อมูลอินเทอร์เน็ตก็ได้ทั้งนี้ผู้เขียนเป็นผู้รับผิดชอบต่อความถูกต้องของเอกสารอ้างอิงทั้งหมดในการตีพิมพ์บทความ

การอ้างอิง

1. การอ้างอิงในเนื้อหาใช้ระบบนาม-ปี (Name-year Reference)

1.1 (ผู้แต่ง, ปีพิมพ์, เลขหน้า) การอ้างอิงแบบนี้จะเขียนไว้ท้ายข้อความที่ต้องการอ้างอิง

ตัวอย่าง (สุกัณดา วงศ์วีระชัย, 2566, น. 82-83)

ในกรณีไม่ปรากฏเลขหน้าให้ใส่เพียงชื่อผู้แต่งและปีที่พิมพ์

(สุกัณดา วงศ์วีระชัย, 2566)

1.2 ผู้แต่ง (ปีพิมพ์) ในกรณีที่ระบุชื่อผู้แต่งไว้ในเนื้อหาแล้ว ไม่ต้องระบุไว้ใน

วงเล็บอีกครั้งหนึ่ง เช่น ชื่นฤทัย วรวรรณ (2566) ได้กล่าวถึง.....

2. การอ้างอิงข้อมูลจากการสัมภาษณ์ มีรูปแบบการเขียน ดังนี้

(ชื่อผู้ให้ข้อมูล, สัมภาษณ์, วันเดือนปีที่สัมภาษณ์)

ตัวอย่าง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการมีส่วนร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งด้านความคิดตัดสินใจ และการวางแผน ทำให้เกิดการพัฒนาคูณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น (อุษามณี วงศ์สวัสดิ์, สัมภาษณ์, 11 มกราคม 2566)

7.2 บทความวิชาการ (Academic Article)

1) การพิมพ์ ใช้ตัวอักษร TH Sarabun New หรือ TH Sarabun PSK ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เว้น บทความภาษาอังกฤษ อาจใช้ Times New Roman โดยอนุโลมได้ ในส่วนของหัวข้อเรื่อง ใช้ขนาดตัวอักษร 18 ตัวหนา และในส่วนของเนื้อหา ใช้ขนาดตัวอักษร 16 ตัวปกติ กระดาษขนาด A4 เว้นทั้ง 4 ด้าน 1 นิ้ว (2.5 ซม.) ระยะห่างระหว่างบรรทัดแบบ Single Line Space โดยความยาวของต้นฉบับ รวมทุกรายการ (ชื่อเรื่อง - เอกสารอ้างอิง ตาราง และรูปภาพ) จำนวนไม่เกิน 20 หน้า พร้อมระบุเลขหน้ากำกับทุกหน้า

2) ชื่อเรื่อง (Title) ต้องมีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ควรกระชับและตรงกับเนื้อเรื่อง ขนาดตัวอักษร 18 ตัวหนาอยู่กึ่งกลางหน้ากระดาษ

3) ชื่อผู้เขียน (Authors) ให้ระบุเฉพาะชื่อและนามสกุล โดยไม่ต้องมีคำนำหน้านาม ขนาดตัวอักษร 14 ตัวปกติจัดชิดขอบขวาอยู่ถัดลงมาจากชื่อเรื่อง

4) ตำแหน่งทางวิชาการ สถานที่ทำงานของผู้เขียน ให้พิมพ์ตำแหน่งทางวิชาการ สถานที่ทำงานของผู้เขียน ขนาดตัวอักษร 14

5) บทคัดย่อ (Abstract) จะต้องมีย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษความยาวไม่เกิน 250 คำขนาดตัวอักษร 14 ตัวปกติ

6) คำสำคัญ (Keywords) ต้องมีคำสำคัญทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษไว้ท้ายบทคัดย่อของแต่ละภาษาไม่เกิน 3 - 5 คำ

7) บทนำ เขียนอธิบายประเด็นหลักของเนื้อหาที่จะเขียน ปรากฏการณ์ ความน่าสนใจ ความสำคัญ โดยนำข้อมูล งานวิจัยที่ตีพิมพ์/หนังสือ/บทความวิชาการ เพื่อที่จะบ่งชี้สถานการณ์ปัจจุบันขององค์ความรู้ (knowledge) หรือการทำงานของนักปฏิบัติ (practice) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ผ่านมาพอสังเขป เพื่อชี้ให้เห็นว่าที่ผ่านมา มีการค้นพบอะไรบ้างและค้นพบโดยใครบ้างเพื่อเป็นข้อมูลประกอบการนำเสนอให้เห็นว่ายังมีช่องว่าง (gap) ของงานวิจัย

8) เนื้อหา อธิบายเขียนควรอธิบายถึงการสืบค้นเนื้อหาเอกสาร บทความ การวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อแสดงให้เห็นถึง “ช่องว่างของความรู้” (knowledge gap) ที่ยังไม่ถูกพิจารณา ซึ่งการศึกษาครั้งนี้สามารถเติมเต็มช่องว่างของรู้นั้นได้ การทบทวนวรรณกรรมต้องมีการอ้างอิงอย่างครบถ้วน รวมทั้งควรมีการวิเคราะห์และจัดระบบความสัมพันธ์ของวรรณกรรมเหล่านั้นด้วย โดยเขียนสรุปเพื่อแสดงให้เห็นว่าผู้เขียนนำเอาทฤษฎี /แนวคิดที่ทบทวนมาใช้ในการวิจัยอย่างไร ในประเด็นไหน

9) สรุปองค์ความรู้ สิ่งที่ได้จากการศึกษา และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ โดยให้เห็นว่าผลงานดังกล่าวได้นำไปใช้ประโยชน์อย่างไร ใครคือผู้ใช้ และมีกระบวนการผลักดัน ผลงานดังกล่าวสู่การใช้ประโยชน์ทั้งเชิงนโยบาย เชิงพาณิชย์ และเชิงสาธารณะอย่างไร

(9.1) องค์ความรู้/นวัตกรรมจากการศึกษาควรเขียน องค์ความรู้/นวัตกรรมที่เกิดขึ้นจากการวิจัย ผลการวิจัยอย่างกระชับและชัดเจนให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ระบุไว้ตั้งแต่ต้น โดยสามารถนำเสนอในรูปแบบที่ทำให้ผู้อ่านเข้าใจง่าย เช่น ตาราง กราฟ แผนภาพ รูปภาพหรือคำบรรยาย เป็นต้น

(9.2) การถ่ายทอดและนำไปใช้ประโยชน์ เขียนวิธีการขยายผลการศึกษา หรือการถ่ายทอดเพื่อนำไปใช้ประโยชน์แก่ทางวิชาการ ชุมชน สังคม เศรษฐกิจ หรือข้อเสนอเชิงนโยบาย

10) เอกสารอ้างอิงใช้ระบบ (Name-year Reference) โดยใช้รูปแบบการอ้างอิงตามมาตรฐานสากลมีรูปแบบการอ้างอิงแบบ APA (American Psychological Association) เอกสารที่นำมาอ้างอิงควรได้มาจากแหล่งที่มีการตีพิมพ์ชัดเจน อาจเป็นวารสารหนังสือหรือแหล่งข้อมูลอินเทอร์เน็ตก็ได้ทั้งนี้ผู้เขียนเป็นผู้รับผิดชอบต่อความถูกต้องของเอกสารอ้างอิงทั้งหมดในการตีพิมพ์บทความ

หลักเบื้องต้นในการอ้างอิงข้อมูลแต่ละส่วน

1. ผู้แต่ง

1.1) ผู้แต่งคนไทย: ลงชื่อต้นและนามสกุล ไม่ต้องระบุคำนำหน้านามที่แสดงเพศ ตำแหน่งทางวิชาชีพ การศึกษา บรรดาศักดิ์

1.2) ผู้แต่งชาวต่างชาติ: ใช้ชื่อสกุลเท่านั้น

1.3) ผู้แต่ง 2 คน : ภาษาไทยคั่นด้วย "และ" ภาษาอังกฤษคั่นด้วย "&"

1.4) ผู้แต่ง 3-20 คน : ลงชื่อผู้แต่งทุกคนคั่นแต่ละคนด้วย "," ก่อนคนสุดท้ายคั่นด้วย "และ" สำหรับภาษาไทยหรือ "&" สำหรับภาษาอังกฤษ

*สำหรับการอ้างอิงแบบแทรกในเนื้อหาที่มีผู้แต่งมากกว่า 3 คน ให้ลงชื่อผู้แต่งคนที่ 1 และตามด้วย “และคณะ” สำหรับภาษาไทย หรือ “et al.” สำหรับภาษาอังกฤษ

1.5) ผู้แต่งเป็นชื่อหน่วยงาน ให้ใช้ชื่อหน่วยงานเต็มเป็นผู้แต่ง ไม่ลงชื่อหน่วยงานย่อ

หมายเหตุ: รายการที่อ้างอิงในเนื้อหา ต้องปรากฏในรายการบรรณานุกรมเสมอ

2. ปีพิมพ์

ระบุปีพิมพ์ตามที่ปรากฏ หากไม่ปรากฏปีพิมพ์สำหรับภาษาไทยใช้ “ม.ป.ป.” (ไม่ปรากฏปีพิมพ์) “n.d.” (no date) สำหรับภาษาอังกฤษ

3. บรรณานุกรม (Bibliography)

- การเขียนบรรณานุกรมใช้รูปแบบของ APA (American Psychology Association) เวอร์ชัน 7 (APA 7th) ดังตัวอย่างตามชนิดของเอกสารดังนี้

3.1 หนังสือ

ชื่อ สกุล./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อเรื่อง./ (ครั้งที่พิมพ์)./สำนักพิมพ์หรือผู้จัดพิมพ์.

ตัวอย่าง กัลยา วานิชย์บัญชา. (2558). สถิติสำหรับงานวิจัย (พิมพ์ครั้งที่ 9). ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

3.2 บทความวารสาร

ชื่อผู้เขียนบทความ./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อบทความ./ ชื่อวารสาร, ปีที่ (ฉบับที่),/เลขหน้า.

ตัวอย่าง จิราวรรณ สมหวัง. (2561). การพัฒนาศักยภาพแหล่งเรียนรู้สำหรับการจัดการโซ่อุปทานสินค้าเกษตรปลอดภัยแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในจังหวัดลพบุรี. วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, 11(2), 63 - 75.

3.3 บทความวารสารอิเล็กทรอนิกส์

ชื่อผู้เขียนบทความ./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อบทความ./ ชื่อวารสาร, ปีที่ (ฉบับที่),/เลขหน้า./URL

ตัวอย่าง พิเชษฐ์ พลพิชิต และชลภัส วังษ์ประเสริฐ. (2560). วัฒนธรรมสารสนเทศสุขภาพในชุมชนชนบทไทย. วารสารบรรณศาสตร์ มศว, 10(2), 63-77.
<http://ejournals.swu.ac.th/index.php/jlis/article/view/9957>

3.4 หนังสืออิเล็กทรอนิกส์

เจ้าของผลงาน./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อเรื่อง./ (ครั้งที่พิมพ์)./สำนักพิมพ์หรือผู้จัดพิมพ์./ URL

ตัวอย่าง กรมการพัฒนาชุมชน. (2564). แนวทางการดำเนินงาน ศูนย์เรียนรู้โคก หนอง นา พัฒนาชุมชน.
<https://yasothon.cdd.go.th/wpcontent/uploads/sites>

3.5 วิทยานิพนธ์

เจ้าของผลงาน./ (ปีพิมพ์)/ ชื่อเรื่อง/ [ปริญญาานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต/ปริญญาานิพนธ์ปริญญาคุณวุฒิ
บัณฑิต/ไม่ได้ตีพิมพ์]/ ชื่อมหาวิทยาลัย

ตัวอย่าง วิริยะ โภคาพันธ์. (2558). *การศึกษาและพัฒนาแบบทดสอบภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์*
ของครู [ปริญญานิพนธ์ปริญญาคุษภักบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

3.6 เว็บไซต์

ชื่อผู้เขียนเนื้อหา/เจ้าของเว็บไซต์(ถ้ามี)/(ปี,/วัน/เดือนที่เผยแพร่)/ชื่อเรื่องหรือหัวข้อเนื้อหา/
ชื่อเว็บไซต์/URL

ตัวอย่าง มูลนิธิยุวพัฒน์. (2656, 25 พฤษภาคม). *การเรียนรู้ตลอดชีวิต*.

<https://www.yuvabadhanafoundation.org/th/ข่าวสาร/บทความทั่วไป/-learning/>
องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์. (ม.ป.ป.). ประวัติและความเป็นมาขององค์การ
สงเคราะห์ทหารผ่านศึก. http://www.thaiveterans.mod.go.th/new_v2/wvo_v2/history.html

วิธีเรียงบรรณานุกรม

ใช้หลักการเดียวกันกับการเรียงคำพจนานุกรม หรือ Dictionary ที่เป็นยอมรับกันทั่วไป โดยคำที่มีตัวสะกดจัดเรียงไว้ก่อนคำที่มีรูปสระตามลำดับ ตั้งแต่ ก - ฮ ดังนี้

ก ข ค ฉ ง จ ฉ ช ซ ฌ ญ ฎ ฏ ฐ ฑ ฒ ด ต ถ ท ธ น บ ป ผ ฝ
พ ฟ ภ ม ย ร ล ศ ำ ล ภา ำ ว ศ ษ ส ห พ อ ฮ

ส่วนคำที่ขึ้นต้นด้วยพยัญชนะตัวเดียวกัน เรียงลำดับตามรูปสระ ดังนี้

อะ อัว อัวะ อำ อำ อี อี อี้ อุ อุ เอะ เอ เอ๋เาะ เำ เำ เำ เ็น เีย เียะ เอื่อ เอื่อะ แอ แอะ โอะ โอะ โอ โอ

*หมายเหตุ: หากการเขียนบรรณานุกรมขึ้นบรรทัดใหม่ เว้นไป 7 เคาะ

แบบฟอร์มเสนอผลงานเพื่อตีพิมพ์ในวารสารการวิจัยและพัฒนา กรมการพัฒนาชุมชน

Journal of Research and Development, Community Development Department

ชื่อเรื่อง ภาษาไทย.....

ภาษาอังกฤษ.....

ประเภทบทความ.....

ชื่อ-สกุล ผู้แต่ง

ภาษาไทย.....

ภาษาอังกฤษ.....

หน่วยงาน (สังกัด)

ที่อยู่.....

E-mail.....โทรศัพท์.....

คำยืนยันของผู้แต่ง

ข้าพเจ้าขอยืนยันว่า บทความนี้ไม่เคยตีพิมพ์เผยแพร่มาก่อน และไม่อยู่ในระหว่างการพิจารณาของวารสารอื่น และยินดีให้กองบรรณาธิการวารสารการวิจัยและพัฒนา กรมการพัฒนาชุมชน เลือกสรรหาผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) เพื่อพิจารณาด้านฉบับของข้าพเจ้าตามที่เห็นสมควร โดยยินยอมให้กองบรรณาธิการฯ สามารถตรวจแก้ไขต้นฉบับดังกล่าวได้ตามสมควร และยินยอมว่าบทความที่ลงตีพิมพ์ในวารสารนี้ถือเป็นลิขสิทธิ์ของกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย

ลงชื่อ.....

วันที่.....

บรรณาธิการวารสารการวิจัยและพัฒนา กรมการพัฒนาชุมชน

สถาบันการพัฒนาชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน ศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติ 80 พรรษา

5 ธันวาคม 2550 อาคารรัฐประศาสนภักดี ถนนแจ้งวัฒนะ เขตหลักสี่ กทม. 10210

โทร. 0 2141 6389

E-mail: cddjournal67@gmail.com